

Harrieten Gramatikako hiztegiak (1741)

JOSEBA A. LAKARRA
(E.H.U.-Gasteiz)

0. Sarrera*

Gauza ezaguna da aspalditik orduko eta ondorengoek dagoeneko ohartu zutenez XVIII. mendearen bigarren zatian izan zen gorakada euskara idatzian. Zenbakiak erabat adierazgarriak dira; marka bedi gipuzkerak XVIII. mendearen bigarren zatian, Larramendik gramatika eta hiztegia argitara ondoren, alegia, ematen duen jauzi nabarmena.

Gainera, Larramendiri ez zaio zor soilik horretarako behar zen “masa kritikoa” posibleztatzea, baina baita masa horren hizkuntz “kalitatea” igotzea ere; gonbara, bestela, Otxoa eta Ubillos, Irazusta eta Mendiburu. Are bigarren mailako idazleengan ere —Agirre Oikiako, Lariz, Peñafiorida, De la Quadra...—, nabari da bere eragina; Larramendiren hitzberri gutxi erabili arren eta, beharbada, inoiz beren kasa aritu beste batzuk sortzen, txukuntasun nahia antzeman dakieke nahiz eta behin baino gehiagotan estiloa itsusten duten *edo*-bikoteetan gauzatu hori. Adostasuna mende horren erdialderantz euskararen historian iraupen luzeko garaia (literatura landu eta landuxean 150 urte, guztiaren herena) irekitzen duen gertakari horren garrantzitsua Larramendiren gramatika eta hiztegiaren agerkundearen ikustera ere iristen da.¹

1500-1700 bitartean, ingeles lexikoia hedatzearen beharraz eztabaidak ziren, baita hitzberriak eratzeko moduz ere. Hizkuntzaren azterketak garaian hiztegi hedadura handia dela erakusten du, (latinetik) mailebutzearen eta (afijo bitartezko) hitz eraketa dela bide (Barber 1976: 166) Garai honetan sartutako hitzen kopurua hura baino bi bider luzeagoa den ME-ekoa baino askozaz handiagoa da... Areago, 1700 eta 1900

(*) “El humanismo en el País Vasco” (I. Ruiz Arzalluz zuzendari) eta “Unidad y diversificación del protovasco” (J. Gorrotxategik zuzendua) E.H.U. eta Eusko Jaurlaritzaren ikerketa proiektuen barnean kokatzen da, lan hau eta Lakarra 1993ko 3. kapituluaren eta haren prestalanetan oinarritua dago. Erabili ditut orobat hango beste atal batzuetako datu eta pasarte laburtuak hemen muina zen Harrieten hiztegi gintzaren argigarri begitartzen zitzaizkidan neurrian; halere, argitaratzeaz edo prestatzen ari naizen lan berezietara jo beharko du azalpenak bere osotasunean nahi litzuzkeenak, Lakarra 1985a, 1985b, 1985c, 1986a, 1986b, 1992, 1993 esaterako. Tesia epaitu zuen tribunaletako partaideez landa, Gidor Bilbao, Ricardo Gómez, Joakin Gorrotxategi, Jabi Ormazabal, Iñigo Ruiz Arzalluz, Blanca Urgell eta Koldo Zuazori zor dizkiet mementu eta alderdi diferentz egindako oharra. Fakultateko “Koldo Mitxelena” Bibliotekako langileei ere zor diet hainbat testu noizbait eskuratu ahal izana (azkena hemen erabili ezin dudana C. Subirats-Rüggeberg “Grammar and lexicon in traditional grammar”, *HL* 21: 3. 297-350 interesgarria).

(1) Ahalpaldietarako ikus aurreko oharrean aipatu bibliografia gehi Sarasola 1986, Urgell 1985, 1987, 1992.

bitartekoaren parekoa da, nahiz eta azken garai honetan hizkuntzako hiztegi orokorrekotzat nekez jo daitezkeen hitz oso tekniko ugari izan (Barber 1976: 166).²

Hitz berrietarik herena pasatxo mailebuak dira baina askorekin hitz berriak erdiesteko bide erabiliena afijo bitartezkoa da, batez ere atzizkibidea: gutxi gorabehera atzizki bidez eratuak hizkuntza guztietako mailebuak adina dira. Halere gertakari honetaz ez diote ezer garaikideek. Garbizaleek hiztegia konposaketaz eta lehen ziren hitzei esanahi berriak emanaz zabaltzearen aldeko dira baina gutxitan dute aipu afizazioa, agian prozesu hau den bezain arrunta izanik ohartu ere egiten ez zirelako (Barber 1976: 167-8).

Mailebuekin erkatuaz afizazioz sortutako hitzek ez dute joera berezirik hizkera alor honetaz edo hartaz eta asko hiztegi orokorrekoak dira. Gainera, mailebuek lagunduriko hitz asko dira alor guztietan, zeren, mailebua bertakotu ondoren, usu handik sortzen dira gehiago afizazioz (Barber 1976: 185). Baziren mailebu gutxiko alor praktikoa zenbait; horietan afizazioz eraturako hainbat hitz aurkitzen dugu. Orotara, afizazioz eratuak hedadura zabala dute, oso alor diferentetako hitzekin eta berezitu gabeko hainbat hitzekin. Atzizkibidea da hitz-eraketa sistema usukoena. Bi, *-ness* eta *-er* (*-ness* abstraktoak adjetiboetarik, *-er* agenteak), dira askorekin nagusi eta formetarik erdiak inguru beraiekin eratuak dira.³ Orain ingelesez ohikoak diren zenbait aurrizki oso urri ziren eModE-z, nahiz eta usuko ziren latin eta frantsesetikoa mailebuetan: *ante-*, *anti-*, *de-*, *post-*, *sub-*, eta *super-*. Soilik mailebu samaldak hartu ondoren egin ziren zilegi ingelesez (Barber 1976: 190).

Ingelesaren historia eta ingeles literaturaren historia ikertzen dutenek dioskuteenez, hitzberri uholde honek arazoak sortzen dizkio irakurle modernoari, batez ere literatura irakurleari. Garaiko edozein lanetan oso erraz aurki daitezke hitz ezezagunak; eta usu gauzarik zailena orduko irakurleagoarentzat ezagun ziren ala ez jakitea da: gero desagertu diren zenbait hitz ohizko ziren 16 eta 17. mendeetan, baina beste batzu arraro, eta garaiko irakurleagoarentzat guretzat bezain harrigarri gertatu zirela dirudite. Gainera, orain arruntak diren hainbat hitz ez dira garai honetan baino sartu hizkuntzan eta lehenengoz erabili direnean berrikuntzen lillura eta harridura sortu behar izan dute.⁴

Euskal lexikoia ere arrunt hedatu eta berritu bide zen garai honetan: Añibarro bezalako egile artatsu batek lekukotasun saihestezina damaigu: "1821eko bigarren edizioan Añibarroren *Esku-liburua* arras itxuraldaturik dakuskegu 1802koarekin erka bagenez: lehendabiziko orrietarik egilea era askotako ikutu franko egina dela nabarmena da, eta ikutu haien artean hiztegiari dagozkionak ez dira, izan ere, urrienak" (Urgell 1987: 683). Lehen edizioko 130 mailebuetarik 85 (% 65,4) ezaba-

(2) Garaiko hitzotaririk anitzek bizitza laburra izan du: "Of the 1998 items 630 (i.e. nearly one-third) did not survive beyond 1700. No less than 50 of the 630 are recorded only in dictionaries or word-lists, not in texts; and another 170 are marked by the OED editors as having been found only once in their material. In addition to these 630 words, there are another 120 which, while not marked as obsolete by the OED, are nevertheless not exemplified after 1700, and are presumably rare" (Barber 1976: 167).

(3) *Pouvreau* eta *Urterengan* egoera bertsua dugu (cf. Lakarra 1992).

(4) "When we read or hear Shakespeare, it is difficult to remember that he is the first recorded user of such ordinary words as [...] and he is the first known user of many words that have never been recorded since like [...]" (Barber 1976: 195).

tu ziren bigarrena argitaratzeko Añibarrok egin zuen zuzenketaren ondorioz: B-n erantsi mailebu berri bakoitzagatik ia bi kendu zituen A-tik.

Alabaina, *Esku-liburua*-ren lehen bi argitalpenen artean den alde handia izanik, handiago 1745 aurreko corpusetik Añibarroren liburu horren lehen ediziora bertara emana zena. Hara hegoaldeko euskalki zaharretako corpora:⁵ Guztira 650 sarrera ditugu, eurentarik 171 (% 28,3) jatorrizko morfema soil (ez eratorri ez konposatu), 113 (% 17,3) mailebu zahar bertakotuak, 41 (% 6,3) konposatu ez mailebu, 107 (% 16,46) eratorri eta 218 (% 33,53) mailebu bertakotugabe.⁶

Kategoriaka mailebu zahar anitz da izenetan (*habia, aingeru, arduza, arima...*), hapax edo ia hapax zenbait artean (*adiutu, alaroza*). Alabaina, bertakotugabeak dira gehien: *abadesa, abentajatu, aberiguatu, aborrezimentu, abrasatu...*; horietarik asko egungo ahozko hizkera arruntenean ere, ez soilik idatzizkoan, bertakotugabe zein erdarakada gordin diraute: *antepasatu, anziano, aplakatu, asistitu, atribuitu...*

Hitz berrien artean badira eratorriak, baina gehienak erdal atzizkiez baliaturik: *abadesa, aberiguazio, aborrezimentu, adbertenzia, abundoso, virtuoso...*; *-gabe, -garri, -mentu, -tsu, -zko* eta besteren bat badira ere euskarazko urrietan (*ahamen, adimentu, aingeruzko, aldamen, haragizko, arantzazko, harrigarri, atsekabe, baketsu, begizko...*), *-tasun* da ugarien: *ahaidetasun, aberastasun, adiskidetasun, aitzinatasun, handitasun, bakartasun, bekataritasun...* Konposaketa ere ez ugari zenbakietarik landa: *hamabi, hamalau... amuarrain, antzume, arnasestu* eta eskutada bat haboro. Orain horko zerrendako 650ok Añibarroren 1802ko *Esku-liburua*-n aurkitzen dugunarekin erka bage-neza, soilik 235 sarrera berragertzen zaizkigu, hots, % 34,6: lexikoiaren bi heren desagertu zaigu. Dena ez da galera, jakina. Hara *EL*-an eriden ditzakegun 1745 arte lekutugabeak: kontuan izanik Añibarroren liburuak 1745 baino lehenagoko testu bildumaren bostgarren zatia inguru egiten duela, bildu ditugun 132 sarrera berriak asko dira: % 55,1eko gehiketa lehendik gorde direnekiko.

Barber-ek dioskunez (1976: 78) Ingalaterran lexikoaren ugaltze hau oso fenomeno ohartua zen eta jendeak horren alde argudiatzen zuen. Hiru eskola nagusi ziren: “Neologizers”, “Purists” eta “Archaizers” bere hitzez esateko, nahiz eta ez ziren elkartuezinak, batez ere azken biak, hondarrekoa garbizaleen azpitaldea baino ez zelarik. Itzultzaile edo hedatzaile batentzat berba berri bat sortzeko biderik zuzenena hizkuntza klasikoetarik, bereziki latinetik mailebatzea edo egokitzea zuen; azken finean bere ikasketak ere hizkuntza horretan zituen eginak eta latinezko berba teknikoak egin behar zitzaizkion natural eta egokiena. Era honetako mailebu landuei akats bat aurkitu ohi zitzairen, ordea: oro har, beharrak, gai berriak, artean landugabeak, emateko hitz berrien premiak, zekarren mailebatzea; halere baziren “borrowed of mere brauerie, which means ‘out of pure ostentation’ or ‘from sheer love of finery’”

(5) Lehen bi letretakoa aski iruditu zait azterketa labur batez emaitza esanguratsua ateratzeko (cf. Lakarra prestatzen-d). Hemengo datuak funtsean Sarasola 1980 eta Lakarra 1984koak dira eta han azaldu murriztapenekin ematen ditugu; hots, adizkiak, partikula gramatikalak eta lexikoki informazio gabeko zitezkeen sarterak ezabatu dira. Testuei dagokienez ez dira oraingoz gehitu han faltan zirenak edota beranduago aurkituak (*RS*, Garibairen erretrauak, 1729ko sermoi nafarra eta beste laburren bat); erabaki honek, ordea, irudi orokorra nekez alda edo desbidera dezake kanpoan utzia ez bait da corpus osoaren %2ra iristen.

(6) Gogora *RS*-eko ere hapax anitz mailebu direla. Mitxelenak ohartu legez.

(Barber 1976: 81) gisakoak ere.⁷ Mailebu berrien erabilera harroak iluntasuna, *affection* eta *pomposity* ekarri ohi zuen. Ez dira mailebu guztiak kondentzen, ordea. Grekeratik eta latinetik hartutako hitz onargarri eta aberasgarri asko dira hizkuntza arruntean are garbizaleen begietan.⁸

Bestalde, aurreko mendeetan saiorik izan arren, XVIII.a eman ohi da euskal hizte-gigintzaren benetako hasieratzat. Ezer baino lehen, hiztegi eta hitz-bildumak ugaldtu egiten dira: Landucci, Mikoleta eta Pouvreauren izenen aldamenen Urte, Larramendi, Aizpitarte, Arakistain, Harriet, Etxeberri Sarakoa, Belako zalduna eta, behar bada, Añibarro eta Mogelenak jar ditzakegu. Gaietik, hiztegi moetek ere ñabardura berriak hartzen dituzte: euskara-gaztelera, gaztelera-euskara-latina, latina-euskara, euskara-frantsesa / frantsesa-euskara, euskara-frantsesa-gaztelera-latina, ingelesa-euskara... hizkuntza bere osotasunean edota euskalki edo bailara (Erronkari, esaterako) bakarrean hartuz. Bada, Urte oraingoz alde batera utziz, gainerako hiztegiak *Hiztegi Hirukoitz*-aren inguruan bil ditzakegu, haren moldaketa (Azpitarte, cf. Altuna 1985, Etxenike 1985), eraskin (Arakistain, Goitiandia, ik. Mitxelena 1970, Altzibar 1992b) edo gutxienez zordun (Añibarro, Sbarbi-Urquijo, cf. Mitxelena 1970, Urgell 1988) baitira guztiak, hurrengo mendeko anitz (Iztueta) legez, are atzerrian (Lécluseren argitaragabea); beranduago bere ikasle Añibarrok legez (cf. Urgell 1992) hartzekodun dituelako baino ez bada ere, halaber lotu ahalko dizkiogu Martin Harrietenak. Azkenik, XVIII. mendeko hiztegiak artekoak ez legezko eragina izango du euskal hitz altxorrekiko eta, oro har, hizkuntzaren historiarekiko: ezaguna da Azkueren hiztegi bitartean bera dela eredu eta iturri: cf. Sarasola 1986 eta lehenago Mitxelena 1970 eta Azkueren hitzaurrea.

Euskal lexikografiaren historikoaren egoera aski hitsean salbuespen argi ditugu ikerketan mugarri (abiapuntu eta helburu) izan diren Mitxelenak burututako Landucciren edizioa (1958), eta haren eta *Hiztegi Hirukoitz*-aren *Eranskina*-ren azterketa bikainak: 1970ean argitaratu zuen *Estudio sobre las fuentes del diccionario de Azkue* eta hura baino bederatzirte lehenagoko "Euskal hiztegiak XVII-XVIIIgarren mendeetan". Aurkezten duen Larramendiren hiztegiaren eraskinaren iturrien azterketak ez du kiderik bere bikaintasunean euskal lexikografian, ikergaiak ere ez bide duen bezala euskal hitz altxorraren historian eta, Larramendik aitortutako Axularrez landara *Refranes y Sentencias* eta Landucciren hiztegia erakutsi ahal izan zituen eraskin haren oinarri, miaketan zeini berea emanaz hein handi batean, handienean inola ere (cf. Lakarra 1991a, 1994c).

(7) Cf. "hartaracotz bere usajara eta nahi dutenera gauça guztiac itçultcen tuztelarican eta hala hequien hitçac eta solasac dira nahasiac eta baterre boccantçaric gabecoac, hitçetic hitçera barbarismoa darie, eta bide hunetaz bere buruac gende chehearen artean jaquintsuntçat iragan-arazten tuzte [...] esperantça içanen dut hitz arrotz hortie eta hemendic ebatsiric escuararic juntaten diotçatenac vtico tuztela eta escuarazcoac bilhatuco eta hau da bat bederaren eguimbidea" (Etxeberri 170-171).

(8) Cf. "assí son las voces *consuelo*, *tristeza*, *pena*, *dolor*, &c. que se usan en bascuense, aunque tiene voces suyas correspondientes. Y no obstante las pongo porque además de averlas hecho suyas la lengua y ser usuales y corrientes, su significado le entienden todos tan bien y aun más fácilmente que el de las voces propias bascongadas. Hay otras que se han introducido por necesidad, como en otras lenguas, y son de objetos que nuevamente se han descubierto y no ha auido bascongado que fabrique voces propias y acomodadas al carácter de su lengua, y estas necesariamente avían de ponerse en el Diccionario (*HH* xlviij)". Ikus Lakarra 1985a, 1992, 1993.

Mitxelenak iturri ezezaguneko berbatzat utzi zituen ez landa testu horrek berebiziko garrantzia du beharago erakusten da legez, testukritika hiztegi-gintzara ere hedatzeko ematen digun aukera gatik: hots, hitzen eta hiztegi-egituren iraupen, aldaketa, gonbinaketa eta bilakabidearen nolako eta, inoiz, zergatiak ohartzen laguntzen gaituelako. Azterketa horretan berebiziko tokia dukete Harrieten Gramatikako hiztegiak, argigarri eta, bide batez, argituak suertatzen baitira. Martin Harrieten obrak, gramatikak zein hemen batez ere axola zaizkigun hiztegiak, bibliografia ugariegirik ez duela sortu esatea ez bide da ausarkeria handiegia.⁹ Ez dugu, demagun, haren edizio modernorik, ez monografia berezirik haren egitura, erakuntza edo iturriez. Itxura batean euskal lexikografiaren historian tokirik nimoñoena ere ez duela, ondorengoek ez dutela erabili ere egin eta zeresan gutxi duela lirudike.¹⁰ Horrelako ikuspegi baten ustela erakustea, alderdi-azterketa zenbaitez Harrieten hiztegi elebikoitzek euskal hiztegi-gintza zaharraren ezagutzarako duten garrantzi faktuala eta teorikoa, eta hiztegi elebidun baten ekoizpenaren adibide gisakoa azpimarkatuaz luke, hain zuzen ere, helburu lan honek.

1. Harriet aurrekoak

1.1. Glosa eta hitz zerrenda

The beginnings of dictionary-making for most of the European languages ('dictionary' is here understood as including word lists and vocabularies) lie in language contact situations. This means that for these languages monolingual lexicography was preceded by bilingual and multilingual lexicography. In the Middle Ages (and for a long time afterwards) the language of learning in Europe was Latin. The first bilingual word lists for many European languages are therefore collec-

(9) Jon Bilbaoren *Eusko Bibliographia-n* ezin eriden daiteke hari buruzkorik, ez eta Villasantek (1979: 110) aipatu —baina Bilbaok Maurice Harriet-en pean dakarren (!)— Bozas Urrutia 1965-en ere; esanguratsua, bidenabar, honen lanaren izenburua: "De literatura menor: la gramática de Harriet y sus aprobaciones". Helburu bakarra liburuan diren euskarazko hiru zati (bi aprobazioak eta "Irakurtzaileari", baina ez diren guztiak, ordea) eskeintzea da: "y lo estimo de interés porque en una literatura tan poco nutrida como la vasca de los pasados siglos, cualquier trozo escrito en vascuence tiene un valor muy apreciable, si no siempre literario, si al menos documental" (422).

(10) Testuan adierazi bezala, gertakari hau Mitxelenak 1961 eta 1970eko lanetan ez erabiltzetik eta oraintsu arte euskal gramatikaren historiak interes berezirik ez sortzetik dator. Villasantek (1979: 110) "obra sumamente curiosa" deitzen du eta —deskribapen llabur baten ondoren— Ibarrengandik hartutako eta zahaldutako formula itzatzera datorren iruzkin soila ezartzen: "es un libro que nos revela ese sentido práctico y realista que caracteriza a los vascos franceses y a toda su literatura. Harriet emplea el término *ordocha* (macho de animales mamíferos) para designar el género gramatical masculino, y la voz *urricha* (hembra de ídem) para el femenino. *Bakbarrac* es el singular; *hainitza* el plural". Mitxelenak ere aipu bibliografiko hutsa —Etxeberriren saioarekiko antzekotasuna gogoratuaz— dakar; bidebatez, haren HLV-ren 2. edizioa "zaindu" duenak "H." laburtzen du Harrieten izena eta aurkibidean XX. mendeko hiztegi-gilearekin bateratzen (!). Añamendikoen *Literatura-k* (1978: 217) eta Onaindiak (1972: 251-252) ez die lehenagokoei ezer berririk erantzen, ez bada Villasantek "sentido práctico y realista" erakusteko eman adibideei "geure egunetako eztabaida, noski, azken urteotan euskal idazleok sumatu dugun garbizalekeria, zalantzarik gabe" deritzela bigarrenak; Francisque Michelengana egiten duen bidalketa oker dago (ez da 509. orrialdea 507.a baizik) nahiz eta axola gehiegizko ez izan ezin baita bertan Harrieten liburuen izena besterik eriden ahal. Sarasola 1972, Mujika 1979 eta Juaristi 1987-n ez da Harriet buruzkorik. Knörrek (1987: 73) Maurice-ren iturri gisa aipatzen du baina berriazko ikerketarik gabe, Mauricek "Gr[amatika]" eta "D[ictionnaire]" bereizten dituela eta bigarren honi garrantzi aparta ematen diola markatzeaz landa. Bidenabar, zuzen ote Martin Harriet gramatikalaria Maurice-ren aitona eta "cirujano" dela esatean? (1987: 8). Berak "notari erreial"tzat aurkezten du bere burua eta horrela mantentzen J. B. Daranatzek (*Curiosités du Pays Basque*, 89) zeinentzat medikua Martinen seme zen.

tion of Latin words and phrases with translations equivalents in the respective vernaculars (Stein 1981: 39).

Euskal Herria ere aspaldian Europako lurralde gehienetan ikusiarekin¹¹ bat dator. Erdiaroan hasten dira izen hutsen aldamenean testuinguru edo itzulpen zehatza- goz argituaz erdal testuetan agertzen zaizkigun hitz eta esaldi eskutadak.¹² Oraindik behar bezala bildu eta ikertu gabeko bigarren graduko tradizio hau aberatsa da oso (Poza, Garibai, Etxabe, Villarreal, *Corografía...*): euskal testu tradizioa den bezain murrizta izaki, kopuru zein gaien aldetik, hainbat hitzen lehen agerraldia aurre- ratzeko eta mordoxkaren hedadura, bizitza, erabilera eta esanahirako ezinutzizko gertatzen dira.¹³ Europa osoko lexikografiaren hasikinak glosetan ditugu:¹⁴ lerroar- tean edo orri ertzean irakurlearentzat (egin duenarentzat edo etorkizun zirenentzat) zail gerta zitezkeen testuko hitz edo esaldiak azaltzen dira, dela testuko hizkuntzan bertan, usuenik latinez, edota delako herrialdeko hizkuntza arruntean.

Euskarazko lehendabiziko glosak X. mendearen erdialdekoak ditugu eta Done Miliagako 60. eskuizkribuko 67 at.-68 at.ean dira. Liburuak urri eta garesti ziren Erdiaroan eta beranduago, eta era honetako glosak zituztenen mailebutzak beren kopiaketa ere bazekarren, ez soilik testuarena. Material hori, dela gaika antolatzen zela,¹⁵ dela alfabetikoki, ez zen oraindik hiztegitzat har daitekeenarik.¹⁶

Hüllen-ek (1989) lau sailetan biltzen ditu glosa bildumak: 1) oinarrizkoena, testuinguruari atxikia; 2) testuingurutik askeak; 3) glosario alfabetikoak, eta 4) gaika antolatuak. Lehendabizikoetarik genituzke, jakina, Done Miliagakoak; biga- rrenetik aitzina, glosa testuingurutik askatuaz eta erabilera zabalagoak hartuaz doa. Izan ere, irakurleak hitz zailak testuan barrena eta testu ezberdinetan beranduago errepikatuak kausi ditzake eta komenigarri egin dakioko glosak esleiturik eta bildu- rik izatea (2); nahi duen hitza azkarrago bilatzeko (eta glosa bildumaren erabilera liburu gehiagotara hedatzeko) hoberena glosak alfabetikoki¹⁷ antolatzea (3); azkenik, glosak gaika antola daitezke ikasketa eta irakaskuntza berezituago erraztuaz.¹⁸

(11) Zaharrenaz ikus Hulbert 1955, Mathews 1933, Murray 1900, Starnes-Noyes 1946 (ingeles tradizioaz), Quemada 1968 (frantsesaz) edota Colon-Soberanas 1985 (katalanaz), Hartmann 1986 Europako lexikografiaren historiaz, Brunot 1906 eta Buridan 1986 (frantsesaz), Rossebastiano 1986 (italiaraz), Tourneur 1905 (hizkuntza keltikoena), Niederehe 1986, 1987a (espainiaraz), Filipovic 1986 (Kroaziakoak) eta, batez ere, Hayashi 1980, Hüllen 1986, 1989, Osselton 1986, Stein 1981, 1985, 1986 hobekien aztertua den ingelesaz. Lakarra (prestatzen-a) -n aztertzen dira zabalago eta testuak bilduaz atal honetakoak.

(12) Aski aspaldikoa da 1.051. urtekoa, zehazki euskal hitz baten lehendabiziko etimologi azalpena (cf. TAV 44-45).

(13) Hortik, esaterako, Mitxelenaren iruzkinak (BAP 1960) Zumaldek argitaratutako zenbait dokumenturi. Ikus Sarasola 1983-an erdal testuetan kausitu hitz solte eta perpaus laburrei aterakiekien etekinaren adibide batzu.

(14) Hüllen eta Stein-ek Ingalaterrarako, Haugen-ek Escandinaviarako, Filipovic-ek Kroaziarako, Rossebastiano-k Italiarako, etab. aski adibide ematen dute; bibliografia aski da hiru ohar gorago aipatu beren lanetan. Ikus Hüllen 1989 eta Osselton 1989a glosen tipologia eredu gisa.

(15) Latinezko landareen izenak, edo txorienak, edo gorputz-zatienak, demagun, hizkuntza arrunteko ordai- nekin; cf. Osselton 1989a: 14-15.

(16) Haatik, Hüllen-ek (1989: 102) oharru bezala glosei Erdiaroan emandako tratamendua ez da urrutiegi beranduago hiztegiak osatzeko izango den jokabidetik.

(17) Dela A-, AB-, ABC-...A...n-ordenan; eredu bera dira, formazko beteginzarrea handiago edo txikiago izan (cf. Hüllen 1989: 103). Hitz-zerrenda eta hiztegiez hiztegitarakoan ere, Harrietegan bertan, alfabetizazio gradu diferenteok ikusiko ditugu.

(18) Laugarren eredu honetan alfabetizazioa ez da nahita nahiezkoa usuenik graduren batean eman arren. Euskal

Aimery Picaud-en XII. mendeko famatua dugu ezagutzen den lehendabiziko hitz zerrenda.¹⁹ Geroztik badira beste zenbait, urteak igaro ahala gehituaz: Von Harff, Marineo Siculo, Venturino... Europako bideen ugaltze eta seguragotzearekin Euskal Herrikoenaren seinale; orobat hainbat humanistaren eta zenbait euskal idazleren (Leizarraga,²⁰ Oihenart²¹) euskararekiko interesaren. Erraz antzeman daitezkeen legez, ezin itxadon larregi berba zerrenda llabur (bat ere ez dozena t'erditik gorako) hauetarik. Bidaiariak behin behineko eta premiazkoez dituen alor semantikoetara mugatzen dira: jan-edana, egoitza, horiek ordaintzeko dirua, izpirituarekiko beharrak... edo, inoiz, haragizko irritsei lotu ardurak.

Zerrendotarik asko (Ibarguen-Cachopín kronikako:²² gaztelera-euskara eta euska-

Herrian ez badugu ere azken hiru ereduaren antzinako ordezkariak, Otxandioko eskuizkribuaren egitura dazaguenak baduke zati batzuetan haien zantzua; cf. N. Alzola "El Manuscrito de Ochandiano de la Biblioteca Julio de Urquijo", *BAP* 18, 1962, 80-82 eta K. Mitxelena "Más sobre el Manuscrito de Ochandiano", *ibid* 82-83 deskribapenerako. Beste baterako uzten dut bizkaierazko lexikoaren historian, bereziki, hain garrantzitsu izandako bilduma honetaz zabalago aritzea. Bidenabar "voces bascongadas de Navarra alta y Baja" horien artean *deserekiada* "discordia" (181) bat eta *Hirukoitz*-aren Eraskinean aurki daitezkeen zenbait badira.

(19) Eta ospetsuena, zalantzarik gabe, Mitxelena "descripción nada halagüeña de Vasconia y de sus habitantes" deitu duena bitarte. *Igela*-n eriden daiteke TAV-en eta hemen lekuz kanpo gelditzen zen Picaud-ekikorik.

(20) Testamentu berriaren akabuko hiztegiñoa filologoaren artean aski ezagun bide da, batez ere hitzaurrean egileak hizkuntzaren barnean ("ia etxe baretik bestera") aurkitzen dituen ezberdintasunen lekuko gisa. Ez dakit horren ezaguna den aurretioan doan beste "Testamentu berriko hitz eta minçatzeko manera difficil bakoitz batzu bere declarationéquin"; euskal hiztegiñaren garapenean, historiaren zein tipologiaren aldetik duen garrantzia ez da behar bezala agertu, bederen:

ADVERTIMENDUA. CEREN baitirade Testamentu berriaren cembeitz hitz eta minçatzeko manera, vsañçatan communzqui ez içanez, guciéz adi ezlitaquenic, hetango difficilenetatic batzu bildu vkan ditugu, eta hemen cein bere declarationearequin eçarri: ez gende iaquinsuén artean tracta ahal litezquen punctuén gorauçat declaratzeko, ez luçaqui erran ahal litezquen raçoin gucién emaitteco intencionez: baina hec aditu faltaz iracurtzean empachcu ahal luqueitenéc adi ditzatençat.

Garrantzia horretaz aise ohar gaitzake, zeinnahi ere den begira dezagun ikuspundua: hasteko, bere txikian, hau da lehendabiziko euskara-euskara hiztegia, zenbait mendetan ale berriak emango ez duen ereduaren ordezkari lehen eta bakar; bestalde, sarreren egitura dugu: ez dira euskal (hots, erdal-euskal edo euskal-erdal) hiztegi txiki eta handiagoetan eriden ahaliko dugun hitzen banako ordezkapena. Hemen definizioak edota entziklopedia informazioa ematen dira eta ez ordeko soilak: *Aba*, da hitzvat, Jesus Christen demorán populu Hebraicoaren artean lengoage communean vsañçatan cenic, eta heldu da Hebraicoén eguiaczo lengoagetic, cein erran nahi baita hainbat nola, Aita... Azkenik, "hitz eta minçatzeko manera difficil bakoitz batzu" ditugarik ingeles filologian (cf. Hartmann 1986, Hayashi 1978, 1980, Osselton 1989a, Starnes & Noyes 1946, Stein 1985) "hard words tradition" deitu ohi denaren euskal ale bakarra dugu; hots, ez hizkuntzako hitz guztien edo ikuspegi orokor baterako lain demaigun hitz bilduma, arestian hizkera landuan sartutako erdal mailebu ulertezinen, hizkuntzako hitzik aruntenak berariaz kanpo uzten dituen baizen.

(21) Oihenartek ere baditu hitz bilduma pareia *Nositia*-n eta Neurtitzetan; bigarrenaren garrantzia ezaguna bada ere ez da aski markatu lehendabizikoan Larramendiren hiztegi *estandardte, alabanza, ibero* eta gainerako etimologiaren aitzindari dugula; diferentzia nabarmen batekin, ordea: ez da bertan ikusten jesuitaren harako "confieso que me retozo de risa..." (cf. Lakarra 1985a). Mitxelena Tovar 1980-ri egin iruzkinean sustratua ikertzeko saio desbideratutak du.

(22) Cf. Sarasola 1983 eta Lakarra 1993. Berehalakoan ohar daitezkeen, bada bereizkuntza nabarmena hiztegi-txo honetako bi alderdien artean: lehendabizikoa gaika (era honetako bildumetako ohizkoak diren saileran: gorputz zatiak, jantziak, sua, zuhaitzak eta landareak, arrainak, animaliak eta ontziaren zatiak) antolatua den bitartean, lehendabiziko letarren arabera bigarrena (Sarasolak "alfabéticamente" badio ere nabarmena da alfabetizazioa ez dela hitzaren 2. letra ere iristen): *andrea - aoa - aguinac. buru - becoquia - beguiab - becaraiac - biçarra - besoa... guizona - guidallac - galzab - galcerdiab... lurra - legaza - lora - larrea - laarra*, etab. (cf. Harriet). AB ordena (hots, lehendabiziko bi letra soilik kontutan hartuaz) erdiarotik behintzat aski zabaldua zen Europa osoan, eta ez zen deserosoegia hitz kopurua gehiegizkoa ez bazen.

Osselton-ek 15. mendeko 8 bat mila hitzetako *Catholicon Anglicum*-en adibidea demaigu: bertan *nee - nebbe - negligence - negligent - neddyr - nede* bezalako segidak usukoak dira (hots, 4 - 1 - 5 - 6 - 2 - 3 ordena); ematen dira inoiz

ra-gaztelera edota *Glossaria duo vasco-islandica* interesgarriak,²³ adibidez) ez ziren beren garaian argitaratu, baina bai beste batzu (Marineo Siculorena, Vulcanius, esaterako), eta XVI. mendetik aurrerako europar hizkuntzalarien iturri dirateke;²⁴ alor honetan ere baliteke oraindik zer iker izatea, bai izan diren gainerakoak bilduaz, eta baita Leizarragaren *Testamentu Berria*-ren itzulpenaren²⁵ (edo haren zatien) erabileraz. Bestalde, Leizarragaren testua hitz bilduma berrien sortzaile izan zen: bera bakarrik Llwyd-en batean (ik. Abott 1906), besterekin batera Vulcanius eta Bulletinetan (ik. Aquesolo 1967).

1.2. Hizkuntz eskuliburuen tradizioa²⁶

Ez da Etxepare izan, jakina, nazioaren eta nazio hizkuntzaren garapen eta egoeraren arteko desorekaz historian zehar ohartu den bakarra. 1727an Sewel-en holandera-ingeles hiztegi ezagunaren hirugarren argitalpenaren eskeintzan aurkikuntza bera egiten zuen, *mutatis mutandis*, Evert Visscher argitaratzaileak: merkataritza holandarraren egiteko nagusia izaki, eta haren bitartez auzokoen eta urrutiagokoen begirunea lortua izan arren, beren hizkuntza, "beharbada kristau herrietan mintzatuetarik aberatsena", ez zen bere lurraldetik landa ezagun (cf. Osselton 1973: 119). Egoera horretan, besteak beste, aterabide nagusi bat zekusan: hiztegiarena, alegia. Visscher-ek garai hartako ingeles-gaztelera, holandera-frantsesa, italiara-ingelesa eta beste zenbait gonbinaketatako hiztegiei holandera-ingelesa eta ingelesa-holandera gehitzea proposatzen zuen. Izan ere, auzotasun, adiskidego eta erlijio kidesunaz landa,

ABC eta ABCD ordenak ere, baina salbuespen gisa. Egile berak ingelesek Cawdrey arte [1604] gehiagorik ez zutela lortu gaztigitzeaz landa, haren tituluaren beraren adierazgarritasuna markatzen digu: *A Table Alphabeticall*. Izan ere, hitzak sailkatzeko bestelako moduak (gramatika kategorien edota arlo semantikoaren arabera, esaterako) usukoagoak ziren irakaskuntzan. Areago dena, Cawdrey-k bere irakurlegoari alfabetoa nola erabil erakutsi beharrean aurkitzen du bere burua: "If thou be desirous (gentle Reader) rightly and readily to understand, and to profit by this Table, and such like, then thou must learne the Alphabet..." (apud Osselton 1989b: 166).

Gaztelera-euskarazkoa hasi "a dios *Jaungoicoa*"-rekin (Urteren gramatikakoa eta beste hainbar eta hainbar bezala) hasten da. Ikus bedi Lakarra 1994b haren glosarioaren iruzkina atzerriko zenbaiten egiturarekin erkatzeko. Aipagarri bada ere gaztelera-zatia gaika antolaturik ikustea, hori harrigarri soilik begitanduko zaio hiztegi antolamenduaren tipologian gaikakoa alfabetizazioaren aurreko pausua dela mantentzeko; aurreiritzi hau oso hedatua izan arren, ez da horrelakorik, ordea, eta era horretako hiztegiek —besteekin batera— oso berandu arte iraungo dute.

(23) Nicolaas G. H. Deen-ek (1937) Kopenhageko Arnagnaena Bibliotekatik argitara zituen lehendabizikoz Vestfirid Islandiako iparmendebaleko herrialdean XVII. mendean idatzitako bi hitz-zerrendok. Argitara ziren garaian argitara zirelako, behar bada, ez ziren ezagunegi ikertzaileen artean, Mitxelenaren zenbait lanetako (ik. Mitxelena 1970 edo *FHV*) lekukotasunen salbuespenarekin.

(24) Ikus *TAV*; Garate 1961 eta Oroz 1981-en oharrak (eta beregain haren "Vicisitudes de un Padrenuestro en vasco en el siglo I", *ASJU* 14, 1980, 1-23). Patri Urkizuk (1983, 1989) berrargitaratu du Edward Llwyd ikertzaile ingelesaren *Archeologia Britannica*-ko (1707 [eskuiz. 1703]) euskarazko hitz zerrenda pare. Urkizuk dioskunez "euskal hitzak bi autoreetarik harturik daude: Buenaventura Vulcanius eta Rafael Micoletaren obreretarik, hain zuzen" (1983: 389).

(25) Oroz-ek erakusten duenez (1981: 349), Vulcanius-ek ez du Vulgata izan euskal hitzen zerrenda egiterakoan Erasmoren Bibliaren itzulpena edota antzekoa baizik. Hau, eta Vulcanius bera greko irakasle izana, ez dira ahazteko gertakariak Vulcanius-en latinezko itzulpena Vulgatakoarekin bat ez etortzean Leizarragak grekozko orijinala erabili zuela iharduki zezakeen bat balitz.

(26) Zati hau zabalago Lakarra 1993 eta, batez ere, liburu moeta honez prestatzen ari naizen lan berezian, (cf. Lakarra 1995).

ingelesa zen dagoeneko merkatarientzako hizkuntzarik garrantzitsu eta ezagutu beharrena eta ikusi dugu zenbatekoa zen merkatalgoaren pisua holandarrentzat.

Merkatalgorako zuen garrantzia bide da (cf. Osselton 1973: 14) Noël Berlaimont-en *Colloquia*-en Holandako edizioetan ingelesa agertzeko arrazoi nagusia. Frantses-flamendar itxuran hasi zen 1530ean Antwerp-en lehendabizikoz atera zene-tik mende eta hiru laurdenez Europa osoan zehar zabaldu zen liburu arrakastatsu hau; alabaina, ehunetik gora edizio izaki, asma daitezkeen gonbinaketa gehienetan bildu zituen latina, gaztelera, italiara, portugesa, alemaniera, ingelesa, txekiera, polskera eta bretoiera ere batuaz, noiz binaka, noiz hiruak, eta are lau, bost, sei eta zazpiko taldeetan ere.²⁷ Gisa honetako liburuak aski txikiak izan arren, erabiltzaileei ez zitzaiela zorrak pagatzeko nola eska edota gutunak, ordain agiriak eta antzekoak egiten soilik irakasten: eriden zitzaketan, orobat, "hamar pertsonatako afaria" zeri-tzan elkarrizketa ere, nahiz eta afaltiarrek elkarri beren lanbidearen gorabehera nagusienez galdetzen zioten merkataria izan.²⁸

Bourland-ek (1974: 289) markatu legez berehala ohar gaitzke Berlaimont-en liburuaren izena aski nahasgarri gerta daitekeela Voltaire-rena bezala, bigarren argi-talpenetik aitzanakoak, bereziki: *Vocabulare* (nahiz *Interpret* zein *Tresora*) hori merka-tari eta eskola-haurrentzako flamendar-frantses hiztegi praktikotzat eratu bazen ere, gai ñabardura handia da bertan: erabilera arrunteko hitzen hiztegiño orokorraz lan-da, zenbaki eta egun izenen zerrendak, hiru elkarrizketa, merkatalgo gutun eta dokumentu-ereduak, Gure aita, Agur Maria, Fedeko artikulua, Mandamentuak, bi bedeinkapen, eta frantses ahoskerari buruzko ataltxoak, 42 folio²⁹ eta bi zutabetako liburuxkan. Osoa da bi hizkuntzetan, salbu eta frantsesetik den hizkuntza horren ahoskerazkoa. Gordetzen den lehendabiziko argitalpena 1536koa bada ere, badakigu eredu 1530 (agian baita 1525) baino lehenagokoa izan zela.³⁰

Esan bezala, arrakasta ikaragarria izan zuen eta Londres, Varsovia zein Venezian argitaratu zen hainbat aldiz. Beren artean hain urruti ziren hiri horietan hizkuntza

(27) Ikus Osselton 1973, 14. or. 44. oh., Bouchard 1974 eta Gallina 1959ko atala (Berlaimont-en ondokoan pisuaz italiara-espainierazko hiztegitintzan) eta, batez ere, orain Stein 1989, passim, Berlaimont-en izenaren aldaera ezberdinetarako; orobat haren liburuaren deitura ezberdinetarako eta izandako imitazio eta itxurdaldaketa ugarietara-ko. Stein-ek (1989: 31) ematen du beste zenbait hizkuntza arruntetako hitz bilduma pisu eta iraunkortasun gutxiagokoren berri ere.

(28) Mendeotan era honetako liburu gehienak merkatarientzako ziren arren, ez ordea guztiak: "Yet English was not merely a language of utility. The catalogues of private libraries sold in Holland in the seventeenth century are sufficient to show how widely English was known to scholars too. [...] The considerable influence of English literary fashions upon Dutch throughout the period is itself evidence enough of the interest in English among the educated [...] In part, the Dutch readers might depend upon translation. But then, the translation of literary works is in itself a kind of imitation" (Osselton 1973: 19).

(29) "In the course of its existence through 162 years, de Berlaimont's bi-lingual manual of 84 pages had grown to a volume of 448 pages in eight tongues" dio Bourland-ek (1974: 300; cf. orobat Gallina 1959); Voltaire-ren liburuak tarteko eredu bat jarraituko luke, bada, eta hala dagokio kronologiaren arabera ere.

(30) Ikus Bourland (1974: 290, 1. oh.). Interesgarria deritzor Bourland-ek Stepney-ren liburuaz eta izan zitzakeen iturriez dioskuna: "It has already been stated that Stepney's borrowings from the polyglot vocabularies include the seven dialogues, the moral precepts and the section containing the prayers, Articles of Faith, Commandments and Benedicite. No one type of the vocabularies comprises all these items: the *Dictionarios*, which contain the precepts and the prayers, etc., have only the first three dialogues; while the *Colloquia*, which from 1583 on include the seven dialogues, are without the sections intended for moral and religious training. Obviously, therefore, Stepney when compiling his manual, must have had both these types before him" (Bourland 1974: 300-301).

atzerritarrak ikasteko zen beharraz landa, bere etengabeko iraupena liburuaren bene-tazko balioari atxeki dio Bourland-ek (1974: 291): hots, egilearen pedagogizaltetasunari, elkarrizketen errealismo eta bizitasunari, gaien antolakuntza eta hizkera herrikoari.

1.2.1. *Voltaire*

Euskal Herrian ere islatu zen, betiko neurri apalean baino ez bada ere, lexikografi eredu hau.³¹ Horren barnean kokatzen dira erosoienik Voltaire-ren *L'interprète ou traduction du François Espagnol & Basque* (Hirur lengoajetan tresora) eta haren familia, eta baita Mikoletaren *Modo breve para aprender la lengua vizcayna* ere. Bata Donibane Lohitzun eta Ziburuko euskarari ("denik ederrenean") eta Bilbokoan bestea, orain arte esandakoaren bermegorik azkarren ditugu, XVII. mendean Euskal Herrian ziren portu eta merkatalgune nagusi bien izaki.

XVII. mende osoaren eta, beharbada, XVIII.aren zati batez beste edozein lexikografi lanek baino bizitza iraunkor, ugari eta are nahasiagoa izan arren, Voltaire-renak ez du arreta apartekorik erakarri euskal lexikografo eta filologoen artean.³² Ez da harritzekoa, Brunot-ek berak ere zozotzat ("niais") baitzuen eta bere lantxoaren helburua ez baitzen liburuaren edukina zenbait bibliofilo, etnografo eta paremiologiariri erakustea baizik beren lanetan balia ahal bazezaketen.

Izan dituen zailtasunen larria markatzen du hitzaurrean egileak: egitekoa bera ez da oso trebatuentzat baizik, eta ez soilik —arauemailerik ez duen— euskarak gehitzen duen oztopogatik; ortografiak, esanahiak, esapideak ezberdinak dira hiru hizkuntzetan eta are hizkuntza bakoitzean alde batetik bestera urrunegi joan gabe; badaki, orobat, ezin emango dituela sortu diren eta egunoro ere latinetik eta grekeratik eratorriaz nahiz "izpirituen" ahalara atereak; halere, egin beza zeinek bere erara eta orduan mintzatu ahalko da orotaz.

Hitzaurrearen giblean ortografia "fantasiosa" Vinsonek ohartu legez eta ahoskerazko praktikak egiteko zenbait adibideren ondoren (gogora Betolatzaren dotrinako paralelismoa), "adverbioen, preposizionaren eta conjonctionaren" zerrenda dator gaztelera, frantses eta euskaraz. Liburu osoan bezala, euskarazkoa frantsesezkotik itzulia dugu eta ez gaztelaniazkotik, hau izan bada ere segurki Voltaire-ren azken eredu edo iturri: cf. *siempre - toujours - bety edo egun oros; ay o ally - la - han; en cuya casa - chez qui - noren baitan; casy - quasy ou presque - allaxu edo casy; también - aussy ou*

(31) Iritsi Kroaziaraino bederen iristen da: cf. *Opera nuova che insegna a parlare la lingua schiavonesca alli grandi, alli piccoli et alle donne* (Ancona, 1527), apud Filipovic 1986. Tradizio zabala zela eta euskaraz ere bertakotua, Vinson-ek (1892: 97-99) argitaratu zuen baina ezagunegi ez den Pouvrearen zirriborro batek erakusten digu. Bertan burutu ez bide uen elkarrizketaz hornituriko gramatikaz ere hitzegiten da argitarakizunen artean; cf. Lakarra 199 .

(32) 1971an testu zahar eta ezezagunen argitalpen egitasmo orokor baten hasikin gisa 1684ko argitalpen Parisko Nazionalen gordea eta urtegabe Urkixo Bibliotekan gorde bat erkatuaz Urkizuk eman zuena bide da Voltaire-ren lan honen ezagutzan aspaldian egindako saio bakarra. Urkizuk berak aitortu legez, testuaren argitalpen egokia prestatzeak ez bi baina zazpi edo zortzi edizio ezberdin erabiltzea eta erkatzea eskatzen zuen eta egilearen lana ezin har daiteke testuaren lehen aurkezpen saiozat baino. Urkizuren argitalpenak, ordea, egin zen bezala eginik, gaiztotu baino ezin zezakeen liburuarekiko ezagutza: hasteko, obraren generoa nahastera daramakeen erabaki batez dialogoetako euskal zatia ematen da soilik (ez frantsesa, ez gaztelaniazkoa); ez zenbait ediziotako gaztelera-frantses ipuiak, ezta lehendabizikoetako hitz zerrenda edota gramatikarxo. Haatik, alderdi eta ezaugarri guzti horiek beren osotasunean harturik baino ezin jabe gaitzeko Europa osoan hedatu zen lexikografi ereduaren ordezkarri honetaz.

*Ê- halabér edo eta; conuiene a saber - à sçavoir - iaquitecox; de - de Baione - Baionatic; en - en la chambre - guelan edo gambaran; sin - sans luy - hura gabe.*³³ Ondoren izenordainak, eta hor argiegi agertzen ez bada zer esan 13. orrialdean “foeminins” atalera iristean!³⁴

Gero aditzaren atala hasten da, gramatikazko oharretan nagusia zalantzarik gabe. Lehenik “demboura presenteâ” dator (modu perifrastikoan eta hikan), “dembraura imperfe[ctoan]” (*minçatçen nynduen*), “perfect[ean]” (*minçatunauc*),³⁵ “temps plus que parfait” (*minçatunynduen, minçatu incen...*) eta “datorquen de[n]boraq” (*minçatuquonauc*); “manatçean” (*minçady, vebaçac*), “deffendaçean” (stessela...), “deziratçean” (*minçanendin*), “subiunction” (*que ie parleroy - minçaninteque, ie dirois - erranen nuque*), “achabatçecoua = l’infinitif” (*minçatçea eta içhilzea*); “suite de l’infinitif” (*minçatudela, eguinduela*); gerundioa (*minçatçean, icustean*), aditz inperstonala (*ouruada, iborçiriada, on dict - erratendu, l’on disoit - er[r]atençuten*) eta singular eta pluralen adibideak 39-40.etan: *gure aita - goure aitaq, çure arreba - çuen arrebaq.*³⁶

41. orrialdean hasten da, 131.era arte, *Dictionaire alphabetique depuis lettre A iusques à V pour compter & pour les iours, semaynes, mois & ans* delakoa. Bi hizkuntzatan, frantsesa ezker, euskara eskui, 14 bat hitz orrialdeko, 1250 bat pasatxo guztira. Alfabetizazioari dagokionez, tituluagindua baino ez da betetzen, hots A- eta B-edota F- dutenak, demagun, sail berezietan doaz, baina ez da zer espero *ai-* nahita nahiez *aa-* edo *ab-* baino lehenago joatea. Izan ere hara lehendabiziko dozena pareak: *aube du jour - aer - argent - argentier - aisé - allumer - aise - allaicter - aliment - affronteur - amy - amour - aymer - appeller - alors - auec - aucunesfois - aussi - aujourdhuy - auantbier - aage - abbé - abondance - abreger.* Honela gertatu arren gainerako letretan ere, badu joera ordena alfabetiko orokorra gordetzera.

Euskarazkoak ez dira frantsesekoen ordain besterik, ez haien definizioak. Halaber, ez da “hitz zailen” (hard words) tradiziokoa:³⁷ cf. *enfant, enfer, ensemble, ennemy, entrer...* E-F letrak hartuaz kalkulu txiki bat eginaz, aditz proportzioa aski handia, ia % 30ekoa, erideiten dugu: “efforcer *borçhatzea*”, “emprisonner *prezundeguyan*”, “endurer *pairatçea*”, “enseigner *irakastea*”, “ensepuelir *ehorstea*”, “entendre *aditçea*”... soilik lehendabiziko ha-maiken artean. Azkenik, hainbat egiteko eta zereginetarako elkarrizketak.³⁸

(33) Alabaina gaztelera eta frantsesezko zatien arteko erlazioa astiroago begiratu beharko litzateke 13. *mienne-mienne*-ren aurrean, huts soila ez bada bederen.

(34) Bigarren. eta 3. pertsonan absolutibo eta ergatiboko bi aldaerak ematen baditu ere ez 1.koan (*yo o mismo-moy ou je-ny; tu, tuyo-tu ou toy-bi edo hic; el, aquél-il ou luy-harc edo hura*) eta ezta baina alderantziz erakusleetan: *este-cestuy la-hunçberaq; esso-celluy la-harcberaq.* Hortik aurrera, izenordain eta posesibo, oro dira absolutiboan.

(35) *minçatu aiz l çarete, minçatu duq l distuq* bereizten du, baina ez du, ordea, *ichusi diat* edo *eguin diat*-en pluralik. Hori bera, halaber, ondoko denboretan.

(36) Nabari denez, gramatika erabat lexikoa da, kategoria eta akzidente diferenteen nola-halako bilduma zerrendatua; sintaxiaz, hitzon konbinaketa ahalmen eta mugez ez da inongo oharrik; izan ere, horretarako dira liburuko 132. orrialdetik azkenera, 280.era, hedatzen diren hamalau elkarrizketak.

(37) Ingeles tradizioan horrela deritzonaz ikus Barber 1976, Hartmann 1986, 1989, Hayashi 1978, Starnes & Noyes 1946, Stein 1985.

(38) Cf. “COLLOQVES ET DIALOGVES PRO-/PRES ET NECESSAIRES EN DI-/vets negoces & affaires pour la / dicte traduction PREMIER pour ceulx quy vont par chemin ou font voiage. Chapitre premier à folio 132 SECOND pour les voiageurs & pour les hostes tenans logis & cabaretz. Chapitre 2 à folio 153 POUR traicter aueq gens de Boursse ou daultres places & negociations. Chap. 3 à folio 172 DEVIS & propos entre banquiers courttriers. Chapitr[e] à folio 188. PROPOS & deuis ordinaires que tienent & doiuent sçavoir les corratiers des changes & aultres semblables. Chapitre 5 à folio 195. DEVIS & propos entre marchans courttriers & messagers. Chapitre 6 à folio 198. DEVIS propres

1.2.2. *Mikoleta*

Modo breve para aprender la lengua vizcayna compuesto por el ld. Rafael Micoleta, presbytero de la muy leal y noble villa de Bilbao Londresko British Museum-en joan den mendearen azken hamarkadara arte argitaragabe gordetzen zen liburuxka dugu. Bibliografian (cf. Villabaso 1913: 568-569 eta Zelaieta 1988: 136-137) behin baino gehiagotan aipatu izan da eskuizkribuaren aurkikuntza tokiak ematen duen Bizkaia eta Ingalaterraren arteko merkatalgo erlazio estuen lekukotasun hau. Dodgsonek (1898) eta Azkuek (1928) deskribatu duten bezala, 28 x 12 zm.tako 15 folio dira, "modo breve de sauer declinar los nombres vascongados", "conjugación de los verbos vascongados", "diccionario breve de vocablos los más usados en vasquense propio, puestos por horden alfabética", "modos de contar" "diálogos" eta "modo de la vizcayna poesía y sus versos" atalez osatuak.³⁹

Ezin itxadon daiteke, jakina, bere laburrean gramatika teoria landuegirik aurkitzea; ez du horretarako gogo biziiegirik ere azaltzen. Mitxelena (1960: 66) dioen legez, gramatikako oharrak ez dira "argiegiak": 6 kasutako deklinabidea egokitzen dio euskarari (sozatiboa eta inesiboa ablatiboan bilduz); euskal hitzak *-a* (singularrean) eta *-ak* (pluralean) amaitzen direla mantentzean, izenak "azken silaba jan" egiten duela azaltzen du adjetibo hartzen duenean;⁴⁰ orobat, *-ea-z* amaitzen diren hitz batzuk *-e-* galtzen omen dute pluralean, ez guztiek ordea: "también se nota que en algunos nombres que se acauan en *ea*, v.g. *espateá*, *lançeaá*, en los plurales se come la *e*, como *espatac*, *lançac*, mas no en otros —como *ajeac*, *queac*— esto enseñalo el uso" (!).⁴¹

Elkarrizketei dagokienez, Micoletak bakarra dakar gazteleraz eta euskaraz, ezker-eskuin:

Diálogo primero para leuantarse por la mañana y las cosas a ello pertenecientes; entre un hidalgo llamado don Pedro y su criado Alonso, y un su amigo llamado

aux commis dung poix commung embaleurs & portefaix. Chapitre 7, folio 210. POUR les marchands françois, espagnols, flaments & autres tenants cassiers ou facteurs. Chapitre 8, folio 218. POUR les recepueurs solliciteurs ou procureurs d'affaires. Chapitre 9 à folio 227. POUR traicter avec marchands de soye, merciers, chappeliers, orpheures & aultres boutiquiers. Chapitre 10, folio 243. POUR les marchands, drapiers de drap de layne. Chapitre 11, à folio 249. POUR traiter avec les talheurs ou cousturiers. Chapitre 12, folio 263. POUR les cordonniers ou sabatiers. Chapit. 13 à folio 267. POUR faire vue messagerie ou mandement. Chapitre 14, folio 274. [280. or. FIN.] (Berlaimont-en aurkibidea apud Bourland 1974).

(39) Ez dirudi Azkuek aurrekoaren lan hori (bai, ordea, Sevillako 1897ko edizioa) ezagutu zuenik. Ez da bestela ulertzen urte horretan oraindik esatea "¿No podíamos dar con el autor del original castellano de estos diálogos? Me inclino a creer no sean del mismo Micoleta, sino de algún autor no vasco" (Azkue 1928: 219). Galdera hori ihardetsia zuen Dodgsonek. Mikoletarenez landa, eskuizkribuan bilduak dira ondoren Leizarragaren Gure Aita bat, Kredoa eta Gure Aita islandesez.

(40) "Aquí dexé de advertir que cuando se adjetivan el sustantivo y el adjetivo, en el sustantivo se come la última syllaba, y en el plural la diction *ac*; v.g. la nieue, que en vasquenze es *errurá*, y blanca *zuria*, adjectiuandose se dice *errur-zuria* y en el plural *errur zuria*, etc" (Zelaieta 1988: 148).

(41) Liburuxkan diren bi poesiak (eta oharkabean multzotik kanpo uzten duen aurreko atalean hari lotu Oihenarten bizkaierazkoa gehi orain A. Arejitak *Iker Atalak* 5.ean argitaratu *Enojaduric*...). Ibon Sarasolak (1983: 87-88) "poesía galante vizcaína de los siglos XVI y XVII" bataiatu sailekoak ditugu. Poesía moera hori "Parnasso Cantábrico"ko zenbait modernoren "dezimas, lyras y sonetos" ez bezala ezagun eta herriko ere izan bide zen, zeren eta Sarasolak berak markatu legez (ibid) "la homogeneidad de las composiciones puede llegar incluso al nivel de los motivos empleados: cf. por ejemplo el *catinaturic naue librea ninzana* de Lope con el primer verso de la presente [*catigatu ninduçun librea ninçana*]".

don Juan, y una ama / Platika lelengoa oerean xaygueteco goxean, ta ari dagocasan gausena essatari Peru xauna derechan vategas vere osseyñ Alonsoen artean ta bere adisquide derechala Joane xauna eta asso bategas.

Mitxelena Arriagaren *Lexicón bilbaíno*-ri jarri hitzaurrean zioenez dialogook berri interesgarririk balukete —orijinalak balira—⁴² XVII. mendeko Bilboko pertsonen arteko harreman, janzkera, jan-edan edo altzariez (ez da libururik ageri, ordea) eta goizeko bostetan jeiki arren zeregin handirik ez zuen eta emakumeak laketegi ez zituen aitonen seme baten egunoroko biziaz. Haatik, aspaldi dakigu (Dodgson 1901: 100) elkarrizketa horrek orijinalik gutxi duela: Jonh Minsheu-k bere *A dictionary in Spanish and English*-i erantsi zion *Pleasant and delighfull dialogues in Spanish*-eko lehendabizikoa dugu;⁴³ ez da halabeharrez 1623ko ediziotik hartua, ordea, Dodgson-ek nahi bezala. Era honetako ekoizpen anitzekin gertatu bezala, elkarrizketon argitalpenen historia aski korapilatsua dugu: hasteko, 1623koa ez da 7. argitalpena baino (cf. Foulché-Delbosc 1919: 77-80); lehendabizikoa 1599an egin zen Londren. Geroztik 1608an eta 1611an Cesar Oudin-ek gaztelera-frantses bilakatzen ditu; orobat, ondoren Juan de Lunak 1619 eta 1621ean eta Cesar Oudin-en edizio berri bat dator Dodgson-ek aipatu 1623koa baino lehen. Gero ere italieraz jartzen ditu Lorenzo Franciosini-k 1626, 1638 eta 1648an eta are italiera, alemana eta frantsesa gehitzen dizkio gaztelarari bigarren Oudinek, Antoine-k, 1650an, guztiak Micoletarenaren aurretik. Hortik aurrera elkarrizketok gaztelera, frantsesez, italieraz eta ingelesez, hizkuntzok era ezberdinetan gonbinatuaz, XVII. eta XVIII. mende osoan argitaratzen dira oraindik.⁴⁴

Hiztegiek 750 bat hitz dute, oro har alfabetikoki zerrendaturik, noiz edo noiz (*agra - agalla - agua; aguja - alfiler - aguçar - abogar*) oso hertsiki ez bada ere. Asko eta asko dira beren artean lehen agerraldiak (*larguro, susculdu, quetu, cucu sagarra, uriolea, belleguia, exetu*, etab.) hapaxen bat ere falta ez delarik, beharbada, (cf. Lakarra 1995 eta prestatzen-a).

1.2.3. Urteren gramatikako hiztegitxo

Urteren latin-euskara hiztegiak belu bada ere lortu badu zor zitzaion arreta, eta partez bederen, beharrezko zuen azterketa, ezin esan ez bata ez bestea erdietsi dituenik haren beste lexikografi lanak, hots bere *Grammaire Cantabrique Basque*-koak. Egilearen gainerako lanak bezala, argitaragabe zetzan 1900. urtean Wentworth Webster-en edizio penagarrian 15 orrialdetik 55.era bitartean (750 bat hitz guztira) argitara eman zen arte.⁴⁵ Antolakuntza ez da alfabetikoa (haren hiztegian horrelakoa kausitu arren); 33. orrialdean “des choses qui se fondent” eta hurrengoan “des choses

(42) Baldintza hori da, dirudienez, A. Irigoyenek ikusi ez duena “Bilbo eta euskera” (*Euskera* 22, 1977, 389) Mitxelena-ri jazar egiten dionean.

(43) “The Spanish text of the Diálogo Primero, which the author evidently meant to have successors, as he introduces it with the leading diálogos in the original, is to be found at the beginning of the *Pleasant and Delightful Dialogues in Spanish and English*, etc. by John Minsheu... London 1623” (Dodgson 1901: 99-100).

(44) Foulché-Delbosc-ek 27 edizio oso aipatzen ditu José María Sbarbi-ren 1874koa baino lehen; ez da zer pentsa horiek direnik izandako guztiak. Zatikazkoak, elkarrizketa solteenak (César Oudin-ek bere gramatikaren edizio anitzetan ezarri zuen 3.a, demagun) ez bide ziren urri izan.

(45) Edizioaren gora behera gehienak (kopia hutsez baliatu beharra eta ordenagabeakoak gainera, Urteren zabarkeria, etab.) prestatzaileak hitzaurrean (eta Urkizu 1989-k) azaltzen dituzenez ez ditut hemen errepikaruko; borondate on soilak ez du asebetetzen, esaterako, gramatikagintzaren historiaz arduratua. Cf. orain Lakarra 1994b, non berrargitaratzen eta aztertzen den Urteren lana.

d'une boutique" zatiak ditugu, "gens de métier, etc" 35.ean, "des vers" eta "bêtes venimeuses" 36.ean "des métiers" eta "appartenances de l'âme" 37.ean, "des sens" eta "de quelques autres noms substantifs" 38.ean, "nom propre", "surnom" eta "nom de villes, etc" 43.ean.

Alabaina, gauzak aldatu egiten dira 44. orrialdean "nom adjectif" deritzon atal berri bat hasten baita, 47.era arte hedatzen dena. Han "accident interrogatif" eta "accident redditif" aurkitzen ditugu; 48.ean "accident numeral", "accident numeral ordinal", "accident numeral distributif" eta "accident numeral partitif" 49.ean, "accident numeral universel", "accident numeral particulier", "accident de patrie, national" eta "accident diminutif" 50.ean, "accident possessif" eta "accident materiel" 51.ean, "accident local" eta "accident adverbial" 52.ean, "accident participial" 54.ean eta, azkenik, "accident tiré du verbe" eta "accident tiré du nom" 55.ean.

"Accident" horiek berehalakoan ohartarazten digutenez, Urte ez da berritzaile bere glosarioaren antolakuntzan: erka bedi bestela zazpi mende lehenagoko Ælfric apezpikuaren gramatikakoarekin (cf. Hullen 1989: 112). Ikusten ari garen gramatikako hiztegiaren adjetibo eta partikulak badira ere izenaz gainera, ez da aditzik: eten nabarmena da haren eta gainerakoaren artean. Bi aditz zerrenda ditugu gramatikaren beste zati batzuetan (302 hh eta 397 hh). Hain zuzen ere, 302. orrialdean hasten da "Des verbes auxiliez" deritzon atala.⁴⁶ Palsgrave eta Urterentzat hiztegiak (izenkiena zein aditzena) gramatikaren funtsezko (eta ezin bereiztuko) zati ditugu; donibandarrarena zehatzago miatzen badugu ohar gaitetzke harentzat gramatika ez dela hiztegiaren "akzidenteen" hedadura baizik: goian ikusi nominal ugarien pare —eta ez ahantz "des parties de l'oraison" zeritzola zati hari—⁴⁷ jokatzeko dute aipatu bi aditz zerrenden ondoren datozen "à l'indicatif et à l'imparfait", "aus parfait et plus que parfait", "au futur", "à l'impératif", "à l'optatif" eta gainerakoek.

Urteren gramatikak badu Voltaire eta Mikoletarengan (Pouvreurengan ere bai asmoz bederen) ikusi dugunez arrastoak utzia zen, beste tradizio baten ezaugarririk: eskuliburu (gramatika eta hiztegi) modu berria agertua zen elkarriketa bildumak gehituz lehenagoko elementuei. Urterenak bederatzi solas ditu: 1. "Bi adisquidieren artean"; 2. "Bi andrearen artean"; 3. "Ait'onen seme eta estudiant gazte baten artean"; izengabeko 4., 5., 6. 7. eta 8.a eta 9. "Bi jaun adisquideen artean hica elkharri mintçatçen çaiçcola"; hauen ondoren "behar diren gauçac escatçeco" emendakina.⁴⁸

(46) Aditza gainerako kategorietarik bereiztea ez da Urteren asmakizuna, jakina: dagoeneko Ingalaterran XV. mendean bildutako *Promptorium Parvulorum*-ean *Nominale* eta *Verbale* banatzen dira (cf. Stein 1981). Bada ezberdintasun bat, ordea, bi multzo horiek *letva bakoitzaren barnean* egiten baitira. Azken finean, Urterena sailkapen bikoitza da izenei dagokienez (kategoria eta alor semantikoa) eta soila (kategoria) gainerakoetan.

(47) Ez eta haren aitzinean, ortografiaren ondotik "ethimologia" (*jainkoa, Lapburdi, Baiona eta Donibane*-ren uestezkoak, alegia), datorkigula.

(48) Elkarriketotan diren galderek zein esaldiek aldaera bat baino gehiago dute, ikasleak ikusitako joskera baliokide diferenteak eta berben sinonimoak kausi ditzan. Hitz bakoitzaren gaineko letra ikurra elkarriketa osoan ematen da, orobar gainerako elkarriketa guztietan eta haien aurretik diren *arduraco buzcunizac* "phrases familiaires" delakoetan (470-502. or.). Usadio hau euskal testu zahar urrietan zabalduegi denik ezin esan; asmatua eta erabilia zen orduko, jakina, Europa osoko gramatika eta hizkuntz irakaskuntza hedatuko tradizioetan. *Refranes y Sentencias*-eko kideretasunak ez ote digu ezer adierazten testu horren generoaz eta izan zezakeen egituraz? (Cf. Lakarra 1990).

1.3. Harriet aurreko hiztegiak⁴⁹

1.3.1. Landucci (1562)

Madrilgo Biblioteca Nacional-eko 8431.ean gordetzen dira hiru hiztegi, gaztelera-italiera, gaztelera-frantsesa eta gaztelera-euskara batean bildurik. Guztira 328 folio dira, heren bana: 1-107, 114-220, 226hh, hurrenez hurren. Gaztelera-euskarazkoak ia hitzez hitz Nebrijaren gaztelera-latinekotik harturiko (ikus Gallina 1959: 129) 6000 sarrera inguru ditu, gehienak hutsik S-tik aurrera. Mitxelenarekin (1958: 7) esateko, euskal hiztegi honen historia obra osoarena, heda daiteke ez da diztiratsua izan: tamaina bateko lehendabiziko euskal hiztegia eta artean ezezagun zen euskalki baten ordezkari izan arren Agud eta Mitxelenak 1958an egin arte,⁵⁰ osatu zenetik hirugarren mendea betetzear zelarik, argitaratzeke zirauen.⁵¹

Azkuek ez zuen erabili bere hiztegirako eta soilik Mitxelenaren ikerketari (1958, 1970) eskerrak antzemandako zirrikituetarik iritsi ziren Landucciren islak harengana, saihestu nahi zuen Larramendiren, honen hiztegiko eraskinaren, bitartez iritsi ere. Lakarra (1991: 292)-ean egindako kontuen arabera badira 67 hitz (orain *urru* gehitu behar litzaieke) E-n Land-rengandik jasoak: ia % 9 errepikapenak kendu ondoren.⁵²

Ezagunegi ez bide zuten euskalariei Gallina-ren liburuaren berri ematean Mitxelenak (1959c: 785) eritzi diferentzia nabarmena markatu baino ez zuen egin; bere ustez nekez onargaitza da hiztegiko euskarazko alderdiko euskarazko guztia esku berarena izatea, letra ezberdintasunak gorabehera, ortografiakzkoak eta are hitzen etorki dialektalari dagozkionak direnean. Ez zen gehiagotarako beharrik, egia esan,

(49) Hiztegi oso eta benetakoetan badugu, gutxienez, gureganaino iritsi ez diren zenbaiten berri: Bela zuberotarraren, Bidegarai baxenafarraren eta Joanes Etxeberri Ziburuko lapurtarraren bana, hain zuzen. Eta hori XVII.ean; hurrengo mendean beste hainbeste: Leintzko Oyangurenen tagalo-gaztelera-euskara, bigarren Etxeberriren (Sarakoaren) eta Duhalderenak, alegia. Lakarra 1993-n biltzen da eta aztertzen aurreko bibliografia; ikus Lakarra 1992 Sbarbi-Urquijo eta Etxeberri Sarakoaren artean izan daitezkeen hartuemanek.

(50) Ikus Lakarra 1986d *annus mirabilis* horrek euskal dialektologia sinkronikoaren metodologiarako eta dialektologia historikorako dituen ondorio larriez.

(51) Haatik, ez zen ezezagun Larramendiren hiztegiko aipuz geroztik: "De manuscritos ay un Vocabulario corto en la Biblioteca Real de Madrid, cuya copia tengo en mi poder. No tiene al parecer nombre de autor, y hizo bien en callarlo; porque es una pieza que le acreditaría de muy mal bascongado y no muy buen castellano; pues sobre ser cortíssimo el Vocabulario, se muestra ignorante de las voces mas obvias de la lengua. He dicho que *al parecer* no tiene nombre de autor, a lo menos en orden a las voces bascongadas, que parecen puestas por muy distintas manos. Este corto Vocabulario está enquadernado juntamente con otros dos, que le preceden, de la lengua italiana y francesa. En el primero pone, à Nicolao Landuchio civitatis Lucae Regionis Toscaniae suae Vernaculae Linguae peritissimo. En el segundo pone: a Nicolao Landuchio Civitatis Lu[c]ae Regionis Toscaniae, vernaculae suae Linguae, atque Franconicae peritissimo. En el tercero que es el bascongado, no hay nombre alguno de autor, pero se conoce serlo el mismo Nicolao en la letra de que están escritos los vocablos castellanos, que es de la mano misma que la de los otros dos, pero en los vocablos correspondientes del bascuence ay diferentes caracteres. Señas son claras de que el tal Nicolao tuvo intención de hacer también un Vocabulario bascongado y que no sabiendo la lengua se valió de bascongados que le deparaba la suerte, y estos fueron poniendo los correspondientes que se les ofrecían. Pieza es por cierto muy despreciable, y que más se compuso para irrisión que para honor del bascuence. Muy mal escrita en la ortografía, llena de barbarismos; le faltan interrumpidamente hasta la letra S muchas voces obvias; y desde la S todas, menos tres o quatro".

Ostean, Humboldt eta Aizkibelek ez dute zeharka baino —Larramendirengan ikasitakoa laburtuaz— aipatzen hiztegi hau eta badirudi Urquijo izan zela kopia bat lortzen saiatu zen lehena; ez zuen, ordea, argitarara eman beste hainbat restu ezagutza urrikorekin egin legez. Mitxelenak (1958: 12. or., oh.) harekiko berariazko begikotasuna zuela markatzen badigu ere: usu bere bibliotekara zetorrenari erakusten zion lehendabizikoa omen zen.

(52) Etorki seguruz ari naiz, ez L-k beste iturrietarik ere (RS, Ax, H, bereziki) har zitzakeen; hauek, ordea, ez dira % 2-ra iristen eta gutxiak dira azterketa zehatzago batek edota datu berriek Land-ri egokitu lizkioketenak.

Landucciren hiztegiaren argitalpenari jarri zion hitzaurre bikainaren ondoren: A *-teya* / C *-teguia*; gainera C-k gaztelerazko infinitiboa euskarazko partizipioa eta artikulua bitartez ematen du (“aporrear, herir, *heridua*”, “apuñear, *bucabilca emona*”), *b* aurrean *n* dakar usu (“cambiar, cambio, *canbiadua, cambio*”) eta ez du islatzen *frikari* / afrikatu oposaketa idatzizkoan (“acatar atrás, *joan acera*”, “boço de barba, *çocoça*”).

B gainerako bietarik bereizteko bestelako egokiera dugu: letra etzanagoa da askoz eta, beraz, ezin beti jakin ohi baino lasterrago idatzi duen A edo C-rena ez ote den hau edo hori. Alabaina, zorionez, B-k A-rena edo C-rena zuzentzen du ardura, eta horrelakoetan bere hizkera gainerakoetarik aski berezia zela erakusten: 1) hasteko, A-k baino hizkuntzaren ezagutza zabal eta jatorragoa zuen, cf. “debaxo” A *azpirean* / B *azpian*, “oy ha tres días” A *eşirimu* / B *erenegun*, “biudo, biuda” A *emazte uagua, çenarruagua* / B *alarguna*; “çieruo animal” A *çieruo* / B *oreyña*, “estrella” A *estrellea* / B *içarra*, etab. 2) bestalde B-ren aldaerak orokorragoak edota ekialderagoak dira: “cabello” A *ulea* / B *illea*, “carbón” A *yncasça* / B *ycaza*, “dexar” A *echi* / B *uzzi*, “dientes” A *aguinac* / B *orçac*, “hormiga” A *ynurria* / B *chinurria*, “yglesia” A *elexea* / B *elicea*, “madurar” A *eldu* / B *ondu*, etab.

B-k gipuzkeratik gertuagoko eta erromantzetik gordeagoko hizkeraren baten ordezkari dirudi; honen aldean, A-k arkaismu eta hapax legomena arrunt gehiago ditu, bazter hizkeraren baten, Gasteizko edo Gasteiz ingurukoaren, seinale.⁵³ Honez gain, A hotsak islatzekoan aski kurioa da eta txistukari afrikatuak eta frikariak bereizten ditu,⁵⁴ XVI eta XVII. mendeko hegoaldeko ohitura orokorraren aurka, nahiz inoiz aukera gehiagoren faltaz *ş*, *sz* zein *ts* zein *tz* modernoetarako erabili.⁵⁵

1.3.2. *Pouvreau*

Silvain Pouvreau frantses elizgizon eta Lapurdin euskaldunberri eta euskal idazle bilakatuaren euskara-frantses (eta, zati batzuetan, -latin-gaztelerazko) hiztegi amai-gabea ehun bat urte beranduagokoa (1665 b.l.) dugu.⁵⁶ Parisko Biblioteka Nazionalan bi kopia ezberdinetan (7. eta 8. eskuizkribuak) gorde da. 8.ak *çafarda*-tik *xusquerra*-ra gordetzen du 167 foliotan (gramatika ohar eta besterekin); 7.a osoa dugu, 213 foliotan, zuzenketa eta gehiketekin. Oraindik argitaragabe badirau ere, Duvoisin, Aizkibel, Maurice Harriet, Azkue, Lhande eta bestek (Xahoren kopia ere ikusia dut) baliatu dute, aspalditik baita ezagun haren aberastasuna:⁵⁷ Oihenartek egindako oharrez landa, eta haren lanetarik jasotako berbeekin batean, Pouvreauk

(53) Cf. Mixelena 1958, 37 hh, batez ere 45-48. or. Arabako materialen erabilera apropos baterako ikus orain Zuazo 1989 ere.

(54) Honek *l*, *n* eta *r* ondoren frikaria ahoskatzen zela dakar garaiko Leizarraga batek bezala: *çamalçaya* “mulatero”, *olçac çuritu* “blanquear pared”, *eñçun* “oyt”, *arçça* “osso” baina *işçaya* “boyero” (–*arççaya* “ouejero”), *çorçi* “ocho” (–*bederasçi* “nueve”). Cf. Mixelena 1958: 20-21.

(55) Hemen datu ezagun eta beharrezkoenak ematera mugatzen naiz beste lan batean aritu gogo baitur Landuchioz eta Agud-Mixelenaren edizioan argitaragabe gelditu hiru orrialdeez.

(56) Ikus Vinson 1891, 1892, 1910 eta Kerejeta 1991: lehendabizikoak Pouvreauz dakizkigun biografi datu gehienak bildu zituen, artean bere liburuen edizio fetxak ere erabiliaz; bigarrenak Pouvreau eta Oihenartek gurutzatu gurutzeria miazten du egileak eskatu eta zuberotarrak bidali ohar interesgarriak noiz arte luzatzen diren eta, azken finean, noiz arte diharduen Pouvreauk bere hiztegian jakin asmoz.

(57) “En la Biblioteca Nacional de París se conservan, aparte de otros manuscritos, dos copias de un magnífico diccionario vasco-francés [Incluye —dio oharrean— muchas veces la traducción castellana, pues Pouvreau conocía

Axular, Leizarraga, Etxeberri Ziburukoa are honen galdutako hiztegia (cf. Urquijo 1909, Vinson 1910, Mitxelena 1961), Harizmendi, eta honek moldatutako Haranbururenak ere (cf. Kerejeta 1991) bildu zituen herritik jasoez landa.⁵⁸

1.3.3. *Pierre Urteren hiztegia*

XVII eta XVIII. mendeetako hiztegitantzaz ari zelarik Larramendi eta Pouvreauren aipamena egin ondoren Mitxelena "mende orietako iztegi-gilleen artean bada irugarren bat: Pierre d'Urte praille ibiltaria, Ingalaterran galtzadundu zena. Onek, ordea, atzerrian egonik, etzuen iñoren libururik erabili. Ongi gogoan zeukan Donibaneko izkera azaldu digu, orren parekorik ezpaitzuen gainera iñon arkitzen. Eta, batez ere, bere idazlanak eztira orainsu arte argitara irten; bere iztegia, berriz, oraindik ez" zioskun (1961: 361-362). Zorionez, eta Patri Urkizuren lanari eskerrak (Urkizu 1989) azkena aldatu da: eskura dugu Urteren hiztegia eta are haren bihurteta ia osoa ere.⁵⁹

Pierre d'Urteren *Dictionarium latino-cantabricum* (Londres 1715) *a*-tik *commutus*-era baino iritsi ez arren, 2.457 orrialde ditu, 10.000 bat euskal hitzekin (Urkizu 1989ko bihurtetaren arabera), errepikatuak zenbatu gabe. Tamaina ez eze ez jakin zenbatekoa erdiets ezakeen osa baleza Urtek hiztegi honen aberastasuna ere handia da alor semantiko anitzetan bere argitaratzaileak markatu legez: landare, animalia, gizakiaren egunoroko bizitza (gorputza, jan-edanak, janzkera, eritasunak...), erakundeak eta jakintzak... (cf. Urkizu 1989: 127hh).

Oraindik Urtek berea egiteko erabili zuen latinezko hiztegia zein zen zehazki ezagutzen ez badugu ere, badirudi handitara egina zela, azpisarrera eta fraseologia aberatsaz hornitua: "hartu"-ren familian *acceptabilis*, *acceptilatio*, *acceptio*, *acceptissimus*, *acceptare*, *acceptare jugum*, *acceptare munera*, *acceptorius*, *acceptum*, *tabulae accepti et excepsi*, *acceptum referre alicui*, *in acceptum referre*, *acceptum rogare*, *accepto liberare*, *acceptus*, *accepto vulnere*, *acceptum vulnus*, *acceptus*, *acceptissimus*, eta *nihil est acceptius* behintzat ikusten ditugu; "aingeru"-renean *angelica*, *angelica silvestris*, *angelicus*, *angelicum metrum*, *angelus*, *angerona*, *angeronalia*, *angeronae festum*; "balezta"-ri dagokionean *balista*, *balista maior*, *balista minor*, *balysta chalybea*, *balista fulminalis*, *balista maior*, *balistarium*, *balistarius*, *Balistarius*...

Euskarazko ordainak ere ugari dira; *acceptabilis* "hargarria, agradagarria, maitagarria,

muy bien esta lengua, la latina e incluso la hebrea. Hay también en su diccionario muchísimos refranes castellanos, junto con los vascos y los franceses.] que desgraciadamente sigue inédito si bien es verdad que ha sido profusamente aprovechado por los lexicógrafos posteriores desde Humboldt, para componer el cual estudió Pouvreau detenidamente las obras impresas de varios autores vascos (Leizarraga, Axular, Harizmendi, Etxeberri, pero no Dechepare) y contó entre sus informadores a Oihenart" (Mitxelena 1960: 74-75). Etzanak neureak; bihurtuko naiz beherago (§ 2.5.) honetak.

(58) Halere, hiztegiaren garrantzia euskal lexikografiaren eta lexikoaren historian paregabea izan arren, ikerketa oso atzera dugu: monografia on bat falta zaigu egituraz, bi eskuizkribuen arteko diferentziaz, hauen eta hiztegi laukoitzaren saio laburraz, erdarazko iturriez, ereduez, ... hiztegiaren beraren edizioaz landa. Bere euskal itzulpenetako hizkera ere argigarri bide genuke egiteko honetan (ikus Lakarra 1992 eta 1993ko azken kapituluko oharrak). Bilbao 1992 arte laukoitzaren gaia bibliografian erabat ahaztua zen; izan ere Bilbaok argitaratu Pouvreauren saioa laburregi zen eta hitz artean ezezagun gutxi bide zuen euskal hiztegiez arduratzen zirenen, baliatzen hobe, arta erdiesteko. Harrieten hiztegien azterketan bidenabar Pouvreaurenaz egin oharrez landa, Lakarra 1994a-n mintzatu naiz egile honetak astiroago.

(59) Ia, sarreretan hitz bakoitzaren lehen adibidea baino ez bait du ematen.

onhetsgárria” dugu; *auerruncandus* “urrundu, khendu, aldaratu, apartatu beharra, debecaturicacoa, esmaratu(ricacoa), pacegatu(ricacoa), sossegatu(ricacoa), khassatu(ricacoa), urrutcecoa, [id gainerakoekin], urrundu behar dena [id gainerakoekin]”; ez dira bakan, arau baizen. Ordainok, oro har, hitz bakarrez ematen badira ere, usu perifrasiak erabil daitezke definizioak edo deskribapenak emanaz. Sarrerren hurrenkerari dagokionez ia erabateko ordena alfabetikoa gordetzen da Lhwyd-en latin-euskara hiztegian bezalaxe, bataren eta bestearen gainerakoan ez bezala; halere, “A ante F”, “B ante E”, etab. markatzen da alfabetizazioa soilik bigarren letrara iritsiko baitlitzen. Hiztegiaren hasieran dozena bat ohar dira euskal aditzaren egitura eta erabilez eta, bereziki, hiztegian aditzak emateko moduz: (2). *Quintuplex datur infinitivus modus omnium verborum (aliquibus exceptis quibus est nolumodo quadruplex) numeris distinctus ut* 1. mintçátcea, 2. mintçatcen, 3. mintçatu, 4. mintça, 5. mintçatuco vel mintçaturen &.cf. 1. aditçea, 2. aditçen, 3. aditu, 4. adi, 5. adituco, adituren, s. u. *auscultare*, etab.⁶⁰

2. Martin Harrieten gramatika

2.1. Aurkezpena

Martin Harriet notari erreialaren *Gramatica escuaraz eta francesez composatua francez hitzcunça ikhasi nahi dutenen faboretan*, Baionan 1741ean argitaratutzat aurkezten zaigu.⁶¹ Beñat Oihartzabalek bere Larramendi aurreko gramatika lanezko saio bikainetik (1989: 95, 6. oh.) landa uzten du Harrietena harenaren ondokoa eta funtsean frantsesari dagokiona izatearren. Halaber, bat dator Duvoisinekin “dans le livre qu’il nous a laissé, on chercherait en vain une méthode; il n’était nullement linguiste; il savait néanmoins son basque, c’est pourquoi son ouvrage est curieux à parcourir” esatean. Bere aldetik “il est vrai que Harriet ne montre pas un talent particulier pour analyser le basque, bien qu’on lui doive une curieuse théorie sur les divers degrés de nominatifs (formes nominales successivement construites à partir de formes génitives) qui préfigure d’une certaine manière les analyses sur la récursivité” gehitzen du.

Alabaina, bere lanean aztergai ez izan arren Oihartzabal ohartzen da (1989: 99, 10. oh.) hizkuntza bat (euskara kasuko) besteren deskribapenerako lanabestzat erabiltzeak hizkuntza aztergaia tipologikoki hain ezberdin eta hain ongi aztertua deenean bereziki dakarren harekiko gogoeta eta miaketaz.

Hizkuntzalari trebatu baten aurrean ez garela nekez uka bide dakioke Oihartzabali; bistan da gramatika honen aldean oso bestelakoa dela Lécuse-renak (1826)

(60) Urkizuren Urterekiko lanaz geroz orain haren bizitza eta lanaz lehengo aldean zehaztasun eta berri haboro izan arren, funtsean ez dirudi haren hiztegi gintzako irudia aldatu denik. Larramendiri helburu garbizaleengatik hainbat hitzberri asmatu beharra leporatuz (“aurre-iritzi eta helburu honekin gertatuko zaio aita Larramendiri hitz asko asmatu behar izatea kutsua eta usain jator bat mantentzearren”, Urkizu 1989: 107) eta garbizalekeriaren gaitzez mintzatu ondoren, “Urtek erdaratik hitz pila bat hartzen du, Leizarraga beskoiztarrak baino areago oraindik” kontrajartzen dio Urkizuk (1989: 107-109), “argi eta garbi ikusten da inongo aurre-iritzirik gabe, nondikan zetorren hitza gutxi axola zaiolarik zerabiltzala Urtek hitz guzti horiek, eta horrela jokatzeko arrazoi bakarra bere sorterrian eta hazerrian, Donibane Lohizunen, horrelaxe erabiltzen zituztela, duela” ere gehituz (ibid) eta *abade, abadesa, abandonatu, abantail, abarizia...* adibidetzat emanaz (1989: 438). Beste ikuspegi baterako cf. Lakarra 1992 eta 1994b.

(61) Vinsonek dagoeneko (1891) markatu zuenez hasierako onepenak 1742koak dira, urte horretan edota hurrengoaren hasieran gehituak. Gogora 9 eta 10. oharretan esanak.

agertzen duen itxura. Alabaina, hau du funtsean bere iturri nagusia Larramendiren gramatikarekiko berrikuntzetan; cf. Lakarra 1987 eta Lakarra-Urgell 1988a hiztegi-az; Lakarra-Urgell 1988b *Plauto Bascongado*-az.

Robin Villafrangako erretorak emandako “aprobacionea”-n bertan ikus dezakegu tituluaren eskeinitakoaz gainerakoak eriden ahalko ditugula liburuan. Ez da zer ukatu “obra berenez haiñ gaitçac eta nihor gutic hassi ere duenac merci ditu[ela] laudorio eguiazcoac”, “haguitz progotchossa içanen dela[ko] francesa ikhassi nahico duten escualdunençat”. Alabaina, bertan zer eskeintzen zaien aipatzean “hemen caussituco dute berce nihon aurkhitzen ez den ezcuarazco hitcen hedadura: berboen demboren diferencia, eta batçuec eta bercec francesarequiñ duten aria”. Areago oraindik: “Liburu hunen authorac aguincen darozquigun ondocoec oraiño hobequia-go eçagut eracico dute gure hitzcunça çahar beçain ederraren precio gucia”.

Darreche Ziburuko erretora liburuaren helburu nagusiari dagokionez luzatzen da, frantsesaren egoeraz den bezainbatean ohar ezin interesgarriagoak eginaz:

Franciaz campocoec francez hitzcunçaz eguiten duten estimu handia asqui eçagutua da; estimu hori heldu da hitzcunça hunec gure izpirituen pensamendu eta erreflexionen adi erazteco duen garbitasun, justutasun, erreichtasun eta gracia berecitic; berce alde, hitzcunça huni dauco orai ciencia suerte gucien eçagutça hedatu baten ematea, ceren ez baita berce hitzcunça gucietan hurren deusereguiconaren eta guiristiñoaren objetçat gai içan daitequenic, francez hitzcunçac edo hetaric bererat itçuli ez duenic edo berac irakhasten ez duenic. Arraçoiñ hori dela causa guehienc hitzcunça hunen eçagutça arthosqui beren lekhuetan billaru dute, eta hunen eçagutcerat helceco gramaticac eta berce hunen ikhasteco moldeac eguiñ dituzte, ceifiez lagunça handiac errecibitu baitituzte. Gu escualdunac, erresuma berecoac, lagunça horren escasez edo objet handi hequien eçagutçaz gabetuac içan behar guinduen, edo francesaren ikhasteco berriz campoan despendio handien eguitera bortchatuac guiñean. Jaun Harriet Notari erreialari diogu esquer, ceren escuara eta france[se]zco Gramatica huntaz bideac errechtu darozquigun.

Haatik, ez da hortan laketzen:

Ez dugu orai ceren gaiztasunaz errencuratu, eman du escuara bere erreguela gucietan, irachequi dio francez hitzcunça bere justutasunean: escuarac francesarenganic urruntasun handia duela dirudien arren, haiñ hurbildu du bata bercearenganic non orobat balia baititeque francez escu[a]ra ikhasi nahi dutenençat, nola escualdun francesa iaquiñ nahi dutenençat, ecen ez choilqui haiñec hemen aurkhituco dituzte hitcen sensuac eta berboen demborac arrimu errach batean emanac, baiñan oraiño eçagutuco dute escuara berean eguiña den hautu justua. Hortic agueri da ceifñ important den Gramatica hau arguitarat ematea.

Hirugarren onespén-emaileak ere, Daguerre Larresoroko Seminario Txikiko Nagusiak, dagoeneko Joanes Etxeberri Sarakoak aipu zituen frantsesa ikasteko atzerrira jakinminez jo beharra zuten euskaldunei gehienbat frantsesik ez dakiten euskaldunekin tratuan aritu behar duen frantses anitz sartzen ditu liburuaren beharra duketenen artean.⁶²

(62) Batabestearren hizkuntzak ikasteko beharren asimetriaz jabetzeko ez da ohartzea baizik “pour pouvoir même profiter de la lecture des livres français” gehitzen diola euskaldunen kasuan salerosketari; ez da antzekorik

“Escuararen gaiñean eçagutbideac [= Remarques sur la langue basque]” 441. orrialdetik 506.era hedatzen dira, frantsesa ikasteko gramatikaren laurden bat, beraz:

Table des remarques sur la langue basque

Sur les noms numeraux,	page 441
sur le genre,	page 442
sur le singulier & pluriel,	page 442-443
sur les nomminatifs,	page 446
sur les comparatifs,	page 467
sur les pronoms,	page 480
sur les verbes,	page 480

Alabaina, goiko aipuetarik atera daitekeen legez, bada euskarari dagokion anitz aurreko zatian ere, eta egilea ez da ahazten dagokionean “eçagutbide”-etarik hara bidaltzeaz hasieratik bertatik: “Voyez les noms numeraux page 5 & 6; en voici quelque autre differemment” (441); “la langue basque n’a qu’un genre... voyez page 6 & 7” (442); “voyez page 7 & le Dictionnaire page 268” [pluralaz], etab.⁶³

Akabuko “ezagutbide”-etan *-a* artikulutzat ez hartzeko hutsaren aldamenean,⁶⁴ bada ohar interesgarriak: aditz sustantiboen aurretik ezartzen diren hitzak aktiboen gibelean jartzen direla eta haien akusatibo bilakatzen ikusten du (445), “nominati-boen” sei gradutako teoria eraikitzen (446), euskaraz hamaika kasu direla; euskaraz hitz guztiak (proposizioak⁶⁵ eta konjuntzioak barne) deklinagai direla (458 hh) baina aditzlagunak ez besteak bezala (458); euskaraz konparatiboak eta superlatiboak izenki (“nomminatif”) guztietan egiten direla (*-ago* / *-ena*);⁶⁶ izenordainetan (eta orobat “à l’égard des endroits”) euskarak frantsesak baino bat gehiago duela; euskal aditz orok dituela forma erregularrak (hots, perifrastikoak, 480 hh);⁶⁷ aditzen bigarren pertsonetan egiten den genero bereizkuntza (eta horrek dakartzan tratamendu diferentetikiko xehetasunak); adizkietarik ateratzen diren izenkiak;⁶⁸ ...eta, batez ere, orain *nork-nori-zer*, *nork-nor* eta *nor-nori* deituko genituzkeen konjugazioak.⁶⁹

2.2. Gramatikako hiztegiak

Zorigaitzez Mitxelenak (1961, 1970) ez zuen Harriet bere euskal lexikografiaren historiako azterketa eta ikerketa berezietan erabili; haren lanak filologiaren alderdi

frantsesen kasuan. Gogora bedi Larramendik bere hiztegiaren ordena justifikatzeko dioenez; ikus Lakarra 1985a, 1992 eta 1993, 6. kapituluak.

(63) Ondoren (506-507) “Escualdunei gomendioa eta abisua” dator non euskarak anitz herritan diruen aldaeren berri azaltzen den eta orobat liburu bat agintzen “nausiric francesa irakhurcen ikhasteco” eta beste bat “bi partetan, lehenbicocoa escuararic verbo gaitz eta erreguelan ez diren barçuen khenceco [...] berce partea da escualdunec berce hitzcuncetaric hartuac dituzten hitcen khenceco, hala nola [...]”. Cf. Lakarra 1991a, 1992.

(64) Bitxikeria anitz da Lécluse-k bere Gramatikan salatuez landa; cf. Lakarra prestatzen-b.

(65) Proposiziotzat izendaruki *ondoan*, *aitçiñean*, *gaiñean*, *azpian*, *bazterrean* eta *erdian*.

(66) *Saindu* / *sainda* bereizkuntza egiten dela konturatzean (lehen 441. orrialdean “la langue basque n’a qu’un genre, ne faisant aucune difference pour le masculin & pour le féminin” ezarri du) “mais ce n’est pas la propriété de la langue basque, quoique j’aye entendu dans un autre cas aussi comme meunier *ibaraçaiña*, masculin & meuniere *ibaraçaiña*, féminin” gehitzen du gramatika klasikoetako “akzidente” honekin aritu baino lehen aurrekoaz gehitu nahirik beharrezko xehetasun hau (467. or.).

(67) Gogora bedi sintetikoak kendu nahi zituela. Ikus Lakarra 1985a, 1991a, 1992 horren azterketarako.

(68) *dudanaren*, *dudalacoa*, etab.; ez dur besterengan ikusi segidako ohar honen antzekorik, ordea: “la langue basque fait une diction de ce verbe [**edun*, *dudana*] en augmentant *coca*, comme *dudanacoca*, *duana-coca*, *duguna-coca*, exemple *iocaten gure dugunacoca*, nous jöüons “a credit”, c’est à dire, pour payer lorsque nous aurons” (489).

(69) Ikus J. Alberdi “Ohar batzuk euskal deklinabidearen historiagrarako” *ASJU* XXIII-2, 411-434.

horietan eta gainerakoetan izan duen eta duen erabateko pisuaz gutxien jabetuak ere besterik gabe uler bide lezake horrenbestez aipatu egoeraren zioa.

Hiztegitintza teknika eta hiztegien erabilera eta ekoizpenaren ikerketarako gorde zaizkigun hiztegi ororena bezala honen garrantziaz luzazago aritu baino lehen, are lexikoaren ikerketa historikoaz arduratzen direnentzat duen berebiziko interesaz zerbait agertzea ezinbestekoa dugu.

Liburuak 512 orrialde ditu (zenbatugabeko aitzineko lauez landa) zeinetarik heren bat betetzen bait dute euskara-frantses (EF) eta frantses-euskara (FE) hiztegiek. Zehatzago, 56 orrialde (268-323) lehendabizikoak eta 115 (324-440) bigarrenak. 28na sarrera dituzte orrialde gehienek baina letra txikixagoan badira 31koak ere; guztira 1650 bat sarrera EF-n eta 3350 bat FE-n. Hiztegi elebidun haborotan ohi bezala, eskubiko zutabeetan ordainak (ia beti bakarra)⁷⁰ aurkitzen ditugu, ez definizioak. FE-n badira, halere, adibide, esapide eta erran komun zenbait (cf. “digerer, durant, exposer”), eta baita adiera ezberdinetan erabilitako hitzekin multzokatu-tako sarrera batzu ere:

examiner, ikharcea;
 examiner sa conscience, bere barrera ikharcea;
 examiner, examinatcea;
 examiner un livre, liburu bat beguiztatcea;
 examiner un travail, lan bat escuztacea;
 examiner un affaire, eguiteco bat haztatcea.
 ...
 extraordinaire, estordiniarioa
 extraordinaire, ohiezbecalacoa.

Alfabetizazioa, oro har, ez da bigarren letraraino baino iristen, horrela —batez ere EF-n,— aurreraka eta atzeraka frango delarik;⁷¹ bigarren gradu batean hitz-familiaka antolaturik ikusten ditugu sarrerak. AD-ren pean, esaterako, honako segida hau dugu: *adiña - adreçatcea - adreça - adreta - adisquidea - adisquidea - adisquidetassuna - adarra - adarailua - adarduna - adarra - aditcea - aditua - aditua*; ezaugarri hau EF osoan mantentzen da; hara HA-ren hasiera: *hascalcea - hascaldua - hascaldua - hala - hala nola - haiñitz - haingitz - haingurra - haingurcea - balaber - haustea - barrobia - barraboxa - hautxa - haizcora - balacobat - hau - haragua - haritça - hainchturra - hautatcea - hauta - haucia - hucia... <I> eta <J>, segida berean doaz: *Jaincoa - jatea - jana - jana - jaquitea - jaquiña - icendatcea - icendatua - içarra - ... - iduritcea - iendea - iendeac - ielosia - jeitea - jena - jena - ifernua...* Orobat <u> eta <v>: *vicia - vicitcea - visaiia - vici içana - vici içana - vista - ulia - ukhatcea - ukatua - ...* Kontsonante aurrean <z> eta <s> segida honetan doaz:⁷² *azquena - azquena - azpian - aztala - aztala - azpia - astia - asteleguna - astelehena...; ezta - ezta - eztitcea - expela - escuiña - ezquerra - estalguia - escallera - escapatcea - escapatua...* Hitz segidak, letra honetan bezala, errepri-*

(70) EF-n 2 edo gehiagokoak ez dira orrialdeko batera iristen; FE-n askoz ugariago dira (4-6 bakoitzeko).

(71) Honela *guc- gui*-ren ondotik dator; inoiz alfabetizazioa ez da 2. letra ere iristen, cf. testuan v- / u-ren adibideak ematean. Ez da letra gidarik (cf. L-ren hiztegiak eta ingeles lexikografiaren ohiturak). Salbuespen bide da EF-ko 1. orrialdeko hasierako “nahasketa” letra diferenteko sarrerarekin.

(72) Halere, *asqui* doa aurretik eta *aztia* AT, AX eta AU-ren ondotik; badarrak dira, ordea. *Egostea* (eta eratorriak) *egoztea* (eta bereak) baino lehenago doa agian hor Harrietentzat familiako hitzek agertzen duten frikari / afrikatu oposaketa zelako nagusia

ka daitezke: *escua - ezconça - ezconcea - ezcondua - ezcondua - ezteiac - escribatcea - escumuturra - estira ...*⁷³ Badira grafiazko kontraesanak EF eta FE-ren artean: *akberra ~ akerra, alquia ~ alkbia ~ alquia, ampola ~ anpola, asteazquena ~ astiazquena, eçarcea ~ ețçarcea, esperen ~ ezperen, etxaia ~ exaia, eburciria ~ eurciria, baitzcora ~ haizcora, herrauxa ~ herrautxa, hortça ~ horça, pezta ~ besta, etab.*⁷⁴

EF-n “f.”, “m.” ikurren bitartez bereizten dira generoak, baina ez da gramatika kategoriezko bestelako oharririk. Areago dena, euskal sarrerak errepikatu ohi dira partizipioetan frantseseko zutabeen bereizkuntza hori egin ahal izateko:

atchiqitcea, tenir, retenir; atchiqia, retenu, m.; atchiqia, retenuë, f.
 atrebitcea, ausartatcea, oser ; atrebitua, osé, m.
 ausartatua, osée, f.
 atheratcea, sortir ; atheratua, sorti, m. ; atheratua, sortie, f.⁷⁵

Ez da ematen etorkiazko (dialekto, bailara, testu...)⁷⁶ edo erabilerazko (fonetika,⁷⁷ maila, berria edo arkaismoa, zuzena edota metaforikoa...) oharririk; euskarazko izen-ekiek artikulua dute sarreretan zein ordainetan eta frantses infinitiboei aditz izenak egokitzen zaizkie FE-n.⁷⁸

Segidan *Hauta-lanerako euskal hiztegi*-ko lehen hiru liburukiekin egindako fetxa aurreratze saioa da; ikus daitekeenez badira hitz dozena batzu zeinen lehen agerraldi urtea hiztegi horretan emandakotik aski aitzina daitekeen, are —ikus Lakarra 1991a, 1993 eta azken atala— Harrieten hiztegia erabili zuen Larramendi denean *HLEH*-ren lehen lekukotasuna:

(73) Gogora aurreko oharraren hasieran esana; *ezcoa* da azken hitza F-ra iragan baino lehen.

(74) Proporzioaz jabetzeko ikus beherago letra bakoitzeko hitz kopuruko aldaketek. Testuko azken adibideak —eta cf. *gastena* “chataigne”, *gastelua* (*gastigatcea*-ren familiaren aurretik) adierazten digu s / z oposaketaren neutralizazioa t aurrean zela aitzinatuen; esanguratsua bide da orrialde exkax beherago *gazitgatcea* eta bere eratorriak agertzea.

(75) Cf. Gramatikako 6. orrialdeko oharra horretaz; FE-n guztiak ezabatzen ditu (cf. beherago) soilik infinitiboak emanaz.

(76) Lakarra 1993, 5. kapituluari aitzera sarrera anizkun horietako bar “familier, *ausart, trebe, entregu*” dugu; Lakarra 1991a-n erakutsi bezala, Axularrengandik hartua izan behar. Badira hitzaurreko estilemak ere; oraingoz saio berezirik ezin eskeinirik ikus bedi §§ 3.8.-3.9.

(77) Sarreretan, alegia. 503. orrialdean badira “remarques sur la prononciation & sur l’orthographe basque” batzu: “On prononce dans la langue basque tout comme on écrit à peu-pres, comme dans la langue latine, en exceptant les mots composez par *qui, que*, comme *iaquitea, neçaque*, &c lesquels doivent être prononcés comme dans la langue française; la lettre ñ doit être prononcé comme *gn* en français, *baiñan, baiño* tout comme s’ils étoient écrits *bagna, bagno* & c; *u* pour *ou*, *du* pour *dou*, *maitatua* pour *maitatoua*, &c.; *z* se prend comme ç, pour dire *ez* comme *eç* &c; *kba, kbe, kbi* se prennent plus rudement que *qua, que, qui* &c. Quoi qu’on ne prononce presque point, on met d’ordinaire t après les voyelles *a, e, i, o, u*, lors qu’il y a ç après comme *bebatcea, vicitcea*, &c; on doit excepter de cette regle les nominatifs comme *Erramacocat, enelçat* &c; les français ne prononcent pas *c*, comme il faut; ils disent *sare* au lieu de *çare*, &c. *ll*, sans exception se prennent comme les français dans le mot *bailler*, &c. On doit écrire *ez dut* & non *estut*, *ez duc* & non *estuc*, *ez dugu* & non *estugu*, *baitut* & non *bait dut*, *baituc* & non *baitduc*, *baitu* & non *baitdu*, *baitut[e]* & non *baitdute* &c”.

Badira hiztegiaren aitzinean frantsesaren zailtasuneko oharrak ere: “francesac batçuetan diferencia handi bar eguiten du escribatcean eta prononçatcean, letrac sañiatcen ditu hañitiz aldiz beren indarretan: hemen ematen ditut diferencia handienac:... Francesean comuzqui hitzzen akhabañan esac ez dire prononçatcen baiñan usten dire ez balire beçala, hala nola *tous mes biens* prononçatcen dire *tu me bien* escribatuac balire beçala, baiña baldin ondoco hitçac hasten badire lehen erran dugun bortz letra *a, e, i, o, u* horietaric orduan behar dire prononçatu eta erran *tous autres, mes oignons, biens & richesses* &c.”

(78) Honetan L-k duen bestelako ohituraz cf. Lakarra 1991 eta Urgell 1992 Añibarrok Harrieti aldatutako adibideekin.

EF

- adarailua, [adreilu 1970, adarailu 1879]
aitaso, [1870]
aitaguiñarriba, [1859]
ampola, [1804]
amabitxi, [*XIXb]
arrançatcea, [*1745]
arratoiña, [*1745]
auçapeça, [~1883]
bakhotchia, [*XIXb]
bakanki, [1749]
behorkha, [behoka *1745]
bercenaz, [bestenaz *XIXb, bertzenaz 1896]
birla, [*1745]
deseñua, [1750]
deusez, [1750]
eguiñgarri [1777]
enquauta [enkante* 1905, 1906]

FE

- abian, [1751]
adarailuztatcea, [adreilatu *1970]
aditçaillea, [aditzaile 1855]
agortassuna "sterilité", [1855]
ahaidetassuna, [1827]
ahogoço, [*XIXb]
ainxiqubetcea, [antsikhabetu *XIXb]
aiuta, [*1905]
aldaquña, [*1745]
aleguia "sous pretexte que" [1852]
allegrencia, [alegrantzia 1802]
alporchac, [*1745]
amarrua, [1809]
amarruxua, [1827]
antolamendua, [*1745]
antolatcea, [*1745]
aranhondoa, [*XIXb]
arbaso, [XIXb]
arguitxua, [*1745]
arronqui [arrunki 1860]
arrantassuna, [arrantasuna 1809]
atchiquitcea, [1749]
atbeçaiña, [*1745]
bahiqundea, [1777]
baiaduna, [1749]
baitezpada, [1809]
bardinquña, [berdinkuntza *XIXb, bardinkuntza *1745]
barla, [*1745]
barnatcea, [*1745]
beharrietaoac, [belarritako *1905, 1912; beharritako 1755]
beharsu, [~1760]
behiçaiña, [behizain *1905, 1916, beizai *1745, 1930]
beilaria, [*1745, 1885]
beilla (__, botua, "voeux"), [*1745, 1885]
bekhoscoa, [*1745, 1808];
bercerencea, [besterendu *1745]
berçorduz, [bestorduz 1935]
beretzquña, [bereizkuntza 1957, berexkuntza 1809]
berriquetaria, [1871]
biçarguillea, [*1745, 1802]
billaquña, [bilakuntza 1802]
bitgi "drole", [1858]
burcoitassuna, [*1745]
burubilcea, [1847]
deitura "nom de famille" [1831], "con-
nom ou surnom" [1775]
dena, [XVIII]
dutchulo
ebaxgoa, [1858]
eguiña, [*1745, ~1759]
eguiñgarria, [1777]
elcecoac, [1956]
elhequetaria, [1853]
emancor, [*XIXb, 1912]
eratcea, [~1740]
ericorra, [*1745, 1846]
ernaria, [1847]
erranbidea, [esapide, 1916]
errieta, [1840]
ethorbidea, *1760, ~1803]
fidagaitça, [*1745]
fidagaiztassuna, [*1745]
galtzada, [*1745, 1857]
gisu, [1754]
harraboa, [1853]
indioilloa, [*1745, 1808]

2.3. Hiztegien ekoizpenaz

“Tan lógico es que todos los diccionarios sean, en parte, originales, como el que los lexicógrafos se sirvan unos de otros. Cada lexicógrafo, apoyándose en las creaciones anteriores, amplía el léxico o suprime vocablos, apropiando su obra al estado de lengua de su época” diosku Guerrero-k (1988: 471) Nebrijaren hiztegiek espainiar hiztegitantza izan duten erabilera aztertzean. Ez dirudi, halere, ideia horretatik daitezkeen ondorioak oro atera direnik. Ingeles hiztegitantzaren historian aspaldi garatu ziren hiztegien arteko erlazioak eta batzuek eta besteek dituzten hartzekotasun eta menpekotasunak (cf. Starnes & Noyes 1946); katalan tradizioak ere lotu du horretarako oinarri sendorik (Colon & Soberanas 1985). Gaztelerazko tradizioan, Cooper-en aspaldiko (1960a, 1960b, 1962) ikerketen eta Gili Gaya-ren (1960) lanabes amaitugabe baina ezinutzizkoaren ondoren ez dira bukatu historia hori idazteko beharrezko liratekeen aurrelanak azken urteotan Lepinette-k asko aurreratu arren (cf. Lepinette, 1989, 1991, 1992). Euskal Herrian, *corpora* eta loturak anitzez laburragoak izan arren, ikusten ari gara beren historia eginkizun dela.

Bestalde, Guerreroren perpausan adierazi legez, delako ekoizpen lexikografiko bat aurrekoek eskuratuaren eta mementuko baldintza eta eskakizun edo beharren arteko nolabaiteko konpromezutat har badezagu, hurbilketa horrek eman diezazkigukeen etekinak agortzetik urruti dira oraindik. Izan ere, hitz berrikuntza eta iraupena, gehiketa, aldaketa, ezabaketa... ikertzeaz landa, hiztegitantza metodo eta azturen euren historia bilaka dezakegu ikergai. Orobat, eta ez zait interesgabeko iruditzen, garaian garaiko hizkuntzaren hitz altxorrekiko hurbilketa eta hiztegien funtzio, egiteko eta helburuena.

Berezia da hiztegi eleanitzen —areago hauen barnean elebidun zuzenbideanitzen— tokia hiztegitantza orokorraren barnean, dela kronologiagatik, dela ekoizpen kopuruarengatik, dela iraupenagatik, dela —bereziki— erabili teknikengatik;⁷⁹ bestalde, erabiltzaileek eta helburuek⁸⁰ ere garbiro sailkatzen dituzte 1550-1580 gerzotik.⁸¹

(79) Bildutako datuen eta datu horien azalpen hizkuntzen arteko erlazioaren arabera sailkatu ohi dira hiztegiak elebakar eta eleanitzetan (sistema bera / sistema ezberdinak); halere, metodo eta historiari dagokienez sakonagotik beharuz sailkapen hori ez da uste bezain garbia; hor dira esaterako “patois” eta dialektoetakoak (cf. Quemada 1968: 37-38 eta ik. hemen hurrengo oharra).

(80) Irakurle landua, hizkuntza ezaguru arren, hitz abstrakto eta zailak elebakarretan, arruntenak eta egunoroak eleanitzetan; cf. Quemada (1968: 40-41).

(81) Cf. Quemada 1968 (37-73 bereziki) frantziar hiztegitantza; bidebatez 48hh datorren “premières attestations bibliographiques des dictionnaires bilingues [français-langues vivantes]” delako zerrendan Harrietena falta da, gramatika barnean ezkatzeagatik edota —puntu hau ez bait du garbiegi uzten— gramatiketako eta antzekoetako hiztegi eta, hitz zerrendak kontuan hartzen ez dituelako. Honela, euskara-frantsesa, frantses-euskara hiztegia frantses-poloniera (1701) eta frantses-suedieraren (1745) artean kokatuko litzateke (ordenagatik “1733”ko frantses-portugesa 1753koa bide da), urruti 1536ko frantses-flamendarretik, 1545eko frantses-hizkuntza amerindioak edota beranduagoko fr.-gaztelaniera, fr.-italiera, fr.-alemaniera, etab.etik, baina ehun urtetik gora lehenago fr.-arabiera, fr.-greko modernoa, fr.-armeniera, fr.-malaiara, fr.-wolof eta bambara baino beranduagokoa den Salaberrirenari buruz (1856), zeina baitu Quemada-k lehen frantses-euskara hiztegi elebiduntzat.

Hiztegi elebidunak eta eleanitzak elebakarak baino goizago sortzen dira tradizio guztietan (euskarazkoan bere berantasuna marka badaiteke ere), eta haien eboluzioak eragina duke bestean garapenean. Brunot-ek erakutsi zuen Frantzia (eta hau ia Europa osora heda daiteke) Erdiarotik datozela glosarioak jakintsuentzat batetik eta hitz bildumak merkatari eta bidaiarientzat bestetik (cf. Quemada 1968: 39). Kronologiak, halere, aski diferentek izan daitezke, are estatu hizkuntza nagusien artean ere: Quemada-ren datuen arabera (1968: 40 eta 5. oh.) frantsesa *sarrena-bizkuntza* gisa lehendabizikoz 1562an gertatzen da, Landuchioren hiztegiaren urte berean, hain juxtu. Alabaina, dakigunez, Landuchioren bilduman beste bi hiztegi dira (gaztelania-frantsesa eta gaztelania-italiera) euskalari axola zaien gaztelania-euskarazkoaren aurretik. Gaztelaniak lehenagotik zuen tokia hiztegi elebidunetan, Nebrijarenetakik hasita (1492/1495?, cf. behegoko).

Berezitasun guzti horiei hiztegian erabili hizkuntzen arteko erlaziotik datozkeena gehitu behar.⁸² Ezaguna denez, nekez aurki dezakegu, XVIII. medean, lehenago zein beranduago hizkuntzak parekotasun osoan dakartzanik; dela sarrera kopurua, direla batean eta bestean eman zehaztasunak, ia beti dituzkegu A eta B hizkuntzak hiztegian. Gertakari honek, ordea, ezin eraman gaitzake, Anderson bezala, hiztegi beraren bi alderdiak bi hiztegi bailiran tratatzera: "In cases of bidirectional works... were considered as two separate dictionaries" (1971: 5).

Atal honetan aztergai dugun Harrieten hiztegirako zurubi gisa, jakingarri gerta liteke gaztelarazko tradizioan aspalditik aipu diren Nebrijaren *Diccionario latino-español* (1492) eta *Vocabulario español-latino* (1495?) delakoekin jazoa. XVI. mendetik bertatik⁸³ espainiar lexikografiaren gailur horiek,⁸⁴ bata bestearen bihurketatzat jo izan diren arren, begi zoliagoz eta hurbilagorik miatzean bestelako irudia osatu dute Colón & Soberanas (1979), Acero (1985) eta —batez ere— Guerrero-ren (1988) lanek.

Eran de temer, en el trasiego de elementos de una obra a otra, varias incongruencias y desventajas. En primer lugar, que éste se llevara a cabo de una manera mecánica, dando sencillamente la vuelta a cada lema; por otro lado, que se perdieran o desaprovecharan muchos de los materiales, porquelo métodos de trabajo de aquel entonces quizá no permitían una labor como la que se podría realizar hoy con ayuda de máquinas. Hemos de confesar que el cotejo de ambos vocabularios nos ha revelado una admirable maestría en el orillar posibles obstáculos. Si la ordenación del *Vocabulario español-latino* está pensada a partir del castellano, la del *Lexicón* (= *Diccionario*) lo está desde el latín: no hay ni siquiera sombra de que Nebrija se haya entregado a una tarea meramente automática (Colón & Soberanas 1979: § 2).

Acero-k eta Guerrero-k Colón & Soberanas-en ondorioak berretsi eta hedatu dituzte, zehaztasun garrantzitsu batean haiekin bat ez badatoz ere: Nebrijaren bigarren hiztegiaren benetako edukin lexikoa aberatsagoa dela erakusten dute, nahiz eta lehendabizikoak ia 6.000 sarrera gehiago izan (28.000 / 22.500).⁸⁵

(82) Cf. "La parte respective occupée par chacune des langues dans un répertoire plurilingue doit, elle aussi, apporter un correctif essentiel. Les dictionnaires français-latin comme le Trévoux (edota Larramendirena, demagun), méritent de constituer une catégorie particulière des lexiques monolingues; de même certains répertoires sont présentés comme trilingues alors que le latin par exemple, en tant qu'élément surajouté, ne saurait être tenu pour équivalent des deux autres langues et modifier réellement le caractère bilingue du dictionnaire" (Quemada 1968: 38; eta oharreko Knudsen-en aipua zentzu berean). Atal berean (eta grafiko batean laburturik orri horretan), Quemada-k hiztegi elebakar eta eleanitzen artean berezi ondoren, azkenak "hétéroglosses" eta "homoglosses" sailkatzen ditu, lehendabizikoan elebidunak (hizkuntza zaharrenak eta berrienak) eta eleanitzak sailkatuz eta "de dialectes et patois eta "de l'ancien langue" bigarrenak.

(83) Cf. "ex hoc dictionario incipiente a vocabulis hebraeis, poterit facillime quisqz alium elicere vocabularium incipiendo a vocabulis latinis. Et sequendo ordinem alphabeti latini, quaemadmodum & noster Nebrissensis, ex vno, simul duos fecit dictionarios, quos ideo & fratres gemellos vocauit, & eorum alter a latinis alter ab Hispanis vocabis habet exordia" (Alfonso de Zamora, apud Guerrero 1988).

(84) Uler bedi "espainiar" zentzurik zabalenean, hots, gaztelaniazko hiztegi gintza elebakar zein eleanitza, Espainian bertan zein atzerrian egindakoa barnean hartzeaz gain (cf. Guerrero 1988: 530-555), katalan tradizioan (cf. Colón & Soberanas 198) eta portugaldarrean (cf. Colón & Soberanas 1979: 41. oh.) izan eragin eta are eredu balioa kontuan hartuz.

(85) Batez ere latin-gaztelaniazkoan hain ugari diren toponimo eta izen propioak baztertu ondoren; Acero-k (ikus 1985: 17-18, batez ere) % 11,18an zenbatzen du bigarrenaren nagusigoa.

Harrieten hiztegiez ezin esan irudi zuzen zein oker hedatuegirik denik, haren ezagutza bera urria den neurrian. Alabaina, gertaera hau ez da beti honela izan. Adierazpen zuzenez landa, hiztegien nolakoa (ezaugarriarik markagarrienetan eta are, usu, arrunt nimiñotan) neurri batean haiek izan erabileratik antzeman daitekeela erakusten saiatu naiz lehenago ere. Bada, Harrieten bildumak erabili dituztenen artean FEren aldeko isuria nabaria izan da: cf. Lakarra 1993ko 4. kapituluan aztertu Larramendirena, Lakarra & Urgell 1988-n Lécluserena edota Urgell 1992-ko Añibarrarena.

Hurrengo orriotan hiztegiileen aukera honen atzean tamainak berak —FE-k EF-rena halako bikoa du— edota hizkuntzen ordenak ezartzen dituzten baldintzez (edota aurkeztu aukerez) atetiko arrazoiak direla erakutsi gogo dut. Arrazoion artean nagusiena EF eta FE-ren arteko diferentzien handia eta ekoizpen prozedura ezberdintasunena litzateke.

Bi hiztegietak A eta E letretako hitzak ematen ditut erkagai —halaber, FE-ren bihurketak letroi dagokienez— aski iruditurik joera nagusien nolakoa eta zenbata antzemateko eta are sailkatzeko. Ondoren F, H eta P letren azterketa gehituko dut hirurek aurkezten bait dituzte zenbait berezitasun gainerakoetan aurkitzen ez direnak.

Erkaketa-aren emaitzak esanguratsuak begitandu zaizkit: guztira 238 hitz edo hitz-multzo zenbatzen ditudalarik euskara-frantses hiztegian (EF), 139 dira frantses-euskara hiztegian (FE-n) gordetzen direnak, 104 sarrera nagusi bezala eta 15 bigarren sarrera gisa; beste 7 hitz gehi dakizkieke ortografi diferentzia txikiren batekin gauzaturik agertu arren FE-n: cf. “*akbusatcea* accuser / accuser *acusatcea*, *gaineguitea*” edo “*akberra* bouc, m. / bouc *akerra*”, etab.

Ia ia beste horrenbeste (108) dugu FE-n gordeko ez dena, 94 sarrera nagusi eta 14 bigarren sarrera. Honakook ditugu gorde direnen artean: *arabera*, *eredura*, *abendoa*, *aberastea*, *açala*, *açotea*, *açurea*, *achala*, *adaraillua*, *adarra*, *adiña*, *adisquidea*, *adisquide-tassun*, *aditcea*, *affalcea*, *affaria*, *afferric*, *agorienta*, *agorra*, *aguercea*, *ahaidea*, *ahala*, *ahalguea*, *ahaliçatea*, *ahantztea*, *airatcea*, *airea*, *aita*, *aita saindua*, *aitagiñarreba*, *aitaso*, *aitciñean*, *aitciñezaitciñ*, *aitcitic*, *aitorensemea*...

Galdutakoen artean, aldiz, besteok: *abandonatcea*, *abondancia*, *frangancia*, *accep-tatcea*, *accordatcea*, *aise*, *aisequi*, *amicionea*, *amoiña*, *aperencia*, *aprobatcea*, *arbola*, *arraça*, *arroganta*, *avariciosa*, *aberastua*, *abostua*, *aça*, *adardun*, *adisquidea*, *aditua*, *aditua*, *affar-ma*, *agradagarria*, *agradatcea*, *aguertua*, *ahalguetia*, *ahancia*, *ahunça*, *airatua*, *akhabatua*, *akbusatua*.

Aurrera baino lehen ezinbestekoa dugu ohartzea EF eta FE-ren ekoizpen dife-rentzia orokor baten islada: EF-n aditza bere izenkia eta partizipio bien (ordotsa eta emearen, hots, frantsesez ordots eta eme lirakeenen) bitartez ematen da; adibidez: *aberastea* s'enrichir, *aberastua* s'enrichi, m., *aberastua* s'enrichie, f. edota *aditcea* enten-dre, *aditua* entendu, m., *aditua* entenduë, f.⁸⁶ Bietan eta gainerako gehienetan ere soilik aditz izena (“entendre, ouir *aditcea*, *ençutea*”, “s'enrichir *aberastea*”) gorde da FE-n.⁸⁷ Badira frantsesezko generoen arteko diferentzia formalak gauzatzeko asmoz

(86) Inoiz bada singularraren eta anitzaren arteko diferentzia isladatzekotan sarturik ere ezabatuen artean: “*arguitua* éclairé, m. *arguituac*, éclairés, m.” eta are biak gonbinatzen dituen, “*aurquitua* trouver, *aurquitua* trouvé, m. trouvée, f. trouvés, m. *aurquituac* trouvés, f.”; FE-n soilik *aurquitua*.

(87) A-z hasten diren sarreren artean salbuespen bakarra *alchatua* élevé, m. bide da.

EF-n sartutako zenbait izen edo adjetibo bikote ere gero FE-n ezabatuak: “*adisquidea* ami, m., *adisquidea* amie, f.”; “*ariña* leger, m. *ariña* legere, f.”; “*azquena* dernier, m., *azquena* derniere, f.”; 46 dira FE-n desagertuen artean sail honetan koka daitezkeena, galdutakoaren % 41,81. Beherago ikusiko dugunez edukin galerarik suposatzen ez duen ezabaketa moeta hau izango dugu garrantzitsuena EF-tik FE-rako bidean.

FE-ra bihurtzen bagara orain, 139 dira gordetako sarrerak (126 sarrera nagusi eta 13 bigarren sarrera), 13 gehiago gehitzen badira EF-ekoekiko ortografi diferentzia txikiren batekin ematen diren 12 sarrera nagusi eta bigarren sarrera bat. Halako hiru dira ia FE-n gehituak: 226 sarrera berrietan (191 nagusietan eta 34 bigarrenetan), 37 gordetako sarreretan gehitutako hitzak (7 sarrera nagusietan eta 30 bigarrenetan) eta 107 lehen ziren sarreretan oinarrituaz moldatu edo sortutakoak (100 nagusietan eta 7 bigarrenetan).

Hara gordetakoetarik adibide zenbait: *agorienta*, *aguercea*, *abanztea*, *aboa*, *aila*, *aitabitchia*, *aitaguñarreba*, *aitasaindua*, *aitaso*, *aitciñean*, *aitciñez aitciñ*, *aitcitic*, *aitorensesmea*, *akhabatcea*, *alaba*, *alchatcea*, *alchatua*, *aldagarria*, *aldarea*, *aldatcea*, *alderat*, *alfer*, *alferra*, *alkhabuça*, *ama*, *amabitchia*, *amaguñarreba*, *amaçuna*, *amexa*, *amurraiña*, *anaia*, *ancea*, *andrea*, *apeça*, *apboa*, *apirilla*, *arana*.

FE-ko sarrera berrietan datoz besteok: *aburpeguia*, *arindua*, *arrau*, *aularie*, *asantua*, *asantuz*, *asco*, *axeguña*, *abrea*, *acordua*, *aierua*, *aldarria*, *aldetcea*, *alimatcea*, *alimua*, *allegrencia*, *antolalatcea*, *arguiçaguia*, *arincea*, *arkha*, *arraso*, *arriba*, *abizpa*, *arronqui*, *arrottassuna*, *arthea*, *asinuca*, *aspilla*, *atrebitcea*, *auçoa*, *amulsua*, *abrequeria*, *abudoa*, *acencioa*, *acometatcea*, *acordua*.

FE-tiko sarreretan gehituetarik ditugu hauek: *achita*, *achiqui*, *almutea*, *andateca*, *alocariva*, *atcea*, *ausari*, *agurea*, *araxaldea*. Azkenik, EF-ean zirenetan oinarri harturik eratuak besteok: *abalguea*, *amodioxua*, *aitciña*, *arthaxua*, *aisia*, *aisian da*, *azpicoa*, *azquen aldián*, *aberatxa*, *aberaxtassuna*, *abian da*, *abiatcea*, *abiatu da*, *açotatcea*, *adarailluztatcea*, *adarratcea*, *adimendua*, *adiçaillea*, *agorcea*, *agortassuna*, *aguerdura*, *abaidetassuna*, *abalic beranduena*, *abalic lasterrena*, *abanz orduan*, *abogoçoa*, *abotara*, *aitcinecoa*, *aitciñaldea*, *aitciñamendua*, *aitciñatcea*, *akhabança*, *akhabatu hurren du*, *alchadura*, *aldaquña*, *alferric*.

Goazen orain E letra miaztera erkagairik izan dezagun; izan ere usu hiztegiileek ez dituzte erizpide eta jokabide berak beren lan osoan zehar eta beharrezko gertatzen da atal diferentietarik atereak izatea lekukoak. EF-eko 192 hitzetarik 93 dira orain ezabatuak, eta 88 gordeak (99 ortografi xehetasunak kontuan hartzen ez baditugu). 124 dira FE-n aurrekotik gordetzen direnak (146 berriz ere ortografi diferentziak albora utziaz), 115 sarrera nagusi gisa eta 11 bigarren sarreretan; 404 ditugu, ordea, EF-etik datozen gehituak. Horietarik 186 sarrera berrietan (167 nagusi, 21 bigarreno), 32 lehengo sarreretan emendatuak (7 eta 25) eta 185 lehendik ziren sarreretan oinarrituaz eratuak. Hara adibide zenbait.

EF-ean gordeak: *ernaitça*, *erchatcea*, *ezconcea*, *ebastea*, *edalea*, *edaratea*, *edatea*, *edercea*, *ederra*, *edertassuna*, *egoitça*, *egosia*, *egostea*, *egotea*, *egoztea*, *eguerdi*, *eguiña*, *eguiñgarria*, *eguitea*, *eguitecoa*, *eguna*, *ehoa*, *ehoillea*, *ehorcia*, *ehun*, *ekharcea*.

EF-etik FE-ra bitartean galduak: *ebaxia, eçarria, edana, edarana, edertua, edertua, egona, egosia, egotcia, eguerri, eguiña, egunaz, eborcia, ebungarrena, ekbarria, elizabillerria, emana*.

FE-n sarrera berrietan agertuak: *era, erremesa, escalea, ezceria, escasia, ebaquia, ebaquitcea, ecere[re], egarria, eguiazcoa, elcarganatcea, emakboia, ematcea, eztitcea, emetassuna, eztitassuna, enganatu nau, erreberia, errequa, errequeitu, errimatcea, escasia, ezçapena*. FE-n lehendik ziren sarreretan gehituak (soilik e-z hasten direnak): *ematea, eramatea, errecha, egubacoiça, edaria, erachiquitcea, errigrosa, ethorcea, egoquia*.

FE-n ziren sarreretako hitzetan oinarriturik gehituak: *egonlekhua, [e]ztitassunac, ebaxgoa, ebaxlea, eguiñara, damu eguin, eguiñbidea, eguincatcen, eguinduraren, eguiñen, eguitea, eguitecoa, eguiten, eguiterat, ekbarcen, emaiçac, burutara eman, artba ematea, eratcea, erran, adio erratea, escuen artheean, escuztacea, estalcea, estalgunan*.

Segidan datozen letrak (F, H, P) baldintza fonologikoen eta hiztegi unitateen onargarritasunaren arteko erlazio aldakorrek miatzeko hautatu dira; F eta P-z hasitako hitzak ia definizioz mailebuak izan behar|dutelarik (hizkuntzaren garairik zaharretan bederen), eta ia ia juxtu kontrakoa H-z hasiak, interesgarri iruditu zait beraietan eman zitezkeen emaitzak beren artean erkatzea eta orobat gainerako letra ez hain markatuetakoekin.

Laburtuaz, 9 dira F-n desagertuak (15etik), 36 H-n (131tik) eta 10 (28tik) P-n: % 60, % 27,48 eta % 35,71, hurrenez hurren; gorde direnak 6, 95 eta 17 (% 40, % 72,51 eta % 64,38). FE-n 42 dira F-n sarrera berrietan gehituak (59tik, % 71,18), 137 (385etik, % 35,58) Hn eta 130 (175etik, % 74,28) P-n. Lehendik ziren sarreretan gehituak 4 (% 5,77) F-n, 34 (% 8,83) H-n eta 7 (% 4,00) P-n eta EF-ean ziren hitzetan oinarriturik 9 (% 15,25) F-n, 108 (% 28,05) H-n eta 17 (% 9,70) P-n.

Hara zenbait adibide:

FE-n gordeak: *feria, flacoa, flascoa, forchetta; halacobat, harria, beztea, hacheria, hacia, haicea, hainchiurra, hainçurcea, hainçurra, haiñitz, hala, halaber; pagatcea, papera, parada, paria, pazco, pegarra, perça, piaia, pisua, pitcherra, piztea, premia*.

FE-rakoan desagertuak: *faltatcea, faltatua, faltatua, fedea, flacatcea; haignitz, haiñiça, hamaçazpi, hamasei, hambat gaiztoago, hambat hobe, hambatic hambatean, han, hantua; pagatua, pagoa, piztua, prestamua, primiciña, progotchatua*.

FE-n sarrera berrietan gehituak: *faborea, facegua, facegatcea, facegua, faceguan da, faldaraca, falsua, feitua, banditassuna, bankba, bankbetan, hanpla, halere, habitatcea, haboro, haiñitçago, haiçu çait, haiçu, haiçugoa, haindurra, paganoa, paiea, pairabidea, pairacaria, pairacorra, pairaçuça, pairaçuçac, pairatcea, palacatcea, palaqua, paldoac, palba*.

FE-n EF-etik zetozen sarreretan gehituak: *halatan, handic, hautoca, beiña, hilla, hobeia, hura, harc, hondoan, pareia, panierua*.⁸⁸

FE-n EF-eko hitzen ganean eratuak: *faltaduna, faltagabea, fede gaiztocola, flacotassuna, haiçatua, haiñitçago, haiñitçtea, hainçurdura, haiçatcea, hala ustez, balaco batez*

(88) Ez da FE-ko sarreretan f-z hasitako hitzik sail honetan; bai, ordea, beste letrakoak haien aldamenean: "impissant *abalgabea*"; "bouteille *kbarrafa*"; "fourchette *sardesca*". Testuko biak dira, orobat, p-z hasitako guztiak; asko izan ez arren, gehixeago dira b-renak.

edo urliac erran darot, halatan, halatxu, halere, hamarrecoa, hamarrena, pagamendua, paga, pagua, paper lothura, paperibara, pestaric gabe etbor çaitte.

Ikusi dugunez orokorra eta handia da EF-etik FE-ra ematen den aldaketa; eman berri ditugun aldaketen kopuru eta adibideen atzean legerik edo joerarik den galde-tu beharra dago. Gorago ikusi dugu FEra igarotzen ez diren hitzetarik portzentaia garrantzitsua dela (% 41,81 A-n, % 54,00 E-n, % 44,44 F-n, % 40,44 H-n eta % 50,00 P-n) partizipio edota adjetibo eta izenetan frantsesezko genero eta, inoiz edo behin, bakar / anitz diferentziak gauzatu asmoz lehendabiziko hiztegian sortu sasibikoteena.

Gainerako galeren zatirik nagusia ere azal daiteke FE-rako bidean Harrietek egindako garbiketaren arabera. Izan ere berehalakoan nabari daitezke borondate horren ondorioak:

abondancia, frangancia, *abondance / abondance*, frangancia.
 abandonatcea, largatcea, *abandonner / abandonner*, largatcea
 acceptatcea, on harcea, *accepter / accepter*, topatcea, onharcea.
 accordatcea, baxhetcea, *accorder / accorder*, baxhetcea
 adreça, ancea, *adresse, f. / genie*, maiña, ancea; *industrie*, maiña, ancea.
 affligitcea, tristatcea, *affliger / affliger*, axekhabeztatcea
 agradagarria, *agreable / agreable*, nahicaria.
 aise, errech, *aise / aise*, errech, gogacara.
 alogatcea, *acommoder / accommoder*, onsatcea
 amicionea, irritxa, *ambition / ambition*, irritxa, nahiqundea.
 amoiña, erremusiña, *aumône, f. / aumône*, erremusiña.
 aperencia, era, *aperence, f. / apparence*, guisa, era
 apetitua, gosea, *apetit, m., faim, f. / appetit*, janbidea; famine, gosetea
 aprobatcea, laudatcea, *aprouver / aprouver*, laudatcea.
 arbola, çuhatça, *arbre, m. / arbre*, çuhatça
 arroganta, fufuiatxua, *arrogant / arrogant*, fufuiatxua.
 arraça, leiñua, *race, f. / race*, egoquia, casta, leiñua.
 arraçoïña, *raison / raison*, mengua, çucena [...].
 arraçoïnamendua, *raisonnement, m. / raisonnement*, hitz ihordasca, mococa.
 attencionea, artha, *attention, f. / attention*, artha.
 atheratcea, mailegatcea, *emprunter / emprunter*, atheratcea
 atrebitcea, ausarcea, *oser / oser*, ausartatcea

Hots, 22, EF-etik FE-ra bidean desagertuaren % 20,17. Orain arte aipatu bi sailetan sartzen ez direnak eta ordain ageririk gabe desagertutakoen hondarrean ondoko hauek ditugu: “*abiadura, joanhara cours, m.*”, “*acta, patua acte, contrat, m.*”, “*adardun cornart, m.*”, “*affarma bail*”, “*aliaqua passetemps*”, “*apartatcea écarter*”, “*arçapezpicua archevêque, m.*”, “*armada, jendeostea armée, f.*”, “*artea art, m.*”, “*ardita liard, m.*”, “*azpia jambon, m.*”, “*asteleguna jour ouvrable*”, “*avocata avocat, m.*” eta “*ausiquitcea, mordre*”. Batek edo bestek material iraulketan hiztegegileari itzurria dirudi (hiztegi osoari begiratuaz % 1-2); gainerakoek mailebu larriegiak iruditurik baztertuak.

E-n ere badira garbiketaren arrasto nabarmenak:

errefusatzea, *refuser* / *refuser*, eza ematea.
 erregulatzea, *regler* / *regler*, chuchentzea, amainatzea.
 escallera, *dégré, m.* / *dégré*, esquerela; *dégré d'un escalier, mailla*.
 erlequia, *relique, m.* / *relique*, qutxua.
 erribera, *fleuve, m. riviere, f.* / *fleuve*, hibaica; *riviere*, hibaica.
 erruñatzea, *ruiner* / *ruiner*, billaquitzea.
 escapatzea, itxurtea, *échaper* / *échaper*, itxurtea.
 establia, *écurie, f.* / *écurie*, çamalteguia.

E-n A-n baino gehiago dira ikusten ari garen bi joera nagusietarik landa gelditzen direnak: *egunaz, eguerri, ehungarrena, emendatzea, emplegua, enquauta, enseiatzea, erbia, errequeritcia, erraiñac, erendatzea, erreguela, erreguelacoa, ereguiña, erēiaroa, escola, escolauna, esposatzea, esposa, esteiñua, estimatzea, espaiña, etci, etxaitassuna, exemplua, exantatzea*. 26 guztira. Gogoan izaki 93 direla ezabatuak orotara eta 192 EF-eko hitzen kopurua, % 13,03 litzateke gehienez ere FE-ra igaro ez den edukin lexikoa; dakusagunez, ordea, oraindik ere beste hiruzpalau sarrera kontu honetatik at utzi beharko genituzke mailebu gordinegiak iruditurik kanporatuak bide direnez gero.

Aztergai hartu ditugun gainerako letretan ere ezabatu goiko azalpenaren bidetik doa: *falta, default, m.* / *default, baia, escasa*; *faltatzea, manquer* / *manquer, butsguita*; *flacatzea, affoiblir* / *afoiblir, herbaltea*; *frescoa, frais* / *frais, berria, becea*; *beronca, rang, m.* / *rang, lerroa*; *premia, nécessité, f, besoin, m.* / *besoin, behar*.

"Fedea foi" da F-n ahaztutako bakarra eta "pagoa hetre, m." eta "primiciña primice, m." P-ko guztiak. H-n gehixeago dira: *hautatzea, hauta* (baina cf. FE *hautaquença*), *baserredura, haiñitza, hamasei, hamaçazpi, hambat hobe, hambat gaiztoago, hambatic hambatean, han, hara, hemengo, hobena, huneraiño*. Badira forma horretan (cf. *hara, huneraiño*) nekez itxadon daitezkeenak frantses-euskara hiztegi batean halabeharrez ez bada, baina horrelakorik ez balitz ere kopuru orokorrak (15 F-n, 28 P-n, 131 H-n) letra honetako portzentaia gainerakoetan bezala % 10aren inguruan uzten du.

Harrieten gramatikako bi hiztegien arteko aldaketa handiaren lehendabiziko alderdia, EF-eko material alboratuak, ikuskaru ondoren bigarrena dugu aztergai, hots, FE-n gehituena. Aurreko zatian bezala, hemen ere ezinbesteko begitandu zait kopuru eta portzentaia soiletan geratzeko aldaketen edo aldaketa moeten sailkapenera jotzea, hiztegi eleanizetako Harrieteneko, kasuko hizkuntzen arteko erlazioa eta hiztegiaren lan prozedura, helburua eta, azken finean, hizkuntzazko ideiak, antzemateko.

Hiru sail egin ditut FE-ko gehiketekin: sarrera berriek osatzen dutena, lehengo sarrerei egindako gehiketena eta lehengo sarreretan oinarriturik sortutakoena. FE-ko berrikuntza edo aldaketak oro izateko gehiketa hauei EF-ekiko kenketak erantsi behar; nahiago izan dut horiek aurreko atalean aztertu argitasun gehiago lortu asmoz. Alabaina, bien produktoa da EF-etik FE-rako bide osoa (cf. Lakarra 1993, 1994a, prestatzen-d, lexiko berrikuntzaz).

Sarrera berrietako gehiketena da A, F eta P-n atal honetako sailik handiena: 228 / 369, 41 / 54 eta 129 / 153, hurrenez hurren:

[abisatcea, meçutcea, ___ <i>avertir</i>]	faldaraca <i>levrier</i>
[abisua, meçu, ___ <i>avertissement</i>]	[falsua, Jainco ___ <i>idole</i>]
abrea, hacienda <i>bête</i>	paganoa <i>payen</i>
abrequeria <i>bêtise</i>	paiea <i>page</i>
abudoa <i>adroit</i> [abudoqui, biciqui, ___ laster <i>promptement</i>]	[pairabidea, sosegua, <i>patience</i>]
acencioa <i>absinthe</i>	[pairacaria, oiñacea, <i>douleur</i>]
[achoa, salxa, <i>sauce</i>]	[palacatcea, lausengatcea, <i>flater</i>]
acometatcea <i>attaquer</i>	[palaqua, lausengua, ___ <i>flaterie</i>]
acordua, merkhatia <i>marché</i>	paldoac <i>pieux</i> .
acordua <i>memoire</i>	palha <i>pelle</i>
adarri, <i>raz</i>	[panierua, perça, <i>chaudiere</i>]
faborea <i>faveur</i>	[panpanoa, musquilla, <i>rejetton</i>]
facegua, baquacunça <i>pacification</i>	papagaia <i>perroquet</i>
facegatcea <i>pacifier</i>	parabisua <i>paradis</i>
[faceguan da, aisian da, <i>il est en repos</i>]	

E eta H-n ere sarrera berrietako gehiketak badira baina ez dira nagusi: 184 / 404 eta 135 / 276.

ebacaldia <i>coupaison</i>	[haboro, haiñitçago, guehiago, ___ <i>plus</i>]
ebaquia, picatua <i>coupé</i>	haiçu çait, cilhegui çait <i>il m'est permis</i>
ebaquidura <i>coupure</i>	haiçu, cilhegui <i>permis</i>
ebaquitcea, picatcea <i>couper</i>	hankha <i>croupe</i>
ecere[re], deus <i>rien</i>	hankhetan <i>en croupe</i>
eceztatcea <i>aneantir</i>	[hanpla, usteia, ___ <i>panier de dames</i>]
eciñ onetx dirot <i>je ne puis pas supporter</i>	harahuna <i>balance</i>
edequitcea <i>ôter</i>	haraiñcina <i>ancienement</i>
edireinça <i>trouaille</i> [edireitea, aur- quitcea, ___ <i>causitcea trouver</i>]	haratago <i>au-dela</i>
[egarcea, jasatea, ___ <i>endurer</i>]	harc du <i>il a</i>
egarria, sekheria <i>soif</i>	harçac <i>ours</i>
[habitatcea, bicitcea, ___ <i>habiter</i>]	

Bigarren gehiketa moeta, txikiagoa eta txikiena guztietan, ziren sarreren “hobekuntza” dugu hauetan, EF-en zen hitza —mailebua gehienbat— ez da ezabatu, baina haren aldamenen beste berri bat gehitu da hura baino garbiago edo zehatzago, edota haren aberasgarri gerta zitekeena:

airatcea, *voler / voler, avec ailes*, hegaldatcea, airatcea.
 akhusatcea, *accuser / acuser*, acusatcea, gaineguita.
 akhabatcea, *achever, finir / achever*, nêitcea, akhabatcea; *finir*, akhitcea.
 ahaidea, *parent, m. / parent, allié*, ahaidea, bernaiea.
 ahala, *tout possible / possible*, ahala, diña. [*son possible*, bere ahala, berediña].
 ahalguetia, *honteux, se / honteux*, ahalguetia, berastemioa.
 ahaliçatea, *pouvoir / pouvoir*, ahala, ahaliçatea.
 adisquidea, *ami(e) / ami*, adisquidea, oneritcia.
 aditcea, *entendre / entendre, ouir*, aditcea, ençutea.

axekehabeac, *affronts, m.* / *affront*, nahigabea, axekehabea.
 aurquitcea, *trouver / trouver*, aurquitcea, edireitea, causitcea.
 azquena, *dernier(e) / dernier*, azquena, hondarra.
 ebastea, *voler / voler*, ebastea, arrobatcea (id *derrober*).
 purga, *medecine, f.* / edaria, purga, *medecine*.
 arraça, leiñua, *race, f.* / *race*, egoquia, casta, leiñua.
 larombata, *samedi, m.* / *samedi*, egubacoitça, laranbata.
 egun, *aujord'hui / egun*, gaur, *aujourd'hui*.
 intorrogatcea, *intorroger / interroger*, entorrogatcea, cherkhatcea.
 piztea, *alumer / allumer*, erachiquitcea, piztea.
 erne, *attentif / vigilant*, ernea, lasterra.
 errea, *brulé, m.* / *chagrin*, errea, *suxua; vif*, bici, sua, errea.
 errenta, *rente, f.* / *rente*, alocarioa, errenta.
 erreniatcea, *renger / ranger*, lerrocatacea, erreniatcea.
 harrabotxa, *carrillon, bruit, m.* / errepica, harrabotxa, ___ *carrillon*.

2.4. Atzizkiak Harrieten hiztegietan

Segidan EF eta FE hiztegietan diren hitz eratorriak zerrendatzen ditugu, erabili aurrizki edo, gehienbat, atzizkiaren arabera. Labur beharrez, ez ditut frantsesezko ordainak eman, eta baliteke bat edo beste itzurtzea ere; irakurleak hiztegien edizioa edota Eranskina baliatuaz bilatu ahalko du zehaztasun gehiagokorik behar izanez gero.^{88bis}

-ADA: *parada, taulada* // FE *maiñada segada, iuntada, parada* (2), *galçada, atbelada, taulada, tacada*.

-(T)ALDE: *artbaldea, sukhaldea* // FE *sukhaldea, aitciñaldea, arthaldea, berçalde* (2), *arraxaldea*.

-(K)ARA: *joanhara, gogocara, gogara* // FE *ahotara, gogara, joancara, eguiñcara, eguiñ ara, ardaztara, gorricara, eguntara, nabitara, aburtara, nabicaratcea*.

-ARAZI: FE *adiarazlea, sarraraztea, adiaraztea, jaquiñ araztea*.

-ARI: *afaria, barazcaria, madaria, cerbitçaria, dançaria, ibizitaria, iokharia, laboraria, obraria, eguçaria* // FE *nabicharia, guertacaria, lukhuria* (2), *lukhurarigoa, dafarnaria, aiticindaria, ibizitaria, guilçaria, mandataria, barazcaria, pairacaria, lausengaria, gramaticaria, daffarnaria, nabastaria* (2), *nequaria, laboraria, edaria, berriquetaria, obraria, trastuquetaria, beilaria, nabichariac, ernaria, globaria, madaria, madari-bondoa, predicaria, rrufaria, elbequetaria, itçulicaria, segretaria, cerbitçaria, afaria, janharia, barataria, enganaria, mendecaria, borcharia*.

-ARO: FE *lançaroa, lançaroac*.

BER-: *berreguiña*.

-BERA: *siñexbera* // FE *siñexberatassuna*.

-BIDE: FE *janbidea, sarbidea, çucentidezcoa, çucentibidea* (2), *tratubidea, eguiñbidea, lehenbidea, etorbidea, pairabidea, çagutbideac, gaitzbidea, gaitzbidecorra, gaitzbidecatcea, erranbidea*.

BIS-: FE *biscanbiatcea* (2), *biscanbia* (2).

-DE: *irauldea*.

DES-: *desgracia, despeditcea* // FE *descargatua, deseguitea*.

(88 bis) Bidenabar, Gramatika osoan, dela haren paradigma egiturak azalpenetarako toki gurtxi uzteagatik, dela beharrik ezagatik, ez dugu *iracurçailleari* (3), *bizcunça* (3), *errechtasun* (3), *bedadurac* (24), *eguillea edo biguiarazlea* (245), eta besteren bat baino eriden. Aldiz, hor dira *deliberatione* (4), *comparacioneac* (15), *pronom itcendatcen direnac* (24), *questioneac* (24), *compositione* (219), *aberbio, propositione, conjunçione* (236), etab., eta —guk aurkeztuaren aurka ez doazen— *ordoscharen* (6), *urricsharen* (6), *bakbarrac* (6), *baiñitcenac* (6) at.

- DI: *mabastia* // FE *ameztia, mabastia, mabastiçaiña*.
- DUN: *adarduna* // FE *çamalduna, carguduna, meçuduna, faltaduna, baiaduna, mocoduna*.
- DURA: *abiadura, borradura, baserradura, onbadura* // FE *flaquadura, çborroçhdura, bildura, bildura, estequadura, hainçurdura, biguialdura, aguerdura, ceñçadura, hazdura, ebaquidura, hautxidura, barraiadura, makurdura, çabaldura, hantura, alçbadura, barnadura, çabardura, mehardura, cibiquadura, eguiñdura, bestura, onbadura (2), bilgura, biguidura, ecindura, pendura, mentura, juntura, abidura, icuzdura, (paper) lothura, languiadura, biguidura, deitura, etbordura, idequidura, mentura, menturaz, uzcurdura, cimurdura, usteldura, apaindura, pedetçbadura, arraiadura, moldura, bildura, siñadura, berçdura, çcharmadura, aiberadura, eguindura, eguinduraren, bunquidura, haztura*.
- DURU: *çordurua(2), harcedurua(2)* // FE *harcedurua, boguendurua, çordurua*.
- ER: *carnacera, arrontera, ostalera* // FE *carnacera, condera, masaiera, arrontera*.
- E-, ORIA: *carnacera, erretoria* // FE *carnacera, erretoria, sekberia, gazteria, sorberia, ezceria, laceria, erromeria, tapiceria*.
- ERRE-: *erreberritcea (2), erreberriquça*.
- (K)ETA: FE *iatequeta, trastuquetaria, gogoeta, gogoetaxua, elbequetaria*.
- EZ-: FE *ez eçagutua, ez deusa, ez deus, ez deusen, ez deusqueria, ez deus (beçala), ez deusçat*.
- EZIN-: FE *ecin siñexia, eciñ onexia*.
- GABE: *axekhabeac, bidegabee* // FE *axekhabeztatcea, nabigabee (2), axekhabea, bidegabee (3), ustegabee, abalgabee, ainçicabee, eskbergabee, eskbergabetassuna, faltagabee, ustegabetan, ustegabequi, ainçikhabee, ainçikhabetassuna, ainçikhabequi, dohakhabee, dohakhabequi, ainçiquabetcea, nabigabee, ustegabee (2)*.
- GAILU: FE *edergaillua, edergaillatcea, dostagaillua, emendagaillua*.
- GAITZ: FE *moldegaitça (2), moldegaiztassuna, bezgaitça, astrugaitça, çorigaitça, fidagaitça, fidagaiztassuna*.
- GARRI: *agradagarria, aldagarria, amiragarria, eguiñgarria, lokharria* // FE *ongarria (2), nardagarria, higuingarriqui, eguiñgarria, aldarria, locarriac, biguiñgarria, bargarria, locarria, laudagarria, hazgarria (2), gaitzgarria, galgarria, irrigarria, barregarria, osagarria, çhurigarria, aldagarria, ikhasgarria, oncarria*.
- GE: *abalguea, abalguetia* // FE *abalguea, abalquegabee, abalguetia, abalquequi, abalguerequin, abalguetz, esquerguea*.
- GEI: FE *senbargueia, emaztegueia*.
- (G)ILE: *edalea, ehoille, ioslea(2), languillea, orgaguillea, socaguillea* // FE *eroslea, biçarguillea, orgaguillea, languillea*.
- GIN: *çapataguiña, çurguiña, emaguiña, barguiña, sorguiña* // FE *okbiña, baraguina, çurguiña, socaguina, gaizquinçea, birriguiña, birriguintassuna, çuchenguiña, birriguiñatcea, ekharguiña, manuguiña, barguiña, barguiña, cillarguiña, berreguiña, emaguiña, celaguiña, sarlaguiña, sorguiña*.
- GO: *oborgua* // FE *lukhurarigoa, ordongua, bermegoa, ordongoa, gaiterizcoa, bekhaizgoa, haiçugoa, cilbeugioa, primugoa, punsugoa, oborgoa, ebaxgoa*.
- GOR: *siñexgorra* // FE *siñexgortassuna, bibotzgorra, bibotzgortassuna, bibotzgorqui*.
- GUNA: FE *estalgunan, botzguna, botzgunan, doblaguna, bakhuna*.
- (Z)IONE: *amicionea, attenzione, comunionea, erreligionea* // FE *imincionea, letcionea, oracionea, pasionea, religionea*.
- (K)IDE: *adisquidea, adisquidetassuna, abaidea* // FE *adisquidea, adisquidetassuna, soinquidea, abaidea, abaidetassuna, icenquidea*.
- KA: *makhillaca, lerroqua* // FE *nahasteca, egunca, lebiaca, quilica, miñçaica, faldaraca, borçbaca, nahasteca, nahastea, gutica, harrapaca, ukhumillaca, mococa(2), betheca, ordainca, bidebca, asinuca, haztamuca, makburca, aldizca, çaiarca, borçbaca*.

-KATU: *cerracatcea, cerracatua, chucacatcea, chucatu(2), iguericatcea, iguericatua(2) // FE sabescatcea, biribilcatcea, guducacatcea, bardinquatcea, billaquatcea (2), harilgatcea, harilgatua, maillucatu, maillucacatcea, haztaparkhatcea, ibilcatcea (2), cibiquatcea, marrusquatcea, birriquatcea, iduricatcea, çaiarcacatcea, nahastecatcea, iguericatcea, biribilcatcea, parracacatcea, lebecatcea, lerrocacatcea, burubilcatcea, billaquatu, gaitzbidecatcea, cerracacatcea, bildocacatcea, eguincacatcea, eguincacaten, ordaincacatcea, balizcacatcea, çaiarcacatcea, lancacatcea, ikbuscacatcea, goiticacatcea.*

-KERIA: *hordiqueria, trufaqueria // FE chirchilqueriac, abrequeria, abalqueria, bordiqueria, ez deusqueria, trufaqueria, erboqueriac.*

-KI: *aisequi, errechqui, ariñqui, ausarqui, bakhanqui, beregainqui, comuzqui, çucenqui, estalguia, guiçonquia, gaizqui, bobequi, mutilquia, odolguia, ongui, osoqui, sasquia // FE frangoqui, onguia, ongitçaillea, amodiosqui, bedatuqui, errechqui, ongui, onçauqui, onguiqui, odolguia, laburzqui, eguiazqui (2), ocenqui, clarqui, bidesqui, big(u)alqui, estalguia, bibotzgorqui, higuinçarriqui, cheroqui, bedatuqui, eztiqui, eternalqui, çbirrituqui, çorrozqui, berariazqui, obiezbeçalaqui, tinqi, cerraquia, tinquitassuna, amarruqui, herbalqui, erboqui, taiñqui, bortizqui, borçacaqui, fuliosqui, mutilquia, mutilquiac, ausarqui, abalquequi, ustegabequi, bozcariosqui, ariñqui, achiqui, hurriqui, astiqui, sordechqui, gaizqui, çarqui, dobakhabequi, espantuqui, bobequi, gainçuroqui, iendaquia, etborquia, premiazqui, iduricorqui, comuzqui, arduaraqui, baquzqui berreciqui, beregainqui, emequi, bereciqui, beregainqui, biciqui, abudoqui, egoquia ("race"), bakhanqui, erreialqui, oboinestalgua, berriquicoa, çuburqui, prestuqui, sainduqui, choilqui, segurqui, guertuqui, laiñoqui, arronqui, herdiqui, artbosqui, gaindiqui, izpiritualqui, terrepenqui, tipusqui, supituqui, sotilqui, labu(r)zqui, asquiqui, epelqui, onguiaz, borondesqui, arduaraqui.*

-(K)IZUN: *amaçuoa, oiarcuna // FE erranquçuana, amaçuana, hilquçuana.*

-KO: *eroricoa, erreguelacoa, gaicerizcoa, harcecoa, laicoalekhucoa, lekhuçotassuna // FE eguitecoa (3), lehenagocoa, obokhoa, guerricoa, cerucoa, eguiazcoa, balacoa, halaco, oiñetacoac, eroricoa, harcecoa, hamarrecoa, bethicoa, berariazcoa, obiezbeçalacoa (2), soñeco (2), çorcigarrenecoric, ustegabecoa, menturacoa, azpicoa, beheragocoa, barrenecoa, çbitezcoa, çhitezco, eguizcoa, çucenbidezcoa, bihartecoa, erdixucoa, erdicoa, bateretaco, frogançacoa, baquzcoa, tripazco, guisaberecoa (2), bereguisacoa, bereguitezcoa, nequezcoa, beharrietacoac, fedegaitzocoa, seculacoa, elcecoac, aiticinecoa, lehenbicoa, lehenbicoric, hamaseiecoa, eguitecoa, berriquicoa, eroriquoa, lekhucoac, gainçeracoa, eguiazcoa, macelacoa, beharondocoa, orotacoa, orotaco, azpicoa, azpicoac, gainçecoa, gainçecoi, balizcaco, gucietacoa, goustuacoac, arduracoa.*

-KOI: FE *haraguicoia, sabelcoia, emakhola, andrekhöia.*

-KOR: *iragancorra // FE jauscorra, jauxcortassuna, siñexcorra, siñesgorra, haserrecorra, gardiacorra, lerracor, etborcorra, sañiacorra, siñexgorra, ontassuncorra, emancor, ericorra, iduricorra (3), iduricorqui, aldecor (2), iragancorra, pairacorra, galcorra, pizcorra, gaitzbidecorra, sendicorra, gaitcicorra, gardiacorra, gardiacorqui, ikhascorra.*

-KUNDE: FE *nahiquñdea (3), eguiñquñdea, babilquñdea, nahiquñdea, berquñdea, biburquñdea, sañiaquñdea, kbeçaquñdea, uzquñdea, bulgaquñdea.*

-KUNTZA: *bitzcuñça // FE laburcuñça, aldaquñça, bardinquñça, gaitzcuñça, galcuñça, jautxcuñça, erabilcuñça, hautacuñça, sarquñça, ibilcuñça (2), onbaquñça, irakbaxcuñça, hitzcuñça, irakburcuñça, lucequñça (2), çagutcuñça, hobequñçac, sorquñça, etborquñça, bazcuñça, ardiescuñça, manacuñça, baququñça, pairacuñça, lehenquñça, berequñça, billaquñça, bebaquñça, çbuchenquñça, goardiaquñçac, erakbusquñça, erreberriquñça, goustuquñça, sentiquñça, sendiquñça, berezquñça, pairacuñçac, ikhusquñça, guertbaquñça, asquiquñça, ikusquñça.*

-LARI: FE *ibeslaria, tratularia, haucilaria, barralaria, cerralariac.*

- LE: *edalea* // FE *edalea*, *adiarazlea*, *cekbalea*, *ehoillea*, *ebaxlea*.
- MEN: FE *nabarmena*, *nabarmentassuna*, *goçamena* (2), *goçamena*.
- MENDU: *agradamendua*, *arraçoiñamendua*, *barkhamendua*, *cimendua*, *iuiamendua*, *manamendua* (2), *seguramendua* // FE *beberamendua*, *eztimendua*, *laudamendua*, *seguramendua*, *aiteciñamendua*, *antolamendua*, *bigualamendua*, *etximendua*, *gutimendua*, *errebendamendua*, *soberamendua*, *hornimendua*, *manaiamendua*, *juiamendua*, *adimendua* (2), *aubendamendua*, *merebimendua*, *eztimendua*, *pagamendua*, *barkhamendua*, *manamendua*, *nabasmendua*, *errecibimendua*, *guibelamendua* (2), *urriquamendua*, *nabasmendua*, *sendimendua*, *esporsarmendua*, *manamendua*.
- NA: FE *bana*, *biña*, *birurna*, *laurna*.
- N(T)ZA: *laborança*, *primañça*, *akhabañça* // FE *edarança*, *eguiñça*, *segurança*, *abarança*, *frogança* (2), *gonbidança*, *akhabañça*, *primañça*, *laborança*, *frogançacoa*, *librança* (2), *porogança*, *quittança*, *coburança*, *otburunça*, *lukburunça*.
- ORE: *bekhatoea* (2), *erretora* // FE *erretora*, *bitboretcea*, *bitbore*, *bekhatoea*.
- OS: *añçosa*, *amodiosa*, *avariciosa*, *gostosa*, *progotçhosa* // FE *amodiosa*, *amodiosqui*, *arhosa*, *gostosa*, *ielosa*, *bozcariosa*, *bozcariosqui*, *irabaçosa*, *soberbiosa*, *farnesiosa*, *iuisa*, *baliosa*, *errigrosa*, *izpiritosa*, *probetçhosa*.
- PE: FE *burepea*, *burupe*, *buruiapea*, *buruiaperic*.
- PEN: *salpena* // FE *erdiçapena*, *erospena*, *harçapena*, *hastapena*, *ezçapena*, *galçapena*, *iraupena*, *urricaçapena*, *bilçapenac*, *orroitçatpena*, *itçhurapena*, *salpena*, *salçapena*, *itçhurapena*.
- RIO: *dictionarioa*, *laudorioa* // FE *istorio*, *inbantorio*, *bozcarioa*, *laudorioa*, *laudoriozitatea*, *martirioa*, *bozcarioa*, *alocariora*.
- RO: FE *dongaro*.
- TAR: FE *mundutarra*, *menditarra*, *herritarra*.
- TASUN: *adisquidetassuna*, *berotassuna*, *churitassuna*, *çuentassuna*, *edertassuna*, *eritassuna*, *etçaitassuna*, *garbitassuna*, *gaztetassuna*, *gogortassuna*, *goratassuna*, *ilbuntassuna*, *largotassuna*, *lekhucotassuna*, *ontassuna* (2), *ontassunac*, *osassuna*, *urruntassuna* // FE *gaztetassuna*, *mintassuna*, *lebentassuna* (2), *quaraxtassuna*, *adisquidetassuna*, *itçxutassuna*, *dorpetassuna*, *nausitassuna*, *beberatassuna*, *dobatçutassuna*, *edertassuna*, *ontassunac*, *churitassuna*, *ontassuna*, *mochtassuna*, *laburtassuna*, *erretassuna*, *gaitassuna*, *burcoitassuna*, *esclabotassuna*, *garbitassuna*, *carastiatassuna*, *jauxcortassuna*, *beldurtassuna*, *siñexberatassuna*, *siñexgortassuna*, *gordintassuna*, *bibotçgortassuna*, *birriguiñtassuna*, *makhurtassuna*, *gaitassuna*, *apezpicutassuna*, *jaincotassuna*, *emetassuna*, *eztitassuna*, *eztitassunac*, *gogortassuna*, *bardintassuna*, *haurtassuna*, *berotassuna*, *urruntassuna*, *moldegaiztassuna*, *supertassuna*, *berbaltassuna*, *erbotassuna*, *ontassun* (*agueriac*), *hotztassuna*, *sabeldarraiotassuna*, *banditassuna*, *goratassuna*, *onestassuna*, *gaztetassuna*, *liçuntassuna*, *flacotassuna*, *narraiotassuna*, *makhurtassuna*, *eskebergabetassuna*, *pulitassuna*, *çuentassuna*, *itçxutassuna*, *arintassuna*, *astitassuna*, *biçartassuna*, *largotassuna*, *lucetassuna*, *mebetassuna*, *eritassuna*, *pausatassuna*, *guritassuna*, *cbabutassuna*, *belztassuna*, *buluztassuna*, *ilbuntassuna*, *alfertassuna*, *iduricortassuna*, *ciquintassunac*, *abaidetassuna*, *naguitassuna*, *bardintassuna*, *bigualtassuna*, *erremestassuna*, *betbetassuna*, *chumetassuna*, *apeztassuna*, *barnatassuna*, *lasteratassuna*, *pulitassuna*, *yabetassuna*, *garbitassuna*, *batassuna*, *ontassunen*, *aberaxtassuna*, *gogortassuna*, *saindutassuna*, *liquixtassuna*, *ossassuna*, *jaquiñtassuna*, *goloxtassuna*, *segurtassuna*, *ichiltassuna*, *laiñotassuna*, *arrantassuna*, *sobretassuna*, *escontassuna*, *bakbartassuna*, *agortassuna*, *sotiltassuna*, *beratassuna*, *amulsutassuna*, *limburtassunac*, *lekhucotassuna*, *epeltassuna*, *çabartassuna*, *arnetassuna*, *hazcartassuna*, *batassuna*.
- TATE: *borondatea* // FE *maiestatea*, *trinitatea*.
- TATU: *ausartateea*, *ausartatua*, *ibiztattea*, *ibiztatua*, *odolztatea*, *odolztatua* // FE *alcekbabeztattea*, *ecezetatea*, *cedarritzateea*, *ibiztattea*, *laidoztattea*, *laidoztatua*, *ausar-*

tatcea, beguizatcea, escuztacea, baztatcea, deihatua, aubendatcea, dardoztatcea, urdaizatcea, laudorioztatcea, ausartatcea, onztatua orreztatcea, iendeztatcea, adarailluztatcea, arrontatcea, sarizatcea, bozcarioztatcea.

-TAUN: *ermitauna, escolauna* // FE *ermitauna, ibildauna.*

-TE: *gosetea* // FE *gosetea* (2), *nabastea* (2), *nabasteca, nabastecatcea, idorlea, agortea*

-TEGI: *usotegua* // FE *arditegua, liburutegua, haraguite guuia, urdendegua, jauregua, gaistotegua, çamaltegua, cerrategua, bibitegua, gordetegua, sortegua, mindegua.*

-TI: *abalguetia, beldurtia* (2), *guezurtia* // FE *beldurtia* (3), *bekhaiztia, abalguetia arranguratia.*

-TIAR: *goiztiarra.*

-TSU: *furfuiatxua* // FE *amodioxua, adinxua, furfuiatxua, burcoixua, suxua, haraguitssua, amulsua, alimuxua, ciquiñxua, saxua, çaporetxua, çaporexua, leloxua, ospexua, arthaxua, amarruxua, hostoxua, fuliaxua, saxutcea, saxutua, dobatxua, dobatxucui, escatssua, bebarssua* (2), *arguitxua, amarruxua, espantuxua, ontassunxua, gogoetaxua, harrixua, halatxu, botberexua, arraiotxua, irritxua, barratxua, areaxua, odolxua, i[a]quinsun, thematxua, arthaxua, aieruxua, suspitxua, ikbasxua, asquitxu, pompaxua, bicioxua, indarsua.*

-TTO: FE *guiçonttoa, emaztettoa, çhümettoa, guiçonttoa, guttito, pierresttoa, betirittoa.*

-TUO: FE *guiçontuoa, emaztetuoa.*

-(T)ZA: *arrançatcea, arrançatua* (2), *ezconça, etçagutça otboitça* // FE *edança, higuinça, egoitça, errança, emaitça, emaiçac, errança* (2), *eguiñça, citoitça, higuinça, etçança, ezconçça, barguiñça, iraguiñça, arrançatcea, emaitça, aguiñça, lagunça, etçagutça, egoitça, içança, edireinça, obitça.*

-(T)ZAIL: *irakburçaillea, salvaçaillea* // FE *ongiçaillea, aditçaillea, çhuritçaillea, escribatçaillea, arrobatçaillea, irakburçaillea, ferratçaillea, arrançaillea, ekbarçaillea, eramailla, goçatçaillea, manatçaillea, lagunçaillea, beretçaillea, estalçaillea, errecibitçaillea, çapata onguiçaillea, tindatçaillea, enganatçaillea hilçaillea, garraitçaillea.*

-TXE: *baratçe* (2) // FE *baratçe* (2).

-TZE: FE *obancea.*

-UI: FE *bançua, bilçua, bozçua, jaunzçua, lançua.*

-XKA: *bideçka.*

-ZAIN: *arçaiña, gasteluçaiña, itçaiña* // FE *arçaiña, itçaiña, baratçeçaiña, ibaraçaiña, mandaçaiña, atbeçaiña, behiçaiña, mahastiçaiña.*

-ZALE: *nekbaçalea.*

-(N)ZIA: *abondancia, frangancia, aperiencia, aperienciaz, ausarcia, ausencia, çuburcia, guticia, guticiatcea, guticiatua, iusticia* // FE *frangancia, ausarcia, allegrencia, escudencia* (2), *atrebencia, obediencia, çuburcia, fidancia.*

Atal honetan ikusi emaitzak ezin hertsiaigo loturik dira aurrekoan kausitu ditugun EF eta FE hiztegien arteko asimetriarekin; hara esaterako, *-ada, -(t)alde, -ari, -bide, -dun, -dura, -keta, -gabe, -gaitz, -garri, -gin, -go, -guna, -katu, -keria, -kor, -kunde, -kuntza, -lari, -men, -mendu, -n(t)za, -pen, -tasun, -(z)tatu, -tegi, -tsu, eta -(t)zaille*-rekin, hots, eratorpen atzizki gehienekin eta *ez-* aurrizkiarekin gertatua: guztietan FE hiztegien EF-k halako bi ez eze hiru, lau eta inoiz hamar aldiz gehiago dira honako edo harakoarekin baliatuz sortu eratorriak.

2.5 Hiztegiatoko jokabidearen eta gramatikako dotrinaren artean den lotura begibistakoegia da hemen luzatu beharrik izateko.⁸⁹ Antzekorik lehenago ere kausi-

(89) Ikus Harriet eta gainerako hiztegiileen eratorpena, gramatika eta hiztegiaren arteko loturari buruzko zenbait ohar hemen laburtzen dudan Lakarra 1993 (azken kapituluan) eta 1994a. Taularen izenburuari dagokionez

tu ahal izan dugu Pouvreau edo Urtez aritu garenean; Larramendirenganaino gramatizan bidean Harrietek suposatzen duen urratsaz ohartzeko aski bekik hemen *-di* atzizki aipatuan dakuskigun hiru eratorriz ohartzea: *Ondia*, *guiçondia*, *harridia*. Esan beharrik ba ote hirurak direla lehendabiziko agerraldi?

Lehenago erakutsi bezala (cf. Lakarra 1985a), ezin manten daitekee L-k hain ospe txarreko izan dituen hitzberriak erdal egokitzapenak betetzeko eta kanpotarrak isiltzeko asmo soilez sortuak direla, berak baitu aitortzen, (gazteleraz, ulertzeko moduan) aldarrikatzen, hobe, “voces facultativas” direlakoak guztiak asmatu dituela lehenago horrelakorik ez baitzen sortu premiarik ere ez izaki. Premiak, ordea, garaian garaikoak eta zeinek bereak; L aurretik ere horrelakorik nozitu eta nolabait konpondu nahi izan zela dakusgu H-en lekukotasunean XVI eta XVII. mendeko idazle lapurtarren obretan ere hitzberri anitz bildu ahalko genukeela markatua dut dagoeneko, eta orobat hiztegietan andoaindarraren aurretiko ohitura dugula are euskal hiztegi-gintzan (Lakarra 1992). Beldur naiz puntu hauek ez diren behar diren arretaz aztertu.

Pouvreuren lanaren balioa goraiatu eta ondoko hiztegi-gileek dioten zorraren handia markatu arren akats bat bederen aurkitzen zion Mitxelenak: “Erru bat du izatekotan: izan ditezkean itz erakarriak, ez direnak bakarrik, sartu dituela zenbait aldiz, dirudienez beintzat.” (Mitxelena 1961: 370). Horrela dirudi, bai: berba gehienek ez dute ez itzulpen ez iturri markarik eta zenbait hurbilagotik miatzen baditugu badirudi alor semantiko horretako bat edo beste aditu edo irakurririk gainerakoak euskal morfologiak, atzizkien baliabideez zehazki, zekiena erabilirik osatuak direla.

Mitxelenak Pouvreuren “bekatu” hau arintzat edo hedatutzat jotzen zuen; ezau-garria, ordea, Pouvreauk ez “damukizun” baina bere sistemaren (eta erduen eta garaikideen) oinarritzat zuela ikusiko dugu. Har bitez sarrerok:

cimurra “ride”, *cimurtcea* “rider, fourir”, *cimurtasuna*, *cimurdura*;
circilla “dechiré en ses habits”, *circiltea*, *circildura*, *circiltasuna*, *circilqui*;
cofia “coüeffe”, *cofiatcea*, *cofiadura*;
colera “colere”, *esquer emoc ene coleran egonari* [...], *coleratcea*, *coleratsua*, *coleramendua*;
consolatcea “consoler”, *consolacionea* “consolation”, *consolamendua*, *consolagarria*, *consolaitçaillea*;
curiosa “curieux”, *curiostasuna*, *curiostea*, *curiosqui*;
gurmindua “moisi, vermoulu”, *gurmindura*, *gurmintasuna*, *gurmintcea*;
damua “douleur, regret [...]”, *damucorra*, *damutsua* “damuz bethea”, *damu gaitzic*,
damugarria, *damutcea*, *damutcecoa*, *damuztatcea*, *damuztaturic*;
desgogara “a contracour”, *desgogara çait* “il me deplaist”, *desgogaracoa* “qui deplaist”,
desgogaramendua, *desgogoragarria*;
dolua “deüil”, *doluzcoa* “de deuil”, *doluzco arropa* “robe de deuil”, *dolugarria*, *doluztea*, *dolutsua*;
dukea “duc”, *duketcea*, *duketasuna*, *dukezza*;

komeni da ohartzeara frantsesez eratorriek izan dezaketen itzulpenaz landa, konparatiboak eta eratorleak sail berean biltzearen arrazoia esaldi atalen egituran oinarritutako gramatikaren bilakaera berezian datzala; Kuckenheim-ek azaldu legez, Priscianorekin hasita konparaketa graduak hitzaren forma eratorritzat hartzen dira; haren aitzindari zen Donatus-ek izenaren akzidentzetaz zituen eta XVI. mendetik aurrerako gramatika erromantzeetan gai hau nabiz atal batean nahiz bestean ukitzen zuten jarraitu ereduaren arabera: “C’est là une question de rédaction de peu d’intérêt” (1932: 112).

dulcea “doux, eztia”, *dulcetcea*, *dulcetasuna*, *dulcequi*;
durdusia “menace”, *durdusiatcea* “induriatcea, menacer, froller”, *durdusiadura*, *durdusiatçaillea*, *durdusiaz eta mebatchuz*, *durdusiatuoric igorri nau*.

Ez ote beraietan eite susmagarririk? Hiztegia astiro aztertzean ikusten duguna, ez dator bat gorago Pouvreauren iturriez esandakoarekin:⁹⁰ D letrakoetan, esaterako —berba gehienek, laurehun bat sarreretatik gertu—, ez dute ez itzulpen ez iturri markarik.⁹¹ Duten gehienak, ia guztiak, erretrau edo esapideak dira eta, esateko moduan, ez da eratorri edo konposatuetan lekukotasunik, ezta ekartzeko gogoren erakusgarri berezirik ere.⁹² Areago dena, F letra osoan *fauna* A 38, *non fida bal gal* O.pr.337, *forta* “fort de guerre, *azcarlecu*.O.” dira aipu bakarrak 250-260 bat sarrera eta azpisarreratan; urri eta battò ere ez eratorri edo konposatuentzat.⁹³

Pouvreauren hiztegiko zenbait sarrera hurbilagotik miatzen baditugu badirudi delako alor semantiko horretako bat edo beste aditu edo irakurririk gainerakoak euskal morfologiaz, atzizkien baliabideez zehazki, zekiena erabilirik osatuak direla. Goian emanak ez dira, noski, hiztegi horretako bakarrak eta irakurleak neke handiegirik gabe aurkitu ahalko ditu nahi adina: cf. adibide gehiagotarako *bakarra*, *ba-koitza*, *deskonsolazionea*, *desoboratzea*, *doillorra*, *dolua* eta beste askoren hitz-familiak.

Bere hiztegia osatzeko Pouvreaux Oudin erabili zuela erakutsi zuen Kerejetak (1991) lehenago Oudinek Pallet, Hornkens eta Covarrubias erabili zituela erakutsi zuten bezala Cooper-ek (1960a, 1962a) eta Verdonk-ek (1979) eta arestian Guerrero-k (1988: 502hh) Nebrija gehitu du haren iturrien zerrendan, izan ere Pallet, Hornkens eta Covarrubiasek Nebrijarengan jaso ez zituztenak hartzen baititu Oudinek.⁹⁴ Guerreroren analisiak badakarke Pouvreaux eta euskal hiztegien ikerketarako ere ezinutzizko den aitzinamendurik.

(90) Urteren hiztegitzintzazko irudia ere zerbaixka aldabeharrean garateke (cf. Lakarra 1985a, 1992 eta 1994b): Laramendiri helburu garbizeleengatik hainbat hitzberri asmatu beharra leporatuz eta garbizelekeriaren gaitzez mintzatu ondoren, Urte (eta Donibane Lohizune) hari kontrajartzeak ezer gutxi argitzen digu eta aurreiritziek begi aurrean ditugun datuak estali baino ez: “herrikoi”, “jator” edota asmatzaile “egoki” deitzaiek ez du aldatzen *arimegoitza*, *arrazoinlari*, *basajainkotasun*, *bataialari*, *desaitorra*, *erdijainko*, *fraidetegi*, *katikisatzaile*, *konnikiskribalari*, *oroitliburu*, *ostiatoki*, *obrasmatzaile*, *bankarrutegile*, *bizerrege*, *dirutoki*, *parlamentegi*, *parlamentetxe*, *dirubankazain*, *harrimorroilgile*, *merkatuiazain*, eta hiztegi(eta)n eriden daitezkeen dozenaka berbaren estatusa, ez berritasunari dagokionez ez Laramendirenekin erka daitezkeen horiek eratzeko arrazoi, eskubide eta moduei doakionez ere.

(91) Cf. “...el [hiztegia] de Pouvreaux, del siglo XVII, cuyas fuentes además son bastante bien conocidas” (Mitzelena 1970: 27) eta azkenengo gisa “it [P.-ren hiztegiak] often gives the words in context, carefully indicating the author who used them” (Azkarate 1991: 2373). Bideanabar, interesgarri gerta zitezkeen, toki faltaz edo, zehaztu gabe utzi zuen perpaus horren aurretik doan “Although many very basic words are missing...”.

(92) Bilbaok egindako C-ren edizioan bada Pouvreauren lan egiteko moduz ikastekorik: oinarriak ezkerretara eta gainerako eratorriak barneraxeago sartuak ikusten ditugu; argitaratzaileak dioskunez “hiztegi etimologikoetako gisara, multzoka antolaturik daude bi eskuizkribuak [A eta C]; sangratuaren bidez adierazi ditugu guk multzoak, multzo bakoitzeko lehenengo hitza gainerakoak baino ezkerregerago emanez” (Bilbao 1992: 349).

(93) Ikus Lakarra 1992, 1993 eta, batez ere, 1994a Bilbao 1992-n argitaratu Pouvreauren C eskuizkribuak ekarri harekiko hurbilketa ohikoenean ekarri aldaketa beharraz. Mitxelena esandakoaren aurka Pouvreaurena, ezta Covarrubiasena ere ez dira “de autoridades”; cf. Lepinette 1989 eta goian aipatu lanak.

(94) Cf. “Les sources principales pour la partie espagnol-français du *Tesoro* de César Oudin sont d’une part le *Diccionario muy copioso de la lengua española y francesa* (1604) de Jean Pallet et d’autre part, le *Vocabulario de romance en latin* (1495) de Antonio E. Nebrija” (Lepinette 1992: 31). Lan hau aitzinamendu garbia da Guerrero-renaren aldean, iturri bakoitzaren zenbata eta nolakoa zehazten baititu: hots, Pallet nomenklatura jartzeko, Nebrija sarreraren ordainak glosatzeko (cf. op. cit. 33, 35).

El procedimiento seguido por Oudin para añadir palabras consiste fundamentalmente, como ha señalado Cooper, “en aumentar el número de artículos fabricando, por así decirlo, derivados a partir de voces procedentes de alguna de sus fuentes (Hornkens, Pallet y otros)”. Hemos podido comprobar que Oudin es el lexicógrafo entre los estudiados que forma más derivados a partir de vocablos existentes en Nebrija. *Algodonadura*, *algodonar*, *algodonado* derivadas de *algodón*, *aliuiado*, *aliuiador*, *aliuiamiento* a partir de *aliuio* o *aliuiar*, *aliñado* de *aliñar*, *almejal* y *almejero* de *almeja*, *almenar* y *almenado* de *almena*. [...] De un total de 3781 entradas contabilizadas en la A de Oudin, frente a las 2437 en la A del vocabulario nebricense, 1216 vocablos, que suponen 1432 entradas, el 37,88 % son comunes, otros 168 más, que suponen 182 entradas, el 4,82 %, están de alguna manera en Nebrija; y 2059 vocablos, que suponen 2167 entradas, el 57,30 %, son no comunes, aunque, mucha de ellas, resultan derivadas de vocablos existentes en Nebrija.⁹⁵ [...] De todas maneras, Oudin no se limita en modo alguno a plagiar a sus predecesores, sino que teniendo en cuenta estas fuentes, tuvo la habilidad de construir un diccionario que podemos considerar el de mayor originalidad de los diccionarios bilingües (Guerrero 1988: 505-506).

Guerrerok gogoratzen digunez (506. or., 53. oh.) Oudinen hiztegia hiztegitze anitzen (Sobrino, Franciosini, Vittori) iturri izan zen; ikusi dugunez, baita hark aipatzen ez duen Pouvreaurena ere. Baina guretzat gertakari honek Guerreroren zerrenda gehitzeaz landako garrantzia du; delako iturri baten erabilerak ematen digu berriak hiztegi batez, honen eraikuntzan erabilitako metodo eta erizpidez, egituraz, helburuez...

Eskuartearen dugun kasuan ere hiztegitzeak iturriaren zituen gero berean oinarritzat ikusten ditugun hitz-familiak; usu iturriarenak progotxatuz eraikitzen ditu bereak eta, iturriak bezala, morfologiaz eta eratorpenaz dakiene baliatzen du hitz-familia horietan kokatzen dituen berbak, zaharrak eta berriak ematean. Ez ote, bada, Pouvreau sortzaile biltzaile bainoago?

2.6. Hiztegia gramatikaren morroi

Izan ere, zergatik ez gogora egilearen hiztegi honen aurrean diren gramatikazko ohar ezezagunetan⁹⁶ askorekin nagusigoa zerk daraman?

(95) Oharrean “Creemos haber demostrado con suficiencia la utilización del vocabulario nebricense por parte de Oudin, a lo que queremos añadir que también conoció, y utilizó, el *Diccionario*, como veremos más adelante”.

(96) Honek, halabeharrez, gorago HLEH-tik jasorik aurkeztu ditugun —eta gehitu ahal genitzake beste hainbat eta hainbat kasu (*abadetasun*, *abantailatsu*, *aberetasun*, *adiskidetzaila*, *adoratzaila*, *ageriki*, *agertzaila*, *abaidetu*, *abaldu*, *abalkegabeheria*, *abalkeor*, *abazuri*, *abolkulari*, *alferki*, *amezti*, *areatu*, *argudiatu*, *arlotekeria*, *arlotetu*, *artekari*, *atsegintasun*, *esaterako*)— 1. agerraldien balioa eta —azkenik— Pouvreauri eman dakiokien XVII. mendeko hizkuntzaren ordezkarri balioa zalantzan jartzera garamatza; Lépinette-k (1992: 48) Oudin-en jarri du orduko gaztelera eta frantsesari dagokienez. Halaz guztiz, ahulegiak iruditzen zaizkigu bere ondorioak: “S’il s’agit de rendre compte de l’usage d’une époque, la lexicographie bilingue ne sert pas: les emprunts en chaîne spécifiques de cette dernière rendent vain cet effort de relevé des dates d’attestation et des sens dans ces dictionnaires” (Lépinette 1992: 48-49). Baina elebikoitzak (ziren gehienak eta nagusiak) bereziak ote, ala hiztegiak hiztegi zirenetik ote ziren baldintza horien menpe? Pouvreau-rekin eta (Lépinette-ren beraren lanetan beste inon baino lehenago) garaiko hiztegitzearekin gertatua ikusi ondoren, orduko testuetan eriden edota hitzunenagandik jaso formak —taju bateko hizkuntzalaritzan hizkuntz historialariari dagozkion soilak— ala hitzunenaren gaitasunak sor zitzakeenak ahoz zein izkribuz erabiltzea zilegizatzen ote?

CHAPITRE... Des terminaisons des noms verbaux

#. 1. Des noms actifs.

Saluatçaillea sauveur de *saluatcea*,
sauveur, autrement *saluaria*.

Erraillea diseur, de *erraita* dire.

Eguillea faiseur, de *eguitea* faire.

Erroillea qui pond, de *erroitea* pondre.

(...)

#. 2. Des noms verbaux substantifs abstraits.

Çuburtasuna. Sagesse, de *çuburtcea*, rendre ou devenir sage, autrement *çuburtcia*, en basse navarre on dit *çuburtarsuna*.

Ontasuna, bonté, de *ontzea*, rendre bon.

Eztiatasuna, douceur, de *eztiitea*, rendre doux. *eztia*, doux, miel.

Adimendua, entendement, de *aditcea*, entendre.

irakazmendua, enseignement, de *irakas-tea*.

saluamendua.

berretura, l'action d'augmenter, augmentation, de *berretcea*, augmenter, accomplir.

berreguinduna, enjoliement, enjoliure, de *berreguintcea*, enjoliuerie.

berreguintasuna, enjoliuerie.

berreguinqueria, enjoliuerie par affaire d'habitude

(...)

CHAPITRE des noms aduerbiaux, &

bethiere, toujours. *bethierecoa*, *bethieretcea*, *bethieretasuna*, *bethicoa*

azpian, *azpicoa*.

gainean, *gainecoa*.

asqui, *asquitasuna*, *asquitcea*.

ez ez, *ezeztatcea*.

Afaiquetac.

solhasquetac.

dostaquetac.

Emaizokin loturik dakuskit orobat Gramatikako 467. orrialdean eta hurrengoetan Harrietek "gonbaratiboez", hots, funtsean eratorbide sistema osoaz, emandako ohar mordoia.

[467] Remarques sur les comparatifs.

Saindu, *saindua*, *sainduac*, saint, voyez page 15. quelques uns font le genre masculin, & féminin, à l'égard des saints, *saindua* *sainduac*, masculin & *sainda*, *saindac*, féminin, mais ce n'est pas la propriété de la langue basque, quoique j'aye entendu dans un autre cas aussi comme meunier *ibaraçaiña*, masculin, & meuniere *ibaraçaiñsa*, féminin. Pour faire les comparatif il faut augmenter *agoa*, comme *handi-agoa*, *ederr-agoa*, *churi-agoa*, &c. pour l'autre comparatif il faut augmenter *ena*, comme *handi-ena*, *ederr-ena*, *churi-ena*, &c. Le superlatif se fait avec le mot *osoqui*, comme *osoqui handia*, *osoqui ederra*, *osoqui churia*, &c. (...) La langue Basque fait d'ordinaire les augmentatifs, & les diminutifs dans tous les mots.

Eta *-tuo*a (*guiçontuo*a "grand homme"), adjetibo errepika (*bandi handia*), *-ttoa* (*guiçonttoa*), *-choa* (*mahainchoa*), *-cbcoa* (*handicbcoa*), *-cheago* (*handicheago*), *-egui*a (*onegui*a), *sobra* (*sobra ona*) eta *-cbegui*a (*chumechegui*a, "un peu trop petit") eman ondoren, hara zer derakuskigun:

Par mot *kboia*: *Onkboia*, amateur des bons; *arnokboia*, adonné au vin; *emakboia*, adonné aux femmes, &c.

Par mot *tegui*a: *Arnotegui*a, chai au vin; *oguitegui[a]*, grenier à froment; *belharte*gui, grenier à foin.

- Par mot *caria*; *Eguincaria*, facile à faire; *emancaria*, facile à donner; *barcaria*, facile à prendre, &c.
- [471] Par mot *zatatua*; *Onztatua*, garni de bon; *handizatua*, garni de grand; *teillaztatua*, garni de tuille, &c.
- Par mot *dia*; *Ondia*, quantité de bons; *guizon dia*, quantité d'hommes; *harridia*, quantité de pierre, &c.
- Par mot *pean*; *Onpean*, parmi les bons; *gaistopean*, parmi les mechans; *handipean*, parmi les grands, &c.
- Par mot *tarra*; *Ontarra*, preneur, partie des bons; *gaistotarra*, preneur, partie des mechans; *handitarra*, preneur, partie des grands, &c.
- Par mot *garria*; *Handigarria*, qui aide à agrandir; *edergarria*, qui aide à embelir; *onexgarria*, qui aide à aimer.
- [472] Par mot *corra*: *Emancorra*, qui donne facilement; *irricorra*, qui rit facilement; *erorcorra*, qui tombe facilement, &c.
- Par mot *bera*: *Egosbera*, facile à être bouilli; *bibotzbera*, misericordieux; *sinexbera*, credule, &c.
- Par mot *gorra*: *Bibotzgorra*, cruel; *egosgorra*, difficile à être bouilli; *sinexgorra*, incredule, &c.
- Par mot *duna*: *Diruduna*, qui a de l'argent; *ontassunduna*, qui a du bien; *etcheduna*, qui a des maisons.
- Par mot *bidea*: *Salbidea*, debit; *erosbidea*, commodité pour acheter; *minçabi-dea*, occasion à parler,
- Par mot *diña*: *Emandiña*, tant qui se peut donner; *ekbardiña*, tant qui se peut porter; *errandiña*, tant qu'on pent dire, &c.
- Par mot *tiarra*: *Handitiarra*, qui est souvent avec les grands; [473] *edertiarra*, qui est savant avec les beaux; *eliçatiarra*, qui frequente les Eglises, &c.
- Par mot *quiçuna*: *Erranquiçuna*, critique; *eguinquiçuna*, l'action de faire; *emanquiçuna*, l'action de donner, &c.
- Par mot *guna*: *Handiguna*, un peu de grandeur; *onguna*, un peu de bonté; *ederguna*, un peu de beauté, &c.
- Par mot *gueia*: *Etchegueia*, material pour bâtir; *uncigueia*, material pour faire des navires; *oibalgueia*, étoffe pour faire du drap, &c.
- Par le mot *ca*: *Makhilaca*, à coup de bâton; *harrica*, à coup de pierre; *ezpataca*, à coup d'épée, &c.
- Par mot *caria*: *Makhilacaria*, qui bat à coup de bâton; *ezpatacaria*, qui bat à coup d'épée; *harricaria*, qui bat à coup de pierre.
- [475] Par mot *quidea*: *Adinquidea*, qui est égal en âge; *icinquidea*, qui est de même nom; *handiquidea*, qui est égal aux grands, &c.
- Par mot *ostea*: *Jendeostea*, troupe de gens; *diruostea*, somme d'argent; *ardiosten*, troupe de brebis, &c.
- Par mot *gua*: *Adisquidegua*, la raison, d'amitié; *exaigua*, la raison, d'inimitié; *samurgua*, la raison, de quel-
relle, &c.
- Par mot *guiña*: *Haurguiña*, qui menage les enfans; *etcheguiña*, qui menage les maisons; *çamalguiña*, qui menage les chevaux, ou maquignon, &c.
- Par mot *tara*: *Abotara*, bouchée; *orgatara*, charretée; *uncitara*, ce qu'un navire parte une fois, &c.
- Par mot *queta*: *Diruqueta*, chercher ou porter de l'argent; *arnoqueta*, chercher ou porter du vin; *haraguiqueta*, chercher la viande, &c.
- [476] Par mot *quetaria*: *Diruquetaria*, celui qui porte de l'argent; *arnoquetaria*, celui qui porte du vin; *haraguiquetaria*, celui qui porte de la viande, &c.
- Par mot *galea*: *Logalea*, l'envie de dormir; *goragalea* l'envie de vomir; *hazgalea*, l'envie de grater, &c.
- Par mot *guia*: *Guizonquia*, masculin ou de l'espece de l'omme; *emastequia*, feminin ou de l'espece de femme; *ardiquia*, de brebis ou de l'espece de brebis.

Par mot *aldia*: *Janaldia*, tour de manger; *edanaldia*, tour de boire; *erranaldia*, tour de dire, &c.

Par mot *exia*: *Ederrexia*, passé pour beau; *onexia*, passé pour bon; *gaitce-xia*, passé pour méchant, &c.

Par mot *giuro*: *Belbarguiro*, le temps propre pour croître les foins; *mabaxgiuro*, le temps propre pour croître les raisins; [477] *oguiuro*, le temps propre pour croître les froments, &c.

Par mot *thirian*: *Eliçathirian*, aux environs de l'Eglise; *etçethirian*, aux

environs de la maison; *eguerditbirian*, vers le midy, &c.

Par mot *ança*: *Diruança*, ressemblance de l'argent; *urreeança*, ressemblance de l'or; *guiçonança*, ressemblance de l'homme; &c.

Par mot *ezcoa*: *Onezcoa*, ce qui es fait de bon; *handiscoa*, ce qui es fait de grand; *harizcoa*, ce qui es fait de fil, &c.

Par mot *çatpena*: *Oguiçatpena*, abondance de froment; *arñoçatpena*, abondance de vin; *sagarçatpena*, abondance de pommes, &c.

Nebrijak bere gramatikan izenaren akzidenteen artean espeziea, hots eratorria jatorrizkotik bereizten duena, aurkezten digu bigarrengotzar:

Primogénito nombre es aquél que assí es primero, que no tiene otro más antiguo de donde venga por derivación [...] Derivado nombre es aquél que se saca de otro primero y más antiguo, como de monte, *montesino*, *montaña*, *montañés*, *montón*, *montero*, *montería*, *montaraz*. Nueve diferencias y formas ai de nombres derivados: patronímicos, posesivos, diminutivos, aumentativos, comparativos, denominativos, verbales, participiales, adverbiales (Quilis 1980: 167).

Gero denominatiboak beste izen batzutarik ateratako izenak sailkatu ondoren,⁹⁷ horiek gazteleraz nola eratzen eta sortzen diren azaltzen du: Horrela *-oso*, *-ento*, *-ado* / *-azo*, *-uno*, *-ero*, *-or*, eta *-ario* atzizkien bitartez sortzen direnen adibideak ematen dizkigu. Ondorengo atala ere ez da Pouvreaurekin erkaezina:

CAPITULO QUINTO. DE LOS NOMBRES VERBALES. Verbales se llaman aquellos nombres que manifiesta mente vienen de algunos verbos; e salen en diversas maneras, por que unos se acaban en *ança*, como de esperar, *esperança*, de estar, *estança*[...] Otros salen en *encia*, como de doler, *dolencia*, de tener, *tenencia*[...] Otros salen en *ura*, como de andar, *andadura*, de cortar, *cortadura* [...] Otros salen en *enda*, como de emendar, *emienda*, de leer, *leienda* [...] (174-5; horrela *-ida*, *-ón*, *-e*, *-ento*, *-do*, eta *-or* eta aldaerak).

Hain gutxi ahaztekoa 172. orrialdekoa: "otros salen en otras muchas determinaciones; más el que escribe preceptos del arte abasta que ponga en el camino al lector, la prudencia del cual, por semejança de una cosa a de buscar otra". Nebrijaren kidesunak euskal kiderik ere bilatu ahalko diogu Pouvreauren (eta Harrieten) gramatikazko materialen helburua (eta hiztegiaren egitura) argitzen digute: gogora

(97) Ikus bitez Vinson (1892)-n; ez dirudi, bidenabar, Vinson finegi aritu zenik iruzkinean (5-8. or.): "1. Les fragments de la *Grammaire* de Pouvreau. Ils sont fort intéressants, mais montrent que l'auteur ne se rendait pas compte de la nature exacte de la langue. Il n'a pas su reconnaître l'article dans la finale *a*; et pourtant il distingue *bi guisonAC minço dira* "LES deux hommes parlent" et *bi guison minço dira* "deux hommes parlent"; il a remarqué aussi le *seme gaztenOR* "ce plus jeune fils" de Liçarrague (Luc, xv, 13) où *or* est un véritable article. Il n'a aucune idée des suffixes et confond les noms dérivés et les adjectifs. Ses listes de terminaisons dérivées sont incomplètes".

bedi Nebrija ere bi hiztegi famaturen egile dela. Gramatika eta hiztegiaren arteko erlazioa agertzen zaigu ezinutzizko aztergai, bada.⁹⁸

Atzerrian ere hiztegegintza eta hitzberri sorkuntza ez da lotura gabeko izan; Alemanian, esaterako, 1535ean atera zen Petrus Dasypodius-en latin-aleman hiztegiaren eta hemen ez da zer pentsa euskal kasuan bezala testu urritasuna datekeela azken arrazoi ezarritako 12000 bat aleman berbetarik % 30a edo ezagututako lehen lekukotasunak dira. Jones-ek (1991: 135) erakutsi bezala konposaketa eta eratorpenaren bitartez hitzberriak sortzen ditu peitu dituen latinezkoen ordaintzat.⁹⁹

Pouvreau eta Schottelius garaikide baino gehiago ditugu: 1663ko *Ausführliche Arbeit von der Teutschen HauptSprache*-n 4884 enbor eta konposatu eta eratorri (atzizki eta aurrizkika emandako) samalda biltzen du. Jones-ek dioskunez (1991: 139) Schottelius-entzat 'Stammwort', oinarritzko formetarik, abiatuaz, ongi definituriko gonbinaketa prozesuen bitartez hitz altxorra latinarena eta grekoarena bainoago haz daiteke. Areago: "Schottelius's particular vision for German is of a language miraculously, indeed uniquely, productive, with an as yet unmeasured potential beyond even Greek and Latin and untrammelled by the pedestrian constraints of mere defective, latter-day usage. The only controls on productivity envisaged by Schottelius are the diligent reading of goods books, the observation of linguistic principles, and an intuitive empathy with the language" (Jones 1991: 140). Orobat haren jarraitzaile dugun eta alemanaren indarrak iraunkorrena konposatu eta eratorri berrien bitartez hedatzea zela uste zuen Stieler-ek bere *Der Teutschen Sprache Stammbaum und Fortwachs*-en ([1691] apud Jones 1991: 141). Garaikide "prosaiko" zenbaitek eta ondorengoek bere hiztegia asmatutako hitzez betea zela masiatuarren Steiler-ek bere burua aurrez defendatua zuen

Stieler might well have defended himself by arguing (i) that he was also a poet, (ii) that he was simply operating mechanisms and resources for development which were already there in the morphology, and (iii) that in some cases he was restoring words which had been lost [Vorrede, ivj] (Jones 1991: 142).¹⁰⁰

2.7. Euskal Herrian ere irizkideak zituzten: "Mas digo que si los bascongados se toman, como pueden, la licencia de usar la analogía y metáfora, será el bascuense incomparablemente lengua mas fecunda que las otras, las quales, con especialidad el romance, si cercenan estas locuciones figuradas, perderán más de la mitad de lo que llaman afluencia. La prueba de mi asserción será el Diccionario Bascongado".

(98) Nebrijarekiko ikerketan bada Pouvreauren azterketarako argigarri den haboro: Guerrero-k (1988: 557 hh) hainbat hitz dakar haren *Diccionario latino-español*-etik *Vocabulario-ra* igaro ez ziren eta Corominas-en hiztegitiko lehenengo agerraldia aurreratzen duten berben artean. Esan gabe doa, zenbaterik handiago litzatekeen data-aitzintzat horien multzoa Nebrijaren lexikografi lanak oro kontuan harturik; ezin, haatik, ohartzeko utzi hor aipaturako hitz gehienak —amerikanismo, italianismo eta mozarabismoak lekat— Nebrijak berak eratorritzat (izenki zein adizki) semantikoki eta formalki definituak direla.

(99) Cf. Euskal Herrirako ere egoki dirudien Jones-en gogoeta: "Whatever the degree of Dasypodius's own invention, it is clear that a popular dictionary of this kind will stand in a two-way relationship with the speech-community, not just reflecting the vocabulary as it stands, but also helping to fix and promote new and less familiar words. The teaching of Latin becomes simultaneously a servide to the mother tongue". (Jones 1991: 134-135).

(100) Ohiturak jarraitu zuen oraindik: Kramer-ek "ce divin artifice de la derivation & composition" aipatzen du bere italiara-alemana, alemana-italiera hiztegiaren (1700-1702); erro zerrenda gisa antolatzen du liburua, eratorri aurrizkidunen eta oinarrien arteko ber-bidalketak sartuaz.

Hizkuntzalaritza modernoan oihartzunik izan duen morfologi elemendu mugatu-
tuen emankortasun agortezina Varro-gandikoa dugu:

Quare si quis primigeniorum verborum origines ostenderit, si ea mille sunt, quingentum milium simplicium verborum causas aperuerit una; sin nullius, tamen qui ab his reliqua orta ostenderit, satis dixerit de originibus verborum, cum unde nata sint, principia erunt pauca, quae inde nata sint, innumerabilia” (Varro, *De lingua latina* VI, 37).

Hara zer dakusgun Larramendiren *Arte*-an.

[264] # III. FORMACION DE LOS NOMBRES substantivos, y adjetivos.

LAS reglas que hemos dado convienen sin excepción a todo substantivo y adjetivo de qualquiera especie que sean, o primitivos o derivativos o no verbales. Descubriré aquí brevemente los modos que tiene el Bascuenze de formar sus derivados y compuestos, que son fixos y muy regulares.

Lo 1. de los nombres substantivos se haze una especie de formación cuya final es *ca*, y corresponde a aquellos nombres del Romance que nacen de otros substantivos (...) ¹⁰¹ Destos adverbios se forman otros substantivos añadiendo *da*, v.g. *arricadá* pedrada, *osticadá* patada, *orzcadá* dentellada, &c. donde es fácil de advertir que el Romance aprendió del Bascuenze esta formación con sus finales en *ada*.

Lo 2. ay nombres substantivos concretos y abstractos, y lo mismo es de los adjetivos. Concretos substantivos, v.g. (...) Pues de los concretos se forman los abstractos de dos modos: el 1. añadiendo al nombre concreto esta terminación *tasún*, o *tasúna*, como en los exemplos puestos; el 2. añadiendo *querí* o *quería*, (...).

Lo 3. (...) Hablando de los verbales del activo, los que en Romance y Latín comúnmente se terminan en *or*, v.g. *doctor*, *lector*, *auditor* en Bascuenze se forman de tres modos. El 1. es con la terminación *tzalle* añadida al infinitivo sin la última letra, *eracastzálle*, *iracurtzálle*, *aditzálle*: el 2. con la terminación *le*, *eracásle*, *iracúrle*, *adíle*: el 3. con la terminación *taria* o *aria*, *eracastaria*, *iracurtaria*, *aditaria*. Estos tres modos de formación son comunes a todos tres dialectos, aunque no como aplicada a todos los verbales; por que en un dialecto es más frecuente el *tzalle*, en otro el *le*, (...) y en todos los dialectos es menos usado el *taria* (...).

Lo 4. se pueden contar entre los nombres verbales y también no verbales, todos aquellos que corresponden en Romance a los nombres de oficios y a los otros de semejante analogía y se acaban en *ero*, y tal ver en *or*. (...) Esta formación, pues, se haze añadiendo al nombre el pospuesto *guille* o *guiña*: v.g. *bizarguille* barbero, *osaguille* médico, *burniguille* herrero, que otros dicen *errementari*, *gaztaguille* queso-ro, *cillarguille* platero. Item *oguiquiñá*, *oquiñá* panadero, *arriguiñá*, *arguiñá* cantero, *sorguiñá* hechizero brujo, de *sorá* hechizo, maleficio, y *guiñá* hazedor.

Lo 5. los verbales del neutro y passivo se forman con las terminaciones *cor* y *coi*, que con el artículo se dicen comunmente *corra* y *coia*, cuya fuerza es significar lo dispuesto, inclinado y fácil para algo, v.g. de *ibilí* andar, *ibilcorra* andariego; de *iragán* o *iragó* passar, *iragancorra*, fácil de passarse, o transitorio; de *emán* o *emón* dar *emacorra* fácil y dispuesto a darse: y también *ibilcoi*, *iragancoi*, *emacoi*. Esta forma-

(101) “Denominativos se pueden llamar todos los nombres que se derivan y deciden de otros nombres; y en esta manera, los patronímicos, posesivos, diminutivos, aumentativos y comparativos, se pueden llamar denominativos; más propia mente llamamos denominativos aquéllos que no tienen alguna especial significación” (ibid, 170).

ción se estiende también a varios nombres, *barrencoi* intrínseco, interior y retirado; *campocoi* extrínseco, superficial y amigo de bulla. Dexo algunos otros modos de formación en los nombres verbales que se pondrán en el Diccionario: pues para el fin de que conozcan todos quan regular y oportunamente forma sus derivados el Bascuenze bastan estos.¹⁰²

Lázaro Carreter-ek (1949: 126-7) 1735ean dagoeneko Armestok hizkuntzak be-reizteko ez erroen antzekotasunak baizik eta morfologi eta sintasizkoak hartu behar zirela zioela eta hori baino beranduago, Larramendik bere hiztegian antzekorik duela markatzen digu: “y quiero explicarme con términos de escuela: una es riqueza formal y per se; otra es material...” (126-7). Egile berak (1949: 127) ongi ikusten duenez aspaldikoa dugu ideion azken iturria, Aristotelesengan azken finean:

El texto de Larramendi y la frase de Armesto, en que se refiere al *distintivo formal de las lenguas*, nos guía a la fuente remota de estas ideas: se trata, en su origen, de la distinción que hace la lógica tradicional entre materia y forma en la oración.

Ez dakit Lázaro Carreter eta 1985eko edizioan hitzaurregile duen Brevia Claramonte bezalako hizkuntz ideien historialari finei nola itzuri zaien hurbilagoko kide zaharragoak dituela Armestok. Inor baino lehen Larramendi beraren 1728ko liburu-a, zeinetan baita dagoeneko gero hiztegiaren hitzaurrean berriz edirengo ditugun hizkuntz teoriarekiko gehientsuena, beste alorretan baino askozaz zabalago gainera puntu honi dagokionez.

¿qué riqueza y copia es la más apreciable en una lengua? Es en dos maneras la riqueza de las lenguas y quiero explicarme con términos de escuela: una es riqueza formal, y *per se*; otra es material, y *per accidens*. La riqueza formal consiste en la variedad de preceptos, en la seguridad de las reglas, en la hermosura y armonía de la syntaxis, y en otros atributos que son efectos de la idea, de la inventiva, de la comprensión del Inventor de las lenguas. (117). [...] La riqueza material y *per accidens* de una lengua consiste en la multitud de vocablos sueltos, sean synónimos o no lo sean (119).

Armestok baino 7 urte lehenago, bada. Baina bada gehiagorik; Etxeberri Sara-koarengan ere ideia bera, eta are garatuagoa ikusiko dugunez, aurkitzen dugu:

Hala nola eguiazco philosophian materia eta forma baitira gorpputçaren lehen hatsapenac eta bere muetan içaite ossoa eta perfeta emaiten diotenac, manera berean cein nahi hitzcuntçaren lehen hatsapenac dira hitçac eta gramatica. (...) Hitçac cerbitçatcen dira materiatçat eta gramatica formatçat, ceinac hitcei bere-nez dispoçicino choilla baicic ezzutenei emaiten baitiote içaite ossoa eta perfeta (127).

Ikuspegi honetan bi egokitasunetarik nagusi, hizkuntzari bere izaera ematen diona, zein den jakitea ezinbestekoa zaigu; hori ahazteak eragin garrantzitsua izan du euskalaritzaren historian, hiztegitantzari dagokionean inon baino gehiago. Neke litzaiguke antzekorik aurkitzea beranduagoko hiztegitantza projektuen oinarrietan

(102) Eratorriak gramatikan azaldu arren beren kokagunetzat hiztegia esleitzean Larramendi bat dator bai Nebrijarekin (“Otros salen en otras muchas determinaciones; mas el que escribe preceptos del arte abasta que ponga en el camino al lector, la prudencia del qual, por semejança de una cosa a de buscar otra”) bai beste hainbat gramatikalarirekin *Grammaire generale*-ra iritsi arte, bederen. Eratorpenari horrek eman eskuaz eta Harrieten zerrenda den tokian eta hiztegitan diren eratorriez luzatu beharrik ez dela erizten diot.

diren hizkuntz teorietan. Larramendik “La riqueza material y *per accidens* de una lengua consiste en la multitud de vocablos sueltos, sean *synónimos* o no lo sean. Y digo que aun en esto el bascuense es lengua más rica que otras muchas” (119) badio ere,¹⁰³ egokitasun formala du nagusizat eta han sostengatzen du euskararen nagusigoa. Erregelen segurutasuna arrazoiaren hizkuntzaren beteginzarre ukaezintzat erakutsi ondoren hura gabe dena nahaste eta auziabarza genuke (104), euskararen aintzinako egokitasun formal gaindiezina erabakitzaiz ematen du eta *hortik*, ohar bekio jauziari, aberastasun materiala:

El primer indicio desta riqueza antigua del bascuense es el que nos subministra lo que poco ha ponderábamos de la riqueza formal; porque en ésta a lo menos no parece que ay ni ha avido en el mundo lengua más copiosa y abundante; y es argumento convincente de una milagrosa fecundidad en los Inventores y establecedores primeros del bascuense: luego también fue lengua más rica en lo material de las voces [*Universalidad* 90].

Ondoren, aberastasunari hitzen egokitasuna darraikio. Larramendik ez du besterik gabe onartzen, “zenbaitek uste bezala”, hizkuntza guztiak direla egokitasun bereko puntu honetan, hitzen adierazia *ad placitum* izaki: berarentzat asmatzaileek izenok jartzean zuzenago edo okerrago antzeman zezaketen adieraziaren zera; hots-hitzetan eta euskarak horrelako anitz duela erakusten saiatzen da beste edozeinetan baino zuzenago litzateke adieraziaren eta adierazlearen arteko egokitasuna.

Haatik, arrazoi nagusia eta haren hiztegegintzaren oinarri sendoenetarik aurkezten diguna besterik da:

Lo 2º y principal es porque una lengua tiene voces simples y compuestas, nativas, como dice Cicerón y derivadas. [...] Bien. Pues aunque en las voces simples, nativas y que son como raíces de las otras admitiésemos que no avía más propiedad en una que en otra, en las compuestas y derivadas esso es evidentemente falso. La razón es porque aunque las voces simples tuviessen una significación totalmente arbitraria y sin acomodación a los objetos (lo qual no siempre es verdadero), mas las voces compuestas, fixa ya la significación de las nativas, tienen no significación puramente arbitraria sino natural, propriísima.

Hizkuntzaren barnean sintaxiaren lehentasunari lotua dugu arrazoibide hau:

5. Ordea, berriz-ere erranen dugu, Escuarac bertce hitzcuntcetari errecibitu tuela cembait hitz?

§ 6. Nahi dut hori hala den (oraino jaquiteco delarican, ala bertce hitzcuntcec escuaratic hartu othe tuztentz guehiago) halarican ere gaineraco hitçac, icenen declinacinoac eta verboen conjugacinoac eta mintçatceco manerac escuararenac dira, eta hauc hunela direnaz gueroztican, ecin erran diteque bertcetari duela bere ethorquia; ceren hautan baitago hitzcuntçaren gora behera guztia: cembait hitz arrotcen errecibitcea ezta asqui hitzcuntçari ethorquiaren emaiteco, ez eta ere içaitearen gambiarzateco; gauça bera guerthatcen da bertce hitzcuntcetari ere,

(103) Cf. “El segundo indicio es que hoi día el bascuense en Guipúzcoa, Bizcaya, Alaba, Navarra alta y baxa, Labort y otros países de Francia en que se habla mantiene tanta multitud de vocablos, que aun en el número material puede igualarse con qualquiera lengua del mundo, como se verá en el diccionario que siendo Dios servido se dará a luz. Eta hori “a pesar de tantos siglos voraces” eta “esto sin libros en que se escribiesen y sin otros remedios que pudieran preservarlos del preciso estrago de los tiempos”.

ecen erromarrec latinean errecibitu cituztelarican hitz arrotçac, guztiarequin ere etcioten eman ethorqui berri bat, ez eta ere gambiatu bere içaitetic; aicitic badirudi handi latinac uela hambat icen diferent gauça barentçat, ceren hartu baititu gendaqui diferentetaric icen diferentac eta moldatu bere gramaticcaco erreguelen eredura. Ordea, halere, nola guisa hunetaco hitçac appurrac baitciren bertce latinezcoen aldean, etciren asqui içan haren iraunguitceco, ez eta ere ethorquiaren emaitceco.

3. Harriet Larramendiren iturri.

Fleuri Lécuse-ren *Manuel de la langue basque*-ekoa (1826) ez dugu nolana hiko hitz bilduma:¹⁰⁴ batzu ia erabat ezezagunak dira, hitz ezagunen aldaera ezezagun edo bitxiak ere baditugu, besteak “berri” antz nabarmenekoak, badira forma iluna dutenak edota hutsak diruditenak... Lécuse euskaldun ez zelarik (orobat balitz) haren iturriak aratu beharrean gara. Gramatikakoez garbi eta zehatz agertzen zitzaigun;¹⁰⁵ tamalez, eta hau nabarmena da, ez du beste horrenbeste egiten hiztegiokoein: honen iturriak *descriptus* izatetik ateratzen duen zehaztugabeko Abbadiren zubererazkoak landa ilunpean uzten ditu.

Jakin, badakigu Larramendiren *HH* aurrean izan zuela; esan ez balu ere, bazen hiztegietan horren arrastorik aurkitzeko modurik: hitz zenbaitek *Larram.* laburdura darama. Hala ere, bakarrik lehendabiziko hiztegian eta, egiatan, soilik hiru hitzek, ezin famatuago diren *godaria*, *surrautsa* eta *sutumpa*-k, hain zuzen; beste batzuk, *letraquindea* “grammaire”, *letraquindarra* “grammairien”, *gaizbidecatcea* “scandaliser”, *gaizbidecorra* “scandaleux” bezalakoak, Larramendiren semealaba dirudite, nahiz eta kasu hauetan hark “gramática” *hitzequindea*, “gramático” *hitzequindarra*, “escandalizar” *gaitzbidatu*, *gaizcartu*, *trebucatu*, “escandaloso” *gaitzbideria*, *gaizcartia*, *gaizcartsua*, *trebucatia*, *trebucatsua* izan; *globa* “poème” eta *globalaria* “poète”-k berehala *E*-ko “poema” *globac* eta “poeta” *globalaria* gogoratzen dizkigute; besterik ere aurkitu ahal dugu bertan, hala nola *niaflatcea* “manger avec goût” (*L* “comer con gusto” *ñaflatzea*), *toliatcea* “tourmenter” (*L* “atormentar” *toliatu*), “méfiance” *fidagaiztasuna*, “méfiant” *fidagaitza* [eta *iduricorra*] (*L* “desconfiado” *fidagaitza*, “desconfianza” *fidagaiztasuna*) edota *aldecorra* “partial”, *OEH*-aren arabera soilik biotan eta *Añ.*ren hiztegian duguna, testu-adibide berankorrek. Honek ere berriz Larramendiren arrastoa jarraitu beharrean jartzen gaitu.

Halere, egileak azaltzen duenez, hiztegiak Lapurdiko hitzetan du oinarririk zabalena, izan ere hangoa bait da “le basque classique des Français” (173); beraz, nekez izan daiteke Larramendi Lécuseren hiztegien iturririk handiena, bigarrenen¹⁰⁶ lehen-

(104) Ikus Lakarra & Urgell 1988a Lécuseren hiztegien argitalpen eta haien Harrietekiko zorraren azterketarako; Lakarra 1987-n argitaratu zen haren gramatika eta Lakarra & Urgell 1988b-n *Manuel* osoarekin lotu *Plauto Bascongado* delakoarekiko eztabaidaren testu bilduma. Lakarra 1991a-n aztertu zen, hitzez hitz, Larramendiren Hiztegi Eraskinak Harrietekin duen zorra (emaitzak Lakarra 1994c-n laburbildu dira) eta 1993-ko 5. kapituluaren erabili ziren horko datuak hiztegi gintzaren testukritikazko gogoeta batzutarako. Funtsean atal honetan lan horietako ikerketa laburtu arren, bada, batez ere akabuko azpiatalean material berririk.

(105) Cf. “Il sera facile de voir, para les citations exactes et précises que l’on remarquera dans ma Grammaire, que j’ai lu Oihénart, Larramendi, Harriet, Astarloa, eta même l’abbé d’Iharce; mais on se convaincra, par un simple coup d’œil, que mon plan de Grammaire est toute autre [...]” (219).

(106) Cf. “dans le français-basque, j’ai tâché de n’employer que des mots usités dans le dialecte labourtain”, *ibid.*

dabizikoan baino nekezago. Berak esanik dakigu Z-kook nola lortu dituen: eskeintzan dioskunez A. M. d'Abbadieri zor dizkio, jaioterrikoak bait ditu izan ere honek; laguntza goraiapatzean haren bitartez hiztegia bitan berretua eskertzen dio. Azterna batzu oso argiak dira: Z-ren fonetika aldaketak pairatzen dituztenen artean dira *uguriquitcea* "attendre", *ungurua* "tour, tournée", *urulea* "fileuse", *urutea* "filer" eta beste hainbat; Azkueren hiztegian soilik euskalki hartakotzat emanak ditu beste batzu: *abascorra* "affarouché", *achiqui* "légèrement" (hau Erronkarikoa ere bada), *abucetabat* "une bouchée", *alchatura* "levain" (Azkuek Oih. Pr. 603 aipatzen du), etab. Gainerakoen (hots, Z ez izaki marka zehatzik ez daramatenen) etorkiaren aztarnarik usnatzeko oso garrantzitsu eta esanguratsu deritzogu, lehen aipatu bezala, haietako askoren bitxitasunari; alegia, hiztegiak daraman abedearen arauz ordena estuak salatzen dituen huts nabarmenei, ezohizko grafiei, behin eta berriz erabiltzen diren konposabide zenbaiti, etab., beharbada, iturriari buruzko berririk eman baitiezai-gukete (ik. Lakarra & Urgell 1988).

Léclusek erabil bide zitzakeen liburuen artean hauetarikoak non eta nola aurki litzateke kontua, ia segurua denez Abbadierenez at ez zuela herritik hitz askotzarik jasoko. Aipatu diren hutsak berdin egotz badakizkioke ere FL-ren irakurketa txarrari zein "onegiari" (iturrian zetorren hutsa ezin antzemanari) ez da horrenbeste ere begiratzeko eta goiko ezaugarriok salatzaile gertatu behar lukete. Biderik errazena —guretzat eta areago FL-rentzat— lehenagoko hiztegietatik hastea. L-z lekora Léclusek ezagut zitzakeen Iparraldeko argitaratuetarik (gabeetan Pouvreau ezagutu arren ez zuen erabili) bakarra agertzen zaigu, eta *lapurtar* batena bera, gainera, Martin Harriet Notari Errialaren *Gramatica escuaraz eta francesez conposatua...*-n 268 eta 441, orrien bitartean emana, alegia. Ez da zalantzarik FL-k ezagutzen zuela, gramatikagile irakurrien artean aipatzen bait du (goian esan legez) eta maiz erabiltzen *Manuel*-ean.

Harrieten EF erabiliaz aitzin begi kolpean larritu egin gaitzke, Léclusek 122. orrialdean jarri onartu behar ez diren mailebu gehiegizko horietakoen adibideez betea baitago; baderitzot, hain zuzen, horien zerrenda egiteko erabili zuela H-en hiztegi hau: *abandonatcea*, *largatcea* "abandonner", *acceptatcea*, *onharcea* "accepter", *accordatcea*, *bakhetcea* "accorder", *affligitcea*, *tristatcea* "affliger", *akhusatcea* "accuser" hasieran bertan. Hala ere, bada erkagai interesgarririk: Iparraldeko ohiturarik zabalduenari lotuaz, H-ek ere aditz izena ematen du beti (L-k, aldiz, partizipioa): biengan atzizkiaren grafia (ez Léclusererenagan, cf. gorago *ñaflatzea*) -*tcea* da. Bat datoz orobat bertako hitz ez oso ezagun zenbaitetan, H-en lehendabiziko orrialdetik hasita ikus daitekeenez: H *abondancia*, *frangancia* "abondance": FL *frangancia* "fréquence, multitude"; H eta FL *abostua* "août"; H *abiadura*, *joanhara* "cours": FL *joanhara* [j guztiak y-ra bidali ditu] "cours, courant"; H *acta*, *patua* "acte, contrat": FL *patua* "contract, pacte".

Behin behineko ondorio gisa zera esan daiteke: hiztegi hau erabili bazuen —eta badirudi neurriren batean egin zuela— oso kontuz izan zela. Albo batera utzi bide zituen mailebu gordinegiak: aipatu orrialdean *abondancia*, *abandonatcea*, *acceptatcea*, *accordatcea*, *acta*; badakartza, ostera, *azotea* (H *açotea*) eta *largatcea*; inoiz hutsak edo hortakotzakakoak ikusi eta saihestu ditu: H *afferric* "en vain", adibidez. FE-n, ordea,

kidetasunak handiago dira: hitz interesgarriak oro Léclusek ere badakartza eta han huts egiten duten gutxietan EF-n datozelako da. Oraingoan antzekotasuna —orijinalarekiko atxikimendua— are nabarmenago egiten da; hemen xehetasun osoz hiztegiaren zehar gonbaraketa garatzeko paradarik ez izaki, beki irakurleak parekotasun adierazgarri hau letra guztietara eta hiztegi osora hedatzen dela (ik. adibideak Lakarra & Urgell 1988-n).

EF-ean A letrako 450 bat hitzetatik 27 H-ren euskal hiztegiaren dira (% 6), 185 haren frantses hiztegiaren (41,1), 89 bietan (19,7) eta 149 ez batean ez bestean agertzen direnak (33,1) ditugu. Markagarria da Léclusek egiten duen H-en FE-aren erabilera, bihurketa ia ia, eta ez dela heren batera ere iristen Harrieti gehitua; eta emendakin horretan ere hainbat dira H-en hiztegiaren zirenen gainean eratu berriak: *abalguea*, *abalguetia*-ri, esaterako, *abalguequi*, *abalguerequin*, *abalguez* gehitu zaio; *aldecori*-i *aldecortasuna*, *amainatcea*-ri *amainua*, *amarratcea*-ri *amarrua*, *amodioa*-ri *amodio-requin*, etab. FE-an soilik 10 ditugu peitu H-rengan, horietarik bat (“avarice, *lukburanza*”) H-en “avare, *lukburaria*”-ren eratorria delarik; gainerako guztiak (200) frantses-euskara hiztegiaren, bietan, edota are euskara-frantsesean direlarik.

Bestalde gehienak, H iturritzat, ispilutzat hobe, erabiltzetik datozkio Lécluseri eta arestiko gonbaraketa bezain garbi mintzo dira erlazio honen alde: Lakarra & Urgell 1988-n aipaturako ezaugarrienetarik lehena (<qu> a aitzin) har bagenez *aliaqua*, *beçoiñasqua*, *enquanta*, *saquaxac* (s.v. *erraiñac*), *estequatcea*, *estequatua*, *nabastequa*, *nabastequatua*, *nabastequatcea*, *flaquadura*, *lerroqua*, *quaratxa*, *quaraxtsuna* eta beste hainbat eta hainbat topa ditzakegu H-engan, bai hiztegiaren eta baita gramatika osoan ere, grafia hori aldizkatzen baita <c> rekin sapaiko leherkari ahoskabe hasperengabea irudikatzen. *Oillara* (i ondorengo bustidura ia erabatekoa bait da H-engan) eta *beronca* ere badira Larresorokoarenean (goian markatu 2. ezaugarria) —eta orobat *chorochtua* birritan *chorochtea*-ren aldamenean, *debadara*, *edera*, *haremana*...— *eçagutcea* “connoître” eta “connu, ue”, *eçagutça* “connaissance”, “mettre” *eçarcea*, “gêlér” *içozguita* eta “gêlée” *içotça* diren bezala (3. eta 5.ak) edo “aveuglément” *ilxuntassuna* (9.a) eta baita zenbait konposatu *-guita* eta *-duru-z* amaitzen direnak: “abbreviation” *laburqunça*, “changement” *aldaqunça*, “comparaison” *bardinqunça*, “corruption” *gaitzqunça*, “dégât” *galqunça*, “décente” *jautxqunça*, “coupable” (eta “criminel”) *boguendurua*, “creancier” *harcedurua*, “débiteur” *çordurua*, “crever” *leberguita*, “crier” *oibuguita*, “demander” *galdeguita*, “défaire” *deseguita*, “dormir” *loguita*, “enfuir” *ibesguita*, “éternuer” *urcinzguita*, etab. (10, 11 eta 12.ak).

H-en gramatikako hiztegiak (FE bereziki) Lécluserenen iturri direla eta oso gertuko iturri, gainera jakin ondoren zentzu berria eriden dezakegu bere hitzetan; horrela, esateko, norbaiti hiztegiak laburtxo begitan dakizkiokela gaztigitzean: “ceux deux vocabulaires parôitront peut-être *cortitos* (un peu courts)”. Gertatu ere hala egin zen, Prai Bartolomeren eskuetara iritsi zirenean (cf. Lakarra & Urgell 1988b). Gaztigua ez zen karmeldar asaldagarriarengan pentsatuaz jarria, jesuita gogoratuaz baizik; izan ere, Hiztegi Hirukoitzaren hitzaurreko pasarte hau zuen buruan hor Léclusek:

Acaba de imprimirse una Gramática de Bascuence y Francés por su Autor Monsieur Harriet, con muchas curiosidades, y un Diccionario *cortito* [etzana gurea] del

Bascuence y Francés, todo en octavo; cuyas voces con otras, que le faltaban de su Dialecto se hallarán en mi Diccionario. (Prologo. Primera parte. xix "De los libros en bascuence", xxxv. or.).

Maisuak iturriaz esana jaso besterik ez zuen egiten, bada, ez bere obraz inongo apaltasun erakusgarri susmagarririk; Prai Bartolok huts egin zion keinuari, alegia.¹⁰⁷

3.2. Ezinbesteko dirudi L-k HH-ren hitzaurrean H-z esandako aipatu berria ongi ulertu zen galdetzeak: itxura batean zenbait lerro beherago deskribatzen eta epaitzen duen Landucciren hiztegiarekiko juzku gaizto bera errepikatzen da hemen ere; hots, H ez zitzaiola batere baliagarri gertatu bere urrian, hura ateratzerakoan inprimategian edo harako bidean zuen berean bilduak baitzituen dagoeneko han diren eta falta diren iparraldeko hitz anitz. Bere berbei lotzen bagatzaizkie, gehienez ere bat edo beste peitu zituela konturatuaz inprimaketa amaitzerakoan, berriz H-ra bihurtu eta hango zenbait jasoko zituen L-k E-n.

Haatik, Larramendi aztertzerakoan Mitxelenak itxura eta aitor hutsetan ez gelditzea komeni zela aspaldi erakutsi zigun; dagoeneko badugu, gainera, horretarako ziorik. Hainbat hitzek euskal testuetan barrena izan duten historia eta hedaduraz dakigunaren arabera, ez dirudi L eta Harrieten arteko antzekotasuna halabeharrez azal daitekeenik¹⁰⁸ eta bai, aldiz, aski dela L-k H-engandik mailebatutzat hartzeko; horrenbestez honen hiztegiak ere gehitu behar E-ren iturritzat M-k zerrendatu RS eta Landucciren hiztegiari. Badirudi honako honetan ere, Landuccirekin egin bezala, oharturik bazela bertan bere hiztegia emendatzeko altxorrik, frango erabili zituela E osatzerakoan berarekin zuen H-en gramatikako hiztegiak. Hara zenbait adibide (ik. Lakarra 1991a eta 1993):

5. Abrigo, *malda*.

M-k ez du Ax-engan aurkitzen Azk-k dioenez adiera honetan BN den berba hau. Pouv-rengan, aldiz, beste adiera ezberdin bi aurkitzen direla markatzen du: "rogne, gale, croute de gale" (Harizm-k aldarutako Haranb-ren aipamenarekin) eta "montée, colline, costau", *ikea*-ren sinonimoa. Bietarako bidaltzen du Oih-en lekukotasunera, RIEV IV, 1910, 230. Bidean GN eta Aez. *malda* "sasi" dela gartzitutzen du (Arakistainen lekukotasuna alde duelarik) Azk-k egindako itzulpenak zuzenduaz. Iturria Azk-ren euskalkiazko berriekin bat dator, H-en EF bait dugu: "abri, *leiorra, malda*"; "à l'abri, *maldan, estalgunan, atherian*".

8. Acabarse, *asacatu, neitu*.

Lehenaren etorkiak ez du zalantzarik, M-k ikusi legez RS-eko hapaxetarik bait dugu: 171 *Asiac eguina dirudi, asacatuac eder*, "Lo comenzado parece acabado, lo acabado hermoso".

Bigarrenari dagokionez, ez du Ax-engan eriden. Pouv-k —baina gogora bedi L-k ez zuela haren obra ezagutzen— *neitcea* "fin, finis, finir, acheuer" itzultzen du, Oih-ekin ados (RIEV IV, 1910, 231) eta M-k antzeman ezin dezakeen aipamena

(107) Larramendiren pasarte horren akabuaren arabera (eta Bonapartek Larresoro lau hamarkada beranduago arte ez zuela BN-tzat sailkatu kontutan izanik!) ulertu beharra dago, orobat, FE hiztegian soilik "des mots usités dans le dialecte labourrain" erabili uste izana egileak. Anakronismo erabatekoa genuke, bada, *zoin, edozoin, malda* "abri" eta beste (nahiz gramatikako adizkera, jakina) baliatuko bagenu Lécluseren aurka puntu honetan. Cf. Yrizar 1981 Bonaparteren sailkapenen historiariako.

(108) "Hr [= H] y Lar *Sup* son prácticamente contemporáneos" esanaz, adibidez, OEH-rekin, cf. s.u. *aliaka*.

dakar: *hasteric extuçu eta neitceric ez içanen*.

L-k ezagut zezakeen *Man.dev.*, I, 106ko dakar M-k (*Hassi dudan entrepresa / ekhartceco neitcera*, / *Hartaracotz egor daçu / arrai bat bihotcera*); alabaina, cf. H “achever, *neitcea, akhabatcea*”.

12. Aceptar, *onartzea*.

Hizkuntza idatzian gerora oso erabilia izan den *on* eta (*h*)*artu*-ren konposatu arruntzat du M-k ezagutzen duen 1.ko agerraldia hauxe bada ere (*ontzat (h)artu*-renak Haranb, Belap eta Gast-engandik hasita aurki daiteke). Berak dioenez Azk-k Intxauspek aldarutako Ax-en 3. arg.eko adibidea dakar, soilik. Cf. H “accepter, *topatcea, onharcea*”. Letraldaketa sistematikoa da.

15. Acomodar, *onsatu*. 153. Componer, *ontsatu*.

M-k ez daki nondikoa datekeen. Halere egiten ditu zenbait ohar: Maurice Harrietek hartzen du gero Bibliaren itzulpenean (Mc. 3,5) —eta harengandik igarotzen Azk-gana— “sendatcea, onguitcea, ontsatcea, oso edo sendo eguitea” itzultzen duelarik *osatcea* liburu horren hiztegian (478); bestalde, Otxanesk 348 *onzatu* “mejorar (el enfermo &.) Eako B-n ematen da.

Etorki zuzena ez jakin arren, ohar batean antzematen du M-k zein aldetako izan daitekeen. Izan ere L-k “abonar, dar por bueno, *ontzatú, ontzát emán...* le abonó en cuentas aquel dinero, *ontzatu cion cóntuetan diru hurá, ontzát artu cion...*” bazekarren dagoeneko *HH*-ean eta *ontzatu* hau, herrikoia izan zein ez izan, *ontzat*-en gainean eraikia den bitartean *onsatu*-ren txistukariak ekialdeko *on(t)sa*-rekin lotzen du *E*-ko berba hau M-k zuhurki ikusi legez. Cf. H “acommoder, *onsatcea*”.

31. Aldea, *irisca, urisca*. 676. Village, *irisca, urisca*.

Ekialdeko lehendabiziko aldaera ez du M-k Ax-engan idoro, baina bai, dioenez, Pouv-rengan: “*hirizca, village*”. Alabaina, Pouv-ren lekukotasunak *E* (ez *HH* osoa ere) ezin argi lezakeenez gero beste nonbait begiratu behar etorkia aurkitzekotan. Izan, badira *RS*-en *uri*-ren bi agerraldi: 148 *Huri galduan banucia escuan* “En la villa ruyn el pleyto ê la mano” eta 294 *Iayguicidi naguia erracizan vria* “Leuantose el perezoso y quemó la villa”, ez, ordea, axola zaigun eratorri honenik. Ez dirudi, bestalde 676ko “*village*” horrek ikerbidearen noranzkoaz zalantzarik uzten duenik, frantseseko ordaina zuen testu edo hiztegi batera bidaltzen bait gaitu: cf. H “*village, hirisca, herria*”.

Badirudi bigarren aldaera, zeina ez bait du aipatzen M-k, lehendabizikoaren eredura aterea edo gogoratu dela, hiztegiko beste hainbat bikote bezala: cf. s.u. *abacero, abarrisco, abjuracion*, etab.

3.3. Ikus ditzagun orain aurreko azterketaren emaitzak zenbakitan. Ene kopuruak zuzen badira 810 hitz dira guztira *E*-n (319 “hielele, pegale, *iac, iyac*” bezalako bikoiztasun faltsuren bat kendu ondoren); horietarik 34 kendu beharra dugu behin baino gehiagotan forma eta esanahi berean berbarik ez zenbatzeko; halaber, beste hogeitamalau sarrera ez dira kontuan sartzen behin edo gehiagotan errepikaturik direlako. 243 direlarik Ax-engandik hartuak (%31,13), 161 ezagutzen ditugun *RS*-eko zatietarik (%20,74), 129 H-tik (%16,62), eta 67 Landucciren hiztegitik (%8,76). 9rentzat (%1,15) hautagai bat baino gehiago dugu ezagutzen diren iturrien artean, 47 *RS*-en zati galdutikoak izan daitezke (%6,05) eta 118rentzat (%15,20) ez dugu oraindik iturbururik. 1/6 da, goiko azterketaren ondoren H-k *E*-ren iturburuez argitzen duena eta, gainerako iturriei, Ax-i bereziki, M-k egokitu

mailebuak zehazteaz landa, erdira jaisten du etorki ezezaguneko sarrera kopurua. Halere, bada oraindik zer iker hondar hori agortzeko.

3.4. Edozein testu bikoteren arteko lotura erakusteko froga formalik sendoenak, eta badirudi hiztegiek ere ez dutela honetatik ihes egiten, huts bateratzaileetarik (*errores coniunctiui*) etorri ohi dira (ikus Lakarra 1991a, eta 1993-ko 4.-5. atalak). Honelako testu aski labur baterako aski den adina badira (eta Sbarbi-Urquijo-n ere errepikatzen, gainera): cf. 436. “muro, *afantua* [i.e. *a[antua]*”, 600. “semejante, *alayo* [i.e. *alacoa*” (L ez zen ohartu H-ren taulako zuzenketaz) eta 629 “tacha, *narríoa* [i.e. *narraíoa*]. Datu hauen aurrean testukritikuak ezingo luke E-ren H-rekiko menpekotasuna uka. L-ren E-ko irakurketak *lectiones difficiliores* bihurtzen dituen kasuan edota E-ko ustelketa garbiak azaltzeko beste edozein baino bilakaera hobeaz aurkeztzen duen neurrian H-en lekukotasuna menpekotasun hori sendotzera dator: cf. 203. “despedazar, *pedazatu*”, 423. “miseria, *ezceria*”, 433. “motivo, *almutea*”, 463. “ocasión, *aurguina*” eta 622. “suponer, *balizcatu*”. Lehendabiziko kasuan L-k, frantsesezko itzulpenaren hotsaz fidaturik, bestela nekez azal daitekeen okerreko ordaina eman dio; gainerakoetan H-en lekukotasunak ez L-ren asmaketa (622) edota forma nahiz esanahiazko (433) hutsen baten aurrean baina benaz zirenenean gaudela diosku. 608. “síllaba, *letraya*”-ren kasuan, azkenik, erabilitako iturria merkeago izateaz landa, azalpena ere hertsiaogo da H-ren “sillabe, *letraia*”, “par silabe, *letraiatuz*” erabiliaz eta ez Leizarragaren *letraiatu* “epeler, apellare literas” (Pouvreau).

Iturri baten eragina ikertzeko, H-rena kasuko, lehendabiziko arrazoa dukegu hizkuntzazko eta grafiazko ezaugarriek eman diezaguketena. Hizkuntzari dagokionez, 5. “abrigo, *malda*”-k iturri nafarra eskatzen du, Lapurdiko behenafarrerazkoa bada ere; orobat 156. “confessar, *atroiyatu*”-k eta 401. “marca, señal, *zagutczuna*”-k ere. 15. “acomodar, *onsatu*” eta 153. “componer, *ontsatu*”-ko txistukariak eta erroak ekialdekoa (orobat 247. “escoba, *jatsa*”-k); 657. “tumulto, *biaorea*” mailebu biarne-sak ere bilaketa zuzenbide bakarrean gidatzen du. Egiletasuna eta Larresoroko hizkeraren sailkapena argitu ondoren errazago uler daiteke Lapurdiko BN-ren araberrako E 446. “nido, *oantzea*” ere.

Grafian -(t)c- > -tz- letraldaketa sistematikoa da; cf., soilik H-tik hartuak: 105 *galtzarra* < *galçarra*, 149 *chiflatzea* < *chiflatcea*, 150 *ñaflatzea* < *ñaflatcea*, 169 *biltzapena* < *bilçapenac*, 195 *fidagaitza* < *fidagaitça*, 497 *erdiztapena* / irakur *erditza- l* < *erditçapena*, 499 *ibilcuntza* < *ibilcunça*, 532 *lencuntza* < *lobencunça* / irakur *le-l*, 509 *galtzapena* < *galçapena*, 655 *motzorra* < *motçorra* eta 686 *oitza* < *obitça*. Orobat Landucci eta Ax-engandik mailebatuetan ere. Halaber <(t)x-> <-ts->: cf. 247 *jatsa* (< H “balay, *jatxa*”), 407. *erditxua* (< H “médiocre, *erdixuoa*”), 507 *gogoetaxua* (< “pensif, *gogoetaxua*”), 611 *pompatsua* (< “superbe, *pompaxua*”) eta 616 *asquitsua* (< H “suffisant, *asquitxua*”).¹⁰⁹

Iturri izan zituen testuetan *h*-rekin aurkitutako segidako hitzotan ere ezabatu du letra hori L-k: 12 *onharcea*, 31 (eta 676) *hirisca*, 44 *bildura*, 172 *hazdura*, 175 *ikbea*, 352 *bitboretcea*, 376 *kharraca*, 405 *sakhaillatcea*, 409 *hobequaçac*, 446 *ohancea*, 452 *bakhotchia*, 510 *cilbeguigoa*, 517 *çaphatcea*, 527 *thematcea*, 532 *lebencatcea*, etab. Aldaketa ez da sistematikoa, ezta gutxiago ere, askozaz gehiago bait dira *h* mantendu

(109) Ax-engandik hartutakoetan ez da, aldiz, horrekorik, egile honek <ts> bait darabil; izan ere harengan ikasi bide zuen Larramendik grafia hori; cf., E-n L-k jasotakoetarik jalki gabe, 19 *antsiatu*, 145 *erratsua*, 273 *marquetsa*, 307 *anzatzua* / irakur *-tsua* /, 308 *anzatsutu*, 444 *eguitetsua*, 555 *autsaillea*, 597 *egartsua*. Land-k eta RS-ek bestelako sistemak dituzte, zeinek bereak; cf. Mitxelena 1978 eta 1978-79ko “Sobre grafías de RS”.

dutenak: 2 *biguindu*, 52 *urthatua*, 58 *hucha*, 62 *bobatu*, 69 *hunela*, *halacatu*, 85 *aibercundea*, 98 *ahopaldia*, 99 *ahartara*, 100 *ahamena*, 119 *albaturic*, 122 *buthuna*, 158 *hitsi*, *bistu*, 168 *bigatu*, 179 *bobenduria*, 194 *orthusa*, 205 *mutbiria*, 213 *enhardatu*, 252 *habuina*, 255 *buthuna*, 265 *elbea*, 266 *hazbeguiac*, 311 *bizmixtia*, 312 *hebroa*, 315 *huruna*, 327 *bezuera*, 336 *aibertu*, etab. Oro har, badirudi kontsonante ondorengoan artean duela <h> ezabatzeko joerarik sendoena (nahiz eta sail honetan ere gorde dutenak nagusi izan), eta hitz hasieran eta bokal berdinen artean ahulena. Grafia honen ezabaketa erabatekoa ez izaki, baina L-k bere aldetik berririk inoiz ez gehitzean, hizkuntzako bestelako arrazoiak landa 2 *biguindu*, 372 *cilbegui*, 561 *mabats*, etab. bezalakoetan, gorde den <h> horrek iturriarena salatzen du. Alabaina, ohar bedi, espero zitekeen legez, askorekin gehiengoa iparraldeko testuetarik hartuak izan arren, badirela zenbait <h> (58 *hucha*, 315 *huruna*, 356 *ubuna*, 380 *hueraguina*, 581 *huariza*, 660 *huerriza*) hegoaldekoetarik, RS-etik jasoak (cf. Mitxelena 1978-79: “La *h* en RS”). Azken hirurak ez Darmstadtteko alean ez Oihenartek kopiatu eta Mitxelenak (1967) ezagututakoen artean agertu ez arren, beren grafia ez du zalantzarik uzten erabakitzeke L-k handik, Kardaberatzek eskuratutako “quadero viejo”aren bitartez, hartu zituela.

L-k sistematikoki *-tu* partizipioaz aldatzen ditu hegoaldeko ohituraren arabera bere —iturri honetan iparraldekoan gisa den bezala— *-tea* aditz izenarekin jasotzen dituen ia guztiak eta baita RS 144 *oraetan* (= E 21. *agarrar*, *oratu*) bezalako mendebalekoak ere: 8. 12, 15-153, 26-264, 62, 75, 79, 156, 203, 259, 352, 377, 405, 413, 432, 460, 462, 465, 470, 498, 502, 527, 533, 593, 603, 622, 624. 30 kasu hauen aldamenean oharkabean mantendutako 4 salbuespen ditu: 12 *onartzea*, 149 *chiflatzea*, 150 *ñaflatzea* eta 497 *ertzea*. Aldatzeke gelditu “fossil” hauek (eta gaizki aldatutako 158 *hitsi*, 222 *iriotu*, 367 *jasaitu*, 639 *achiquitu*) esanguratsu dira L-ren iturburuak berreirakitzeke orduan mugak zenbatean zabal daitezkeen oharrezko.

3.5. L-ren *E* formalki azter bageneza markagarri irudi bide lekiguke han den sarrera konplexuen portzentaia: 2. Aborrecer, *iguitu*, *biguindu*; 3. Aborrecible, *erragarría*; 8. Acabarse, *asacatu*, *neitu*; 11. Acelga, *zarba*, *bezarra*; 16. Adelante, *achiti*. De aquí adelante, *equix*; 31. Aldea, *irisca*, *urisca*; 50. Añadidura, *erachtura*, *iraistura*; 51. Añadir, *irachiqui*; 59. Arena, *sablea*, *legarra*; 60. Armas, *isguiluac*, *isquilosac.*; etab. Adibide gutxi hauetarik antzeman daitekeen legez, iturburu (testu eta euskalki) aniztasunetik datorren *E*-ko sarreren konplexutasuna ezin ahantz; anitzon artean ikusi egin behar bata guk bilatzen duguna izan daitekeen: 8. “acabarse, *asacatu*, *neitu*”-n RS eta H-ko bi sinonimo ditugu, bata mendebaleko hapaxa eta bestea Ax-engan erideten ez den ekialdekoa; mendebal eta ekialde (RS eta H, orobatsu) 171. “costumbre, *ecandua*, *aztura*”-n; 31. “aldea, *irisca*, *urisca*”-n erdi-ekialdeko H-ena eta L-k berak eraturiko haren mendebaleko kidea;¹¹⁰ aditza / izena 432. “mortificar, *hildumatu*” (Ax) / 44. “amortecimiento, *iltura*” (H)-en edota 460. “obligación, *eguipeidea* (RS), obligar, *erchatu* (H)”-en; bi atzizki edo bi kategoria ezberdin 497. “parto, *ertzea* (Land.), *erdizapena* (H)” eta 507 “pensativo, *beriertua* (RS ?), *gogoetatsua* (Ax / H)”-en; hitz beraren bi aldaera azkenik: 680. “vivero, *nintegua* (RS), *mindegua* (H)”.

(110) Cf. hiztegiko beste hainbat bikote bezala, s.u. *abacero*, *el que cuida de la abacería*, “janaritegiaren zaya, zaina, zaitzalea”, *abjuración* “ezeztatzea verbal, desesaná, deserraná”, *abonanzar el tiempo* “eguraldia ondu, ondotu, onguitu, malsotu”, etab. Interesgarria 676. “Village, *irisca*, *urisca*” testukoaren errepika; nondik hartua den salatzeaz landa iturri horretako erdarari bestea nola egokitzen zion erakusten baitigu.

Sinonimo eta aldaera pilaketa hauen artean bada oraindik zerrendatu ez dudan arrazoirik *E*-ren egituraren ezaugarri hau ulertzeko eta, oro har, hiztegien azterketa historiko batean beren arteko loturak agerriago ikusarazteko; izan ere, kontuan izan behar dugu zenbait pilaketa dagoeneko haren iturrian —H-n kasuko— izatean, datzala ondoko hiztegian —L-ren *HH*-an hemen— izatearen arrazoia. Egia da hori noiz edo noiz eman daitekela bestelakoekin ere, testu-iturriekin, alegia: hara 60-ko “armaš, *isguiluac, isquilosac*” (*RS*-ekoak), 76-77-78ko “atreverse, *azartu*”, “atrevido, *azarria*”, “atrevimiento, *azarcunza*” (halaber) edota 242ko “enronquecer, *marrantatu, erlastu*” *Ax*-en 425 *Conciencia da behin ere lohacartcen ezten cerbitçari bat, marrantatcen edo erlasten ezten predicari bat* esaldi bakarretik bi-biak.

Alabaina, arrunt haboro beste hiztegi bat denean iturria: 144. “colcha, *cunchoina, matelasa*”, 149-150. “comer demasiado, *chiflatzea*; comer con gusto, *ñaflatzea*”; 169. “cosecha, *uztailla, biltzapena*”, 195-196. “desconfiado, *fidagaitza*; desconfianza, *fidagaitzasuna*”, 270. “faltriguera, *saquela, chiscua*”, 405. “matanza, *sacailla*. Hacerla, *sacaillatu*”, 465. “ocupación, *lanzaroa*. Ocuparse, *pochelatu*”, 491. “aparte, *berech, beregain*”, 498-499. “pasear, *ibilcatu*. Paseo, *ibilcuntza*”, 510. “permisión, *haizuzgoa, cilleguigoa*”, 522-523. “poema, *globac*. Poeta, *globaria*”, 532-533. “preferencia, *lencuntza*. Preferir, *lencatu*”, 593-594. “satisfacer, *asquietsi*. Satisfecho, *asquietsia*”, 624-625. “suspirar, *aubendu*. Suspiro, *aubena*”, 674-675. “vigor, *azcartasuna*. Vigoroso, *azcarra*” eta beste dira H-tik hartuen artean.

3.6. Euskal hiztegieta atzizkiek aztarna gisa izan dezaketen balioa ez da txikia, noski, oraindik behar bezala xurgatu ez bada ere. *E*-n nolakoa den berehala ohartu ahalko da irakurlea baina gertakari hau ez bide da L eta H-ren hiztegieta mugatzen; ezagun denez idazkera landuaren ezaugarri nagusienetarik izanik atzizkien erabileraren ugaltzea (cf. Sarasola 1986), eta ez izaki atzizki bakoitzaren zedarriztapen tinkoegirik, usadio bereziak aurki daitezke egileen artean, bai atzizki hautape-nari eta baita atzizki bakoitzaren balioari doakionez. Honela izanik idazleen artean zenbat gehiago ez ote haien zabaltzaille nagusi diren hiztegitileen. Eginkizun, eginkizun emankor dugu, alajaina, atzizkiak arrasto edo aztarna gisa erabiliaz ondutako hiztegien azterketa historikoa. *E*-ren azterketan (cf. Lakarra 1991a) eman genuen bide horren emankortasunaren erakusgarri txipiren bat *guertacuntza* hitzaren ikerketatik abiatuz.

125. “Caso, suceso, *guertacuntza*” eta 619. “Suceso, *guertacuntza*”.

“Ez dut *E* honetako *-kuntza*-zko eratorriek oro bezala, L-ren sorketa (guztiz erregularra, bestalde) susmoa bizten duen hitz honen lekukotasunik erideiten. Hain zuzen ere, beraietarik —guztien eredu bilaka zitekeen— *azarcunza*-ren (*E*-ko 78.a) antzinatasuna frogatu ahal izan dut soilik” dio M-k, 125. sarrerako iruzkinean, 619. sarrerara bidaliaz, han berriz hona bihurtzeko.

Horrelatsu hurrengo sarretetan ere:

259. Estipular, *eguincatu*.

“Iturri ezezaguna” aitortzen du M-k, Azk-k ez dakarrela baina bai Lh-k gehituaz. Lh-k Maurice Harrietengandik hartzen du “faire, essayer de faire à plusieurs reprises et ne pas réussi entièrement” esanahiarekin, baina ez zaio oso fidagarria

iruditzen M-ri *-ka* atzizkiari bere ohizkotasun adiera bihurtu nahi dion itzulpen hau.

616. Suficiencia, *asquicuntza*. 617. Suficiente, *asquitsua*.

593-594 sarreretan agertzen diren *aski*-ren eratorri pareta gogoratzen badu ere, M-k ez daki ezin zehaz dezakeen iturriren batetik hartuak ala L-k berak asmatuak diratekeen.

Alabaina, ez da zer suposa L-ren asmaketak direnik E-ko *-kuntza*-dunak oro; areago dena, ez dirudi *-kuntza* atzizkia sartzen denik hitzberriak eratzeko dituen lanabes berrien artean. Hasteko, 125 / 619 sarreretakoa HH-aren E baino zaharragoa da, askogatik ez bada ere: cf. H succès, *guerthaqunça*; 259koari dagokionez H dugu L eta Maurice Harriet baino lehen hitz hau darabilena eta, beharbada, bai bata eta bai besteak harengandik hartu zuten beren hiztegiatarako: “stipuler, *eguincatcea*”; “il stipule bien, *ongui eguincatcen du*”; azkenik, 616 / 617 sarreretako bi hitzak dira dagoeneko H-engan: cf. “suffire, *asqui içatea*”, “suffisant, *asquitxu*”, “suffisance, *asquiqunça*” eta “suffisamment, *asquiqui*”. Bestalde, etorki bera dute 401 “marca, seña, *zagutcuntza*”, 409 “mejoras, *obecunzac*”, 499 “paseo, *ibilcuntza*”, eta 532ko “preferencia, *lencuntza*”-k ere; salbuespenen artean M-k aipatu 78 “atrevimiento, *azarcunza*” (RS 165) eta 408 “medicamento, *midicuntza*” (Ax 425) dira.¹¹¹

Ez da zalantzarik hor bilduen aurrean, H-i zor dio L-k atzizki horren erabileraren ideia; areago ia berba guzti horiek dagokien aditzaren ondotik bait dakartzta H-k: “abbreger, *laburcea*”, “changer, *aldatcea*”, “comparer, *bardinquatcea*”, “corrompre, *gaitzquincea*”, “décendre, *jaustea*”, “disposé, *ekharria*”, “entrer, *sarcea*”, “exercer, *ibilcatcea*”, “fatiguer, *onbatcea*”, etab; “dégat”, “élection” eta beste urriren bat salbuespen direlarik. Gehienak ez dira, bada, M-k suposatu legez E-n sortu, H-en hiztegian baizik irakurleak orain ikus lezakeen legez.

Komeni da, H-en bi hiztegien arteko zenbait diferentziaz ohartu garenez, hiztegi horren bigarren zatian —FE— sortu direla zehaztea; izan ere “*hitzcunça*, langue, f., langage, m.” da, oso oker ez banaiz lehendabiziko zatian, eusk.-fr., aurkitzen den era horretako bakarra. Ikus, aldiz, bigarreneko emaitzak:

“abbreviation, *laburqunça*”, “changement, *aldaqunça*”, “comparaison, *bardinqunça*”, “corruption, *gaitzqunça*”, “dégât, *caltea*, *galqunça*”, “décente, *jautxqunça*”, “disposition, *erabilqunça*”, “election, *hautaqunça*”, “entrée, *sarrilguia*, *sarqunça*, *sarbidea*”, “exercice, *ibilqunça*”, “fatigue, onhadura, *onbaqunça*”, “instruction, *irakbasqunça*”, “langue, langage, *hitzcunça*, *minçaica*”, “lecture, *irakburqunça*”, “longitude, *lucequnça*”, “marque, *siñalea*, *çagutqunça*”, “meliorations, *hobequnçac*”, “naissance, *sorqunça*, *etborquia*”, “naturel, *etborqunça*, *hazqunça*”, “obtention, *ardiesqunça*”, “ordonnance, *manaqunça*”, “pacification, *facegua*, *baquequnça*”, “passion, *pasionea*, *pairaqunça*”, “préférence, *lebenqunça*”, “(la) promenade, *ibilqunça*”, “revisement, *berequnça*”, “recherche, *billaqunça*”, “regard, *bebaqunça*”, “reglement, *chuchenqunça*”, “remarques, *goardiaqunçac*, *çagutbideac*”, “remontrance, *erakbusqunça*”, “renouvellement,

(111) Soilik 648 “tormento, *toliacuntza*” iruditzen zait L-k gainerakoen eredura asmatutako hitza eta honetan ere, bai hau eta bai “75 Atormentar, *toliatu*” biak baditu ere etorki ezezagunekotzat, M-k berak markatzen du lzt eta Voc.-k lehena jasotzen dutela, eta bai *toliatu* (Hiribarreni hartua) eta baita bere eratorriak ere Lh-k. Aditzaren etorkia H fr.-eusk. dugu: “tourmenter, *toliatcea*”. Eratorria egile honengan ez da aurkitzen eta berau dugu H-engan peitu den E-ko *-kuntza*-dun bakarra.

erreberrigunça, “saveur, *gostuqunça*”, “sens, *sentiqunça, senxua*”, “sentiment, *sendimendua, sendiqunça*”, “séparation, *berezqunça*”, “soffrances, *pairaqunçac*”, “spectacle, *ikbusqunça*”, “succés, *guerthaqunça*”, eta “*veuë, vista, ikbusqunça*”..

41 goiko bakarraren aurka; nekez azal daiteke kopuru ezberdintasun larri hau bi zatien tamainan oinarrituaz, EF bestearen erditsukoa bait da: 268-323 eta 324-440, hurrenez hurren.

Badira, gorago ikusi dugu bat edo beste, *-catu-z* osatutako aditzak *E-n*; hara hemen beren zerrenda osoa: 26 eta 264 *marruscatu*, 66 *billacatu*, 259 *eguincau*, 462 *hisicatu*, *estocatu*, 498 *ibilcatu*, 533 *lencatu*, 622 *balizcatu*, 649 *lancatu* eta 678 *icuscatu*. Guzti guztiak Ax-engandiko *hisicatu* salbu H-engandik jasoak: “*froter, marrusquatcea*”; “*ruiner, billaquatcea*”; “*stipuler, eguincaatcea*”, “*il stipule bien, ongui eguincaatcen du*”; “*obstiner, estocatcea*”; “*se promener, ibilcatcea*”; “*preferer, lebecatcea*”; “*suposer, balizatcea*”; “*travailler, lancatcea*”, “*visiter, ikbuscatcea, visitatcea*”, hurrenez hurren.

Egia da M-k 26 eta 264 “*Marruscatcea, frotter entre les mains*” dela gaztigitzen digula *Pouv-rentzat*. Horrelaxe Azk-k aipatzen duen Ax 41 ere. Besterik ez dioelarik badirudi M-k Ax-en pasarte hau duela L-ren iturritzat. Orobat 66 “*Arruinar, billacatu*”-n azalpen errazeko gainerakoetan bezala, M-k etorkia zuzen zuzenean ematen du: Ax 190 *Eta nola laincoac ezpaitu, behin ere nebor bide gabequi gaztigitcen, emaiten du arraçoina, Ieremias prophetac, ea cergatic laincoac biri hura bala deseguitera eta bilbacatcera vtcu çuen*. Honen alboan beste hau ere bai: Ax 423 *ezta cerrenic oihala hala eta bain guisa gaizqui bilbacatcen duenic*. Ax-ez landa *Pouv*. “*tirailler, traiter mal quelqu’vn*” itzultzen duela dakar, Haran. 295eko pasarte hau gehituaz: *orduco dolore handi hura gatic eta bilbacatce haren balioa gatic*.

Larramendik pasarte horiek ezagutzea eta erabilgai izatea litekeena den arren, *E-n* atzizki horrekin eratuak diren aditz *guztiak* H-engandik hartuak izatea, hemen ere haren alde erabakitzeke arrazoi garrantzitsua da ene ustez eta haboro bigarrenari dagokionez: “*il a ruiné toute sa maison, bere etche gucia billaquatu du*” eta “*détruire, destrucea, billaquatcea*” ere bait datoz gorago aipatu sarreran bertan.

Ez dirudi *-dura* atzizki honen erabileran H-k L zaletu zuenik *-kuntza*, edo, beste neurri batean, *-katu*-rekin egin bezala: soilik “*melancolía, languiadura*” du *E-k* iturri hartatik, baina ez du “*attachement, estequadura*”, “*mouvement, biguidura*”, ez “*souveranité, gaindura*”, nahiz eta bertatik jaso 227 “*embarazo, estecua*”, 413 “*moverse, biguitu*” eta 610 “*soberano, orotaco*”, zalantzazkoa da 44 “*amortecimiento, hildura*” eta ez da *bazdura* 171 “*costumbre, aztura*”-ren iturrikoa. Datuok esanguratsuak dira H-engan 40 bat eratorri baitira atzizki horretaz baliaturikoak (4 EF-ean eta FE-n gainerakoak). H-n *-dura*-ren eta beste bien lekukotasunen kopuruak oso antzekoak izan arren, guztiz bestela agitzen da *E-n*. Marka bedi, ordea, *HH*-aren azterketa bat beharko litzatekeela puntu honetan ondorioak kontuan hartzekoak izan litezen; lehendabiziko 50 orrialdeak miatu ondoren 20 bat aurkitu ditugu.

3.7. *E*-ren aitzin oharrean L-k dioskunez *HH*-ren inprimaketa bukatzean jaso zuen Bizkaiko misioetarik zetorren Kardaberatzengandik Vinsonengandik hasita *RS*-en aletzat jo izan den “kuaderno zahar” bat. Handik hiztegian ez ziren hitz abondo hartu zuen L-k (“con bastante prolixidad”) eta zegozkien gaztelerazko sarre-

retan ezarri. Horrezaz landa “he añadido tambien otras muchas voces, que he oido en las conversaciones, y notado en los Libros, especialmente en Axular, que he buelto á repassar con cuidado”. Gauzak honela Ax eta RS-erantz zuzendu beharra zegoen E-ren iturriak, nagusienak behinik behin ikertzeko orduan eta bide horretatik abiatu zen Mitxelena. Urrats bat gehiago ere eman zuen Mitxelenak L-K hitzaurrean hartaz esandakoen ondoren aitor horretan sartzea gogortxoegi edo iruditurik, aipatu ez zuen Landucci ere hartzekodun egitean.

Orain, H ere E-ren hartzekodun berri bilakatzean, kontu garbiketa hura berrikusi beharrean gara. Zenbait kasutan H-en lekukotasunak ez du aldatzen lehen M-k emandako azalpena, nahiz hori ezagutu ondoren ere iturria ez delako gure irispidean, nahiz lehengo azalpena zeharka datorrelako: 7. “abundoso, *liscoa*”, 34. “alguacil, *amamerua*”, 55. “apreciador, *particaria*”, 81. “ausencia, *endea*”, 110. “caer (hacer), *irayo*”, 111. “calabozo, *leotza*”, 112. “calafate, *istincaria*”, 113. “calafatear, *istincatu*” eta beste hainbatentzat ez dugu oraindik orain ez iturburu zehatzik ez bilaketarako zuzenbiderik. Forma edo esanahia zehazki bat ez datozelarik ondoko hauek ere ezingo genituzke iturritzat jo: 170. “Costo, *glostoa*”, 172. “Crecer, *nagustu*”, 236. “Endrina, *arana*”, 303. “Guerra, *gudua*”, 519. “Plata, *civarra*”, 654. “Trompeta, *turunta*”.¹¹²

Mitxelenak Leizarragaren bitartez azaltzen ditu 376. “Lima, *carraca*”, 377. “Limitar, *chedatu*” eta 608. “Silaba, *letraya*”. Haatik, horiek bezainbat aukera (gehiago iturria hiztegia izaki, cf. §§ 3.5-3.6.) bide dute H “lime, *lima*, *kharraca*”; “limer, *limatcea*, *kharracatcea*” eta “limiter, *chedatcea*”, “marquer, *siñalatcea*, *chedatcea*”-k; hirugarrenari dihoakionez, Leiz-ren *letreyatcea* “epeler, apellare literas” (Pouv) baino azalpen hertsi eta egokiagoa da H “sillabe, *letraia*”, “par silabe, *letreiatuz*”. Bada honelakorik Mitxelenak RS eta Landuchioren hiztegitotzat dituenen artean ere:

103. Bollo, *opilla*.

Land. “bollo de pan, *ogui opila*” dio M-k. Haatik, hori bezain ongi, eta agian errazkiago, cf. -*ll-a*, har zezakeen L-k H-engandik: cf. “masse, *opilla*”, “la masse de sang, *odol opilla*”.

176. Cuidado, *gardia*.

RS 393an *Edoceynec edat ostean / dio vere gardia*, “cada cual después de beuer / dize su parecer” aurkezten du M-k; edozein kasutan ere B-kotzat du. RS-en galdutako zatian adiera horretan beste *gardia* bat izatea litekeena den arren, ez da hori E-koa azaltzeko bide bakarra. Merkeago dugu H-en “sérieusement, *gardiacorqui*”, “sé-

(112) Baina, segurki badateke zer edo zer aldatzeko edo zuzentzekorik M-ren azterketan iturri berriaren aurrean. Gutxi badira ere, ezin ahantz M-k iturri ezagunetan ikusi ez duen bakarren bat:

67. Arrullo, *urrua*. M-k ez dazagu iturria; H-ek badakar familiako hitz bat, baina oso bestelako esanahiarekin: “*urruic*, gratis, gratuitement” eta “gratis, *urruic*, *dobaiñi*”. Bestalde, hau bazekarren HH-aren gorputzean ere. Nekez pentsa daiteke hau dela L-ren iturburu nahasteren bat izan ez bazuen, behintzat. Ez da, ordea, horrelakotikrik zer suposa Land baita iturria: cf. “arrullar el niño, *urru eguin seguiay*”, “arrullarse la paloma, *usoa erruetá eguó*”.

497. Parto, *ertzea*, *erdiztapena*. Sarterako azterketan erakutsi legez, H-tik bigarrena, formak erabateko adostasunean ez izan arren: “*erditcea*, accoucher”, “*erdia*, accouchée, f.”, “accoucher, *erditcea*”, “accouchement, *erdiztapena*”. M-k lehendabizikoa dagoeneko Leiz-rengan dela diosku, hura L-ren iturritzat aurkeztuaz. Alabaina, hitz hori Leiz baino lehenagoko (eta erosoagoko) iturrian zuen: Land “parto, *erzea*”, “parida muger, *andra erdia*”, “parir, *erdia*”. Bi hiztegiak konbinatu zituen hemen Larramendik.

rieux, *gardiacorra*” jotzea iturritzat, batez ere kontuan harturik baduela “fidéle pour tenir le secret, *gardiacorra*” ere. Ez zait ezinezko iruditzen hauetarik ateratzea L-k erroa; esanahia ere azalpen honen alde litzateke.

274. Festividad, *eguzaria*.

M-k Land. “feria o fiesta, *eguzaria edo feria*”, “fiesta de guardar, *eguzari eucharysteco*” du. Baina H kontuan hartuz ez da nahita nahiezko hartzekoduna: cf. “*pezta, eguzaria, fête, f.*”. Urrutiago joaz, egiantz gehiago du H-en aukerak, besterik ez bada ere *eguzari eucharysteco* hori L-ri ez bide bait zitzaiokeen mezprezagarri begitanduko.

661. Vagabundo, *ibildauna*.

“B-koa dirudi (RS-ekoa ote?) eta euskalki hartan soilik azaltzen den *ibiltau(n)*-ekin erkatzeko modukoa” dio M-k. Ez zihoan bide zuzenetik, B-tik oso urruti baitu bere etorkia: H “vagabond, *ibildauna*”.

Inoiz H are lehenagoko hiru iturriren kontrakarrean dator:

534. Prenda, *baya*.

M-k litezkeen hiru iturri dakartza, L-k erabilitako testu ezberdinetako bana: RS 523 *Baguila, sey goseen bayla*, “Junio prenda muerta de los niño hambrientos”, Land “prenda, *vaya*” eta Ax 80 *Babibat tabernara arnoçun igoricen duçunean*. Baina badira M-k aipatu ez zituen Leiz Adv 2v, Ins B 4v, C5v, Materre 250, *Noelak* 120, 170, Gasteluzar 126 eta are Pouv *Imitacionea* III 54, *Philotea* 478, EtxSar 164, CatLav. 243. H-ek aukera berri bat dakarkigu, zuzena naski: “gage, *bahia*”.

3.8. Arazo larriena, baina, Ax-ekikoa dugu, bera izanik iturri nagusia, batetik, eta haren eta H-en hizkerak beren artean bigarrenarena eta Landucci zein RS-ena baino askozaz hurbilago izaki, bestetik. Zenbait kasutan, gehienetan, ez da zalantzarik M-k haren alde hartu duen erabakian, eta ez bakarrik H-k ez dakarrenean delako hitz hori edota beste aldaera edo esanahiren batean dakarrenean:

17. Adelgazar, *lerdendu*.

Ax 516. H-ek ez dakar aditza, adjektiboa baizik, eta esanahia zertxobait L-rentik urrundua: “droit, *lerdena, çucena*”.

91. Bajada, *jautsapena*.

Ax 140; erro beretik baina beste atzizki batekin dugu H-n: “décente, *jautxqunça*”.

99. Bocanada, sorbo, *ahartara*.

Ax 342; are segurragotzat jo daiteke H “bouchée, *ahotara*”-ren aitzinean, areago orobat Gramatikaren 475. orrian ere, zeren hor bertan den “poignée, *ahurtara*” besterik bait da.

179. Culpado, *hobenduria*.

Ax 435; H-ek, beste atzizki eta esanahiarekin, “coupable, *hoguendurua*”.

486. Parecer (por bien), *edergailluz*.

Ax-ek izena deklinabide marka gabe darabilela dakusa M-k (alabaina L-k gehi ziezaiokeen hitz horrek pasartetik hartuaz) 163 eta 335.ean. H-ek ere peitu du forma zehatza, oinarria eta aditza ere izan arren: “parer, embeillir, *edergaillatcea*”, “papure, *edergaillua*”.

517. Pisar, *zapatu*.

Ax 97; H-ek hitza dakarren arren beste adiera batean ematen du: "presser entre les mains, *çaphatcea*".

518. Planta del pie, *oinzola*.

Ax 397; H-ek badu "*çola*, semelle", "semelle, *çola*, *çapata çola*" eta baita "pied, *oina*, *çangoa*" ere baina ez konposatua.

602. Señá, amago, *ayerua*.

Ax 15; H-ek ere badu hitz hori baina beste adiera batean, eta ez dirudi bera denik L-ren iturria: "soupçon, *aierua*, *suspitcha*" eta "supçonneux, *aieruxua*, *suspi-txua*".¹¹³

Baina M-k Axularrengandikotzat azaltzen zituen E-ko beste hitz batzu orobat H-engandik hartuak izan daitezke eta inoiz ez soilik Ax-enganako erabakia zalantzan jartzeko baina H-ren alde egiteko arrazoirik ere badugulakoan nago:

26. Ajar, *marruscatu*. 264. Estregar, ajar, *marruscatu*.

Ax 41 M-rentzat. Litekeena den arren, cf. orobat H "froter, *marrusquatcea*". Bada gure ustez H-en alde erabakitzeko arrazoi garrantzitsua: E-n atzizki horrekin eratuak diren aditz guztiak hartu ditu L-k harengandik; ikus zerrenda § 3.6.ean.

66. Arruinar, *billacatu*.

M-k Ax 190. Halere, aukera gehiago du, ene ustez, H "ruiner, *billaquatcea*"-k aurrekoan azaldu arrazoiengatik.

138. Claramente, con voz clara, *ocenqui*.

Ax 102 dakar M-k. Alabaina, E-koak peitu duen *-t-* horretaz landa, bada H "clair, *clar*, *ocena*, *arguia*" eta "clairement, *ocenqui*, *clarqui*, *bidesqui*" ere Ax-enaren aldukan.

157. Conformidad, *eredua*.

M-k; Hitz hori hapax izaerara iristetik urruti dago, ordea, (*Man.dev*, *Noelak*, *Oih.*, *Pouv*, *EtxSar*, *etab.*) eta ezin zokora daiteke H "selon, suivant, *arabera*, *eredura*" ere.

203. Despedazar, *pedazatu*.

M-k Ax 551; ez dut uste, ordea, Ax-en pasarte argi hori izan zenik L desbideratu zuena. Cf. "piece, *pusca*, *pedechua*"; "rapiecer, *pedechatcea*".

261. Estopa, *istupa*.

Ax 400ekoa M-k. Haatik, cf. H "*istupa*, *etaupe*, f."

(113) Are zalantza gutxiago ez hitz soilá baina esamoldea edo testuingurua ere, inoiz "erran komun"en bat edo H-ren hiztegiatan ezin jaso dezakeen aditz formaren bat jasotzen duenean: 45. Amigo íntimo, *adisquide mamá*; 53. Aora luego, *orai bereon*; 119. Cansarse de sí mismo, *bere buruári albatuic*; 120. Carnes (pegado a las), *larru arras*; 135. Caeteris paribus, *ambatic ambatean*; 193. De lo demás sea lo que fuere, *berceac berce direla*; 209. De veras, *cinqui ta finqui*; 211. Diga lo que quisiera, *berra nabi duena*; 212. Dirías, dixeras, *cenorraque*; 438. Nata, la flor de la cosa, *gaña*, *ta picaña*; 446. Nido, *oantzea*, *cafia*. Y el refrán, *fin gaitz eguiñen duc choria*, *baldin gaztedanic ezpadaguic cafia*; 467. Ojos (abrir y cerrar dellos), *berguidiqui bat*. 469. Olor (andar lleno de), *urrinzatua ibilli*; 558. Quisiera Dios que fueran bastantes, *Jaincoari aillioisa*, *liven asco*. 561. Racimos, que quedan, hecha la vendimia, *mabats*, *ondar mondarraç*; 570. Remordimiento, toque del corazón, *biotzaren ualdia*; 591. Sabete, *jaquizu*; 612. Sol, de sol a sol, *eguzquiz eguzqui*; 630. Tanto, en tanto, *bere arauaz*; 664. Variedad de colores, *nabardura*, *colore picardatua*.

362. Lazo, *segada*.

Ax 60 M-k. Cf. H "lacet, *segada*" ere, EtxSar 186 kontatu gabe.

413. Menearse, *biguitu*.

M-k Ax 46, etab. du iturburutzat. Bada, halere, H "mouvoir, *biguitcea*" eta "mouvement, *biguidura*" ere.

Ikus daitekeenez gehienetan era ezberdinetako arrazoiak ditugu kasu bakoitzean ez Ax-engandik baina H-tikoak direla suposatzeko: forma 138 *ocenqui*-ren kasuan, esanahia 203 *pedazatu*-renean, hitz horien edo beren eratorrien agerraldi kopurua 413 *biguitu*, 464 *aisia*, 502 *bipildu*, 509 *galtzapen*, 538 *estacuru*, 603 *esleitcea*, H-ren-gandikoetan L-k egiten dituen aldaketen barnean sartzea 639 *achiquitu*.

Arrazoi nagusia, ordea, besterik da enetzako. Egunoroko esperientziak dioskunez, hainbatetik hainbatean, hiztegiak aurreko hiztegiatarik hartu ohi dute eta, askozaz gutxiago, noizean behin edo kasu berezietan testuetarik zuzenean. Badakigu L-k testuak ere erabili zituela, batez ere testuak erabili zituela, nahiago bada, baina horrek ez bide zezakeen saihas ofizioaren artean hain erroturik den aztura. Nolanahi ere, badirudi hainbat eta aukera gehiago dukeela E-ko hitz batek ez testu batetik, RS zein Ax-engandik baizik eta H-tik hartua izateko —bestelako, hots formazko edo semantikazko erizpiderik ez denean— zenbat eta L-k hura erabiltzeko behar, presa, edo beta gehiago izan. Alegia, berezi egin behar soilik behin, hiztegiatarik batean, adibide ez eratorririk gabe datorren H-ko litekeen kide (ez-hapax) baten eta H-en bi hiztegiatan, sarrera bat baino gehiagotan, eta, oraindik hobe, L-k hitz horri eman dion gaztelerazko itzulpenaren frantseseko kide formalean, erabilera adibide eta zenbait eratorrirekin inguratua den beste baten artean. Nabarmena iruditzen zait honelakoetan hiztegi batek edozein testuren aitzinean duen azalpen botere handiagoa; hara segidan adibide bat edo beste:

332. Impotencia, inhabilidad, *eciña*. 333. Impotente, inhábil, *ecindua*.

Ax 243 eta 177 (orobat 99) da M-ren iruzkina. Oih *Neurtitzak* 27, 37, 65 eta, batez ere Leiz I, 931 ere aipa daitezke. Asebeteko azalpena dirudien arren, ez bide zituen L-k hitz hauek Ax (zein Leizarraga)rengandik hartu, bata bestearen segidan, gero E-n ezarri zituen moduan, aurkitu bait zituen H-engan: "impossible, *eciña*"; "incapable, *ecindua*", eta orobat "incapacité, *ecindura*" azken hau jaso ez arren. -*dura*-z ikus § 3.6.

352. Justificar, *bitoretu*.

M-k ez du partizipioa eriden ahal. Adjektiboa, aldiz, Ax-en bi pasartetan eta Harizmendirengan. Bai adjetiboa eta bai aditz izena (zein partizipio bilakatu ohi duen L-k) ditugu H-en hiztegian: "justifier, *bitoretcea*", "il a été justifié, *bitore athara da*".

370. Libertad, *escudencia*, *lacho*.

Ax 143 lehendabizikoarentzat eta Ax 43 (baina adj.) aurkezten ditu M-k. Bi berbak dira Ax-ek erabilien artean (bigarrena baita Leiz, Chourio, EtxZib, EtxSar, Pouv, Materre zein Gasteluzarrenetan ere) eta, beraz, L-k bere E-rako eskuragai zituen; halere, nahiago dut H "liberté, *escudencia*"; "il a pris la liberté, *escudencia hartu du*"; "libre, *lacho*"; "il est en liberté, *lachoan da*". Ohar bedi jarraian direla hitzok oro H-engan, hartzaileak mantentzen duen batasunean; lehendabizikoaren

kasuan bokal ezberdintasuna ere ez doa Ax-en alde, gainerako hautagairik ez balitz kontraktasun handiegia ez litzatekeen arren.

391. Malicia, *amarrua*.

Ez Ax ez Pouv-rengan aurkitzen du M-k eta *OEH*-koek "tradición septentrional no suletina desde el s. XIX" diote. Cf. H "malice, *amarrua*", "malicieux, *amarruxua*".

428. Moneda, *chebea*.

M-k ez du esanahi honetarako *moneda* darabilen Ax-engan kausitu ahal. H-k Ax-ena eta beste baliokide hau dakartza: "monoye, *moneda*, *chebea*"; "la monoye d'un écu, *luis baten chebea*". EF-n "*chebea*, menu".

Tarteko gradu anitz da, noski, eta hortik erabakien zailtasuna.

Larramendiren, eta hiztegi gintza elebidun moeta baten ariketaren alderdi bat ezagutzeko, hiztegi gintza honen arkeologiarena, azken finean, ohar bekie segidako adibideei:

5. "abrigo, *malda*" : "abri, *malda*", "à l'abri, *maldan*";
8. "acabarse, *neitu*" : "achever, *neitcea*";
12. "aceptar, *onartzea*" : "accepter, *onharcea*";
15. "acomodar, *onsatu*" : "acommoder, *onsatcea*";
66. "arruinar, *billacatu*" : "ruiner, *billaquatcea*";
138. "claramente, con voz clara, *ocenqui*" : "clairement, *ocenqui*";
171. "costumbre, *aziura*" : "coûtume, *hazdura*";
- 195-196. "desconfiado, *fidagaitza*. Desconfianza, *fidagaiztasuna*" : "méfiant, *fidagaitça*. Méfiance, *fidagaiztassuna*";
203. "despedazar, *pedazatu*" : "rapiecer, *pedechatcea*";
261. "estopa, *istupa*" : "istupa, étoupe";
274. "festividad, *eguzaria*" : "pesta, *eguzaria*, fête";
284. "frente, *belarra*" : "front, *belarra*";
- 332-333. "impotencia, inhabilidad, *eciña*. Impotente, inhábil, *ecindua*" : "impossible, *eciña*. Incapable, *ecindua*";
352. "justificar, *bitoretu*" : "justifier, *bitboretcea*".

Egia da 14 hauei 17 kontrajar dakizkiekela beste era honetakoak: 26. "ajar, *marruscatu*" : "froter, *marrusquatcea*", 44. "amortecimiento, *iltura*" : "appesantissement, *bildura*", 96. "biêldo, *arrastelua*" : "rateau, *arrestellua*", etab. non gaztelaniazkoa ez den iturrikoarenaren kide fonetiko edo morfologikoa. Alabaina, esanguratsua iruditzen zait euskal hitzak erdarazko kidetasun hain ertsiko ordainetan bilatzeko borondatea.

Hau bada *E*-ko lehen zatiko joera ezinukatuzkoa, areagotzen da lanean jarraitu ahala eta ia erabateko bilakatzen amaierarantz; ikus H-ren bitartez osatu *E*-ko sarrerak:

593. "satisfacer, *asquietsi*. Satisfecho, *asquietsia*" : "satisfaire, *asquiestea*. Satisfait, *asquixia*";
600. "semejante, *alayo*" : "balaioa, pareil, semblable";
603. "separar, *esleitu*" : "indiquer, instituer, ordonner, *esleitcea*";
608. "sílaba, *letraya*" : "sillabe, *letraia*";
610. "soberano, *orotaco*" : "souverain, *orotaco*";
611. "soberbio, *pompatsua*" : "superbe, *pompaxua*";
622. "suponer, *balizcatu*" : "suposer, *balizcatcea*";

- 624-625. "suspirar, *aubendu*. Suspiro, *aubena*" : "soupir, *aubena*. Soupirer, *aubendatcea*";
629. "tacha, *narraioa, narrioa*" : "tâche, *notha, narraioa*";
639. "tener, *assir, achiquitu*" : "tenir, *atchiqutcea*";
643. "tirano, *amia*" : "tiran, *tirano, amia*";
645. "tizón, *supita, ichindia*" : "tison, *itcbindia*";
655. "tronco, *mozorra*" : "tronc, *mozorra*";
656. "trueno, *eurciria, iusturia*" : "tonnerre, *eurciria*";
657. "tumulto, *biaorea*" : "tumulte, *biaorea, alarma*";
659. vacaciones, *lanartea*" : "vacances, *lanbarteac*";
661. "vagabundo, *ibildauna*" : "vagabond, *ibildauna*";
671. "viagero, *bideranta*" : "voyageur, *bideranta*";
672. "vidrio, *beraña*" : "vitre, *beraña*";
- 674-675. "vigor, *azcartasuna*. Vigoroso, *azcarra*" : "vigueur, *bazcartasuna*. Vigoureux, *bazcarra, indarsua*";
680. "vivero, *nintegua, mindegua*" : "pepiniere, *mindegua*";
686. "uso, *oitzza*" : "usage, *ohitza, haztura, usaia*".

Orain lehengo % 45 inguru izan beharrean % 90-91 aurkitzen dugu. Bi hizkuntza erromanikootan izan den eboluzio fonetiko eta lexikoa izan delako nolabaiteko hurbiltasun handiagoa izatea letra hauetako lexemen artean baliteke; halaz guztiz zerbakiok zirrikitu gutxi uzten diote lehen aurreratu diagnostikoari: presak eta amaitu beharrak hiztegegilea lehen emaroago erabili testu-iturriak, duten aurrelan nekosoarekin, utzi eta iturri errazagoetara, hiztegiatar jo du; han ere, gainera, bertatik bertara bere egitekoa burutzen laguntzen zioten sarrera bereziotara.

3.9. Gauzak zailtzeko, mia bedi hurrengo sarrera hau: H "familier, *ausart, trebe, entregu*". Gogoratu beharko ote norena den harako "orai badirudi euskarak ahalke dela, arrotz dela, eztela iendartean ausart, entregu, bithore eta ez trebe" ? (bidebatez, "zeren are bere herrikoen artean ere, ezpaitakite batzuek nola eskiriba eta ez nola irakur"). Hara beste hau ere: 470. "Oponerse, *contracartu*, oposición, *contracarra*". Izena ezaguna da Ax-en (eta erabilia geroztik); ez aditza, aldiz. Alabaina, haren iturri zuzena H "opposer, *contra[r]tcea*", "opposition, *contracarra*" dela onartzen badugu ere, badirudi horrek ez duela oztopatzen azken iturburua Ax bera izatea eta haren izena oinarri harturik H-ek, beste hainbatetan legez (cf. § 3.6.) *-katu*-ren bitartez aditza eratzea.

Bide berean garamatza goiko esaldiok dakartzan "Irakurtzailleari"ren aurreko zatiaren eta H-en gramatikako "Iracurçailleari"tik ondoren ezartzen dudanaren arteko erkaketak:

[...] Hunetzaz kontent ezpazara, egizu zuk zeure moldera, eta zure herrian usatzen eta segitzen den bezala. Zeren ez naiz ni hargatic bekhaitzuko, eta ez muturturik iarriko. Aitzitik haur da nik nahi nukeien gauzatarik bat, ene enseiu aphur hunek kilika zinitzan eta gutizia, enseiu hobeago baten egitera eta ene hemengo falten ere erremediatzera.

[...] deliberatu dut obra chume hunen arguitarat emateco, eta menturaz hau içanen da causa cembait bercec hartuco baitu deliberatione obra hobeago baten eguiteco, hargatic ni ez naiz bekhaitzuco, aiticic hori içanen da ene placera;

seguratu naicelari^c nor nahi den ni baiño gaiago dela hunelaco materiez arguita-
suna guehiago emateco euscaldunei.

Loturaren sendotasuna markatzeko komeni da 506-507 orrialdeetako “Escualdu-
nei gomendioa eta abisua” interesgarri eta izenburu oihartzunduneko pasarteren bat
ere hona ekartzea. Axularrek aipatu atal horren aitzineko bietan bezala “badaquiçue
haiñitz mudança guisa ematen çaiola escuarari haiñitz herritan, hala nola” batez
zenbait aipatu ondoren hara zer gehitzen duen:

Orai bat bederac ikhar eçaçue ala hartu ditudan bideac, ala utci ditudan moldeac
diren hoberenac, eta axeguiñ eguiñen darotaçue niri çuen iduria horren gaiñean
errateaz liburu hau harcen duçuelaric asaiaca bat beçala, ondoan eguiñ diteque
mudança behar dena gauçac ongui ikhartu ondoan.

Blanca Urgell-ek (1992) aurkeztu du Harriet eta Axularren arteko lotura azter-
tzeko arrazoi berri bat Añibarrok H-en gramatikako hiztegietatik, batez ere lehene-
tik, ateratako hitz zerrenden zioa ikertzean: berak azaltzen duenez hiztegi horien
erabilera, *Hiztegi hirukoitza* bazuen eta bera ere hiztegi gile genuen, lotua izan daiteke
Axularren bizkaieratze lanekin. Izan ere, Harrietena izan zitekeen iparraldeko hitzak
azaltzeko aurki zezakeen berariazko bide bakarra. Larramendik (*HH xxxv*) “cuyas
voces con otras que le faltan de su dialecto se hallarán en mi Diccionario” bazioen ere
Harrietena erosoago gertatu behar zitzaion Añibarrori, batez ere sarrerak euskaraz
ematen zituen zatia, bizkaitarrak gehien progotxatua esan bezala. Urgell-ek erakus-
ten duen bezala (1992: 237-238), Axularrek darabiltzanak azaltzeko baliagarri
zitzaizkion hitz anitz, 63 lehendabiziko 139ren artean (% 45,32), berezi zuen Añi-
barrok Harrietten Gramatikan hartutakoetan: *adin, anzatsu, alferrik, abalke, abantzi,*
abalak, aitzitik, aise, aiseki, aitzinean, airatu, erremusina, arraza, leiñu, arroda, arnoa,
aski, ausartki, autsiki, aurkitu, atsekabe, egotzi, bastari, barbera, barur, barazkari...
Urgell-ek horrenbestez “[gertakari] honek Harrietten hiztegiak Axularrengan dauka-
la iturri nagusi bat esan nahi dezake[ela]” deritzo.

Antzekotasun soilen bildumak bereziki goian eman hitz gehienak bezain arrun-
tak direnean ez dezake susmotik gorako ezer eskura: osoko loturak behar ditugu.
Hertsi hertsian Harrietten Axularrenganako zorra frogatzeko hark Axularrengandik
hartu eta gordetako hutsak, bat gutxienez, genituzke beharrezko. Horrenbestearino
ez gara iritsi, dakidanez. Haatik, badira hapax legomena albo batera utzirik ere
iturri-egilearen *usus scribendi* delakoan gure usteak sendotzeko bideak, Axularren
bikoteen (edo hirukoteen) aldeko jaidura, esaterako; lehen Larramendiren Eraskina
eta Harrietten hiztegiak lotzeko erabili ditugun legez, orain Axular eta Harriet
lotzeko erabiltzen saia gaitezke. Emaitzak urriago izango badira ere, esanguratsu
iruditzen zaizkit:

H *aise, errech* “aise”: Ax 145 Orduan, lehen *erraz* zena ere, gaitz bihurtzen da.

Untzia itsas-zabalean, denbora ederrarekin *aise* erabiltzen da...

H *aisequi, errechqui* “aisement”: Ax 58 hosinean barrenago zaudenean eta orai
baiño flakoago zarenean, *aisekiago* eta *erraxkiago* iltkiko zarela.

H *arabera, eredura* “selon, suivant”: Ax 187 giristino bezala Jainkoaren manamen-
du sainduen *arauaz* eta *ereduz* mantena nendilla.

H *gul[ti]itan, bakhan* “rarement”: Ax 226 Zeren han baita gudua eta konbata
egunoro eta biktoria eta garaitia *bakhan* eta *gutitan*.

H *bambatic hambatean* "tant pour tant" : Ax 111, 115, 353(2).

H *berxia, mebarra* "étroit, m. étroite, f.": estimatzen duzu dela hertsu, *mebar, eskas* eta abarizios.

H "arrerages" *intresac, sensuac*: Ax 55 gerthatzen zaika *zensuko* eta *intereseko* diruaren irabazia pagatzen ez-tuenari gerthatzen zaikana; 387 Ezta behin ere ifernuko obligantzaren *zensua* eta *interes*a iraungitzen.

H "arrêter" *guelditcea, baratcea*: Ax 298 ...ezansiatu behar eta ez *baratu*... ez-tut *gelditu* behar eta ez ezantsiatu.

H "château" *gaztelua, jaureguia*: Ax 3 ...beguiraille bezala iratzarririk dagoen *iauregi* eta *gaztelu* handi, eder, noble hartako seme.

H "clair" *clar, ocena*, arguia: Ax 5 Berak dira bere baithan asko *klar* eta *ozen*.

H "couper" *ebaquitcea, picatcea*: Ax 266 Baiña mahastiak behar zirela *ebaki* eta *pikatu*.
etab.

3.10. Itxura batean, badirudi Larramendik Landucciren hiztegiarekiko juzku gaizto bera errepikatzen due hemen ere; hots, H ez zaiola batere baliagarri gertatu bere urrian, hura ateratzerakoan inprimategian edo harako bidean zuen bere hiztegian bilduak bait zituen dagoeneko han diren eta bertan falta diren iparraldeko hitz anitz. Bat edo beste peitu zituela konturatuaz inprimaketa amaitzerakoan, berriz H-ra bihurtu eta hango zenbait hitz jasoko zituen E-n. Haatik, dagoeneko badugu itxura eta sasiaitorretan ez gelditzeko ziorik eta emaitza onik izan nuen H aldameanean ezarririk *HH* barrena ostera txiki bat egitea erabaki nuenean (cf. Lakarra 1991a).

Horrenbestez L-k H *HH*-aren gorputzean bertan, ez soilik E-n, erabili zuela baieztatu ahal izan nuen: L-k "caza de aves, *ibiza*", "cazador, *ibiztaria*"; "cazar, *ibiztatu*" dakartza, <h> horiek, hitz barneko kokagune horretan, ez dute zalantzarik uzten iparraldeko iturri idatziren batetik hartuak direla, beste askotan bezala gorde duelarik puntu horretan iturburuaren grafia (ik. gorago § 3.4): cf. H "chasser, *ibiztatcea*", "chasse, *ibicia*", "chasseur, *ibiztaria*". Bigarrena (oraingoan huts bateratzaile oso eta betea) H "bagatelles, *chirebilqueria*" L "bagatela, *chireilqueria*" da, iturburuko formaren zuzentasuna emandakotzat joaz, mailebatzailea <h> kentzera mugatuaz.

Ez du inork, dakidanez, Mitxelena Eranskinean egindako iturri bilaketa *Hiztegi Hirukoitza*-ren gorputzean burutu, ez eta hasi ere. Horrelako eginkizun baten berrezko zailtasunez landa, nago bazela horren falta zurrizten zuen aurreiritzirik: hots, *HH*-ean azken finean iturri nagusia ez litzateke Larramendiren beraren Minerva baino, dena edo gehiena asmatu baitzuen. *Hiztegi Hirukoitza*-ean ere iturriak, ahozkoak eta idatziak, erabili ziren eta filologoen lanerako gogo faltak edo baino ez du azaltzen (ez zurrizten) zabal eta zehatz horko sarreraren iturburuak aspalditik ez ezagutua. Hemen, ordea, batzu zaizkit axolazko (cf. Lakarra, 1994c). Ia segurtasun osoz, Harrietengandik hartutako hitz anitzen artean dira hurrengo eskutadok:

acto, eguiña, *eguintza* : action, *eguiñça*.

adolescencia, *gaztetasuna*, gazte-dembora, gazteera, gazteenera : adolescence, *gazte-tassuna*.

amor, *amodioa*, amorioa, *naicundea*, amaera, maitaera, amore, onesguna, onirizcoa: amour, *amodioa*, *nahigundea*.

amoroso, maitatia, maitatsua, onestia, *amodiotsua*, biotzutsá, amutsua : amoureux, *amodiosa*, *amodioxa*.

anciano, anciñacoa, agure zarrá, *adintsuá*, adinandia : ancien, çaharra, *adinxua*.
 austeridad, mortificación, *hildurá*, illerazqueta : appesantissement, *hildura*.
 atadura, lotura, lotera, *estecadura*, estecallua : attachement, *estequadura*.
 belleza, *edertasuna*, ederrera : beauté, *edertassuna*.
 bibliotheca, librería, *liburutegua* : bibliotheque, *liburutegua*.
 blancura, zuritasuna, *churitasuna*: blancheur, *churitassuna*.
 bondad, *ontasuna*, ongundea : bonté, *ontassuná*.
 brevedad, en otras cosas, laburra, *laburtasuna* : breveté, mochtassuna, *laburtassuna*.
 carnal, luxurioso, *araguicoia*, araguitarra : charnel, *haraguicoia*.
 caución, seguridad, fedecaya, *bermeá*, *bermeoá* : caution, *bermea*, cautionnement, *bermeoa*.

Hitz eratorriak, konposaturen bat halaber, ditugu hartutakoen artean. Euskal hiztegegintza historikoaren egoera hitsak eta —HH—aren eraikuntzaren inguruko aurreiritziek— eraman gaitzakete bere aldetik asmatzeko asmo gehiegirik gabe hor ezarri hitz zenbait HLEH-an bezala Larramendiri leporatzera: cf. *egintza* (*1745); *liburutegi* (*1745), *estekadura* eta *ontasun* dagoeneko Leizarragarengan dokumentatuak izaki, eta *laburtasun* 1636an, zailago zen hauek ere L-ren asmakizuntzat hartzea: *hildura* (*XVII, 1747) datorrelarik —baina *hilduratu* (*1745) badirudi hiztegegilea ez dela ez H ez L-z ohartu; *haragikoi*-k ez darama inongo urterik eta *bermeo*, azkenik, ez da hiztegiiko sarreren artean. Ikusi dugunez ez hari ez euskal hiztegi gile zaharrei beharbada zama nekosoa ez iruditu arren inoren hitzena, are inoren asmakizunena, benetan gertatua ez da hori, dakigunez.

Segidan datozenak ere Larramendik HH—ean egiten duen H-ren erabilerari dagokionez parekagarri dira eta eredu hura erabiliak baino ez dakar andoaindarrarenean azaltzea:

abatimiento, *beeratzapena* (id s.u. baxeza), beeratzea : abaissement, *beberamendua*.
 abundancia, ioria, iyoria, ioritasuna, iyoritasuna, ugaría, ugaritasuna, naroá, narotasuna, *francotasuna* : abundance, *fragancia*.
 abreviatura, *laburra*, chaburra : abbreviation, *laburrunça*.
 acomodar, componer, maneatu, compondu, zucendu, *onguitu* : accomoder, *onsatcea*.
 asseguración, segurutzeta, *segurundea*, bermea, bermegoa : assurance, *seguramendua*.

Ikus daitekeenez, Larramendik oinarriak onartu arren, atzizkiok (*-mendu* agerriki) ez bide gogoko eta bestez ditu aldatzen. Hertsia-hertsian hitzberriok Larramendiren sorkuntza direla esan beharko bada ere, zehaztasunak moldakuntza baino ez direla kontuan hartzea garamatza: *frankotasuna* (*XVIIe.a., 1809) eta *ongitu*-ren (*XVIIe.a., 1782) historian (eta lekukotasunen balioaren epaiketari) garrantzia poxia duela deritzot *franganzia* eta *onsatu*-ren H-ko ereduak.

3.11. Nago bazela E-ko H-en erabileran H eta HH—aren azterketa erkatua eskatzen zuen arrazoi formalik. § 3.2.era bihur bagintez eta Larramendik E-n egindako H bere iturriaren erabilera mia bageneza, ohartuko ginatke erabilera hori ez dela bat eta bera E-ren zati guztietan. Ene kopuruen arabera 10 dira lehendabiziko 100en artean, beste 16 100.etik 200.era, 9 hortik 300.era, 12 handik 400.era 26 gero 500.era. 15 hortik 600.a bitarte eta beste 27 akaburengo 691.era arte. Honek berez ez zukeen beharbada gauza handirik adieraziko, aldakorra izaten baita usu

iturri erabilera, are testu bakarrean ere. Alabaina, § 3.7.ean ikusi bezala, hiztegi-
leak iturriko erdararen eta berak sarreratzat erabiliko duen erdararen arteko hotski-
detasunaz baliatzen delarik hitz bat sartzeko edo kanpoan uzteko, eta
frantses-euskara delarik iturri nagusi —ia bakar— (cf. Lakarra 1991a eta aurreko
§§) azaldu beharreko bilakatzen zaigu *E*-ko lehendabiziko zatian 37 baino ez izatea
H-tik jasoak bigarreneko 68ren aurka; hau da, *E*-ren bigarren zatian *H*-ren erabilera
ia lehendabizikokoa halako bi izatea. *E*-ren erdia 395-396.ean jarri beharrean zertxo-
bait aurrerago 329-330.ean jar bagenez a are bistakoago litzateke 1.koaren eta 2.goa-
ren arteko desoreka: hogeitabost larogeiren kontra.

Arrazoi erabat praktikoa da honela gerta dadin: proba zuzenketak ezagut ditza-
nak badakike azken orduko gehiketak ez direla ematen hein berean liburua edota
artikuluaren zati guztietan, eta ez soilik (edota, ez batez ere) gehitu beharren arabera
ihardun ohi delako; presak eta aukerak zuzen gehiago izan ohi dute. Ez ote zen
horrelakorik gertatu *Hiztegi hirukoitz*-ean ere? Bai ene ustez. 329.ean amaitzen dira
E-n b letraren sarrerak eta 330.ean hasten *i*-renak; bada, *Hirukoitz*-ean *b*-ak amaitzen
du lehen liburukia eta *i*-ak hasten bigarrena. Ez ote da *E*-ren bigarren zatian areago-
tuko *H*-ren erabilera dagoeneko *HH*-aren gorputzeko lehen liburukian handik sartu
nahi zuen gehiena sartua zuelako baina ez aldiz bigarren liburukian? *HH*-era bihurtu
eta *H*-ren erabilera sistematikoago ikertuaz hara *A* letratik atera gabe eta segurura
jota zer eriden dezakegun:

- abandonar, utzi, lajatu, *largatu*: abandonner, *largatcea*.
- abaxar, beeratu, *beetitu*, jachi, erachi; baxar, jachi, jatsi, beeratu, *beetitu*: abaisser, *apalcea*, *beheiticea*.
- abatimiento, *beeratzapena* (id s.u. baxeza), beeratzea: abaissement, *beheramendua*.
- abundancia, ioria, iyoria, ioritasuna, iyoritasuna, ugaria, ugaritasuna, naroá, nara-
tasuna, *francotasuna*: abondance, *fragancia*.
- abreviar, por acortar, *laburtu*, chaburtu: abbreger, *laburcea*; abreviatura, *laburrera*,
chaburrera: abbreviation, *laburquña*.
- abreviar, *edaratu*, edaran, abereac edanarazo, edanaraci, abereac edateratu: abbre-
ver, *edaratea*.
- axenjo, *asensioa*: absinthe, *acencioa*.
- acomodar, componer, maneatu, compoundu, zucendu, *onguitu*: acomoder, *on-
satcea*.
- acomodamiento, composición, comundanza, eguicunea, ongundea, compoundura,
zucendurá, *onguidurá*: accommodement, *onguia*.
- acto, eguiña, *eguintza*: action, *eguiña*.
- adolescencia, *gaztetasuna*, gazte-dembora, gazteera, gazteenera: adolescence, *gazte-
tassuna*.
- aguzar, zorrotzu, *chorroistu*, ezteratu: aiguiser, *chorrochtea*.
- amor, *amodioa*, amorioa, *naicundea*, amaera, maitaera, amorea, onesguna, onirizcoa:
amour, *amodioa*, *nabigundea*.
- amoroso, maitatia, maitatsua, onestia, *amodiotsua*, biotzutsá, amutsua: amoureux,
amodiosa, *amodioxua*.
- anciano, anciñacoa, agure zarrá, *adintsúa*, adinandia: ancien, çaharra, *adinxua*.
- antiguamente, anciña, anchina, aunciña, *baraincina*, lengó, lenagoco eran: ancien-
nement, *baraincina*.
- aparejos, instrumentos, *lanabesac*: appareil, *lanabesa*.

austeridad, mortificación, *bildurá*, illerazqueta: appesantissement, *bildura*.
 arribar, llegar, etorri, eldu, *jeitú*: arriver, ethorcea, *jeitea*.
 assegurar, poner segura alguna cosa, *segurutu*, sendotu, seguru, sendo ifiñi: assurer, *seguratcea*.
 aseguración, segurutztea, *segurundea*, bermea, bermegoa: assurance, *seguramendua*.
 atar, lotu, liatu, orapillatu, corapillatu, *estecatú*: attacher, *estequatcea*.
 atadura, lotura, lotera, *estecadura*, estecallua: attachement, *estequadura*.
 atrevido, *ausarta*, atrebitu [audacia-n hona bidaltzen du]: audacieux, *ausarta*; atrevimiento, *ausarcia*, atrebencia: audacia, *ausarcia*.
 avanzar, adelantar, aurreratu, aurratu, *aitzinatu*: avancer, *aitciñatcea*.

Azterketa sakonago baterako ikus Lakarra 1994c, non Larramendiren *HH*-ko 150 sarreratik gora H-en zordun edo moldaketa direla erakusten den, inoiz (cf. hemen s.u. “abatimiento”, “acomodar”, “arribar”, etab.) atzizki edota erro sinonimoen aldaketa bide delarik bada ere. Lan horretako emaitzen arabera —eta bestelako iturriez (Leizarraga, Axular) egin daitezkeenak kontuan izanik— berrikusi beharko dira Azkarate 1992-ko ondorioak; esaterako *jainkotasun* H-n dugu lehenago.

4. Edizioaz

Hiztegietako sarreretan egitura eta ordena berezia zegoen zegoenean gorde dugu. Huts nabarmenak zuzendu egin dira, oharrean adieraziaz; “F[autes] à c[orriger dans les Dictionnaires]”-en (511-512. orrialdeetan) zerrendatan egileak gogoratuak berriaz markatu ditugu. Bi hiztegien osagarri, frantses-euskara zabalago eta hitzaurrean azaldu arrazoiengatik, interesgarriagoaren bihurketa Eranskinean ematea beharrezko begitandu zaigu, luzexka atera arren. Horretan eta, gutxiago, euskara-frantsesean kakotx artean bigarren edo n-garren sarrerak ematen dira, ahalik eta informazio gutxiena gal dadin.

5. Bibliografia

- Aceró, I., 1985, “El *Diccionario latino-español* y el *Vocabulario español-latino* de Elio Antonio de Nebrija: análisis comparativo”, *Anuario de lingüística* I, 11-25.
- Akesolo, L., 1967, “Un diccionario vasco inserto en las *Mémoires de la langue celtique*, de Bullet (1775-1760)” *BAP* 23, 141-147.
- Alonso, A. 1951, “Reseña de Samuel Gili Gaya, *Tesoro lexicográfico 1492-1726 (I)*”, *NRFH* 5, 324-328.
- Altuna, P., 1985, “Azpitarteren hiztegi argitaragabea Loiolan”, *Symbolae* II, 1097-1110.
- _____, & Lakarra, J. A., 1990, (arg.), *Manuel Larramendi. Euskal testuak*, Andoain.
- Alvar Ezquerro, M., “Diccionario y gramática”, *Lingüística Española Actual* 4, 152-212.
- _____, 1992, “Tradición en los diccionarios del español”, *RSEL*, 22/1: 1-23.
- Anderson, J. D., 1972, *The development of the English-French, French-English bilingual dictionary: A study in comparative lexicography*. Ph. D. diss., Baton Rouge, Louisiana State Univ. (Ann Arbor UMI).
- Añibarro, P. A., [19. m. hasiera], *Voces bascongadas diferenciales de Bizcaya, Guipúzcoa y Navarra*, L. Villasanteren arg., Bilbo 1963. Ik. Urgell.
- Aresti, G., 1973, “Léxico empleado por Leizarraga de Briscous”, *FLV* 5, 61-128.

- Armogathe, J.-R., 1973, "Néologie et idéologie dans la langue française au 18e siècle", *18ème siècle* 5. 17-28.
- Astigarraga y Ugarte, L.-de, 1825, *Diccionario manual bascongado y castellano, y elementos de grámatica*, Donostia.
- Azkarate, M., 1991, "Basque Lexicography" in F. J. Hansmann et alii, *Dictionaries*, de Gruyter, Berlin-New York, III, 2371-5.
- , 1992, "Larramendiren hitz-eraketa", in Lakarra (arg.) 1992b, 207-219.
- , 1993, "Oihenarten lexiko-sorkuntza" lan argitaragabea.
- Azkue, R. M^a, 1905-06, *Diccionario vasco-español-francés*, 2. arg. eraskin batekin, Bilbo 1969.
- Azorín, D., 1988, "El Suplemento al Tesoro de la lengua castellana o española de Sebastián de Covarrubias y Orozco", in Ariza et al. (arg.) 1988, 683-693.
- Bakker, P., G. Bilbao, N. G. H. Deen & J. I. Hualde, 1991, *Basque pidgins in Iceland and Canada*, ASJU-ren Gehigarriak, 23, Donostia 1991 (= ASJU 25/2. 315-467).
- Barber, Ch., 1976, *Early Modern English*. London: André Deutsch.
- Bassols de Climent, M., 1945, "Nebrija en Cataluña", *Emerita* 13. 49-64.
- Bilbao, G., 1991, "Larramendiren garaikide bat: zenbait xehetasun Joanes Etxeberri Sara-koaz", ASJU 25/3. 751-768. Berrarg. in Lakarra (arg.) 1992, 177-192.
- , 1992, "Pouvreuren hiztegi lauhoitza", ASJU 26/2, 341-389.
- Bourland, C. B., 1974, "The Spanish schoole-master and the polyglot derivatives of Noel de Berlaimont's vocabulaire", *Revue Hispanique* 81. 283-318.
- Bray, L., 1986, "Richelet's *Dictionnaire françois* (1680) as a source of *La porte des sciences* (1682) and Le Roux's *Dictionnaire comique* (1718)" in Hartmann (arg.), 1986, 13-22.
- Breva Claramonte, M., 1985, "Prólogo", in Lázaro Carreter 1985, 7-34.
- Brunot, F., 1906, *Histoire de la langue française des origines à nos jours*. Berrarg. A. Colin, Paris, 1967.
- Casares, J., 1969, *Introducción a la lexicografía moderna*, Anejo 52 de la RFE, C.S.I.C., Madril.
- Chaho, A., 1856, *Dictionnaire basque, français, espagnol et latin*, Baiona.
- Collison, R. L., 1982, *A history of foreign-language dictionaries*. Andre Deutsch, London.
- Colón, G., & A.-J. Soberanas, 1979, "Estudio preliminar", in id. (arg.), *Elio Antonio de Nebrija. Diccionario latino-español (Salamanca 1492)*, Puvill, Barcelona.
- , & ———, 1985, *Panorama de la lexicografía catalana*, Encic. Cat., Barcelona.
- Cooper, L., 1960a, "Sebastián de Covarrubias: una de las fuentes principales del *Tesoro de las dos lenguas francesa y española* (1616) de César Oudin", *BH* 62/4. 367-397.
- , 1960b, "Girolamo Vittori y Cesar Oudin: un caso de plagio mutuo", *NRFH* 14/1-2, 3-20.
- , 1962, "El *Recueil* de Hornkens y los diccionarios de Palet y de Oudin", *NRFH* 16/3-4, 297-328.
- Covarrubias, S., 1611, *Tesoro de la lengua castellana o española*. Faksim., Madril Turner 1979.
- Deen, N. G. H., 1937, "*Glossaria duo vasco-islandica*", G. Bilbaoren itz. eta arg. eta G. Bilbao eta J. I. Hualderen hitzaurreekin, in Bakker et al. 1991, 17-106.
- Dibbets, G. R. W., 1988, "Dutch Philology in the 16th and 17th Century", *HL* 15/1-2. 39-61.
- Dodgson, E. S. (arg.), 1897, *Modo breve de aprender la lengua bizcaina compuesto por el Ldo. Rafael Micoleta, presbitero de la muy leal y noble villa de Bilbao*, F. de P. Díaz, Sevilla.
- , 1898, "The Biscayan grammar. Vocabulary and bilingual dialogues of Rafael Micoleta (Bilbao 1653)", *RLPbC* 31. 35-41.
- Echenique, Mª T., 1985, "Campomanes y el proyecto de un gran diccionario vasco", in *Symbolae* II, 1089-95.

- Etxebarria, J. M., 1990, "XVIII eta XIX. gizaldietako sei hiztegi argitaragaberen berri", in E. Perez & P. Urkizu (arg.), *Patxi Altunari Omenaldia*, 63-83, Mundaiz, EUTG, Donostia.
- Faust, M., 1981, "Schotelius' concept of word formation" in Geckeler et alii (arg.), 359-370.
- Filipovic, R., 1986, "The beginnings of lexicography in Croatia" in Hartmann (arg.), 1986, 65-73.
- Fita, F. (arg.), 1880 [1653], *Modo breve para aprender la lengua vizcayna. Compuesto por el doctor Rafael de Micoleta presbitero de la M. L. y N. villa de Bilbao*, V. Dorca, Gerona.
- _____, 1880-81, "Suplementos al *Diccionario Trilingüe* del P. Larramendi, escritos en 1746 por el P. Fr. José de María Carmelita Descalzo" *Revista de Ciencias Históricas*, Bartzelona.
- Gallina, A., 1959, *Contributi alla storia della lessicografia italo-spagnola dei secoli XVI e XVII*, Olschki, Firenze.
- Garate, J., & Ruiz de Arbulo, F., 1971, "El lexicógrafo José María de Aizpitarte, vecino de Vitoria", *BISS*, 257-267.
- García Macho, M. L., 1988, "Estudio comparativo entre dos ediciones del diccionario latino-español de Elio Antonio de Nebrija", in Ariza et al. (arg.) 1988, 845-858.
- Gili Gaya, S., 1960, *Tesoro lexicográfico (1492-1726)*. I, A-E, C.S.I.C., Madrida
- _____, 1963, *La lexicografía académica del siglo XVIII*, Cuadernos de la Catedra Feijoo 14, Universidad, Oviedo.
- Gomez, R., 1991, "Larramendiren gramatika eta gramatikagintzaren historia", *ASJU* 25/3. 783-796. Berrarg. in Lakarra (arg.) 1992b, 193-205.
- Guerrero, G., 1988, *El léxico en el Diccionario (1492) y en el Vocabulario (¿1495?) de Nebrija*, Doktorego tesia, Málaga Unibertsitatea. Mikrofitxetan argitaratua.
- _____, 1990, "Nebrija, autoridad en el *Tesoro* de Covarrubias", *RFE* 70. 133-141.
- Gulsoy, J., 1959-62, "La lexicografía valenciana", *Revista Valenciana de Filología* 6, 109-141.
- Harriet, M., 1741, *Gramatica escuaraz eta francesez, composatua francez hitzcuñça ikbasi nabi dutenen faboretan*, Fauvet, Baiona.
- Hartmann, R., (arg.), 1986, *The history of lexicography. Papers from the Dictionary Research Centre Seminar at Exeter, March 1986*, John Benjamins, Amsterdam-Philadelphia.
- _____, (arg.), 1989, *Lexicographer and their works*. Univ. of Exeter.
- Haugen, E., 1986, "Learned lexicographers of the North: seventeenth-century vignettes" in Hartmann (arg.), 1986, 99-105.
- Hayashi, T., 1978, *The theory of English lexicography, 1530-1791*, John Benjamins, Amsterdam.
- _____, 1980, "Principles of English lexicography in the early 17th century", in Koerner (arg.), 1980, 94-101.
- Hüllen, W., 1986, "The paradigm of John Wilkins' *Thesaurus*" in Hartmann (arg.), 1989, 115-125.
- _____, 1989, "In the beginning was the gloss. Remarks on the historical emergence of lexicographical paradigms" in James (arg.) 1989b, 100-116.
- _____, 1990, (arg.), *Understanding the historiography of linguistics. Problems and projects. Symposium at Essen, 23-25 November 1989*. Nodus Publikationen, Münster.
- Ibar (= J. Mocoeroa), 1935, *Genio y Lengua*, Tolosa.
- Ilson, R. F., 1986, "Lexicographic archeology: comparing dictionaries of the same family" in Hartmann (arg.), 1986, 127-136.
- Itkonen, E., 1992, *Universal history of linguistics*. John Benjamins, Amsterdam.
- Jones, W. J., 1991, "*Lingua teutonum victrix?* Landmarks in German lexicography", *HEL* 13: 2, 131-152.

- Kibbee, D. A., 1986, "The Humanist period in Renaissance bilingual lexicography" in Hartmann (arg.), 137-46.
- , 1987, "Bilingual lexicography in the Renaissance Palsgrave's English-French lexicon (1530)", in Aarsleff et alii (arg.), 1987, 179-188.
- Knörr, E., 1987, *Para una edición crítica del diccionario de Maurice Harriet, tesi argitaragabea*, EHU, Gasteiz.
- Kossoff, A. D., 1989, (arg.), *Vocabulario de las dos lenguas toscana y castellana de Cristóbal de las Casas*. Ed. Istmo Madrila.
- Lakarra, J. A., 1984, *Euskal thesauruserako gaiak: Hegoaldeko testuak (1700-1745)*, tesina argitaragabea, EHU-Gasteiz.
- , 1985a, "Larramendiren hiztegegintzaren inguruan", *ASJU* 19/1, 9-50.
- , 1985b, "Literatur gipuzkerantz: Larramendiren Azkoitiko sermoia (1737)", *ASJU* 19/1, 235-281.
- , 1985c, "Berriz Larramendiren segizikoez", *ASJU* 19/2, 439-452.
- , 1986a, "Burgosko Dotrina (1747): I. Testua eta oharrak", *ASJU* 20/2, 533-594.
- , 1986b, "Bizkaiera zaharra euskalkien artean", *ASJU* 20/3, 639-681.
- , 1987, "Lécluseren euskal gramatika. Euskalaritzaren historiako lanabesak (I)", *ASJU* 21/3, 813-916.
- , 1988, "Testukritikaz: I. Stemmarantz" in Lakarra (arg.), *Hiztegiak eta testuak*, EHU, Bilbo.
- , 1990, "RS-en testukritikazko arazoak [...] XVI. mendeko bizkaierazko arretrauez, II" in E. Perez Gaztelu & P. Urkizu Sarasua (arg.) *Parxi Altunari Omenaldia*, Mundaiz, Donostia, 177-190.
- , 1991a, "Testukritika eta hiztegiak: Harriet eta Larramendi", in *Memoriae*, 217-258.
- , (arg.), 1991b, *Memoriae L. Mitxelena magistri sacrum*, (*ASJU*-ren gehigarriak, 14), Donostia.
- , 1992, "Larramendirekin aurreko hiztegegintzaren historiaz: aztergai eta gogoeta", in Lakarra (arg.) *Manuel de Larramendi. Hirugarren mendeurrena (1690-1990)*, Andoaingo Udala-Euskaltzaindia-Gipuzkoako Foru Aldundia-Eusko Jaurlaritzako Kultura Saila, Andoain, 279-312.
- , 1993, *XVIII. mendeko hiztegegintzaren etorkiez*. Doktorego tesi argitaragabea. EHU-Gasteiz.
- , 1994a, "Pouvrearen hiztegia eta euskal hiztegegintzaren historiaz", eskuizkribu argitaragabea.
- , 1994b, "Gogetak Urteren hiztegiez", *ASJU*-n argitaratzeko lana.
- , 1994c, "Harriet Larramendiren hiztegian" eskuizkribu argitaragabea.
- , 1994d, "RS-en testukritikazko arazoak (III): Larramendiren Eranskina eta RS-en tamainaz", *ASJU* 28/2.
- , 1995, "*Hirur lengoaietako tresora*: Euskal hiztegegintzaren historia eta tipologiaz". *ASJU*-n argitaratzeko lana.
- , prestatzen-a, *Euskal hiztegegintzaren hasikinak: hitz zerrendak*, eskuizkribu argitaragabea.
- , prestatzen-b, "Harrieten gramatika (1741)". *ASJU*-n argitaratzeko lana.
- , prestatzen-c, *Sbarbi-Urquijo hiztegia*.
- , prestatzen-d, "Hiztegi berrikuntza hegoaldean".
- , & B. Urgell, 1988a, "Lécluseren hiztegia. Euskalaritzaren historiako lanabesak (II)", *ASJU* 22/1, 99-211.
- , & ———, 1988b, "*Plauto Bascongado*-ren eztabaida: testu bilduma", *ASJU* 22/2, 479-539.

- Larramendi, M., 1728, *De la antigüedad y universalidad del bascuence en España*, Salamanca. Berrarg., Donostia 1978.
- _____, 1729, *El imposible vencido*, Salamanca. Berrarg. Faksimila, Donostia 1979.
- _____, 1745, *Diccionario trilingüe del castellano, bascuence y latín*, Donostia. 2 lib. Faksim. Donostia, 1984.
- _____, 1967, *Diccionario vasco-castellano*, P. Altunaren arg., *Euskera* 12, 139-300.
- Lázaro Carreter, F., 1949, *Las ideas lingüísticas en España durante el siglo XVIII*, Anejo 48 de la RFE, CSIC, Madril. 2. arg. Crítica, Bartzelona 1985.
- _____, 1980a [1972], "El primer diccionario de la Academia", in *Estudios de lingüística*, Crítica, Barcelona.
- Leon-Portilla, A. H. de (arg.), 1982, *Pedro de Arenas. Vocabulario manual de las lenguas castellana y mexicana (1611)*, UNAM, México.
- Lépinette, B., 1989, "Contribution à l'étude du *Tesoro* de Sebastián de Covarrubias (1611)", *HL* 16/3. 257-310.
- _____, 1991, "Etude du *Tesoro de las dos lenguas* (Paris 1607) de César Oudin", *Iberoromania* 33. 28-58.
- _____, 1992, "La postériorité lexicographique de Nebrija. Les *Vocabularius Nebrissensis* latin-français (1511-1541)", *HL* 19: 2/3. 227-260.
- Lope Blanch, J. M., 1978, "Otro aspecto de la relación entre Ménage y Covarrubias". Berrarg. in *Estudios*, 193-200.
- _____, 1979, "El juicio de Ménage sobre las etimologías de Covarrubias", Berrarg. in *Estudios*, 185-191.
- _____, 1989, "El *Vocabulario de las dos lenguas toscana y castellana de Cristóbal de las Casas*". Berrarg. in *Estudios de historia lingüística hispánica*, Arco/Libros 1990, Madril, 111-124.
- Matoré, G., 1967, *Histoire des dictionnaires français*, Larousse, Paris.
- McArthur, T., 1986, "Thematic lexicography" in Hartmann (arg.), 1986, 157hh.
- Miquel i Vergés, J. M., 1938, "La filología catalana en el período de la decadència". Berrarg. M. Segarraren hitzaurrearekin, Ed. Crítica, Barcelona 1989.
- Mitxelena, K., 1958, "Introducción" in Mitxelena & Agud (arg.) 1958. [Orain SHLV-n, II, 762-82].
- _____, 1959, "La obra del P. Manuel de Larramendi (1690-1766)", Cuadernos de la Cátedra Feijoo. [Orain SHLV-n, II, 900-912].
- _____, 1961, "Euskal iztegitilleak XVII-XVIIIgarren mendeetan", *Euskera* 6, 7-22. [Orain SHLV I, 361-372].
- _____, 1963, "Fr. P. A. de Añibarro, *Voces bascongadas diferenciales...* [Villasanteren arg.-ren iruzkina]", *BAP* 19, 105-108. [Orain SHLV I, 411-413].
- _____, 1966, "Azkue lexicógrafo". [Orain SHLV I, 373-384].
- _____, 1970, *Estudio sobre las fuentes del diccionario de Azkue*, Centro de Estudios Históricos de Vizcaya, Bilbo.
- _____, 1974, "De lexicografía vasca (A propósito de *Axular-en Hiztegia* del P. Luis Villante)", *FLV* 6. [Orain SHLV-n].
- _____, 1984a, "Aurkezpena" in Sarasola 1984, 11-23. [Orain SHLV I, 349-360].
- _____, 1984b, "Euskara eta euskararekiko ikerlanak (1700-1880)", *IX Congreso de Estudios Vascos*, Donostia, 237-250. [Orain SHLV II, 948-964].

- _____, 1988, *Sobre historia de la lengua vasca*, J. A. Lakarra (arg.), *ASJU*-ren Gehigarriak 10, Donostia, 2 lib.
- _____, & Agud, M., 1958, *Nicolao Landucci. Dictionarium Linguae Cantabrigiae (1562)*, *ASJU*-ren Gehigarriak 3, Donostia.
- Nebrija, E. A. de, 1492, *Diccionario latino-español, Salamanca (1492)*. Estudio preliminar por G. Colón y A.-J. Soberanas. Facsimil Puvill-Editor, Bartzelona 1979.
- _____, 1516, *Vocabulario de romance en latín*, G. J. McDonald-en arg., Castalia, Madrila, 1973.
- Niederehe, H.-J., 1986, "La lexicologie espagnole jusqu'à Covarrubias", *HEL* 8/1. 9-19.
- _____, 1987a, "La lexicografía española desde los principios hasta el año 1599", in Aarsleff et al. (arg.), 157-166.
- _____, 1987b, "Les dictionnaires franco-espagnols jusqu'à 1800", in Sarmiento (arg.) 1987, 13-26.
- Oihenart, A., 1656, *Notitia utriusque Vasconiae tum Ibericae tum Aquitanicae*, Paris. 2. arg. gehitua (1.koa 1638). *Gazt. itz. J. Gorosterratzuk moldatua, RIEV* 17-19 (1926-28).
- Oroz, F., 1981, "Lucubración sobre un glosario vasco-latino: El *Parergon* de Vulcanius (1597)", in Berckle et alii (arg.), I, 339-357.
- Osselton, N. E., 1973, *The Dumb linguists. A study of the earliest English and Dutch dictionaries*. Leiden & Oxford University Press.
- _____, 1986, "The first English dictionary? A sixteenth-century compiler at work" in Hartmann (arg.), 155-84.
- _____, 1989a, "On the history of dictionaries" in Hartmann (arg.), 1989a, 13-21.
- _____, 1989b, "Alphabetisation in monolingual English dictionaries to Johnson" in Hartmann (arg.), 165-73.
- Oudin, C., 1607, *Thrésor des deux langues, française et espagnole*, Paris. Berrarg. *Reueu, corrigé et augmenté d'une infinité d'omissions, additions, locutions, pbrases, proverbes, sentences & recherches tirées du Thrésor de Covarrubias*, Lyon, 1665.
- Oyharçabal, B., 1989, "Les travaux de grammaire basque avant Larramendi (1729)", *ASJU* 23/1, 59-73.
- Pensado, J. L., 1974, (arg.), *Opúsculos lingüísticos gallegos del siglo XVIII*. Galaxia, Vigo.
- _____, 1976, *Contribución a la crítica de la lexicografía gallega (I)*, Univ., Salamanca.
- Piotrowski, T., 1986, "The development of the general monolingual dictionary in Poland", in Hartmann (arg.), 185-195.
- Quemada, B., 1968, *Les dictionnaires du français moderne (1539-1863)*, Didier, Paris.
- Quilis, A., 1980, (arg.), *Gramática castellana*, Ed. Nacional, Madrila.
- Ramajo Caño, A., 1987, *Las gramáticas de la lengua castellana desde Nebrija a Correas*, Universidad, Salamanca.
- _____, 1990, "De Nebrija al Brocense", *Anuario de Estudios Filológicos*, 13.
- Real Academia Española, 1726-39, *Diccionario de Autoridades*, Madrila. Berrarg. faksim. Gredos, 1979, 3 lib.
- Red, A. W., 1986, "Competing lexicographical traditions in America" in Hartmann (arg.), 1986, 197-206.
- Ros, C., 1764, *Diccionario valenciano-castellano*. Valencia.
- Sacks, N. P., 1984, "Antonio de Nebrija: founder of Spanish linguistics", *Hispanic Linguistics*, 1/1-2, 1-34, 149-176.
- Sagarna, A., 1984, "Euskara XVIII. mendean", *Hizkuntza eta literatura*, 3. 17-114.
- Salmon, V., 1979, *The study of language in 17th century England*, MIT Press, Cambridge. Berrarg. (Studies in the History of Language Sciences, 17), J. Benjamins, Amsterdam.

- _____, 1988, "Anglo-Dutch linguistics scholarship: A survey of seventeenth-century achievements", *HL* 15/1-2. 129-154.
- Salvador, G., 1973, *Incorporaciones léxicas en el español del siglo XVIII*, Cuadernos de la Cátedra Feijoo, 24. Univ. de Oviedo, Oviedo.
- Sánchez Regueira, I., 1981, "La *Grammaire Espagnolle* de C. Oudin: formas y funciones del español en el cruce de los siglos XVI y XVII", *Verba* 8, 113-169.
- _____, 1982, "César et Antoine Oudin: étude comparative des éditions de son *Thrésor* et son importance dans le domaine de la lexicographie", *Verba* 9, 329-340.
- Sarasola, I., 1980, *Materiales para un thesaurus de la lengua vasca*, tesi argitaragabea, Bartzelona.
- _____, 1983, "Contribución al estudio y edición de textos vascos antiguos", *ASJU* 17, 69-212. Berrarg. *ASJU*-ren Gehigarriak, 11, Donostia, 1989.
- _____, 1984hh, *Hauta-lanerako euskal hiztegia*, GAK, Donostia.
- _____, 1986, "Larramendiren eraginaz eta", *ASJU* 20/1, 203-215.
- Saroihandy, J., 1922, "Oihenart contra Garibay y Morales", *RIEV* 13. 448-455.
- _____, 1923, "Doctrina gramatical de Oyhenart", in *Tercer Congreso de Estudios Vascos. Lengua y Enseñanza*, 41-46, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Seco, M., 1987, *Estudios de lexicografía española*. Madrila, Paraninfo.
- Snell-Hornby, M., 1986, "The bilingual dictionary. Victim of its own tradition", in Hartmann (arg.), 207-218.
- Soberanas, A.-J., 1977, "Les edicions catalanes del diccionari de Nebrija", in *Actes del IV Col.loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, 141-203, Barcelona.
- Starnes, T. de W. & G. E. Noyes, 1946, *The English dictionary from Cawdrey to Johnson 1604-1755*, Chapel Hill, N. Carolina. Berrarg. G. Stein-en sarrerarekin, John Benjamins, Amsterdam-Philadelphia, 1990.
- Stein, G., 1981, "The English dictionary in the 15th century" in Geckeler et alii (arg.), 1981, 312-322.
- _____, 1985, *The English dictionary before Cawdrey*. Lexicographica Series Maior, 9, Tübingen, Niemeyer.
- _____, 1986, "Sixteenth-century english-vernacular dictionaries", in Hartmann (arg.), 1986, 219 hh.
- Steiner, R. J., 1970, *Two centuries of Spanish and English bilingual lexicography 1590-1800*. The Hague, Mouton.
- _____, 1986, "The three-century recension in Spanish and English lexicography", in Hartmann (arg.), 229-239.
- Tourneur, V., 1905, *Esquisse d'une histoire des études celtiques*, Liège.
- Tovar, A., 1980, *Mitología e ideología sobre la lengua vasca*, Alianza Ed., Madrila.
- _____, 1987, *El lingüista español Lorenzo Hervás. I. Catalogo delle lingue*, SGEL, Madrila.
- Urgell, B., 1985, "Literatur bizkaieraz: Añibarroren *Esku-liburua*", *ASJU* 19/1, 65-117.
- _____, 1987, "Hiztegi aldaketak Añibarroren *Esku-liburua*-n", *ASJU* 21/2, 357-358.
- _____, 1988, "Añibarroren hiztegiak", eskuizkribu argitaragabea.
- _____, 1992, "Martin Harriet Añibarrorengan", *ASJU* 26/1, 221-258.
- Urkizu, P. (arg.), 1971, "Tresora hirur linguayetakua Frantzesa, Española eta Heskua", *ASJU* 5. 175-191.
- _____, 1983, "Edward Lhwyd-en hiztegi poliglota (1703)", *Euskera* 28/ 2, 387-401.
- _____, 1986, "Euskara XVII. mendeetako zenbait idazle atzerritarrengan", *ASJU* 20/2. 343-50.
- _____, 1988, "Pierre d'Urteren hiztegia", in Lakarra (arg.) 1988, 75-99.
- _____, 1989, *Pierre D'Urteren hiztegia*, Deustuko Unibertsitatea-EUTG, Donostia, 2 lib.

- _____, 1991, "Agosti Chahoren hiztegia", in *Memoriae*, 349-361.
- _____, 1992, "XVIII. mendean Larramendiren Hiztegi Hirukoitzak iparraldeko zenbait idazlerengan duen eraginaz", in Lakarra (arg.) 1992a, 313-324.
- Urquijo, J., 1907, *Obras vascongadas del doctor laboriano Joannes d'Etcheberri (1712)*, Paris. Berrarg. faksim. RIEV 28, Bilbo, 1976.
- Urte, P., [1712], *Grammaire cantabrique basque*, W. Webster (arg.), Bulletin de la Société Ramond, Bagnères-de-Bigorre, 1896-1900.
- Verdonk, R. A., 1979, "Contribución al estudio de la lexicografía española en Flandes en el siglo XVII (1595-1707)", *BRAE* 59, 289-369.
- _____, 1988, "El diccionario plurilingüe llamado "Anónimo de Amberes" (1639), reflejo de la lexicografía española en Flandes", in Ariza et al. (arg.) 1988, 995-1002.
- _____, 1990, "La importancia del *Recueil* de Hornkens para la lexicografía bilingüe del Siglo de Oro", *BRAE* 70, 69-109.
- Villasante, L., 1953, *Historia de la literatura vasca*, 2ª edición revisada y completada, Ed. Franciscana, Oñati.
- Vinson, J., 1881, "Les premiers grammairiens basques. Notes de Sylvain Pourveau", *RLPbC* 14. 109-119.
- _____, 1891-97, *Essai d'une bibliographie de la langue basque*. Berrarg. faksim. Urquijoren oharrekin (*ASJU*-ren Gehigarriak, 9), Donostia, 1984.
- _____, 1892, *Les petites oeuvres de Silvain Pourveau*, Chalon-sur-Saône. Faksim. Hordago, Donostia, 1978.
- Viñaza, Conde de la [C. Muñoz y Manzano], 1893, *Biblioteca histórica de la filología castellana*, M. Tello, Madril. Berrarg. faksim. Atlas, Madril, 1978, 3 lib.
- Zelaieta, A., 1988, "Rafael Micoleta Çamudio. Modo breue de aprender la lengua vizcayna", *Cuadernos de Sección "Hizkuntza eta literatura"*, Eusko Ikaskuntza, 7: 133-214.
- Zuazo, K., 1989, "Arabako euskara", *ASJU* 23/1. 3-48.
- Zubiaur, J. R., 1990, *Las ideas lingüísticas vascas en el s. XVI (Zaldibia, Garibay, Poza)*, Deustuko Unibertsitatea-EUTG, Donostia.

[268]DICTIONARIOA
 ESCUARAZ ETA FRANCESEZ
Coñetán hasten baitire hitzác Escuaratic

A

- ABONDANCIA, FRANGANCIA, Abondance f.
 ABANDONATCEA, LARGATCEA, abandonner.
 LARGATUA, abandonné,¹ m.
 LARGATUA, abandonnée, f.
 ABOSTUA, août, m.
 ABENDOÀ, decembre, m.
 ABERASTEÀ, s'enrichir.
 ABERASTUA, s'enrichi, m.
 ABERASTUA, s'enrichie,² f.
 ABIADURA, JOANHARA, cours, m.
 ACCEPTATCEA, ON HARCEA, accepter,
 ACCORDATCEA, BAKHETCEA, accorder,
 ACTA, PATUA, acte, contrat, m.
 AÇA, chou, m.
 ACHALA, croute, f.
 AÇOTEÀ, foüet, m.
 AÇALA, écorce, m.
 AÇUCREA, sucre, m.
 ADIÑA, age, m.
 ADREÇATCEA, AMAIÑATCEA, adresser, dresser.
 [269] ADREÇA, ANCEA, adresse, f.
 ADRETA, ANÇOSA, adroit, m.
 ADISQUIDEA, ami, m.
 ADISQUIDEA, amie, f.
 ADISQUIDETASSUNA, amitié, f.
 ADARRA, branche, f.
 ADARAILLUA, brique, m.
 ADARDUNA, cornart, m.
 ADARRA, corne, f.
 ADITCEA, entendre,
 ADITUA, entendu, m.
 ADITUA, entenduë, f.
 AFFLIGITCEA, TRISTATCEA, affliger,
 AFFARMA, bail, m., ferme, f.
 AFFALCEA, souper.
 AFFARIA, le souper, m.
 AFFERRIC, en vain,
 AGRADAGARRIA, agreable,
 AGORRA, sterile.
 AGRADATCEA, ONESTEÀ,³ agréer.
 AGRADAMENDUA, GOSTUA, agrément, m.
 AGUERCEA, comparoir, paroître.
 AGUERTUA, comparu, m.
 AGUERTUA, comparuë, f.
 AGORIENTA, l'eau de vie, m.
 AGRADATCEA, plaie,
 AHUNÇA, chevre, f.
 AHALGUEA, honte, f., pudeur, f.
 AHALGUETIA, honteux, m.
 AHALGUETIA, honteuse, f.
 AHANZTEA, oublier.
 [270] AHANCIA, oublié, m.
 AHANCIA, oubliée, f.
 AHALIÇATEA, pouvoir,
 AHALA, tout possible,
 AHAIDEA, parent, m.
 [AHURPEGUIA, VISALA, ____, face, visage, m.]
 AITCITIC, au contraire.
 AIREA, air, m.
 AISE, ERRECH, aise.
 AISEQUI, ERRECHQUI, aisément.
 AITASO, ayeul, m.
 AITA, pere, m.
 AITAGUIÑARREBA, beaupere, m.
 AITCIÑEAN, devant.
 AITORENSEMEEA, gentil'homme, m.
 AITA SAINDUA, pape, le saint pere.
 AITCIÑEZAITCIÑ, vis à vis.
 AIRATCEA, voler.
 AIRATUA, volé, m.
 AIRATUA, volée, f.
 AKHUSATCEA, accuser.
 AKHUSATUA, accusé, m.
 AKHUSATUA, accusée, f.
 AKHABATCEA, achever, finir.
 AKHABATUA, achevé, m.
 AKHABATUA, achevée, f.
 AKHERRA, bouc, m.
 ALDAREA, autel, m.
 ALOGATCEA, accommoder.

(1) Or. -*nnn*-. (2) Or. -*t* (cf. "F. à c."). (3) Or. -*ta* (cf. "F. à c.").

- ALOGATUA, accommodé, m.
 ALOGATUAC, accommodés, m.
 ALQUIA, banc, m.
 [271] ALDERAT, vers, à l'égard.
 ALCHATCEA, élever.
 ALCHATUA, élevé, m.
 ALCHATUA, élevée, f.
 ALFERRA, fainéant, m.
 ALFERRA, fainéante, f.
 ALABA, fille, f.
 ALDIZ, colpez, fois, f.
 ALDIBATEZ, behiñ, une fois.
 ALKHABUÇA, fusil, m.
 ALDAGARRIA, habit, m.
 ALDATCEA, changer.
 ALDATUA, changé, m.
 ALDATUA, changée, f.
 ALA, edo, ou.
 ALIAQUA, passetemps.
 [AMAIÑATCEA, ADREÇATCEA, _____, adresser, dresser]
 AMIRAGARRIA, admirable.
 AMODIOA, amour, m.
 AMODIOSA, amoureux, m.
 AMODIOSA, amoureuse, f.
 AMICIONEA, IRRIXA, ambition, f.
 AMOIÑA, ERREMUSIÑA, aumône, f.
 AMAGUIÑARREBA, belle mere, f.
 AMPOLA, fiolle, f.
 AMAIÇUNA, marastre, f.
 AMABITCHIA, marraine, f.
 AMA, mere, f.
 AMEXA, songe, m.
 AMURRAIÑA, truïte, m.
 ANDREA, dame, demoiselle, f.
 ANAIÀ, frere, m.
 [ANCEA, ADREÇA, _____, adresse, f.]
 [ANÇOSA, ADRETA, _____, adroit, m.]
 [272] APALCEA, abaisser.
 APALDUA, abaissé, m.
 APALDUA, abaissée, f.
 APEÇA, prêtre, m.
 APERENCIA, era, aparence, f.
 APETITUA, GOSEA, appetit, m., faim, f.
 APROBATCEA, LAUDATCEA, approuver.
 LAUDATUA, approuvé, m.
 APROBATUA, approuvée, f.
 APIRILLA, avril, m.
 APHOA, crapaut, m.
 APARTATCEA, écarter.
 APARTATUA, écarté, m.
 APARTATUA, écartée, f.
 APERENCIAZ, aparemmment.
 [ARABERA, GUIZA, _____, selon]
 ARIMA, ame, f.
 ARBOLA, ÇUHATÇA, arbre, m.
 ARÇAPEZPICUA, archevêque, m.
 ARMADA, JENDEOSTEA, armée, f.
 ARROGANTA, FURFUIATXUA, arrogant, m.
 ARTEA, art, m.
 ARÇAIÑA, pasteur, m.
 ARDIA, brebis, ^{3b} f.
 ARTHEAN, parmi, entre.
 ARGUITCEA, éclairer.
 ARGUITUA, éclairé, m.
 ARGUITUAC, éclairés, m.
 ARIÑA, leger, m.
 ARIÑA, legere, f.
 ARIÑQUI, legerement.
 ARGUIA, lumiere, f.
 [273] ARRATXA, soir, m.
 [ARRONTERA, LAIECOA, _____, laïque, m.]
 ARTHALDEA, ouaille, f.
 ARRANÇATCEA, pecher,
 ARRANÇATUA, peché, m.
 ARRANÇATUA, pechée, f.
 ARRAIÑA, poisson, f.
 ARANA, prune, f.
 ARRAÇA, LEIÑUA, race, f.
 ARRAÇOIÑA, raison, f.
 ARRAÇOIÑAMENDUA, raisonnement, m.
 ARDITA, liard, m.
 ARRATOIÑA, rat, m.
 ARRABA, rame, f.
 ARROSA, rose, f.
 ARRODA, rouë, f.
 ARABERA, EREDURA, selon, suivant.
 ARNOA, vin, m.
 [ARTHA, ATTENCIONEA, _____, attention, f.]
 ASQUI, assez.
 AZQUENA, dernier, m.
 AZQUENA, derniere, f.
 AZPIAN, dessous, sous.
 AZTALA, jambe, f.

(3b) Or. *verbis* (cf. "F. à c.").

AZTALA, jarret, m.
 AZPIA, jambon, m.
 ASTIA, loisir, m.
 ASTELEGUNA, jour ouvrable.
 ASTELEHENA, lundi, m.
 ASTEHARTEA, mardi, m.
 ASTEAZQUENA, mercredi, m.
 ASTEA, semaine, f.
 ASQUIÇATEA, suffire.
 [274] ATENCIONEA, ARTHA, attention, f.
 ATHEA, BORTA, porte, f.
 ATHORRA, chemise, f.
 ATHERATCEA, MAILEGATCEA, emprunter.
 ATÇO, hier.
 ATCHIQUITCEA, tenir, retenir.
 ATCHIQUIA, retenu, m.
 ATCHIQUIA, retenuë, f.
 ATREBITCEA, AUSARTATCEA, oser.
 ATREBITUA, osé, m.

[275]

[BAKHAN, GU[T]ITAN, _____, rarement]
 BAKHOTCHA, CHaque.
 BAKHOTCHAREN, chacun.
 BAKHARRA, unique.
 BAKHARRA, singulier.
 [BAKHETCEA, ACCORDATCEA, _____, accorder]
 BARATCHURIA, ail, m.
 BANAC, bans, m.
 BANDERA, baniere, f.
 BATHAIOA, baptême, m.
 BATHAIATCEA, baptiser.
 BATHAIATUA, baptisé, m.
 BATHAIATUA, baptisée, f.
 BASTARTA, batarde, m.
 BASTARTA, batarde, f.
 BARBERA, chirurgien, m.
 BARRENA, le dedans.
 BARURA, jeûne, m.
 BARURCEA, jeûner.
 BARURTUA, jeûné, m.
 BARURTUA, jeûnée, f.
 BARURIC, à jeun,
 BARAZCALCEA, dîner.
 BARAZCALDUA, dîné, m.
 BARAZCARIA, le dîner, m.
 BARDIÑ, égal, m., égale, f.

AUSARTATUA, osée, f.
 ATHERATCEA, sortir.
 ATHERATUA, sorti, m.
 ATHERATUA, sortie, f.
 AUÇAPEÇA, abbé, premier jurat, m.
 AVOCATA, avocat, m.
 AVARICIOSA, iaramana, avare, m.
 AUSARCIA, hardiesse, f.
 [AUSARTATCEA, atrebitcea, _____, oser]
 AUSENCIA, absence, f.
 AUSARQUI, hardiment.
 AUSIQUITCEA, mordre.
 AURQUITCEA, trouver.
 AURQUITUA, trouvé, m.
 AURQUITUA, trouvée, f.
 AURQUITUAC, trouvés, m.
 AURQUITUAC, trouvées, f.
 AXEKHABEAC, affronts, m.
 AZTIA, devin, m.

B

BARDINQUI, également.
 BARDIÑTASSUNA, égalité, f.
 BAHIA, gage, m.
 BARATCEA, jardin, m.
 BARRAIATCEA, démolir, défaire.
 [276] BARRAIATUA, défait, m.
 BARRAIATUA, défaite, f.
 BARATCHE BARATCHE, peu à peu
 BAIÑAN, ORDEA, mais
 [BAIÑAN, ORDEA, _____, mais]
 [BILLOA, ILLEA, _____, cheveu, m.]
 [BODIGA, BOTHIKA, _____, boutique, f.]
 BAI, oui, si
 BAKHOTCHIA, impair, m.
 BAKHEA, paix, f.
 BARKHATCEA, pardonner,
 BARKHATUA, pardonné, m.
 BARKHATUA, pardonée, f.
 BARKHAMENDUA, pardon, m.
 BATHERE, point
 BACAILLABA, moruë, f.
 BADA, or
 BALITCEA, prévaloir
 BALIATUA, prévalu, m.
 BALIATUAC, prévalus, m.
 BATÇUETAN, quelque-fois

- BALDIÑ, si
 BAKHAN, rare
 BAKHANQUI, rarement
 BASURDEA, sanglier
 BAKHARRA, seul, m. seule, f.
 BERCETAN, ailleurs
 BERÇALDE, ailleurs
 BERGA, aune, m.
 BERCEHAINBERCE,⁴ autant
 BEREGAINQUI, particulièrement
 BERCEORDUZ, autrefois
 BERCERENA, d'autrui
 BENEDIÇOÏÑA, benediction, f.
 [277] BENEDICATUA, beni, m. benite, f.
 BESTIMENDA, habit, m.
 BEHAR, besoin, m.
 BEROTCEA, se chauffer
 BEROTUA, échauffé, m.
 BEROTUA, échauffée, f.
 BEROTASSUNA, échauffement, m.
 BEROA, chaud, m. chaude, f.
 BERROGOI, quarante
 BERROGOI ETA HAMAR, cinquante
 BERROGOIGARRENA, quarantième
 BEÇALA, comme
 BELIA, corbeau, m.
 BESOA, coudée, f.
 BERCEA, autre
 BERCE BAT, un autre
 BELDURRA, crainte, f. peur, f.
 BELDURREZ, de crainte
 BELDURCEA, craindre
 BERAZ, donc
 BETHETCEA, remplir
 BETHEA, rempli, m.
 BETHEA, remplie, f.
 BELHARRA, foin, m.
 BEÇOIÑASQUA, fossé, m.
 BELARRA, front, m.
 BELHAUNA, genoüil, m.
 BEHORRA, jument, f.
 BERA, soi, se
 BERA ERE, soi même, aussi
 BERRIA, neuf, m. neuve, f.
 [278] BERRIA, nouveau, m. nouvelle, f.
 BEDARATCI, neuf
 BEDARATCIGARRENA, neuvième
 BELÇA, noir, m. noire, f.
 BELZTEA, noircir
 BELZTUA, noirci, m.
 BELZTUA, noircie, f.
 BEGUIA, oeil, m.
 BEGUIAC, yeux, m.
 BEHATÇA, ongle, m.
 BEKHATUA, peché, m.
 BEKHATUAC, pechés, m.
 BEKHATOREA, pecheur, m.
 BEKHATOREA, pecheresse, f.
 BELDURTIA, craintif, m. timide, m.
 BELDURTIA, craintive, f.
 BEHORKHA, poulaine, f.
 BEHINEREZ, aucune-fois
 BEHIÑ, une fois
 [BEHIÑ, ALDIBATEZ, _____, une fois]
 BERRIZ, derechef, encore
 BEHATCEA, regarder
 BEHATUA, regardé, m.
 BEHATUA, regardée, f.
 BERCENAZ, si non
 BEDEREN, à moins
 BEREA, son, &c.
 BERANDU, tard
 BERANCEA, retarder
 BERANTUA, retardé, m.
 BEREHALA, d'abord
 BERARIAZ, à dessein
 [279] BERDIÑ, car
 BEHIA, vache, f.
 BILCEA, ramasser
 BILDUA, ramassé, m.
 BILDUA, ramassée, f.
 BIÇARRA, barbe, f.
 BIHIA, bled, m. grain, m.
 BIZQUITARTEAN, cependant
 BIDEA, chemin, m.
 BILLATCEA, chercher
 BILLATUA, cherché, m.
 BILLATUAC, cherchez, m.
 [BILLOA, ILLEA, _____, cheveu, m.]
 BIHOTÇA, coeur, m.
 BIHAR, demain
 BIDEGABEA, dommage, m.

(4) Or. *bereb*- (cf. "F. à c.").

BIRITCHIA, pair, m.
 BIPILCEA, peller
 BIPILDUA, pellé, m.
 BIPILDUA, pellée, f.
 BIRLA, quille, f.
 BIA, deux
 BIGARRENA, deuxième, second, m.
 BIDECHCA, ^{4b} sentier, m.
 [BODIGA, BOTHIKA, _____, boutique, f.]
 [BORTA, ATHEA, _____, porte, f.]
 BOTHIKA, BODIGA, boutique, f.
 BOTOIÑA, bouton, m.
 BOLA, boule, f.
 BORTZ, cinq
 BORTZGARRENA, cinquième
 BORTIZÇA, fort, m. forte, f.
 BOTHEREA, puissance, f.

BORRADURA, rature, f.
 [280] BOTUA, voeu, m.
 BORONDATEA, volonté, f.
 BRIDA, bride, f.
 BRUITA, bruit, m.
 BUCLEA, boucle, m.
 BURIESA, bourgeois, m.
 BURREBA, bourreau, m.
 BURRA, GURIA, beurre, m.
 BURUÇAGUIA, chef, m.
 BULUÇA, nud, m. nude, f.
 BULHARRA, poitrine, f.
 BUSTANA, queue, f.
 BURUBILLA, rond, m. ronde, f.
 BURUILLA, septembre, m.
 BURUIA, tête, f.

C

ÇAHARRA, vieux, [m.] vieille, f.
 [ÇALDIA, ÇAMARIA, _____, cheval, m.]
 [CAPERA, ERMITA, _____, hermitage, m.]
 CAPITUA, assemblée, f.
 CARNACERA, boucher, m.
 CARNACERIA, boucherie, f.
 CALIÇA, calice, m.
 CAMPOA, campagne, f.
 CANALA, ISTUNA, canal, m.
 CANTUA, cantique, m.
 CAPITAIÑA, capitaine, m.
 CARDINALEA, cardinal, m.
 CARTA, carte, f.
 [281] CARIO, cher, m. chere, f.
 ÇAMARIA, ÇALDIA, cheval, m.
 CANIBETA, couteau, m.
 CAMPOAN, hors, dehors
 CALTEA, dégat, m.
 CARGA, fardeau, m.
 ÇABALA, large
 CAPRESTUA, licol, m.
 CAPA, manteau, m.
 ÇAREA, panier, m.
 ÇANGOA, pied, m.
 ÇAURIA, playe, f.
 ÇALDIÑOIA, poulin, m.
 CARRICA, ruë, f.

ÇACUA, sac, m.
 ÇASPI, sept
 ÇASPIGARRENA, septième
 ÇAPATA, soulier, m.
 ÇAPATAGUIÑA, cordonnier, m.
 ÇALHUA, souple
 CEDARRIA, borne, f. limite
 CENA, OHICENA, feu, m. feuë, f.
 CERRATCEA, clorre, fermer
 CERRATUA, fermé, m.
 CERRATUA, fermée, f.
 CERRATUAC, fermés, m.
 CERRATUAC, fermées, f.
 CERUA, ciel, m.
 [282] CEMBAT, combien
 CEHATCEA, fraper
 CEHATUA, frappé, m.
 CEHATUA, frappée, f.
 CERBITÇARIA, serviteur, m.
 CERBITÇATCEA, servir
 CERBITÇATUA, servi, m.
 CERBITÇATUA, servie, f.
 CERGATIC, pourquoi
 CEREN, parce que
 CEMBATGARRENA, quantième, m.
 CERBAIT, quelque chose
 CEMBAIT ALDIZ, quelque-fois

- CER, que, quoi
 CER NAHI DEN, quoi qu'il en soit
 CERRA, scie, f.
 CERRACATCEA, scier
 CERRACATUA, seré, m.
 CEKHALEA, seigle, m.
 CECENA, taureau, m.
 CHORROCHTEA, aiguiser
 CHOROCHTUA, aiguisé, m.
 CHOROCHTUA, aiguisée, f.
 CHURIA, blanc, m. blanche, f.
 CHURITASSUNA, blancheur
 CHORIA, oiseau
 CHACURRA, ORA, chien, m. chiene, f.
 CHOKHOA, coin, m. recoin, m.
 [283] CHAHUTCEA, laver
 CHAHUTUA, lavé, m.
 CHAHUTUA, lavée, f.
 CHUTIC, debout
 CHUCATCEA, essuier
 CHUCATUA, essuié, m.
 CHUCATUA, essuiée, f.
 CHINAURRIA, fourmi
 CHIKHIROA, mouton, m.
 CHEDEA, marque, f.
 CHORTA, gouste, f.
 CHEHATCEA, mâcher, piler
 CHEHATUA, mâché, m.
 CHEHATUA, mâchée, f.
 CILLARRA, argent, m.
 CIRIA, cheville, f.
 CIQUIÑA, crasse, f.
 CILLOA, trou, m.
 CIMENDUA, fondement, m.
 CINÇURRA, gorge, f.
 CITOITÇA, goutiere, f.
 CIHOA, suif, m.
 CIÑEZ, tout de bon
 CONQUESTATCEA, acquérir
 COLPATCEA, blesser
 COMMUNIONEA, communion, f.
 COMUZQUI, communément
 CONDATCEA, compter
 [284] CONDATUA, compté, m.
 CONDATUA, comptée, f.
 CONDUA, compte, m.
 COLPEA, coup, m.
 [COLPEZ, ALDIZ, _____, fois]
 COLPATCEA, blesser
 COLPATUA, blessé, m.
 COLPATUA, blessée, f.
 COBREA, cuivre
 ÇOR IÇATEA, devoir
 ÇORRA, dette, f.
 ÇORDURUA, débiteur, m.
 ÇORDURUA, débitrice, f.
 CORNADOA, denier, m.
 ÇOIN, NOR, qui
 ÇOINAREN, de qui, duquel, f.
 ÇOROA, étourdi, m. étourdie, f.
 ÇORCI, huit
 ÇORCIGARRENA, huitième
 COROPILLOA, noeud, f.
 CONIIA, congé, m.
 COFOIÑA, ruche, m.
 ÇOLA, semelle, f.
 ÇORTEA, sort, m.
 ÇOPA, soupe, f.
 CRUDELA, cruel, m. cruelle, f.
 ÇURA, bois, m.
 CURUTCEA, croix, f.
 ÇUCENA, droit, m. droite, f.
 [285] ÇU[C]JENTASSUNA, droiture, f.
 ÇUCENQUI, droitement
 [ÇUHATÇA, ARBOLA, _____, arbre, m.]
 ÇURUBIA, échelle, f.
 ÇUBIA, pont, m.
 ÇUHURRA, sage, m.
 ÇUHURCIA, sagesse, f.
 ÇU, vous
 ÇUEC, vous
 ÇUREA, vôtre
 ÇUENA, vôtre
 ÇUREAC, vos
 ÇUENAC, vos
 ÇURGUIÑA, charpentier, m.

D

- DAFAILLA, NApe, f.
 DANÇARIA, danseur, m.
 DANÇA, danse, f.
 DANÇATCEA, danser
 DANÇATUA, dansé, m.
 DATA, date, f.

DAFFARNA, cabaret, m.
 DESTARRATCEA, banir, exiller
 DESTARRUA, banissement, m.
 DEITCEA, appeller
 DEITUA, appelé, m.
 DEITUA, appelée, f.
 DETCHEMA, dixme, f.
 [286] DELICATUA, curieux, m. curieuse, f.
 DECLARATCEA, déclarer
 DECLARATUA, déclaré, m.
 DECLARATUA, déclarée, f.
 DECHIDUA, défi, m.
 DELIBERATCEA, délibérer
 DEMONIOA, démon, m.
 DESEIÑUA, OLDEA, dessein, m.
 DESERTUA, desert, m.
 DEBRUA, diable, m.
 DESGRACIA, disgrace, f.

[287]

EBASTEIA, Voler
 EBAXIA, volé, [m.]
 EBAXIA, volé, f.
 EÇARCEA, mettre
 EÇARRIA, mis, m.
 EÇARRIA, mise, f.
 EDERRA, beau, m. belle, f.
 EDERTASSUNA, beauté, f.
 EDALEA, biberon, m.
 EDATEA, boire
 EDANA, bû, m.
 EDANA, buë, f.
 EDERCEA, embellir
 EDERTUA, embelli, m.
 EDERTUA, embellie, f.
 EDARATEA, abreuver
 EDARANA, abreuvé, m.
 EDARANA, abreuvée, f.
 [EDO, ALA, _____, ou]
 EGUITECOA, affaire, f.
 EGUITEA, faire
 EGUIÑA, fait, m.
 EGUIÑA, faite, f.
 [EGUÇARIA, PEZTA, _____, fête, f.]
 EGUNA, jour, m.
 EGUNAZ, pendant le jour
 EGUN, aujourd'hui

DESPEDITCEA, expédier
 DEUS EZ, neant
 DEBOTA, pieux, m. devot, m.
 DEN GUTIENA, si peu soit-il, tant soit peu
 DEN, soit, ou
 DEMBORA, temps, m.
 DITHAREA, dé, m.
 DITIONARIOA, dictionnaire, m.
 DIGNEA, GAIA, digne, m.
 DITHIA, mamelle, f.
 [DOLHAREA, LAKHOA, _____, pressoir, m.]
 DOTEA, dot, f.
 DOTCENA, douxaine
 DOIDOIA, avec bien de la peine
 DUDA, doute, m.
 DUDATCEA, douter
 DUDATUA, douté, m.
 DUDATUA, doutée, f.

E

EGOSTEA, cuire
 EGOSIA, cuit, m.
 [288] EGOSIA, cuite, f.
 EGOTEA, demeurer
 EGONA, demeuré, m.
 EGONA, demeurée, f.
 EGUIÑGARRIA, faisable
 EGOZTEA, jetter
 EGOTCIA, jetté, m.
 EGOTCIA, jettée, f.
 EGUERDI, midi, m.
 EGUERRI, Noël, f.
 EGOITÇA, séjour, m. demeure, f.
 EHUN, cent
 EHUNGARRENA, centième
 EHORSTEA, ensevelir
 EHORCIA, enseveli, m.
 EHORCIA, ensevelie, f.
 EHOA, tissu, m. tissuë, f.
 EHOILLEA, tisseran
 EKHARCEA, apporter
 EKHARRIA, apporté, m.
 EKHARRIA, apportée, f.
 ELIÇAHILLERRIA, cimetière, m.
 ELIÇA, église, f.
 ELCEA, pôt, m.
 EMENDATCEA, augmenter

- EMATEA, donner, bailler
 EMANA, donné, m.
 EMANA, donnée, f.
 [289] EMAITÇA, don, m. donation, f.
 EMAGUIÑA, sage-femme, f.
 ENEA, mon, &c.
 ENSEIUA, effort, m.
 EMPLEGUA, employe
 ENQUAUTA, encan, m.
 ENEÇAT, pour moi
 ENSEIATCEA, essayer
 ENSEIATUA, essayé, m.
 ENSEIATUA, essayée, f.
 EPELA, tiede
 EPELCEA, atiedir
 EPELDUA, atiedi, m.
 EPELDUA, atiedie, f.
 ERDITCEA, accoucher
 [ERA, APERENCIA, _____, aparence, f.]
 ERDIA, accouchée, f.
 [EREDURA, ARABERA, _____, selon, suivant]
 EROSTEA, acheter
 EROSIA, acheté, m.
 EROSIA, achetée, f.
 ERAMATEA, amener
 ERAMANA, amené, m.
 ERAMANA, amenée, f.
 ERAITEA, ensementer
 ERAIÑA, ensementé, m.
 ERAIÑA, ensementée, f.
 ERREIÑA, bru, belle-fille, f.
 ERRETCEA, bruler
 ERREA, brulé, m.
 [290] ERREA, brulée, f.
 ERORICOA, chûte, f.
 ERAGUIŦEA, faire faire
 ERAGUIÑA, fait faire
 ERRETORA, curé, m.
 ERRETORIA, la curé, f.
 ERDIA, demi, moitié, f.
 ERRATEA, dire
 ERRANA, dit, m.
 ERRANA, dit, f.
 ERHÍA, doigt, m.
 ERAMATEA, emporter
 ERREBELATCEA, égarer
 ERREBELATUA, égaré, m. égarée, f.
 ERREBERRITCEA, refaire
 ERRIBERA, fleuve, m. riviere, f.
 ERHOQUERIA, folie, f.
 ERMITA, CAPERA, hermitage, m.
 ERMITAUNA, hermite
 ERITASSUNA, maladie, f.
 ERNE, attentif
 ERIA, malade
 ERREQUERITCEA, parjurer
 ERDIAN, au milieu
 ERAKHUSTEA, montrer
 ERAKHUXIA, montré, m.
 ERAKHUXIA, montrée, f.
 ERLEA, mouche à miel
 [291] ERCHATCEA, contraindre
 ERCHATUA, contraint, m.
 ERCHATUA, contrainte, f.
 ERROA, racine, f.
 ERRIENTA, regent, m.
 ERRENIATCEA, renger
 ERRENIATUA, rengé, m. rengée, f.
 ERRAIÑAC, SAQUAXAC, reins, m.
 ERRENDATCEA, rendre
 ERRENDATUA, rendu, m. renduë, f.
 ERREGUE, roy, m.
 ERRECIBITCEA, recevoir
 ERREFUSATCEA, refuser
 ERREFUSATUA, refusé, m. refusée, f.
 ERREGUELA, regle, f.
 ERREGUELATCEA, regler
 ERREGUELATUA, réglé, m. réglée, f.
 ERREGUELACOA, regulier, m.
 ERREGUIÑA, reine, f.
 ERRELIGIONEA, religion, f.
 [ERREMUSIÑA, AMOIÑA, _____, aumône, f.]
 ERLEQUIA, relique, m.
 [ERRECH, AISE, _____, aise]
 [ERRECHQUI, AISEQUI, _____, aisément]
 ERREPARUA, remede, m.
 ERRENTA, rente, f.
 ERRESPECTUA, respect, m.
 [ERROTA, IHARA, _____, moulin, m.]
 ERRUIÑATCEA, ruiner
 ERRUIÑATUA, ruiné, m. ruinée, f.
 ERRIBANTA, ruban, m.
 ERORTCEA, tomber
 [292] ERORIA, tombé, m. tombée, f.
 EREIAROA, juin, m.
 EZTIA, doux, m. douce, f.

EZTIA, miel, m.
 EZTITCEA, adoucir
 EZPELA, buys, m.
 ESCUIÑA, droite, f.
 EZQUERRA, gauche, f.
 ESTALGUIA, couverture, f.
 ESCALLERA, degré, m.
 ESCAPATCEA, ITÇURCEA, échaper
 ESCAPATUA, échapé, m. échapée, [f.]
 ESCOLA, école, f.
 ESCOLAUNA, écolier, m.
 ESTACURUA, pretexte
 ESTABLIA, écurie, f.
 ESPOSATCEA, épouser
 ESPOSA, époux, m. épouse, f.
 ESTEINUA, étain, m.
 ESTIMATCEA, estimer
 ESTIMATUA, estimé, m. estimée, f.
 ESNEA, lait, m.
 ESPAINA, levre, m.
 ESTEQUATCEA, attacher
 ESTEQUATUA, attaché, m.
 ESTEQUATUA, attachée, f.
 ESCUA, main, f.
 EZCONÇA, mariage
 [293] EZCONCEA, se marier
 EZCONDUA, marié, m.

[294]

FALTA, DÉfaut, m.
 FALTATCEA, manquer
 FALTATUA, manqué, m.
 FALTATUA, manquée, f.
 FERIA, foire
 FEDEA, foi, f.
 FLACATCEA, afoiblir
 FLACATUA, afoibli, m.
 FLACATUA, afoiblie, f.

GABE, SAns

[GAIA, DIGNEA, _____, digne, m.]
 GALCERDIA, bas, m.
 GALÇARRA, bras, m.

EZCONDUA, mariée, f.
 EZTEIAC, nêces, f.
 ESCRIBATCEA, écrire
 ESCUMUTURRA, poing, m.
 ESTIRA, question, f. torture, f.
 ESCALAPOIÑA, sabot, m.
 ESPEREN, sinon
 ETA, &c.
 ETXITCEA, désesperer
 ETXITUA, désesperé, m.
 ETXITUA, désesperée, f.
 ETCHOLA, cabane, f.
 ETCHEAN, chez, en la maison
 ETÇAGUTCEA, connoître
 ETÇAGUTUA, ⁵ connu, m. connuë, f.
 ETCI, après demain
 ETÇAGUTÇA, connoissance, f.
 ETXAÏA, ennemi, m.
 ETXAITASSUNA, inimitié, f.
 ETCHEA, maison, f. logis, m.
 EHURCIRIA, tonnerre, f.
 EXAMINATCEA, examiner
 EXEMPLUA, exemple, m.
 EXANTATCEA, exempter
 [EZ DEUS, _____, neant]
 EZCOA, cire, f.

F

FLASCOA, bouteille, f.
 FLACOA, foible
 FORCHETTA, fourchette, f.
 [FRANGANCIA, ABONDANCIA, _____, Abon-
 dance f.]
 FRESCOA, frais
 [FURFUIATXUA, ARROGANTA, _____, arro-
 gant, m.]

G

GATHEA, chaîne, f.
 GASTENA, charaîgne, f.
 GARBIA, net, m. nette, f.
 GARBITASSUNA, pureté, f.

(5) Or. -*tea* (cf. "F. à c.").

- GASTELUA, château, m.
 GASTIGATCEA, châtier
 GASTIGATUA, ^ochâtié, m.
 GASTIGATUA, châtiée, f.
 GATUA, chat, m. chate, f.
 [295] GALCETAC, chaussettes, f.
 GAKHOA, clef, f.
 GAUÇA, chose, f.
 GALDEA, demande
 GALDEGUITEA, demander
 GALDEGUIÑA, demandé, m.
 GALDATUA, demandée, f.
 GAIÑEAN, sur, dessus, sus
 GAITZ, difficile
 GARBITCEA, nettoyer
 GARBITUA, nettoyé, m.
 GARBITUA, nettoyée, f.
 GASNA, fromage, m.
 GASTELUÇAIÑA, geolier, m.
 GANÇA, graisse, f.
 GAICERIZCOA, haine, f.
 GAITCEZTEA, haïr,
 GAITCEXIA, haïe, f.
 GAZTEA, jeune
 GAZTETASSUNA, jeunesse, f.
 GAIZQUI, mal
 GAZTIGATCEA, mander
 GAZTIGATUA, mandé, m.
 GAZTIGATUA, mandée, f.
 GAISTOA, mauvais, mechant, m.
 [GAISTOAGO, v. hambat]
 GAUERDI, minuit, f.
 GAUA, nuit, f.
 GALÇADA, pavé, m.
 [296] GAÏA, capable
 GALCEA, perdre
 GALDUA, perdu, m.
 GALDUA, perduë, f.
 GAISTOAGOA, pire, pis, f.
 GARIÇUMA, carême, m.
 GACITCEA, saler
 GACITUA, salé, m.
 GATZUNCIA, saliere, f.
 GATÇA, sel, m.
 GOSEA, faim, f.
 GORPUZ HILLA, cadavre, m.
 GOMENDATCEA, recommander
 GOMENDATUA, recommandé, m.
 GOMENDATUA, recommandée, f.
 GORPUTÇA, corps, m.
 GOSTATCEA, couter
 GOSTA, couté, m.
 GOSTA, coutée, f.
 GORDIÑA, crud, m. crude, f.
 GORDETCEA, câcher
 GORDEA, câché, m.
 GORDEA, câchée, f.
 GOATEA, aller
 [GOSEA, APETITUA, ____, appetit, m. faim, f.]
 GOSTOSA, délicieux, m.
 [GOSTUA, AGRADAMENDUA, ____, agré-
 ment, m.]
 GOGORRA, dur, m. dure, f.
 GOGORTASSUNA, durement, f.
 GORA, haut
 GORATASSUNA, hauteur
 GOSETEA, famine, f.
 GOIÇA, matin
 [297] GORAIÑCIAC, compliments, m.
 GOÇATCEA, posséder
 GOÇATUA, possédé, m.
 GOÇATUA, possédée, f.
 GORRIA, rouge,
 GORRA, sourt, m. sourde, f.
 GORTEA, cour, f.
 GOITIEGOZTEA, vomir
 GRAMATICA, grammaire, f.
 GUELDITCEA, arrêter
 GUELDITUA, arrêté, m.
 GUELDITUA, arrêtée, f.
 GUERRÉNA, broche, f.
 GUERECIA, cerice, cericier
 GUISUA, chaud, f.
 GUIRISTIÑOIA, chrétien, m.
 GUIDATCEA, conduire
 GUIDATUA, conduit, m.
 GUIDATUA, conduite, f.
 GUEHIAGO, d'avantage, plus
 GUEROSTIC, depuis, puis, dés
 GUIBELA, derriere, dos, m.
 [GURIA, BURRA, ____, beurre, m.]
 GUTITCEA, diminuer
 GUTITUA, diminué, m.
 GUTITUA, diminuée, f.

GUT[ITAN, BAKHAN, rarement
 GUICENA, gras, m. grasse, f.
 GUDUA, combat, m.
 GUTI, peu, guere
 GUIÇONA, homme
 GUIÇONQUIA, mâle, masculin
 [298] GUEÇURRA, mensonge, m.
 GUEÇURTIA, menteur, m.
 GUTIENA, moindre
 [GUTIENA, v. DEN___]

GUTIAGO, moins
 GUREA, nôtre, le nôtre
 GUIBELATCEA, reculer
 GUIBELATUA, reculée, f.
 GUTICIA, desir, m.
 GUTICIATCEA, desirer
 GUTICIATUA, désiré, m.
 GUIA, ARABERA, selon
 GUCIA, tout, m. coute, f.
 GUEHIENA, la plus part, f.

H

HASCALCEA, DEjeuner
 HASCALDUA, déjeuner, m.
 HASCALDUA, déjeunerée, f.
 HALA, ainsi
 HALA NOLA, comme
 HAIÑITZ, beaucoup
 HAIGUITZ, plusieurs
 HAINÇURRA, beche, f.
 HAINÇURCEA, becher
 HALABER, en même façon
 HAUSTEA, rompre, briser
 HARROBIA, carriere, f.
 HARRABOXA, carrillon, bruit, m.
 HAUTXA, cendre, f.
 HAITZCORÀ, hâche, m.
 [299] HALACO⁷ BAT, un certain, un tel
 HAU, celui-cy, ce, cette
 HARAGUIA, chair, viande, m.
 HARITÇA, chène, m.
 HAINCHTURRA, ciseau, m.
 HAUTATCEA, chosir
 HAUTA, choix, m.
 HAUCIA, procés, m.
 HACIA, semence, f.
 HASTEÀ, commencer
 HASIA, commencé, m.
 HASIA, commencée, f.
 HARCEDURUA, creancier, m.
 HARCEDURUA, creanciere, f.
 HARCECOA, creance, f.
 HAMAR, dix
 HAMARGARRENA, dixième
 HARTARACOÇAT, donc, partant

HAURRA, enfant
 HANCEA, enfler
 HANTUA, enflé, m.
 HANTUA, enflée, f.
 HASERRETCEA, facher
 HASERRETUA, fâché, m.
 HASERRETUA, fâchée, f.
 HASERREDURA, colere, f.
 HARGUIÑA, maçon, m.
 HAZTEA, nourrir
 HAMEICA, onze
 HAMEICAGARRENA, onzième
 HALACOA,⁸ pareil, semblable
 [300] HARRIA, pierre, f.
 HARGATIC, c'est pourquoi
 HARCEA, prendre
 HARTUA, pris, m. prise, f.
 HAIÑITÇA, pluriar
 HAMALAU, quatorze
 HAMABORTZ, quinze
 HAMASEI, seize
 HAMAÇAZPI, dix-sept
 HAMABI, douze
 HAMAIRUR, treize
 HAMBAT, tant
 HAMBAT HOBE, tant mieux
 HAMBAT GAIZTOAGO, tant pis
 HAMBATIC HAMBATEAN, tant pour tant
 HACHERIA, renard, m.
 HAICEA, vent, m.
 HANDIA, grand, m.
 HANDIA, grande, f.
 HATXA, haleine, f.

(7) Or. -a (cf. "F. à c."). (8) Or. -ioa (cf. "F. à c.").

HAN, là
 HANDIC, delà
 HARA, là
 HERENEGUN, avanthier
 HERRAUXA, poussiere, f.
 HEĪA, si
 HEMENDIC, d'ici
 HEMENGO, d'ici
 HEMEN, ici
 HEMEÇORCI, dix-huit
 HEMERETCI, dix-neuf
 [301] HEZTEA, dompter
 HECLA, dompté, m.
 HEDATCEA, étendre
 HEDATUA, étendu, m.
 HEDATUA, étendue, f.
 HERXIA, MEHARRA, étroit, m. étroite, f.
 HEÇURRA, os
 HERRIA, paroisse, f.
 HEGATXA, plume, f.
 HERONCA, rang, m.
 HERRESTACEA, trainer
 HERRESTATUA, trainé, m.
 HERRESTATUA, trainée, f.
 HEGALDATCEA, voller
 HEGALDATUA, vollé, m.
 HEGALDATUA, vollée, f.
 HEZKHURRA, gland, m.
 HERIOTCEA, mort, f.
 HIRIA, ville, f. cité, f.
 HILCEA, mourir, déceder, tuer
 HILLA, mort, tué, m.
 HILLA, morte, f. tué, f.
 HIRETCEA, fougere, m.

HITÇA, SOLASA, mot, m. parole, f.
 HIRUR, trois
 HIRURGARRENA, troisième
 HIREA, ton, m. ta,⁹ f.
 HITZCUNÇA, langue, f. langage, m.
 HONDOAN, prés, auprès
 HORI, cela, celui-la, &c.
 HORTÇA, dent, f.
 [302] HOTÇA, froid, m. froide, f.
 HOSTOA, feuille, f.
 [HOBE, HAMBAT _____, tant mieux]
 HOBEA, meilleur, m.
 HOBEA, meilleure, f.
 HOBEQUI, mieux
 HOBENA, le meilleur, m.
 HOGOI, vingt
 HOGOI ETA HAMAR, trente
 HORRA, voilà
 HORIA, jaune
 HORDIA, ivre
 HORDITCEA, ivrer
 HORDITUA, enivré, m.
 HORDITUA, enivrée, f.
 HORDIQUERIA, ivresse, f.
 HUTXA, vuide
 HUXGUITEA, manquer
 HUNQUITCEA, toucher
 HUNQUITUA, touché, m.
 HUNQUITUA, touchée, f.
 HURA, il, elle, f. lui, m.
 HURBIL, près, après
 HUNA, voici
 HUNERAÏÑO, jusques-ici

I

JAUSTEA, DEcendre
 JAUXIA, decendu, m.
 JAUXIA, decenduë, f.
 JADANIC, déjà
 JAINCOA, Dieu, m.
 [303] JATEA, manger
 JANA, mangé, m.
 JANA, mangée, f.
 JAQUITEA, sçavoir

JAQUIÑA, sçu, m.
 JAQUIÑA, sçuë, f.
 [IARAMANA, AVARICIOSA, _____, avare, m.]
 ICENDATCEA, nommer, dénommer
 ICENDATUA, nommé, m.
 ICENDATUA, nommée, f.
 IÇARRA, étoile, f.
 IÇATEA, être
 [IÇATEA, v. ASQUI_____]

- IÇANA, été, m.
 IÇANA, étée, f.
 ICENA, nom, m.
 ICERDIA, sueur, f.
 ICERCEA, suer,
 ICERTUA, sué, m.
 ICERTUA, suée, f.
 ICHURTCEA, répandre, verser
 ICENGOITIA, surnom, m.
 IDIA, boeuf, m.
 IDORRA, sec, m. seiche, f.
 IDORCEA, secher
 IDORTUA, séchée, f.
 IDURITCEA, sembler, ressembler
 IENDEA, gens, m.
 IENDEAC, gens, m.
 IELOSIA, jalousie, f.
 JEITEA, venir
 JENA, venu, m.
 JENA, venuë, f.
 [JENDEOSTEA, ARMADA, _____, armée, f.]
 [304] IFERNUA, enfer, m.
 IGORCEA, envoyer
 IGORRIA, envoyé, m.
 IGORRIA, envoyée, f.
 IGANDEA, dimanche, m.
 IGUNDAIÑO, jamais
 IGUZQUIA, soleil, m.
 IGUERICATCEA, nager
 IGUERICATUA, nagé, m.
 IGUERICATUA, nagée, f.
 IGATEA, monter
 IGANA, monté, m.
 IGANA, montée, f.
 IHICIA, chasse, f.
 IHIZTATCEA, chasser
 IHIZTATUA, chassé, f.
 IHIZTARIA, chasseur, m.
 IHESA, fuite, f.
 IHESEGUITEA, fuir
 IHIA, jonc, m.
 IHARA, ERROTA, moulin, m.
 IHARAHARRIA, meule, f.
 ILHUN, obscur, noir, m.
 ILHUNTASSUNA, obscurité, f. noirceur, m.
 IHARDASTEIA, répondre
 IHARDEXIA, répondu, m.
 IHARDEXIA, réponduë, f.
 ILLEA, BILLOA, cheveu, m.
 ILEA, laine, f. poil, m.
 ILARGUIA, lune, f.
 ILLARRA, pois, m.
 [305] IMAGINA, image, m.
 IMITATCEA, imiter
 IMPRIMATCEA, imprimer
 INDIOILLOA, coq'dinde
 INGURUA, circonference, f.
 INGURUNA, environ
 INCENSUA, encens, m.
 INGURATCEA, environer
 INGURATUA, environé, m.
 INGURATUA, environée, f.
 INBIDIA, envie, f.
 INDARRA, force, f.
 INSPIRATCEA, inspirer
 INTERDITCEA, interdire
 INTERRESA, intérêt, m.
 INTORROGATCEA, intorrogger
 IOSTEA, coudre
 IOSIA, cousu, m.
 IOSIA, cousuë, f.
 IOSLEA, couturier, m.
 IOSLEA, couturiere, f.
 IOKHOA, jeu, m.
 IOKHATCEA, joüer
 IOKHATUA, joüé, m.
 IOKHATUA, joüée, f.
 IOKHARIA, joüeur, m. joüesse, f.
 IORNALA, journée, f.
 IORRATCEA, sarcler
 IORRATUA, sarclé, m.
 IORRATUA, sarclée, f.
 IPURDIA, cul, m.
 [306] IPARRA, vent de nort
 IKHASTEIA, apprendre
 IKHASIA, appris, m.
 IKHASIA, apprise, f.
 IKHARATCEA, trembler, branler
 IKHARATUA, ébranlé, m.
 IKHARATUA, ébranlée, f.
 IKHUSTEA, voir
 IKHUSIA, veu, m.
 IKHUSIA, veuë, f.
 [JOANHARA, ABIADURA, _____, cours, m.]
 IRESTEA, avaler
 IREXIA, avalé, m.

IREXIA, avalée, f.
 IRRISCUA, danger, m.
 IRAKHASTEIA, enseigner
 IRAKHAXIA, enseigné, m.
 IRAKHAXIA, enseignée, f.
 IRABAZTEA, gagner
 IRABACIA, gagné, m.
 IRABACIA, gagnée, f.
 IRABACIA, gain, m.
 IRAKHURCEA, lire
 IRAKHURRIA, lu, m.
 IRAKHURRIA, luë, f.
 IRAGANCORRA, passagere
 IRAKHURÇAILEA, lecteur, m.
 IRRIGUITEA, rire
 IRRIEGUIÑA, ris, m. f.
 [IRRIXA, AMICIONEA, _____, ambition, f.]
 IRAUNGUITEA, éteindre
 IRAUNGUIA, éteint, m.
 IRAUNGUIA, éteinte, f.
 [307] IRAULCEA,¹⁰ tourner
 IRAULIA, tourné, m.
 IRAULIA, tournée, f.
 ISPIUNA, espion, m.
 ISPILINGA, épingle, m.
 ISPIRITUA, esprit, m.
 [ISTUNA, CANALA, _____, canal, m.]
 ISTUPA, étoupe, f.
 ISTUDIATCEA, étudier
 ISTUDIATUA, étudié, m.
 ITXUA, aveugle

ITÇAIÑA, bouvier, m.
 ITCEA, clou, m.
 ITÇATCEA, enclouer
 ITÇATUA, encloué, m.
 ITÇATUA, enclouée, f.
 ITÇALA, ombre
 [ITÇURCEA, ESCAPATCEA, _____, échaper]
 ITHURBURUA, source, f.
 ITÇULIA, tour, détour, m.
 ITHURRIA, fonta[i]ne, f.
 ITÇOTÇA, gelée, f.
 ITXASOA, mer, f.
 ITCHINDIA, tison, m.
 ITHOTCEA, noyer
 ITHOA, noyé, m.
 ITHOA, noyée, f.
 IUNTATCEA, assembler, joindre
 IUNTATUA, joint, m.
 IUNTATUA, jointe, f.
 IUIEA, juge, m.
 IUIAMENDUA, jugement, m.
 IUIATCEA, juger
 [308] IUIATUA, jugé, m.
 IUIATUA, jugée, f.
 IUDUA, juif, m. juive, f.
 JUSTUA, juste
 JUSTICIA, justice, f.
 IZQUILLA, cloche, f.
 IZQUILLADORREA, clocher, m.
 IZTERRA, cuise, f.

K

KEa, FUmée, f.
 KHOCXA, menton, m.
 KHILLOA, quenouille, m.
 KHEIÑUA,¹¹ signe, m.
 KHEIÑATCEA, préparer le coup
 KHENCEA, chasser

KHENDUA, chassé, m.
 KHENDUA, chassée, f.
 KHASACA, veste, f.
 KHARRA, zele, m.
 KHARATXA, amere

L

LAGUNCEA, ACompagner
 LAGUNDUA, accompagné, m.
 LAGUNDUA, accompagnée, f.

LAGUNA, compagnon, m.
 LABURRA, court, m. courte, f.
 LABURTCEA, racourcir

(10) Or. *-Idea*. (11) Or. *kebe-*.

LABURTUA, racourci, m.
 LABURTUA, racourcie, f.
 [309] LARRUA, cuir, m. peau, f.
 LARRUTCEA, écorcher
 LARRUTUA, écorché, m.
 LARRUTUA, écorchée, f.
 LAMA, flame, m.
 [LAUDATCEA, APROBATCEA, _____, approuver]
 LAUSENGATCEA, flater
 LAUSENGATUA, flaté, m.
 LAUSENGATUA, flatée, f.
 LAUSENGUA, flaterie
 LABEA, four, m.
 LANA, travail, m.
 LABORATCEA, labourer
 LABORATUA, ¹² labouré, m.
 LABORATUA, labourée, f.
 LABORANÇA, labourage, m.
 LABORARIA, laboureur, m.
 LAIECOA, ARRONTERA, laïque, m.
 [LANA, OBRA, _____, ouvrage, m.]
 [LANGUILLEA, OBRARIA, _____, ouvrier, m.]
 LANCETA, lancette, f.
 LARGOA, large
 LARGATCEA, élargir
 [LARGATCEA, ABANDONATCEA, _____, abandonner]
 LARGATUA, élargi, m.
 LARGATUA, élargie, f.
 LARGOTASSUNA, largeur, f.
 LAUDORIOA, louange, m.
 LAUDATCEA, louer
 [LAUDATCEA, APROBATCEA, _____, approuver]
 LAUDATUA, loué, m.
 LAUDATUA, louée, f.
 LAUR, quatre
 LAUR HOGOI, quatre-vingts
 LAUR HOGOIETAHAMAR, quatre-vingts-dix
 LAUGARRENA, quatrième
 [310] LASTOA, paille, f.
 LAURDENA, pinte, f.
 LASTERRAGO, plûtôt
 LAKHOA, DOLHAREA, pressoir, m.
 LAURDENA, quart, m.
 LAPARRA, ronce, m.
 LAROMBATA, samedi, m.
 LASTER, tôt, bientôt, d'abord

LEHENA, aîné, m.
 LEHENA, aînée, f.
 LEHEN, avant, auparavant
 [LEIÑUA, ARRAÇA, _____, race, f.]
 [LEKHAT, SALBO, _____, excepté, sauf]
 LEPOA, col, m.
 LEHIATCEA, hâter, presser
 LEHIATUA, hâté, m.
 LEHIATUA, hâtée, f.
 LEHENAGO, jadis, autrefois
 LEKAIIOA, laquais, m.
 LEGATA, legat
 LEIORRA, abri,
 LEMAMIA, levain, m.
 LEKHUA, lieu, m. endroit, m.
 LEGUEA, loi, f.
 LEHENBAILEHEN, au plûtôt
 LERRO LERRO, de suite
 LEKHUCOA, témoin, m.
 LEKHUCOTASSUNA, témoignage, m.
 LIBRATCEA, délivrer
 LIBRATUA, délivré, m.
 LIBRATUA, délivrée, f.
 LIGA, lie, f.
 LIHOA, lin, m.
 [LILIA, LOREA, _____, fleur, f.]
 [311] LUISA, écu, m.
 LIÑIA, linge, m.
 LORIA, gloire, f.
 LOTCEA, lier
 LOTUA, lié, m.
 LOTUA, liée, f.
 LOA, someil, m.
 LOEGUITEA, dormir, endormir
 LORATCEA, fleurir
 LORATUA, fleuri, m.
 LORATUA, fleurie, f.
 LOREA, LILIA, fleur, f.
 LOKHARRIA, lien, m.
 LUMA, plume, f.
 LUÇATCEA, alonger, prolonger
 LUÇATUA, alongé, m.
 LUÇATUA, alongée, f.
 LUCEA, long, m. longue, f.
 LURRA, terre, f.
 LURÇOLA, sol, m.

(12) Or. -ac (cf. "F. à c.").

M

- MANUA, ORdre
[MAILEGATCEA, ATHERATCEA, _____, em-
prunter]
- MAITATCEA, aimer
MAITATUA, aimé, m.
MAITATUA, aimée, f.
MAIZ, souvent
MAKHILLA, bâton, m.
MAKHILLACA, à coup de bâton
MAITEA, cher, m. chere, f.
[312] MANATCEA, commander
MANATUA, commandé, m.
MANATUA, comamandée, f.
MANAMENDUA, commandement, m.
MARFONDIA, rheume, f.
MARRANTA, rheume, f.
MARFONDITCEA, enroüer
MARFONDITUA, enroüé, m.
MARFONDITUA, enroüée, f.
MAGUIÑA, fourreau, m.
MAÏATÇA, mai, m.
MAREA, marée, f.
MARIÑELA, marin, m.
MARCHOA, mars, m.
MAILLUA, marteau, m.
MAMIA, mie, f.
MANDOA, mulet, m.
MADARIA, poire
MAHATXA, raisin, m.
MAHAXTIA, vigne, f.
MAHAIÑA, table, f.
[MEHARRA, HERXIA, _____, étroit, m. étroite, f.]
- MEHATCEA, amaigrir
MEHATUA, amaigri, m.
MEHATUA, amaigrie, f.
MEHEA, maigrie
MEHATCHATCEA, menacer
MEHATCHATUA, menacé, m.
MEHATCHATUA, menacée, f.
MEÇA, messe, f.
MENDECOSTE, pentecôte
MENDIA, montagne, f.
[313] MENTURAZ, peut-être
MENDEA, siecle
MIHIA, langue, f.
MIHISEA, linçul, m.
MISERAC, lunettes, f.
MIDICUA, medecin, m.
MILLA, mille, mil
MILLIUN, million
MIRUA, milan
MIRAILLA, miroir, m.
MINÇATCEA, parler
MIRCHICA, pêche, f.
MOLDEA, moule, m.
MONTRA, montre, f.
MONTIÑA, amas, m.
MUTILLA, valet, m.
MUIÑA, cervelle, f.
MUTILQUIA, enfant mâle
MUNDUA, monde, m.
MUGA, heure, temps
MUGAZ, à bon-heure

N

- NAHASTEIA, Meller, broüiller
NAHASIA, broüillé, m.
NAHASTUA, mellé, m.
NAHIZ, soit, ou
NAUSIA, maître, m.
NAHASTEQUA, melange, m.
NAHASTEQUATUA, melangé, m.
[314] NAHASTEQUATCEA, melanger
NAHIZ, quoique
NAHIA, vouloir
NAHIÇATEA, vouloir
- NEGUA, hiver, m.
NEURRIA, mesure, f.
NEURCEA, mesurer
NEURTUA, mesurée, f.
NEHOR, personne
NEHOR EZ, nul
NESCATOIA, servante, f.
NEKHEA, travail, m.
NEKHATCEA, travailler
NEKHATUA, travaillé, m.
NEKHATUA, travaillée, f.

NEKHEZ, avec peine
 NEHOLA ERE, en aucune maniere
 NI, NIC, moi, je, me
 NIGARGUITEA, plurer
 NOLA, comme
 NOBLEA, noble
 NOÏCIC BEHIN, quelque-fois

NOTARIA, notaire
 NON, òu
 NORBAIT, quelqu'un
 NOIZ, quand
 NOICEZ GUERO, depuis quand
 NOR, qui
 [NOR, ÇOÏÑ, _____, qui]

O

OBEDITCEA, obéir
 OBEDITUA, obéi, m.
 [315] OBEDITUA, obéie, f.
 OBRA, LANA, ouvrage, m.
 OBRARIA, LANGUILLEA, ouvrier, m.
 ODOLA, sang, m.
 ODOLZTACEA, rendre en sang
 ODOLZTATUA, rendu en sang
 ODOLGUIA, boudin, m.
 OFFICIALEA, artisan, m.
 OGUIA, pain, m.
 OHOCOA, berceau, m.
 OHOREA, honneur, m.
 OHORATCEA, honorer
 OHORATUA, honoré, m.
 OHORATUA, honorée, f.
 OHOÏÑA, voleur, m. voleuse, f.
 OHEA, lit, m.
 OHICENA, feu, m. feuë, f.
 [OHICENA, CENA, _____, feu, m. feuë, f.]
 OHANCEA, nid, m.
 OHORGUA, vol, m.
 OIHANA, haute futaye, f.
 OILLARA, coq, m.
 OIHUA, cri, m.
 OIARÇUNA, ècho, m. éco
 OIUGUITEA, crier
 OÏALA, drap, m.
 OILLOA, poule, f.
 OILLASCOA, poulet, m.
 [OLDEA, DESEIÑUA, _____, dessein, m.]
 OLOA, avoine
 OLHA, forge, m.
 OÏLOA, huile, m.
 OMENCH, à moins
 [316] OMEN, on dit que, &c.
 ONDOAN, après
 ONGUI, bien

ONSA, bien
 ONTASSUNA, bien, le bien
 ONTASSUNAC, biens, m.
 ONA, bon, m., bonne, f.
 [ON HARCEA, ACCEPTATCEA, _____, accepter]
 [ONESTE, AGRADATCEA, _____, agréer]
 ONTASSUNA, bonté, f.
 ONHADURA, ennui
 ONHATCEA, ennuyer, se lasser
 ONHATUA, ennuyé, m. las, m.
 ONHATUA, ennuyée, f. lasse, f.
 ONGARRIA, fumier, m.
 ONCEA, meurir
 ONTHUA, meuri, m.
 OKHERRA, borgne
 ORA, chien, m. chienne, f.
 [ORA, CHACURRA, _____, chien, m. chiene, f.]
 [ORDEA, BAIÑAN, _____, mais]
 ORRATÇA, aiguille, f.
 OROCHTIAN, tantôt
 ORDUAN, alors, lors
 OROBAT, aussi
 ORGA, charrette, f.
 ORGAGUILLEA, charron, m.
 ORAIÑO, encore
 ORENA, heure, f.
 ORKHELA, forme, f.
 ORCEGUNA, jeudi, m.
 ORCILLAREA, vendredi, m.
 ORAI, asture, maintenant
 ORDEA, BAIÑAN, mais
 ORDOTCHA, mâle, masculin
 [317] ORRECEA, peigne, f.
 ORROITCEA, rappeler, se souvenir
 OROITUA, souvenu, m.
 ORROITUA, souvenuë, f.
 ORO, tout, m. toute, f.
 OSTATUA, cabaret, m.

OSTALERA, cabaretier, m.
 OSOA, entier, m. entiere, f.
 OSOQUI, entierement
 OSOBA, oncle, m.
 OSASUNA, santé

OTXOA, loup
 OTHOIZTEA, prier
 OTHOIZTUA, prié, m.
 OTHOIZTUA, priée, f.
 OTHOITÇA, priere, f.

P

PARTA, BOüe, f.
 PARADA, commodité, f.
 PAGOA, hetre, m.
 PAGATCEA, payer
 PAGATUA, payé, m.
 PAPERÀ, papier, m.
 [PATUA, ACTA, _____, acte, contract, m.]
 PAZCO, pacque
 PERÇA, chodron, m. chaudiere [, f.]
 PEGARRA, cruche
 [318] PEZTA, EGUÇARIA, fête, f.
 PIZTEA, alumer
 PIZTEA, ressuciter
 PIZTUA, ressucitée, f.
 PIZTUA, ressucité, m.

PISUA, poids, m.
 PITCHERRA, pot, m.
 PIAÏA, voyage, m.
 PREMIA, nécessité, f. besoin, m.
 PRIMANÇA, heritage, m.
 PRIMUA, heritier, m.
 PRESTAMUA, prêt, m.
 PRIMICIÑA, primice, m.
 PROGOTCHATCEA, profiter
 PROGOTCHATUA, profité, m.
 PROGOTCHATUA, profitée, f.
 PROGOTCHOSA, util, m. utile, f.
 PULITA, joly, m. jolie, f.
 PURGA, medecine, f.

S

SALCEA, VEndre
 SALDUA, vendu, m.
 SALDUA, venduë, f.
 SALPENA, vente, f.
 SALDA, bouillon, m.
 SAKHELA, poche, f.
 [319] SAGARNOA, citre, cidre, f.
 SASQUIA, corbeille, f.
 SAIXA, côté, m.
 SALBO, LEKHAT, excepté, sauf
 SAGARRA, pomme
 SAINDUA, saint, m. sainte, f.
 [SAQUAXAC, ERRAIÑAC, _____, reins, m.]
 SALVAÇAILLEA, sauveur, m.
 SALXA, sauce, f.
 SALBOIÑA, savon, m.
 SARLA, serreure, f.
 SARRI, tantôt
 SEGURATCEA, assurer
 SEGURATUA, assuré, m.
 SEGURATUA, assurée, f.

SEGURAMENDUA, assurance
 SEGUIDA, la suite
 SEGUIDAN, ensuite
 SEMEA, fils, m.
 SENHARRA, mari, m.
 SEGUICEA, suivre
 SIÑEXBERA, credule
 SIÑEXGORRA, incredule
 SIÑEXTEA, la foi, f. croyance, f.
 SIÑEXTEA, croire
 SIÑEXIA, cru, m.
 SIÑEXIA, cruë, f.
 SOSA, sol, m.
 SOCA, corde, f.
 [320] SOCAGUILLEA, cordier
 [SOLASA, HITÇA, _____, mot, m. parole, f.]
 SORCEA, naître
 SORTUA, né, m.
 SORTUA, née, f.
 SOLASA, discours, m.
 SORGUIÑA, sorcier, m.

SUA, feu, m.
 SUPARETA, foyer, m.
 SUHIA, gendre, m.

SUKHALDEA, cuisine, f.
 SUDURRA, nez, m.
 SUGUEA, serpent, m.

T

TAPA, BOuchon, m.
 TANTOA, jetton, m.
 TAULA, planche, f.
 TAULADA, planché, m.
 TELLATUA, toit, m.
 TELLA, tuile, f.
 TIPULA, oignon, m.
 TIPIA, petit, m. petite [, f.]
 TIPITCEA, rendre petit, apatiser
 TIPITUA, devenu petit, apatisé
 TIRRIÑA, pot de chambre
 TINKHATCEA, garroter
 TINKHATUA, garroté, m.
 [321] TINKHATUA, garrotée, f.

TOQUIA, place, endroit
 TORCHA, cierge, f.
 TONTOA, fât, m.
 TORNUA, tour, m.
 TREBE, familier, m.
 [TRISTATCEA, AFFLIGITCEA, _____, affliger]
 TRUFATCEA, se moquer
 TRUFATUA, se moquée, m.
 TRUFATUA, moquée, f.
 TRUFAQUERIA, moquerie, raillerie, f.
 TRUFA, raillerie, f.
 TULUBIOA, déluge
 TURNATCEA, rendre, rembourser

V

VICIA, VIe, f.
 VICITCEA, vivre
 VISAIA, AHURPEGUIA, face, visage, m.
 VICI IÇANA, vècu, m.
 VICI IÇANA, vècuè, f.
 VISTA, veuè, f.
 ULIA, mouche
 UKHATCEA, nier, renier
 UKATUA, nié, renié, m.
 UKHATUA, niée, reniée, f.
 URTHEA, an, m. anée, f.
 URDEA, cochon, m.
 [322] URA, eau, f.
 URRUNCEA, éloigner
 URRUNDUA, éloigné, m.
 URRUNDUA, éloignée, f.
 URCEA, fondre
 URTUA, fondu, m.
 URTUAC, fondus, m.
 URRURIC, gratis, gratuitement
 URTARRILLA, janvier, m.
 URDAIA, lard, m.
 URRUN, loin

URRUNTASSUNA, éloignement
 URRIA, octobre, m.
 URKHATCEA, pendre
 URKHATUA, pendu, m.
 URKHATUA, penduè, f.
 URKHABEA, potence, f.
 URIA, pluye, f.
 URREA, or, m.
 URRICHA, femelle, féminin
 USTEZ, croyant
 USOA, pigeon, m.
 USOTEGUIA, colombier, m.
 UZTARRIA, joug, m.
 UZTAILLA, jullet, m.
 UZTEA, laisser
 UZCIA, laissé, m.
 UZCIA, laissée, f.
 [323] USAIÑA, odeur, f.
 USTELCEA, pourrir
 USTELDUA, pourri, m.
 USTELDUA, pourrie, f.

[324] DICTIONNAIRE

François & Basque

DICCIONARIOA

Francesez eta Escuaraz

A

- A, Du,
 IL A, harc du,
 À LA MÈRE, amari,
 À FAIRE, eguiterat,
 ABANDONNER, largatcea,
 ABONDANCE, fragancia,
 ABAISSER, apalcea, beheitecia,
 ABAISSEMENT, beheramendua,
 ABBÉ, premier jurat, auçapeça,
 ABEILLE, erlea,
 ABBREGER, laburcea,
 ABBREVIATION, laburqunça,
 ABBREVER, edaratea,
 ABBREVEMENT, edarança,
 ABONDAMMENT, frangoqui,
 ABONDER, frangatcea,
 ABRI, leiorra, malda,
 [325] À L'ABRI, maldan, estalgunan, atherian,
 ABSINTHE, acencioa,
 ABSOLUMENT, baitezpada, nahi eta ez,
 ACCEPTER, topatcea, onharcea,
 ACCOMMODER, onsatcea,
 ACCOMMODEMENT, onguia,
 ACCOMMODEUR, ongitçaillea,
 ACCOMPAGNER, laguncea,
 ACCORDER, bakhertcea,
 S'ACCÔTER, sahescatcea, errimatcea,
 ACCOUCHER, erditcea,
 ACCOUCHEMENT, erditçapena,
 ACCOUPLER, mulçatcea,
 ACCOURCIR, laburcea,
 ACCOÛTUMER, trebatcea,
 ACCOÛTUMÉ, trebatua,
 ACCOÛTUMÉ, ohitua,
 ACCUSER, acusatcea, gaineguitea,
 IL M'A ACCUSÉ, ene gain eguin du,
 ACHETER, erosteia,
 ACHÂT, erospena,
 ACHETEUR, erosllea,
- ACHEVER, neitcea, akhabatcea,
 ACTION, eguiñça,
 ADOUCIR, eztatcea,
 ADOUCISSEMENT, eztimendua,
 AJOUTER, berhatcea,
 ADOLESCENT, gaztea,
 [326] ADOLESCENCE, gatzetassuna,
 ADROIT, abudoa,
 AFFAIRE, eguitecoa,
 AFFAMÉ, gosetea,
 AFFLIGER, axekhabetzatcea,
 AFFOIBLIR, herbalcea,
 AFFOIBLISSEMENT, flaquadura,
 AFFRONT, nahigabea, axekhabea,
 S'AGENOULLER, belauricatcea,
 AGREABLE, nahicaria,
 ÂGE, adiña,
 AGIR, faire, eguitea,
 AGITER, menaitcea,
 AGNEAU, bildoxa, umerria,
 AIGUILLE, orratça,
 AIGUILLÉE, çunça, orratzara,¹³
 AIGUISER, chorrochtea,
 AIGUISEMENT, chorrochdura,
 AIDER, laguncea,¹⁴
 AIGRE, miña,
 AIGREUR, mintassuna,
 AIL, baratchuria,
 AÎLE, hegala,
 AILLEURS, berçetan, berçalde,
 AMOUR, amodioa, nahiquidea,
 AMOUREUX, amodiosa, amodioxua,
 AMOUREUSEMENT, amodiosqui,
 AMPLE, largoa, asea,
 [327] AMPLEMENT, hedatuqui,
 AN, ANNÉE, urthea,
 AIMER, maitatcea,
 AINSI, hala,
 AÎNÉ, lehena,

(13) Or. *-taza* (cf. "F. à c."). (14) Or. *lang*.

AIR, airea, boça,
 AÎNESSE, lehentassuna,
 AISE, errech, gogocara,
 AISÉMENT, errechqui,
 À SON AISE, bere gogara,
 ALARME, dehadara,
 ALIENER, bercerencea, salcea,
 ALIGNEMENT, lerroqua,
 ALLER, goatea,
 ALLUMER, erachiquitcea, piztea,
 ALONGER, luçatcea,
 ALORS, orduan,
 AMAIGRIR, mehatcea, sekhatcea,
 AMAS, mola, montoiña, mulçoa,
 AMASSER, montoiñatcea, bilcea,
 AMBITION, irritxa, nahiçundea,
 AMER, quaratxa,
 AMERTUME, quaraxtassuna,
 AMI, adisquidea, oneritcia,
 AMITIÉ, adisquidetassuna,
 AMOINDRIR, gutitcea,
 ANCIEN, çaharra, adinxua,
 ANCIENNEMENT, haraiñcina,
 [328] ANCRE, tindua
 ANEANTIR, eceztatcea
 ANNEAU, erreztuna
 ANIMER, alimatcea, esporxatcea
 ANONCER, adiaraztea
 ANNUEL, urthecoa
 ANNUELLEMENT, urtheca, urthorez
 ANTER, chertatcea
 ANTE, chertoa
 ANTIQUITÉ, lehentassuna
 ANTERIEUR, lehenagocoa
 AOÛT, abostua
 APPAREIL, lanabesa
 APPARENCE, guisa, era
 S'APPERCEVOIR, oharcea
 APPAUVRIR, erremestea
 APPELLER, deitcea
 APEL, deia
 APPESANTISSEMENT, hildura
 APPETIT, janbidea
 APPORTER, ekharcea
 APPRÊTER, apaincea
 S'APPROPRIER, jabetcea
 APPROUVER, laudatcea
 APPROBATION, laudamendua

APPRENDRE, ikhastea
 APPUIER, errimatcea, contratcea
 APRÈS, ondoan
 [329] ARBRE, çuhatça
 ARGENT, cillarra, dirua
 ARGENT VIF, cillar vicia
 ARIDE, idorra
 ARRÊTER, guelditcea, baratcea
 ARRERAGES, intresac, sensuac
 ARRIVER, ethorcea, ieitea
 ARROGANT, fufuiatxua
 ARROSER, arragatcea
 ÂNE, astoa
 ASSEMBLER, biribilatcea
 ASSEMBLAGE, bildura
 ASSEMBLÉE, capitoa
 S'ASSEOIR, jarcea
 ASSURER, segurátcea
 ASSURANCE, seguramendua
 ASSEZ, asqui
 ASSIDU, jarriquia
 ASSIEGER, sethiatcea
 ATTAQUER, acometatcea
 ATTACHER, estequatcea
 ATTACHEMENT, estequadura
 ATTENDRE, iguriquitcea
 ATTENTION, artha
 ATTENTIF, arthosa
 ATTIEDIR, epelcea
 AU CONTRAIRE, aiticic
 AU PIS ALLER, gorenaz ere
 [330] AU-DELÀ, haratago
 AU-DEÇA, hunatago
 AVERTIR, meçutcea, abisatcea
 AVERTISSEMENT, meçu, abisua
 AU-PLÛTÔT, ahalic lasterrena
 AU-PLÛTÔT, lehen bai lehen
 AU-PLÛTARD, ahalicberanduen
 AUPRÉS, hondoan
 AUPARAVANT, lehenago
 AVALER, irestea
 AVANCER, aitiñatcea
 AVANCEMENT, aitiñamendua
 AVANT, lehen, aitiñean
 AVANT-HIER, herenegun
 AVANTURE, guertacaria
 AVARE, lukhuraria
 AVARICE, lukhurarigoa

AVARICIEUX, iaramana
 AUDACE, ausarcia
 AUDACIEUX, ausarta
 AUDITEUR, aditçaillea
 AVEC, quiñ
 AVEC MOI, enequiñ
 AVOINE, oloa
 AVEUGLE, itxua
 AVEUGLER, itxutcea
 AVEUGLÉMENT, itxutassuna¹⁵
 AUJOURD'HUI, egun, gaur
 [331] AUCUN, batere, garabic
 AUNE, berga
 AVOIR, ukhaitea
 AUMÔNE, erremusiña

AVOÛER, atroiatcea
 AVRIL, apirilla
 AUSSI, orobat, ere
 AUSTERE, dorpea, haindurra
 AUSTERITÉ, dorpetassuna
 AUTANT, bercehaiñberce
 D'AUTANT QUE &c, hambat nola, &c.
 AUTEL, aldarea
 AUTORITÉ, burepea, nausitassuna
 AUTRE, bercea
 AUTREFOIS, berçorduz
 AUTRUY, berçerena
 AYEUL, aitaso
 AYEULE, amaso¹⁶
 AZILE, iheslekhua

B

BARBE, BIçarra
 BARBIER, biçarguillea
 BAGUETTE, cihorra
 BAGATELLES, chirchilqueriac¹⁷
 BAIGNER, maiñatcea
 BAIN, maiñhua
 [332] BAISÉ, musua, pota
 BAISER, musuematea
 BALANCE, harahuna
 BALAY, jatxa
 BANC, alkhia, alquia
 BANQUET, iatequeta
 BANIR, destarratcea
 BANISSEMENT, destarrua
 BAPTÊME, bathaioa
 BAPTISER, batheiatcea
 BAS, galcerdia
 BAS, behera
 BASSESSE, beheratassuna
 BÂTON, makhilla
 BATTRE, guducatcea, eragozteia
 BEATITUDE, dohatxutassuna
 BEAU, BELLE, edera
 BEAUPERE, aitaguifñarreba
 BELLEMERE, amaguifñarreba
 BEAUFRERE, coiñata
 BEAUFILS, GENDRE, suhia
 BELLE FILLE, BRÛ, erreñia

BEAUTÉ, edertassuna
 BEAUCOUP, haiñitz, asco
 BEC, mokhoa
 BECCASSE, pecada
 BECCASSINE, pecardiña
 BÊCHE, PIOCHE, hainçurra
 [333] BÊCHER, PIOCHER, hainçurcea
 BÊCHEUR, hainsçurdura
 BENI, benedicatua
 BERCEAU, ohokhoa
 BERGER, arçaiña
 BERGERIE, arditeguia
 BESACES, alporchac
 BESOIN, behar
 J'AI BESOIN, behar dut
 BÊTE, abrea, atcienda
 BÊTISE, abrequeria
 BOEUF, idia
 BONHEUR, çoriona
 BOUVIER, itçaiña
 BIBERON, edalea
 BIBLIOTHEQUE, liburuteguia
 BIEN, ongui, onsa
 BIENS, ontassunac
 BIFFER, borratcea
 BIS-AYEUL, arbaso
 BIS-AYEULE, arbaso
 BLANC, churia

(15) Or. *-ilxuntassuna* (cf. "F. à c."). (16) Or. *amso* (cf. "F. à c."). (17) Or. *chirebil-*.

BLANCHIR, churitcea
 BLANCHEUR, churitassuna
 BLANCHISSEUSE, churitçaillea
 BLÂMER, beheratcea
 BLASPHEMER, arnegatcea
 BLASPHEME, arnegua
 [334] BLED, bihia
 BLED, FROMENT, oguibihia
 BLEDINDE, arthoa
 BLESSER, colpatcea
 BLESSEURE, colpea
 BLESSEURE, PLAYE, çauria
 BOËTE, copa
 BOIRE, edatea
 BOIS, çura
 BOIS DE HAUTE FUTAIE, oihana
 BOIS À BRULER, egurra
 BOIS TAILLIF, chara
 BOIS TAUSINATS, ameztia
 BOISSEAU, gaicerua
 BOITEUX, maiñgua
 BOITER, maiñgutcea
 BON, ona
 BONTÉ, ontassuna
 BONNEMENT, onsaqui, onguiqui
 BONNET, poneta, chanoa
 BORGNE, okherra
 BORNE, cedarrria
 BORNER, cedarrizatcea
 BOSSU, bizkarmakhurra
 BOUC, akerra
 BOUCHE, ahoa
 BOUCHÉE, ahotara
 BOUCHER, carnacera
 [335] BOUCHERIE, carnaceria, haraguiteguuia
 BOUCLE, buglea
 BOUDIN, odolguia
 BOUË, parta balxa

BOÛIS, ezpela
 BOULE, bola
 BOULANGER, okhiña
 BOÛLLIR, egostea
 BOÛLLI, egosia
 BOÛLLON, salda
 BOUQUET, floca
 BOURBIER, urdendegua
 BOURGEOIS, buriesa
 BOURREAU, burreba
 BOURSE, molxa
 BOUCHER, tapacea
 BOUCHER, carnacera, haraguina
 BOUCHON, tapa
 BOUT, tapa
 DEBOUT, chutic
 BOUTEILLE, flascoa, kharrafa
 BOUTON, botoiña
 BOYAU, tripa
 BRANCHE, çuhatz adarra
 BRANLER, higitcea, cordocatcea
 BRANLEMENT, higuialdura
 BRAS, besua
 [336] BRAVE, ordongua, fechoa
 BREBIS, ardia
 BREUVAGE, edança
 BREVETÉ, motchtassuna, laburtassuna
 BRIEUREMENT, laburzqui
 BRIGADE, quadrilla
 BRILLER, distidatcea
 BRIQUE, adaraillua
 BRISER, haustea
 BROCHE, guerrena
 BROÛILLARD, lanhoa
 BROÛILLER, nahastea
 BRÛLER, erretcea
 BRÛLEURE, erretassuna

C

CABANE, ETchola
 CABARET, ostatua
 CABARETIERE, dafarnaria
 CACHER, gordetcea
 CACHÉS, gordeac
 CACHOT, cephoa
 CADAVRE, gorpuzhilla

CANAL, istuna
 CANARD, ahatea
 CANTIQUES, cantuac
 [337] CAPACITÉ, gaitassuna
 CAPABLE, gaia
 CAPRICE, burcoitassuna
 CAPRICIEUX, burcoixua

- CAPTIF, esclaboa
 CAPTIVITÉ, esclabotassuna
 CAPITAINÉ, aircindaria, capitaiña
 CAPTURE, harçapena, lançua¹⁸
 CARNAVAL, ihautiria
 CARNAGE, masacrea
 CARRIERE, harrobia
 CARRILLONNER, errepicatcea
 CARRILLON, harrabotxa, errepica
 CASSER, porrocatcea¹⁹
 CAUTION, bermea
 CAUTIONNEMENT, bermegoa
 CAUTIONNER, bermatcea
 CELA, hori
 CEINTURE, guerricoa, uhala
 CELESTE, cerucoa
 CELUI, CELLE, hori edo hura
 CEUX, CELLES, horiec edo hec
 CENDRE, hautxa
 CENT, ehun
 DEUX CENS, berregun
 CENTRE, ichurburua
 CEPENDANT, bizquitartean
 CERF, orena
 CERISE, guerecia
 CERISIER, guerecihondoa
 CERTAIN, eguiazcoa, halacoa
 [338] CERTAIN, halaco bat
 CERTE, eguiaz
 CERTAINEMENT, eguiazqui
 OÛI CERTE, bai eguiaz
 OÛI CERTAINEMENT, bai eguiazqui
 CERTITUDE, segurança
 CERVELLE, burumuiña
 CESSER, baratcea
 SANS CESSÉ, baratu gabe
 CET, CETTE, CELUI-CI, hau, hunec
 C'EST, hau da
 C'EST À DIRE, erran nahi da
 CHAQUE, bakhotchac
 CHACUN, bakhotcharen
 CHACUN UN, bakhotchac bat
 CHACUN UN, bana
 CHACUN DEUX, biña
 CHACUN TROIS, hirurna
 CHACUN QUATRE, laurna, &c.
- CHAGRIN, errea, suxua
 CHAÎNE, gathea
 CHAIR, haraguiá
 CHARNU, haraguitssua
 CHAISE, cadira
 CHAIRE, predicalquia
 CHARNEL, haraguicoia
 CHARLATAN, chirchila
 CHARPENTIER, çurguiña, maistrua
 CHARPENTERIE, çurlana
 CHARRON, orgaguillea
 [339] CHASSER, ihizatcea
 CHASSE, ihicia
 CHASSEUR, ihiztaria
 CHÂTAIGNE, gaztena
 CHÂTAIGNIER, gaztena hondoa
 CHASTE, garbia
 CHASTETÉ, garbitassuna
 CHÂTEAU, gaztelua, jaureguiá
 CHÂTIER, gatzigtacea
 CHÂTIMENT, gatzigua
 CHÂTRER, chiquiratcea
 CHÂT, gatuá
 CHAUDIERE, perça, panierua
 CHAMBRE, guela, cambara
 CHANGER, aldatcea
 CHANGEMENT, aldaquança
 CHAUDRONNIER, cautera
 SE CHAUFFER, berotcea
 CHAUD, beroa, bero
 IL FAUT CHAUD, bero hari da
 CHAUX, guisua
 CHAUSSEURES, oiñetacoac
 CHAUSSETTES, galcetac
 CHEF, buruçaguiá
 CHEMIN, bidea
 CHEMISE, athorra
 CHUTE, eroricoa
 CHER, CHERE, maitea, onexia
 CHER, cario, carastia
 CHERTÉ, carastiatassuna
 BONNE CHERE, iate ona
 [340] CHERCHER, billatcea
 CHÊNE, haritça
 CHEVAL, çamaria, çaldia
 CHEVALIER, çamalduna

(18) Or. *b-* (cf. "F. à c."). (19) Or. *-atea*.

CHEVALIER, aitorensemea	COMPOSITION, antolamendua
CHEVET, OREILLER, bururdia	COMPRENDRE, endeglatcea
CHEVEUX, illeac, biloac	COMPLAISANT, amulsua, jauscorra
CHIEN, ora, chakhurra, potchoa	COMPLAISANCE, jauxcortassuna
CINQ, bortz	COMPTER, condatcea
CINQUANTE, berrogoi eta hamar	COMPTE, condua
CINQUIÈME, bortzgarrena	CONDUIRE, guidatcea
CIRCONFERENCE, itçulingurua	CONFONDRE, sunxitcea
CIRE, ezcoa	CONFUSION, ahalguea, ahalqueria
CISEAUX, hainsturac	[342] CONFORMER, higualatcea
CITÉ, VILLE, hiria	CONFORMITÉ, higualamendua
CLAIR, clar, ocena, arguia	CONFORMÉMENT, hignalqui
CLAIREMENT, ocenqui, clarqui, bidesqui	CONFORMÉMENT, guisa berean
CLEF, gakhóa, guilça	CONSETEMENT, baía
CLAVIER, guilçaria	SON CONSETEMENT, bere baía
CLOCHE, izquilla	CONVERSATION, solasa, aharança, goiea
CLOCHER, dorrea	CONTREFAIRE, ihanquiñguita
CLOCHETTE, chilincha	CONTENT, boz, aleguera
COLINE, mendia, biscarra, petarra	J'EN SUIS CONTENT, atxeguin dut
COMBATTRE, gducatcea	COQUIN, charra, escasa
COMBIEN, cembat	CORBEAU, belea
COMBIEN DE FOIS, cembat aldiz	CORBEILLE, sasquia
COMBLE, mucuru	CORDE, soca
COMMANDER, manatcea	CORDIER, socaguiña
COMMANDEMENT, manamendua	CORNE, adarra
COMME, nola	CORPS, gorputça
[341] COMME, beçala	CORRECTION, cençadura
COMME IL FAIT, eta nola harc eguiten baitu	CORRIGER, cençatcea
COMME MOI, ni beçala	CORROMPRE, gaitzquincea
COMMENT, nola, cer moldez	CORRUPTION, gaitzquinça
COMMENCER, hastea	CONSTIPÉ, encorgatua
COMMENCEMENT, hastapena	CÔTÉ, sahetxa
COMMERCE, tratua, haremana	COUDÉE, besoa
COMMISSAIRE, mandataria	COUCHER, etçatea
COMMISSAIRE, carguduna, meçuduna ²⁰	COUDRE, jostea
COMMISSION, mandatua	COUSU, josia
COMMIS, bereordaiña	COUTURIÈRE, joslea
COMMUN, arrau, aularie, nahasteca	COÛTUME, hazdura, bereguita
COMPAGNON, soinquidea	COUPABLE, hoguendurua
COMPARER, bardinçatcea	COUP, golpea
COMPARAISON, bardinquinça	[343] COUPER, ebaquitcea, picatcea
COMPAROIR, aguercea ²¹	COUPÉ, ebaquia, picatua
COMPARUTION, aguerdura	COUPAISON, ebacaldia
COMPENSER, çorrotçicatcea	COUPURE, ebaquidura
COMPENSATION, çorrotcicea	COURAGE, alimua, qualibua
COMPOSER, antolatcea	COURAGEUX, alimuxua

(20) Or. meça-. (21) Or. augu-.

COURT, laburra, motcha
 BASSE-COURT, barla
 LA COUR, gortea
 COUSIN GERMAIN, lehengusua
 COUTER, gostatcea
 COUTEAU, canibeta
 COTEAU, QUI SE FERME, nabala
 COUVRIER, estalcea
 COUVERTURE, estalguia
 CRACHER, thuguitea
 CRACHAT, thua
 CRAINDRE, beldurcea
 CRAINTE, beldura
 CRAINTE, beldurtassuna
 CRAINTIF, beldurtia
 CRAMILLIERE, laratça
 CRAPAUT, aphoa
 CRASSE, ciquiña
 CRASSEUX, ciquiñxua, saxua
 CREANCIER, harcedurua
 CREANCE, harcecoa
 CRÉDIT, maillegua
 CRÉDULE, siñexcorra
 INCRÉDULE, siñexgorra
 CRÉDULITÉ, siñexberatassuna
 [344] INCRÉDULITÉ, siñexgortassuna
 CREVER, leherguitea, lehercea
 CREUX, ciloa, khaba
 CRI, oihua
 CRIER, oihuguitea
 CRIME, hoguena
 CRIMINEL, faltaduna, hogendurua

CRITIQUE, erranquiçuna
 CROIRE, siñestea
 CROIRE, uste içatea
 CRŪ, siñexia, uste içana
 CROIX, curutcea
 CROUPE, hankha
 EN CROUPE, hankhetan
 CROUTE DU PAIN, ogui achala
 CRUD, gordiña
 CRUDITÉ, gordintassuna
 CRUCHE, pegarra
 CRUEL, bihotzgorra
 CRUELLEMENT, bihotzgorqui
 CRISTAL, bridioa
 CUÉILLIR, bilcea
 COEUR, bihotça
 PAR COEUR, gogoz
 APPRENDRE PAR COEUR, gogoz ikastea
 CUIR, larrua
 CUIRE, egostea
 CUIT, egosia
 CULOTTES, galçac
 CUISINE, sukhaldea
 [345] CUISSE, izterra
 CUL, ipurdia
 CURÉ, erretora
 LA CURE, erretoria
 CURER, garbitcea
 CUREUX, birriguiña
 CURIOSITÉ, birriguiñtassuna
 CI-DEVANT, lehen, aitciñ huntan

D

D'AVANTAGE, GÜehiago
 DAME, andrea
 DANGER, perilla, cordoca
 IL EST EN DANGER, cordocan da
 DANSER, dançatcea
 DARD, chochoa
 DATE, egunca
 DÉ, ditharea
 DEBOUT, chutic
 DÉBRIS, hautxidura
 DEVOIR, çor içatea²²

DEVOIR, behar içatea
 DETTE, çorra
 DÉBITEUR, çordurua
 DÉCAMPER, camporatcea, irtencea
 DÉCÉDER, hilcea
 DÉCEZ, MORT, heriotcea
 DÉCEMBRE, abendoa
 DECHIRER, urratcea, ethencea
 DÉCIDER, trenquatcea
 [346] IL A DÉCIDÉ LA CHOSE, harc trenquatu
 du gauça

(22) Or. -*tua* (cf. "F. à c.").

- DÉCIME, DIXME, hamarrena, detchema
 DEDANS, barenean
 DÉFAUT, baia, escasa
 SES DÉFAUTS, bere baiac, bere escasac
 DÉFI, dechidua
 DÉGÂT, caltea, galqunça
 DÉGOUTER, higuincea, hastancea
 DÉGOUT, higuinça
 DÉGOUTANT, nardagarria
 DÉGUISER, mudatcea
 DÉGRÉ, esquerela
 DÉGRÉ D'UN ESCALIER, mailla
 DE GRÉ À GRÉ, onez on, gogara
 DÉHORS, campoan
 DÉJEÛNER, hascalcea, goscalcea
 DÉLAI, ephea
 DÉLIBÉRER, gogo harcea
 DÉLIBÉRATION, gogoa
 DÉLIBÉRÉ, gogo hartua
 NOUS AVONS DÉLIBÉRÉ, gogo hartu dugu
 DÉLIBÉRER, deliberatcea
 DÉLICIEUX, çaporetxua, gostosa
 DÉLUGE, uheldoa, tulubioa
 DEMANDE, galdea, esqea
 DEMANDER, galdeguitea, galdatcea, esqua-
 tcea
 DEMEURER, egotea
 DEMEURE, SÉJOUR, egoitça
 DEMEURE, egonlekhoa
 [347] DEMI, erdia
 DEMI PLAIN, erdicala
 UN & DEMI, bat eterdi
 TROIS & DEMI, hirur eterdi
 DÉMOLIR, barraiatcea
 DÉMOLITION, barraiadura
 DÉNOMMÉ, icendatua
 DÉNOMMER, icendatcea
 DENT, horça
 DEPUIS, gueroztic
 DEPUIS QUAND, noicez gueroz
 DERNIER, azquena, hondarra
 LA DERNIERE FOIS, azquen aldian, hondar
 aldian
 DERNIERS, azquenac
 DERNIEREMENT, azquenecoric
 DERRIERE, atcea, guibela, uzquia
 DÉS, gueroz
 DÉS QU'IL DIT, harc erranez gueroz
 DÉSHORMAIS, hemendic aitciña
 DÉSAGRÉABLE, higu[i]ngarria
 DÉSAGRÉABLEMENT, higuingarriqui
 DÉS À PRESENT, oraidanic
 DÉCHARGER, arincea, hustea
 DÉCHARGÉ, arindua, hustua, descargatua
 DÉCHAUSSER, urtustea
 DÉSESPOIR, etximendua
 DÉSESPÉRER, etxitcea
 DÉFAIRE, deseguitea, barraiatcea
 DÉGAGER, erochtea
 [348] TERRE DÉGAGÉE, lur erochia
 DÉCENDRE, jaustea
 DÉCENDU, jautxia
 DÉCENTE, jautxqunça
 DESHONORER, laidoztatcea
 DESHONNEUR, laidoa
 DESHONORÉ, laidoztatua
 DÉJA, gargoro, angoro, iadanic, iadan
 IL A FAIT DÉJA, eguin du iadanic, &c.
 DÉSIRER, guticiatcea, hantocatcea
 DÉSIRER, goloxtea
 DÉSIR, hantoca,²³ guticia
 DÉPENSER, gaztatcea
 DÉPENSÉ, gaztatua
 DÉPENSE, gaztua
 DÉPLAISIR, nahigabea
 DÉPOÛILLER, buluztea
 DERROBER, ebastea, arrobatcea
 DÉREGLER, makurcea
 DÉREGLEMENT, makurdura
 DERECHER, berriz
 DESSEIN, gogoa, chedea, deseña
 DESSOUS, azpian, pian
 DESSUS, gaiñean, goiean
 DÉTRUIRE, destrucea, billaquatcea
 EN DÉTAIL, cheroqui, hedatuqui
 DÉTOUR, itçulia
 DEVANT, aitciñean
 DEVANT MOI, ene aitciñean
 DEVENIR, eguita
 [349] IL DEVIENT, eguiten da
 DÉVIDER, harilgatcea
 DÉVIDÉ, harilgatua
 DEVIN, aztia
 DEVINER, pensatcea, asmatcea

(23) Or. *bau-* (cf. "F. à c.").

DIEU, Jaincoa
 DIFFERER, luçatcea
 DIFFERENT, DISPUTE, ezdabada
 DIFFERENCE, makhurtassuna
 DIFFICILE, gaitz
 DIFFICULTÉS, trebesiac
 DIGERER, ehoitea
 MON ESTOMAC DIGERE, ene sabelac ehoiten du
 DIGNE, gai, gaïa
 JE NE SUIS PAS DIGNE, ez naiz gai
 DIGNITÉ, gaitassuna
 DILIGENT, iarriquia, joancara
 DIMANCHE, igandea
 DIMINUER, gutitcea
 DIMINUTION, gutimendua
 DÎNER, barazcalcea
 LE DÎNER, barazcaria
 DIOCESSE, apezpicutassuna
 DIRE, erratea
 DIT, errana
 DICTION, errança
 DIRECTEUR, chuchenguiña
 DISCERNER, bereztea
 DISCOURS, solasa, goiea, haroa
 DISERTE, escasia, ezçapena
 DISPAROÏTRE, gordetcea, cuculcea
 [250] DISPOSÉ, ekharria
 DISPOSITION, erabilqunça
 DISPUTE, escatima, eztabada
 DISPUTER, iharduquitcea, escatimatcea
 DISSIMULER, queritçatcea
 DISTINGUER, berezcatcea
 DIVINITÉ, jaincotassuna
 DIX, hamar
 DIVISION, escatima, nahasda
 DIVISER, çatitcea
 DIXAINE, hamarrecoa

DIXIÉME, hamargarrena
 DIX-HUIT, hemeçorci
 DIX-NEUF, hemeretci
 DOL, FRAUDE, enganïoa
 DOMICILE, egonlekhua
 DOMMAGE, bidegabea
 DOMESTIQUE, sehia
 DOPPTER, heztea, cebatcea
 DON, DONATION, emaitça
 DONC, beraz, bada
 DONNER, ematea
 DONT, DUQUEL &c., çoiñaren, &c.
 DORÉNAVANT, hemendic-goiti
 DORMIR, ENDORMIR, loguitea, lokharcea
 ENDORMI, lokhartua
 DOUX, mansoa, eztia, emea
 DOUBLER, horratcea
 DOUCEUR, emetassuna, eztitassuna
 DOUCEURS, [e]ztitassunac, &c
 [251] DOUCEMENT, eztiqúi
 DOULEUR, oiñacea, pairacaria
 DOUZE, hamabi
 DRAP, oiála
 DROIT, lerdena, çucena
 DROLE, bitgia
 DEÛIL, dolua
 DUR, gogorra
 DURETÉ, gogortassuna
 DURABLE, çailla
 DUQUEL, DE LAQUELLE, çoiñaren &c
 DURCIR, gogorcea
 DURANT, diraueno
 DURANT MA VIE, ene biciaç diraueno
 DURER, irautea
 DEÇA, AU DEÇA, hunatago
 DELÁ, AU DELÁ, handic, haratago

E

EAU, URa
 EAU-DE-VIE, agorienta
 EFFACER, khencea, arraiatcea
 EFFET, eguiñqundea
 EFFORCER, bermatcea
 EFFORT, enseïua

ÉGAL, bardiñ
 ÉGALITÉ, bardintassuna²⁴
 ÉGLISE, eliça
 ÉGALER, bardincea
 ÉLARGIR, çabalcea
 [352] ELARGISSEMENT, çabaldura

ELECTION, hautaquinça	ENTER, chertatcea
ÉLEVATION, alchadura	ENTENDEMENT, adimendua
ELLE, hura, harc	ENTENDRE, OÛIR, aditcea, ençutea
EMBELIR, edercea	ÉNTOURER, inguratcea
EMBELISSEMENT, edergaillua	ENTRE, PARMI, arthean
AMAIGRIR, mehatcea	ENTREPRENDRE, mellatcea
EMOUVOIR, higitcea	ENTRER, sarcea
S'EMPAPER, nausitcea	ENTRÉE, sarrilguia, sarquinça, sarbidea
EMPÊCHER, trabatcea, thebekhatcea	ENVELOPE, estalingurua
EMPÊCHEMENT, thebekhuac, treguac	ENVERS, alderat
EMPÊCHEZ-LE, bara eçaçu	ENVIE, inbidia, nahiqundea
EMPORTER, eramatea	ENVIEUX, bekhaiztia
EMPRISONNER, presoharcea	[354] ENVIEILLIR, çaharcea
EMPRUNTER, atheratcea	ENVIEILLISSEMENT, çahardura
EMPRUNTER D'ARGENT, diru atheratcea	ENVIRON, ingurua
ENFIN, azquenean	ENVIRONNER, inguratcea
ENCHÂÎNER, gatheatcea	ENVOYER, igorcea, bidalcea
ENSUITE, seguidan	ENVOYÉ, igorria, bidaldua
ENCHERIR, cariotcea, goratcea	À L'ÉCART, beregañ, berech
ENCORE, oraiño, are	ÉCARTER, aldaratcea
ENDURER, jasatea, egarcea	ÉCHAPER, itçurcea
ENFANT, haurra, norhaþea	ÉCHAUFFER, berotcea
ENFANCE, haurtassuna	ÉCHAUFFÉ, berotua
ENFER, ifernua, gaistotegua	ÉCHAUFFEMENT, beroqundea, berotassuna
ENFERMER, cerratcea	ÉCHELLE, çurubia
ENFLER, hantcea	ÉCLAIR, simista
ENFLEURE, hantura	ÉCLAIRS, simistac
ENFONCER, barnatcea	ÉCORCE, açala
ENFONCÉS, barnatuac	ÉCORCHER, larrutcea
ENFONCEMENT, barnadura	ÉCORCHÉ, larrutua
[353] ENSUIR, ihesguita	ÉCOUTER, aditcea, ençutea
ENGAGER, bahitcea	ÉCRIRE, escribatcea
ENGAGEMENT, bahiqundea	ÉCRIT, escribatua
ENGRAISSER, guicencea	ÉCRITURE, escribua
ENNEMI, exaia, izterbegua	ÉCRIVAIN, escribatçaillea
ENHARDIR, ausartatcea	ÉCRITTOIRE, escribonia
S'ENRICHIR, aberastea	ÉCÛ, luisa
ENROÛÉ, maillucatu	ÉCUELLE, gateillua
ENROÛER, maillucatcea	ÉCURIE, çamaltegua
ENRHUMÉ, marfonditua	S'ÉGARER, errebelatcea
ENRHUMER, marfonditcea	ÉGAREMENT, errebelamendua
ENSEIGNER, irakhastea	ÉGORGER, ithotcea
ENSEMBLE, elgarrequiñ	[355] ÉGRATIGNER, haztaparkhatcea
ENSEMENCER, eraitea	ÉGRENER, mihaurcea
ENSEMENCÉ, eraiaña	ÉLOIGNER, urruncea
ENSEVELIR, ENTERRER, ehostea	ÉLOIGNÉ, urrundua
ENSEVELI, ehorcia	ÉLLOIGNEMENT, urruntassuna
ENTE, chertoa	ÉLEVER, EXALTER, alchatcea, goratcea

ÉLEVÉ, alchatua
 ÉPARGNER, soberatcea
 ÉPARGNEMENT, soberamendua
 ÉPAULE, sorbalda
 ESPECE, guisa
 QUELLE ESPECE, cer guisa
 ESPERANCE, ustea, pesquiça
 ESPERER, uste içate
 ESPERER, iguriquitcea
 ÉPAIS, lodia, ordongoa
 ÉPINE, elhorria
 ÉPINGLE, isquilinba
 ÉPROUVER, frogatcea, porogatcea
 ÉTENDRE, hedatcea
 ÉTENDU, hedatua
 ÉTAT, heiña, estatua
 EN SON ÉTAT, bere heiñean
 ÉTAGE, selarua
 ÉTÉ, uda
 ÉTEINDRE, iraunguitcea
 ÉTEINT, iraunguia
 ÉTERNUER, urcinzguitea
 [356] ÉTINCELE, inharra, pinda
 ÉTOILE, içarra
 ESTOMACH, sabela
 ÉTONNER, harritcea, lastimatcea
 ÉTONNÉ, lastimatua
 ÉTONNEMENT, lastima
 ÉTOUFFER, ithotcea
 ÉTOURDI, moldegaitça
 ÉTOURDISSEMENT, moldegaitzassuna
 ÉTRANGER, arrotça
 ÊTRE, içate
 ÊTÉ, içana
 ÉTRAINDRE, hersitcea
 ÉTRAIINT, hersitua
 ÉTRAIICIR, meharcea
 ÉTRAIICI, mehartua
 ÉTRAIICISSEMENT, mehardura
 ÉTRAIINES, urcoroillac, emaiçac
 ÉTRAIINER, urcoroillatcea
 ÉTRAIT, meharra, herchia
 ESTROPIER, daiñatcea
 ESTROPIÉ, daiñatua, makhaldua
 ÉTUDIANT, ikaslea, estudianta
 ÉTUDIER, estudiatcea
 ÉVEILLER, iratçarcea
 ÉVEILLÉ, iratçartua, iratçaria, ernea

[357] ÉVANter, haitçatcea
 ÉVANTÉ, haiçatua
 ÉTERNEL, bethicoa
 ÉTERNELEMENT, eternalqui
 EVÊQUE, apezpicua
 ÉVITER, urruncea
 IL FAUT ÉVITER LA MAUVAISE COMPAGNIE,
 urrundu behar da bilcuia gaiztoetariç
 EXACT, chirritu, çorrozqui
 EXAMINER, ikharcea
 EXAMINER SA CONSCIENCE, bere barrena
 ikharcea
 EXAMINER, examinatcea
 EXAMINER UN LIVRE, liburu bat beguiz-
 tatcea
 EXAMINER UN TRAVAIL, lan bat escuztacea
 EXAMINER UN AFFAIRE, eguiteco bat hazta-
 tcea
 EXAUCER, aditcea, ençutea
 EXCELLENT, çaporexua
 EXCEPTÉ, SAUF, salbo, lekhat
 EXERCER, ibilcatcea
 EXERCICE, ibilquņa
 EXCITER, cihiquatcea
 EXCITATION, cihiquadura
 EXECUTER, obratan ematea
 [358] ÉXECUTION, eguiñdura
 EXILER, destarratcea
 EXPERIENCE, frogança
 J'AI FAIT EXPERIENCE, frogança eguiñ dut
 EXPLIQUER, chehatcea, explicatcea
 EXPLIQUEZ-MOI LA CHOSE, cheha dieçadaçu
 gauça
 EXPOSER, paratcea
 EXPOSÉ AU SOLEIL, iguzquiari paratua
 EXPRÉS, berariaz
 FAIT EXPRÉS, berariazcoa
 EXPRESSÉMENT, berariazqui
 EXPRESSÉMENT, beraria berez
 EXPRESSION, errança
 IL SE SERT DE CETTE EXPRESSION, errança
 huntaz cerbitçatcen da
 EXTRAORDINAIRE, estordiñarioa
 EXTRAORDINAIRE, ohiezbeçalacoa
 UNE CHOSE BIEN EXTRAORDINAIRE, gauça
 bat ohiezbeçalacoa
 EXTRAORDINAIREMENT, ohiezbeçalaqui
 EXTRÉMITÉ, hurrana, hestura
 IL EST EN EXTRÉMITÉ, hurranean da

F

- FACE, MÚturra, musua, aitciña
 [359] FAÇADE, aitciñaldea
 FACE À FACE, musuz musu
 FACILE, eguiñcara, errecha
 FAILLIR, akhitcea
 SI LA POSTERITÉ VIENT Á FAILLIR, baldiñ lei-
 ñua akhitcen bada
 FANER, histua
 FAMILLE, maiñada
 FAMEUX, leloxua, deithatua, ospexua
 FAIRE, eguïtea
 FAIT, eguiña
 FAITS, eguiñac
 FACTION, eguiñça
 FAISABLE, eguiñgarria
 FAMILIER, ausart, trebe, entregu
 FAMINE, gosetea
 FANTAISIE, oldea, fantasia
 JE FERAI SUIVANT MA FANTAISIE, eguiñen
 dut ene oldearen arabera
 À MON AVIS VOUS FERÉS LA CHOSE, ene ol-
 dez eguiñen duçu gauça
 FAINEANT, alferra
 FARDEAU, carga
 FARINE, iriña
 FAROUCHE, hezgaitça
 FÂCHER, haserretcea
 FÂCHEUX, haserrecorra
 [360] FAÇON, era, ara, guisa
 SA FAÇON, bere era
 SA FAÇON D'AGIR, bere eguiñ ara
 VENÉS SANS FAÇON, ethor çaita pestaric gabe
 NE FAITES PAS DE FAÇON, ez eguiñ pestaric
 FAÇONNER, birriguiñatcea
 FATIGUER, onhatcea
 FATIGUÉ, onhatua
 FATIGUE, onhadura, onhaquñça
 FAUTE, hoguena, falta, feitua
 FAVEUR, alde, alde
 IL PARLE EN MA FAVEUR, ene alde mi[n]-
 tçatcen da
 FAVORISER, aldetcea, estalcea
 IL M'A FAVORISÉ EN MES BESOINS, estali nau
 ene beharretan
 FAVEUR, faborea
 FORGE, olha
 FERME, asantuz, tinquí, tieso
 IL EST FERME, tinquí da
 FERMER, cerratcea
 FERMÉ, cerratua
 FERMATURE, cerrateguia
 FERMATURE, cerraquia
 FERMETÉ, tinquitassuna
 FETE, besta
 [361] FESTIN, gonbidañça
 FEU, sua
 FEU DE JOYE, suberria
 FICELLE, calona
 FIDÉLE POUR TENIR LE SECRET, gardiacorra
 FIDÉLE POUR SERVIR, arthaxua, leiala
 FIDÉLITÉ EN FAIT DE CORRESPONDENCE,
 bihurqundea
 FIDÉLE, fidela
 FIEVRE, sukharra
 FIEL, khelderra
 FIER, atrebitcea, fidatcea
 JE NE ME FIE PAS AVEC LUI, ez naiz atre-
 bitcen harequiñ
 FIER, superra
 FIERTÉ, supertassuna
 FIGUE, picoa
 FIGUIER, picohondoa
 FIGURE, itçhura, iduria
 FILS, semea
 FILLE, alaba
 PETIT FILS, ilobasoa
 FINIR, akhitcea
 FIN, ACHEVEMENT, akhabañça
 FIN, FORTE, çailla
 FIN, RUSÉ, amarruxua
 FINEMENT, amarruqui
 [362] FINIR, akhabatcea
 FINESSE, iocotria
 FIOLE, anpola
 FLAME, garra
 FLATER, lausengatcea, palacatcea
 FLATERIE, lausengua, palaqua
 FLATEUR, lausengaria
 FLEURIR, loratcea
 FLEUR, lorea
 FLEUR AVANT FRUITS, lilia
 FLEURIR, lilitcea

- FLEUVE, hibaiea
 FOIBLE, herbala
 FOIBLESSE, herbaltassuna
 FOIBLEMENT, herbalqui
 FOIN, belharra
 FOIRE, feria
 FOIS, aldiz, colpez
 UNE FOIS, behiñ
 DEUX FOIS, bietan
 TROIS FOIS, hiruretan
 QUATRE FOIS, lauretan, &c
 QUELQUE FOIS, batquetan
 FOL, erhoa, çoroa
 DEVENIR FOL, AFFOLER, erhotcea
 FOLEMENT, erhoqui
 FOLIE, erhotassuna
 [363] FOND, hondo²⁵
 JUSQUES AU FOND, hondoraifio
 FONDER, fíncatcea
 LE BIEN FONDS, ontassun agueriac
 FONDEMENT, cimendua
 FONDRE, urcea
 FONDU, urthua
 FONTAINE, ithurria
 FORCE, indarra
 FORCE, borcha
 PAR FORCE, borchaca, borchaz
 À FORCE DE FAIRE, eguiñaren botherez
 À FORCE DE DIRE, erranaren biez
 FORÊT, oïana
 FORCER, borchatcea
 FORME, orkheia
 FORME, bilgura
 FORFAIT, borcha
 FROMAGE, gasna
 FURNÉE, labaldia
 FORT, EN FAIT DE FORCE, sendoa, hazcarra
 FORT, EN FAIT D'OPINION, bortitça, dorpea
 FORTEMENT, taiñqui, bortizqui
 FORTIFIER, bortiztea
 FORTIFIÉ, bortiztua
 FORTUITEMENT, borchacaqui
 [364] FORTUNE, çoria, mentura, estropuia
 BONNE FORTUNE, çori ona, mentura ona
 MAUVAISE FORTUNE, çori gaitça
 FOSSE, cilhoa
 FOSSÉ, beçoiñasqua
 FOUËT, açotea
 FOÛETER, açotatcea
 FOUGERE, hiretcea
 FOUGERÉE, hiretcelekhua
 FOUORE, ozpiña
 FOUR, labea
 FOURCHETTE, forchetta, sardesca
 FOURMI, chinaurria
 FOURNIR, putchitcea, fornitcea
 IL FAUT QUE VOUS FOURNISSIEZ, putchitu
 behar duçu
 FOURREAU, maguiña
 FOYER, supareta
 FOI, siñestea
 JE N'AI PAS DE FOI EN LUI, ez dut siñesteric
 horren baithan
 À LA BONNE FOIS, hala ustez
 FRAIS, berria, hecea
 LES SARDINES FRAICHES, chardin berriac
 FRAIS, gastua
 À MES FRAIS, ene gatzuz
 [365] FRAICHEUR, hotzguna
 EN FRAICHEURE, hotzgunan
 FRAPPER, cehatcea
 FRAPPER LA PORTE, athea iotea
 FRAUDE, enganioa
 FRERE, anaia
 FREQUENTER, antatcea
 FRICHE, luralferra
 FROID, hotz
 IL FAIT FROID, hotz hari da
 FROIDEUR EN FAIT D'AMITIÉ, hotztassuna
 FRONT, belarra
 EFFRONTÉ, ahalquegabea
 FRONTIERE, muga
 FROTTER, marrusquatcea
 FEÛILLE, hostoa
 FEÛILLE DE PAPIER, plamua
 POUSSER DES FEÛILLES, hostatcea
 FEÛILLEUX, hostoxua
 FUGITIF, iheslaria
 FUIR, ihesguitea
 FUIE, ihesa
 FUMÉE, khea
 FUMIER, ongarria

(25) Or. *erto-* (cf. "F. à c.").

FUNEBRES, poroguc
 FUSÉE, ardaztara
 FUREUR, fulia
 [366] FURIEUX, fuliaxua

FURIEUSEMENT, fuliosqui
 FUSEAU, ardatça
 FUSIL, alkhabuça
 FUTEUR, À L'AVENIR, ethorcecoa

G

GAGE, BAhia
 GAGE, PARIE, ispichoiña
 GAGER, PARIER, ispichoiñatcea
 GAGÉ, PARIÉ, ispichoiñatua
 GAGNER, irabaztea
 GAIN, irabacia
 GAILLARD, piscora, alleguera, boz
 GAÏETÉ, allegrencia, bozcuia
 GAI, CONTENT, poz, bolatua
 GALANT, senhargueïa
 GANS, escularruac
 GARANT, CAUTION, bermea
 GARANTIR, oneguitea
 GARÇON, mutilquia, mutilla
 GARÇONS, ENFANS MÂLES, mutilquiac
 GARDE, çaiña
 GARDER, çaincea
 GARNIR, hornitcea
 GARNISON, hornimendua
 [367] GÂTER, charcea, saxutcea
 L'HABIT GATÉ, soifneço chartua
 L'HABIT GATÉ, soifneço saxutua
 GAUCHE, ezquer
 GÉLER, itçozguita
 GÉLÉE, itçotça
 GENDRE, suhia
 GENEUREUX, ekharguiña, biçarroa
 GENIE, maiña, ancea
 GENOÛIL, belauna
 GENOÛILLER, belauricatcea
 GESTES, higuídurac
 GENS, jendeac
 GENTIL, HOMME, aitorensemea
 GLACE, horma
 GLAND, hezkhurra, cïa
 GLISSER, lerratcea
 GLISSANT, linburi, leun, lerracor
 GLOIRE, loria
 SE GLORIFIER, loriatcea

GORG, cinçurra
 GOURMAND, golotxa,²⁶ saia, sabelcoïa
 GOURMANDISE, sabeldarriatassuna
 GOÛT, çaporea
 GOÛTER, dastatcea
 GOUTE, chorta
 UNE GOUTE D'EAU, ur chorta bat
 [368] GOUTIERE, citoitça
 GOUVERNER, manaiatcea
 GOUVERNEMENT, manaiamendua
 GRACE, gracia, dohaiña
 SI BON DIEU ME DONNE LA GRACE, baldin
 Jainco onac ematen badarot dohaiña
 DE GRACE, othoi
 GRACIEUX, placenta
 GRAIN, hacia, bihia
 GRAISSE, uriña
 GRAMMAIRE, gramatica
 GRAMMAIRIEN, gramaticaria
 GRAND, handia, ordongoa
 GRAND HOMME, guiçontuoa
 GRANDE FEMME, emaztetuoa
 GRANDEUR, handitassuna
 GRAS, guicena
 GRATER, hazguita
 GRATER, kharracatcea
 GRATIS, urruric, dohaiñic
 GRAVER, bernutçatcea
 GRAVIER, legorra
 GRÉ, BON GRÉ, gogotic
 GRENIER, bihitguia
 GRENOÛILLE, iguela
 LA GRÊLE, harria, babaçuça
 GRILLER, chigorcea
 [369] GRIMACES, queiñuac, muguídac
 GRINCER, hirriquatcea
 GRINCER LES DENTS, horçac hirriquatcea
 GRIS, COULEUR, gorricara
 GRIS, BÛ, arinthua

(26) Or. *-lxa*.

GRONDER, erastea
 IL GRONDE, badarasa
 GROS, lodia
 GROSSE, ENCEINTE, içorra
 GROSSESSE, içorraldia

GROSSIER, moldegaitça
 GUERE, PEU, guti
 GUERIR, sendatcea
 GUERRE, guerla

H

HABILLER, BEzticea
 HABILLEMENT, aldarrria, jaunzcuia
 HABITER, bicitcea, habitatcea
 HACHE, haizcora
 HACHER, lancea, cheatcea
 HAINE, gaitcerizcoa
 HAÏR, gaitceztea
 HAÏ, gaitcexia
 HARICOTS, maillarrac
 HALEINE, hatxa
 [370] HARDI, ausarta
 HARDIESSE, ausarcia
 HARDIMENT, ausarqu
 HARDES, hautuac, trastuac
 HAZARD, mentura
 HAZARDER, menturatcea
 HÂTE, lehia
 À LA HÂTE, lehiáz, lehiaca
 HÂTER, lehiatcea
 HAUT, gora
 EN HAUT, gaiñean, goran
 HAUTEUR, goratassuna
 HAUSSER, goratcea
 HERBE, belharra
 HERITAGE, primança
 HERITIÈR, primua
 HERMITAGE, ermita, capera
 HERMITE, ermitauna
 HEUREUX, dohatxua
 HEUREUSEMENT, dohatxuqui
 HEURE, ordua, orena, muga
 À BON HEURE, muga onez
 HIBOU, hunça
 HIER, atço

AVANT HIER, herenegun
 HIRONDELLE, ainhara
 HISTOIRE, condera, istorioa
 HOMME, guiçona
 [371] PETIT HOMME, guiçonttoa
 PETITE FEMME, emazettoa
 HONNÊTE, pausatua, onesta
 HONNÊTETÉ, onestassuna
 HONNEUR, ohorea
 HONORER, ohoratcea
 HONTEUX, ahalguetia, berastemiao
 HONTEUSEMENT, ahalguequi
 AVEC HONTE, ahalguerequin
 PAR HONTE, ahalguez
 HORLOGE, erloia
 HORREUR, higuinça
 HORRIBLE, higuingarria
 HORS, DEHORS, canpoan
 HÔPITAL, ospitalia
 HÔTELERIE, ostatua, daffarna
 HÔTE, ostalera
 HÔTESSE, daffarnaria
 HOUSSE, furxa
 HUIT, çorci
 HUITIÈME, çorcigarrena
 HUITIÈMEMENT, çorcigarrenecoric
 HUILE, olioa
 HUMBLE, manuguiña, umilla, ethorcorra
 HUMILIER, beheratcea
 HIVER, negua
 [372] HUMEUR, omorea
 BONNE HUMEUR, omore ona
 MAUVAISE HUMEUR, omore gaistoa

I

JADIS, BErce orduz
 JALOUX, ielosa, bekhaiztia
 JALOUSIE, ielosia, bekhaizgoa

JAMAIS, secular
 JE NE FERAI JAMAIS, ez dut eguiñen secular
 JAMAIS, egundaiño

JAMBE, azpia, aztala	INCLINATION, talendua, pendura
JANVIER, urtarrilla	INCERTITUDE, mentura
JARDIN, baratcea	INCIVIL, nabarmena
JARDINIER, baratçeçaiña	INCIVILITÉ, nabarmentassuna
JARRETIERES, loçarriac	INCOMMODÉ, narraiotua
JAUNE, horia	INCOMMODER, narraiotcea
JAUNIR, horitcea	INCOMMODITÉ, narraiotassuna
ICELUI, ICELLE, hori, hura	INCONNU, ez eçagutua
ICI, hemen	INCONSTANT, sañiacorra
IDOLE, jainco falsua	INCONSTANCE, sañiaqundea
JETTER, aurdiquitcea, egotztea	INCONTINENT, berehala, ²⁷ fite
[373] JET, cualdia	INCRÉDULE, siñexgorra
UN JET DE PIERRE, harri cualdi bat	INCROYABLE, ecin siñexia
JETTONS, tantoac	INDIGENT, beharssua
JEU, jocoa, jokhoa	INDIQUER, esleitcea
JEUDI, orceguna	INDUSTRIE, maiña, ancea
JEÛNE, barura,	INEGAL, makhurra
JEÛNER, barurcea	INÉGALER, makhurcea, çaiarçatcea
JEUNE, gaztea	INÉGALITÉ, makhurtassuna
JEUNESSE, gaztetassuna	INFECTER, khuxatcea
JEUNESSE, gazteria	INFECTATION, khuxua
EL, ELLE, hura, harc	INFÉRIEUR, azpicoa, beheragocoa
ILLUSTRE, arguia	INFIRME, eria
IMAGE, imaiina, iduria	INFORMER, informatcea
IMITER, imitatcea, iduricatcea	INGENIEUX, inguiña
IMMOBILE, ostinatua, harritua	INGRAT, eskhergabea
IMMORTEL, ecinhill[a]	[375] INGRATITUDE, eskhergabetassuna
IMPARFAIT, escatssua	INJURE, induria, iniurioa
IMPATIENT, quilica, sugarra	INJUSTE, baiaduna
AVEC IMPATIENCE, lehiarequiñ	INJUSTICE, bidegabea
IMPLOER, galdatcea	INNOCENT, faltagabea
IMPORTANCE, beharra, premia	INOPINÉ, uztegabeta
IMPOSER, inbencea	INOPINÉMENT, uztegabequi
IMPOSÉ, inbenia, etçarria	INQUIETER, khechatcea
IMPOSSIBLE, eciña	INQUIET, khechua
IMPOSTEUR, nahastaria	INQUIETUDE, khechaqundea
IMPRIMER, imprimatcea	INSPIRER, burutara ematea, burutaratcea
IMPREVEU, ustegabecoa	IL M'A INSPIRÉ, burutara eman darot
IMPRUDENT, aiñxicabea	INSTANT, liparra
IMPUDIQUE, liçuna, likhixa	UN INSTANT, lipar bat
IMPUDICITÉ, liçuntassuna	DANS UN INSTANT, lipar baten buruan
IMPUISSANT, flacoa, ahalgabea	INSTITUER, esleitcea
[374] IMPUISSANCE, flacotassuna	INSTRUMENTS, lanhabesac
INCAPABLE, ecindua	INSUPPORTABLE, higuifgarria, eciñ onexia
INCAPACITÉ, ecindura	INSTRUCTION, irakhasqunça
INCERTAIN, menturacoa	INTENTION, chedea, gogoa

(27) Or. *bebarala*.

MON INTENTION, ene chedea	TOUS LES JOURS, bethi, egun guciez
INTERRESSÉ EN FAIT DE BIEN, ontassuncorra, iaramana	TOUJOURS, bethi
INTERRESSÉ EN FAIT D'AFFAIRE, hunquitua	JOURNÉE, eguntara
INTÉRÊT, intresa, sensua	JOURNÉE, iornala
INTERPRÊTE, adiarazlea	À LA JOURNÉE, lanean
INTERNE, barrenecoa	JOURNALIER, languillea
[376] INTERROGER, enterrogatcea, cherkha- tcea	JOYE, bozcarioa
INTERROMPRE, nahastea	JOYEUX, bozcariosa
INTIME, chitezcoa	[377] JOYEUSEMENT, bozcariosqui
INTIME AMI, chitezco adisquidea	JUGE, juiea
INTRODUIRE, sarraraztea	JUGER, juiatcea
INVENTAIRE, ibantorioa	JUGEMENT, juiamendua
INVENTION, imincionea	JUGEMENT, adimendua
INVENTER, pensatcea	JUILLET, uztailla
INVITER, conbidatcea	JUMENT, behorra
INUTILE, ez deusa	JUPE, cotilloña
JOINDRE, juntatcea	JURER, ciñeguitea
JOINTURE, juntura	JUREMENT, ciña
JOLY, pulita	IVRE, hordia
JOLIVETÉ, pulitassuna	IVRESSE, hordiqueria
JONC, ihia	S'ENNIVRER, horditcea
JOUG, uztarria	JUSQUES, raiño, ganaiño
JOÛE, mathela	JUSQUES À MOI, niganaiño
JOÛER, jokhatcea	JUSQUES À LA MAISON, etcheraiño, &c
JOÛISSANCE, goçamena	JUSTE, çucen, ²⁸ justu
JOUR, eguna	IL EST JUSTE, çucen da
AUJOURD'HUI, egun	JUSTICE, çucentasuna
	JUSTIFIER, bithoretcea
	IL A ÉTÉ JUSTIFIÉ, bithore athara da

L

LABEUR, TRAVAIL, LANA, nequea	LAMENTATION, auhendamendua
LABORIEUX, nequaria	LAMENTER, auhendatcea
LABOURAGE, laborança, lurlana	LAMPE, arguiçaguia, lampa
LABOUREUR, laboraria	LANCE, dardoa, chochoa
LACET, segada	LANCETTE, lanceta, chista
LAÏQUE, nekhaçalea	LANCER, dardoztatcea
LAÏC, LAÏQUE, iende chehea	LANGUE, mihia
[378] LAIT, esnea	LANGUE, LANGAGE, hitzcunça, minçaica
LAIDEUR, itxusitassuna	LANTERNE, gabarguia, lanterna
LAIID, itxusia	LAQUAIS, lekhaïoa
LAITUËS, litclubac	LARD, urdaïa, chingarra
LAÏNE, ilea	LARDER, urdaizatcea
LAISSER, uztea	LARRON, VOLEUR, ohoïña, ebaxlea, arroba- tçaillea
DÉLAISSEMENT, uzqundea	

- LASSER, onhatcea, ahitcea
 LASSITUDE, onhadura, ahidura
 LÂCHE, lachoa, ainxikhabea
 LÂCHETÉ, ainxikhabetassuna
 LÂCHEMENT, ainxikhabequi
 LATIN, latina
 LAVER, icuztea, chahutcea
 LAVEMENT, icuzdura
 LAVEMENT, aïuta
 LEVER, andatcea, alchatcea, airatcea
 [379] LEÇON, letcionea
 LEGAT, legata, khuxua
 LEGER, ariña, achita
 LEGEREMENT, ariñqui, achiqui
 LEGERETÉ, arintassuna
 LÉGITIME, eguizcoa, çu[c]enbidezcoa
 LÉGITIME, legitima, çucenbidea
 SA LÉGITIME, bere çucenbidea
 LENDEMAIN, biharamuna
 LENT, hurria, astia
 LENTEMENT, hurriqui, astiqui, baratche
 LENTEUR, astitassuna
 LETTRE, gutuna, lettra
 LEVAIN, lemania, hargarria
 SE LEVER, jaiquitcea, goitcea
 LE LEVER DU SOLEIL, iguzqui atheratcea
 LEVRIER, faldaraca
 LIAISON, iuntada
 LIASSE DE PAPIER, paper lothura
 LIBERAL, emancor, largo, biçar
 LIBERALITÉ, biçartassuna, largotassuna
 LIBRE, lachoa
 IL EST EN LIBERTÉ, lachoa da
 LIBERAL, escudencia
 IL A PRIS LA LIBERTÉ, escudencia hartu du
 IL A PRIS LA LIBERTÉ, atrebencia hartu du
 LICOL, crapeztua
 LIT, ohea, etçaña
 [380] LITIERE, litera, anda
 LIE, liga, lapa
 LIEN, locarria
 LIER, lotcea, tinqatcea
 LIEU, lekhua,²⁹ toquia
 AU LIEU, lekhutan, lekhuan
 AU LIEU DE FAIRE, eguiñ behar lekhuan
 AU LIEU DE DIRE, eran behar lekhuan
 LIEUË, lekhoa
 UNE LIEUË, lekhoa bat
 LIGNE, lerroa, arraia
 LIME, lima, kharraca
 LIMER, limatcea, kharracatcea
 LIMITER, chedatcea
 LIN, lihoa
 LION, lehoiña
 LIRE, irakhurcea
 LECTEUR, irakhurçaillea
 LECTURE, irakhurqunça
 LIVRER, DÉLIVRER, lachatcea, libratcea
 LOGE, CABANE, etchola, gordetegua
 LOGEMENT, egonlekhua, cramesta
 LOGIS, etchea
 EN MON LOGIS, ene etchean
 LOGER, ostatatcea
 LOISIR, astia
 LONG, luce, lucea
 IL EST LONG, lucea da
 LONGUEUR, lucetassuna
 LONGITUDE, lucequnça
 LOQUET, crisqueta
 [381] LORS, ALORS, orduan
 LOÛABLE, laudagarria
 LOÛANGE, laudorioa
 LOÛER, laudatcea, laudorioztatcea
 LOUP, otxoa
 LOI, leguea
 LUCRE, PROFIT, irabacia
 LUCRATIF, irabaçosa
 LUIRE, arguitcea
 LUISANT, arguitxua
 LUMIERE, arguia
 LUNDI, astelehena
 LUNE, ilgarguia
 LUNETTES, miserac

M

MA, MON, &ENea, eneac, &
 MACULE, TÂCHE, baïa, hutxa

MAI, maiatça
 MAJESTÉ, maiestatea

(29) Or. *b-* (cf. "F. à c.").

- MAIGRE, mehea
 MAIGREUR, mehetassuna
 MAIN, escua
 MAIN DROITE, escuescuiña
 MAIN GAUCHE, escuezquerra
 DEMAIN, bihar
 DEMAIN MATIN, bihar goicean
 MAINTENANT, orai, escuen arthean
 MAIS, baiñan, ordea
 [382] MAISON, etchea
 MAÎTRE, nausia, euçaba, etchecoiauna
 MAÎTRESSE, etcheo andrea
 MAÎTRESSE, emazteguéia
 MAÎTRISER, nausitcea
 MAL, dongaro, sordechqui, gaizqui, charqui
 MALADIE, eritassuna
 MALADE, eria
 TOMBER MALADE, eritcea
 MALADIF, ericorra, herbala
 MAL À DROIT, astrugaitça
 MALICE, amarrua
 MALICIEUX, amarruxua
 MÂLE, ordotcha, arra
 MALGRÉ, borchaca
 MALHEUR, çorigaitça
 MALHEUREUX, dohakhabea
 MALHEUREUSEMENT, dohakhabequi
 MÂMELE, dithia
 MANDER, gaztigatcea, adiaraztea
 MANGER, jatea
 MANGER PAR EXCÉS, chiflatcea
 MANGER AVEC GOÛT, ñaflatcea
 MANIERE, guisa, era
 MANQUER, hutsguitea
 MANQUEMENT, hutxa
 MANTEAU, capa
 MARÂTRE, amaiçuna
 [383] MARCHAND, tratularia
 MARCHANDISE, tratubidea, marchandiça
 MARCHÉ, acordua, merkhatia
 MARCHÉ, merkhatia
 MARCHER, ibilcea
 MARCHE, urratxa
 MARÉE, marea
 MARDI, astehartea
 MARÉCHAL, ferratçaillea
- MARY, senharra
 MARIAGE, ezconça
 SE MARIER, ezconcea
 MARQUE, siñalea, çagutqunça
 MARQUER, siña[1]atcea, chedatcea
 MARRAINE, amabitchia
 MARRON, gaztaiña
 MARROQUIN, cordevana
 MARS, marchoa
 MARTEAU, maillua
 MARTIRE, martirioa
 MACHER, chehatcea
 MASSACRE, sakailla
 MASSACRER, sakhailatcea
 MASSACRER, sarrasquitcea
 MASSE, meta, opilla
 LA MASSE DE SANG, odol opilla
 MASSEPAIN, maçapana
 MAÇON, harguiña
 MAÇONNER, asantatcea
 MAÇONNERIE, harguiñça
 MATELAS, cunchoiña, matelaça
 [384] MATIERE, materia, çornea
 MATINEUX, goztiarra
 MAUVAIS, gaistoa
 MEDECIN, midicua
 MEDECINE, edaria, purga
 MÉDIATEUR, bithartecoa
 MÉDIOCRE, erdixucoa
 MÉFIANT, fidagaitça, iduricorra
 MÉFIANCE, fidagaiztassuna
 MÉFIER, beldurcea
 MEILLEUR, hoberena, hobe
 MELANCOLIE, languadura
 MELIORER, hobetcea
 MELIORATIONS, hobequaçac
 MEMBRE, alderdia
 SES MEMBRES, bere alderdiac
 MEMOIRE, acordua
 MENACE, mehatchua
 MENACER, mehatchatcea
 MENER, eramatea
 MENAGE, errequitua, maneiua³⁰
 MENSONGE, gueçurra, sorberia
 MENTIR, gueçur erratea
 MENTIONNER, casueguita

(30) Or. *-eilla* (cf. "F. à c.").

- MENTION, casuric
 IL NE FAIT PAS MENTION, ez du casuric eguiten
 MENTON, khokoxa
 MENU, chehea
 BIEN MENU, ongui chehe
 MENUISIER, benocera
 MER, itxasoa
 [385] MERCREDI, astiazquena
 MERE, ama
 PERE & MERE, burrasoac
 GRANDE MERE, amaso
 MERITE, merechimendua
 MERITER, merechitcea
 MERVEILLE, espantua
 MERVEILLEUX, espantuxua
 MERVEILLEUSEMENT, espantuqui
 MÉCONTENT, arrangura
 MÉCONTENTEMENT, arrangura
 MÉLANGE, nahastea
 MELER, nahastea
 MELANGER, nahastecatcea
 MÊME, bera, ere
 MENAGER, menaiatcea, beguiratcea
 MÉPRIS, arbuioa
 MÉPRISER, arbuiatcea
 MESSAGE, meçua
 MESSENGER, masaiera, berriquetaria
 MESSE, meça
 GRAND-MESSE, meçanausia
 MÉTIER, officioa
 MESURE, neurria, içaria
 MESURER, neurcea, içarcea
 METTRE, etçarcea
 MEUBLES, meubleac
 MEULE, ihararria
 MEUR, onthua
 MEURIR, ontcea
 MEURS, onthuac
 [386] LES FRUITS MEURS, fruituac onthuac
 MEUNIER, iharaçaiña
 MIDI, eguerdi
 MIE DE PAIN, ogui mamia
 MIEL, eztia
 MIEN, nerea, enea &c.
 MIEUX, hobequi
 MILLET, arthochehea
 MILIEU, erdia
 AU MILIEU, erdian
 MILLE, milla
 MINE, itchura
 BONNE MINE, itchura ona
 MINEUR, minura, haur chumea
 MINUIT, gauherdi
 MINUTE, minuta
 MIROIR, miraila
 MISERABLE, beharssua
 MISERE, ezceria, escasia, laceria
 MISERE, ondico gogorra
 MOQUER, trufatcea
 MODERER, ematcea, ezitcea
 MODERATION, eztimendua
 MODESTE, pausatua, modesta
 MODESTIE, pausatassuna
 MOINDRE, gutiena
 LA MOINDRE CHOSE, gutienera
 LA MOINDRE CHOSE, gutienaz ere
 MOINS, gutiago
 À MOINS, ezperen, bederen
 MOIS, hillabethea
 [387] MOITIÉ, erdia
 MITOYEN, erdicoa
 MOL, guria
 VIE MOLE, bitcitce guria
 AMOLIR, guritcea
 MOLESSE, guritassuna
 MONDE, mundua
 MONDAIN, mundutarra
 MONITOIRE, escumicua
 MONOYE, moneda, chehea
 LA MONOYE D'UN ÉCU, luis baten chehea
 MONTRE, muntra
 MONTAGNE, mendia, pectarra
 MONTAGNARD, menditarra
 MONTER, igatea
 MORALEMENT, gainguiroqui
 MORCEAU, pusca, pochia
 MORTEL, hilquiçuna
 MORT, heriotcea, hilla
 MORTIFIER, mortificatcea, hildumatcea
 MORTIER, morteroa
 MOT, hitça, solasa
 MOTIF, arraçoïña, almutea
 IL A SON MOTIF, badu bere almutea
 MOUCHER, cinzeguïtea
 MOUCHER, mukhuquencea
 MOUCHOIR, moconasa

MOÛILLER, bustitcea
 MOUDRE, ehotea
 MOULE, moldea
 [388] MOULIN, ihara, errota
 MOURIR, hilcea
 MOURUË, bacallaba
 MOUCHE, ulia
 MOÛTARDE, mustarda
 MOUTON, chiquiroa
 MOUVOIR, higitua
 ÉMEU, higitua
 MOUVEMENT, higidura
 MOI, JE, ME, ni, nic

MOYEN, guisa, bidea, caria
 PAR VÔTRE MOYEN, çure cariaz
 IL N'Y A PAS MOYEN, ez da guisaric
 MOYENNANT, medioz, cariaz
 MOYENNER, guisatcea
 MUET, mutua
 DEVENIR MUET, mututcea, tututcea
 MULET, mandoa
 MULETIER, mandaçaiña
 MULTIPLIER, frangatcea
 MULTIPLIER, haifitza
 MUR, asantua, pareta, murrua

N

NATION, IEndaquia
 NAGER, iguericatcea
 NÂTRE, sorcea, iaiotcea
 NÉ, so[r]tua, iaioa
 NAISSANCE, sorqunça, ethorquia
 NAPE, dafailla
 [389] NATAL, sorlekhua, sortegua
 NATURE, ethorquia
 NATUREL, ethorqunça, hazqunça
 NATURELEMENT, berebiez, bereguitz
 LA CHOSE VIENT NATURELEMENT, gauça
 heldu da bere bidez
 NAVIRE, uncia
 NEANT, ez deus
 À NEANT, ez deusen
 NEANMOINS, halere
 NECESSAIRE, premia
 NECESSAIREMENT, premiazqui
 NEGLIGER, ainxiqabetcea
 NEGOCE, hartuermana, tratua
 NEIGE, elhurra
 NEVEU, illoba
 NEZ, sudurra
 NET, garbia, chahua
 NETTÉTÉ, chahutassuna
 NETTOYER, garbitcea, chahutcea
 NOEUD, coropilloa
 NEUF, bedaratci
 NEUVIÈME, bedaratci garrena
 NEUTRE, bateretaco
 NIAIS, misquiña
 NIAISERIE, ez deusqueria

NID, ohancea
 NIER, ukhatcea
 NOBLE, noblea, jende handia
 NOIR, belça
 NOIRCIR, belztea
 [390] NOIRCEUR, belztassuna
 NOIZ, helçaurra
 NOYER, helçaurhondoa
 NOISETTE, hurra
 NOM, icena
 NOM DE FAMILLE, CONOM OU SUR NOM, deitua
 NOMBRE, ostea, sasta
 NOMMER, deitcea
 NOMMER, icendatcea
 NON, NE, ez
 N'EST, ez da
 IL N'Y A PAS, ez da
 NONANTE, laurhogoietahamar
 NONCHALANT, cobarta
 NONOBTANT, nahiz, halere
 NOCES, ezteiac
 NORT, norte
 NÔTRE, gurea
 NOVICE, frogançacoa
 NOURRIR, haztea
 NOURRITURE, janharria, hazgarria
 NOURRICE, unhidea
 NOUVEAU, NEUF, berria
 NOUVELLES, berriac
 NOUVELISTE, berriquetaria
 SE NOYER, ithotcea

NUD, buluça
 NUDITÉ, buluztassuna
 NUIT, gaba
 NUIRE, gaitzguitea

[391] NUISIBLE, gaitzgarria
 NUL, nehor, batere
 COMME NUL, ez deus beçala

O

OBEÏR, OBeditcea, jaustea
 IL LUI A OBEÏ, jauxi çaió
 OBEÏSSANCE, obediencia, ethordura
 OBLIGER, erchatcea
 NOUS SOMMES OBLIGÉS À FAIRE CELA, erchatuac gare hori eguiterat
 BIEN OBLIGÉ, esqueric asqui, edo haiñitz
 OBLIGATION, çorra, eguiñbidea
 OBMETTRE, ez orroitcea
 PAR OBMISSION, ez orroituz
 OBSCUR, ilhun
 OBSCURCIR, ilhuncea
 OBSCURCISSEMENT, ilhuntasuna
 OBSERVER, hautu ematea
 OBSERVER, artha ematea
 OBSTACLE, estecua
 OBSTINER, estocatcea
 OBTENIR, ardiestea
 OBTENTION, ardiesquença
 OCCASION, parada, arguina
 SI J'ÉTOIS EN OCCASION, arguiñan banainz
 SI L'OCCASION SE PRESENTE, baldin parada ethorcen bada
 OCCUPER, pochelatcea
 [392] IL OCCUPE TOUS, gucia pochelatcen du
 IL EST OCCUPÉ, pochelatua da
 OCCUPATION, lançaroa
 MES OCCUPATIONS SONT DANS L'HIVER, ene lançaroac neguan dire
 OCTOBRE, urria
 ODEUR, usaiña
 ODIEUX, higuingarria
 OEIL, beguia
 OEILLADE, begui cualdia
 OEUF, arraulcea
 LE JAUNE D'OEUF, gorringoa
 LE BLANC D'OEUF, churingoa
 OFFENSER, damuguitea
 IL M'A OFFENSÉ, damu eguin darot
 IL EST OFFENSÉ, damutua da
 OFFRIR, esqueincea

OFFREZ LUI, esqueiñ dioçoçu
 OFFICE, officioa, cargua
 OFFICIER DE GUERRE, gerlaguiçona
 OFFRANDE, olata
 OIGNON, tipula
 OÏSEAU, choria
 OYE, ançara
 OISIF, alfarra
 OISIVITÉ, alfertassuna
 OMBRE, itçala
 OMBRAGEUX, iduricorra
 ON DIT, erraten dute
 ON FAIT, eguiten dute
 ONGLE, behatça
 [393] ONZE, hameica
 ONDE, ponpoilla
 ONZIÉME, hameicagarrena
 OPINION, iduria
 MON OPINION, ene iduria
 OPINIÂTRE, iduricorra
 OPINIÂTRETÉ, iduricortassuna
 OPINIÂTREMENT, iduricorqui
 OPINER, asmatcea
 OPPOSER, contracatcea
 OPPOSITION, contracarra
 OPULENT, ontassunxua
 OR, ADVERBE, bada
 OR, METAIL, urrea
 MINE D'OR, urre mia
 ORAGE, eraunsia
 ORAISON, oracionea
 ORANGE, laranja
 ORDURES, ciquintassunac
 ORDINAIRE, ardura
 ORDINAIREMENT, comuzqui, arduraqui
 ORDRE, manua, meçua
 ORDRE, SACREMENT, ordena
 ORDONNANCE, manaquença
 ORDONNER, esleitcea
 OREILLE, beharria
 ORFELIN, umeçurça

ORFEVRE, cillarguiña
 [394] ORGUES, orguac³¹
 ORGÛEIL, soberbioa
 ORGÛELLEUX, soberbiosa
 ORGE, garagarra
 ORIENT, iguzqui atheratcea
 ORIGINAL, lehenbidea, oroginala
 ORIGINE, ethorbidea
 OS, heçurra
 OSER, ausartatcea
 ÔTER, khencea³²
 ÔTER, edequitcea

OÛ, non
 OÛAILLE, arthaldea
 OUBLIER, ahanztea
 OÛI, bai, baex, baita
 OÛIR, aditcea, ençutea
 OUTRE, berçalde
 EN OUTRE, hortaz berçalde
 OURS, harçac
 OUVRAGE, lana, obra
 OUVRIER, obraria, languillea
 OUVRIR, idequitcea
 OUVERTURE, idequidura

P

PACIFIER, FAcgatcea
 PACIFICATION, faccegua, baquequença
 [395] PACTE, tratua, patua
 PAGE, plamua
 PAGE, paiea
 PAYER, pagatcea
 PAYEMENT, pagamendua
 PAILLASSE, lastoçacua
 PAILLARD, emakhoïa, andrekhoïa
 PAILLE, lastoa
 PAIN, oguia
 PAIRE, PAIR, parea, biritchia
 IMPAIR, bakhotchia
 PAÏS, provencia
 PAÏSANS, iendecheheac
 PAITRE, bazatcea
 PAIX, baquea, bakhea
 PAISIBLE, baquezcoa
 PAISIBLEMENT, baquezqui
 PALEFRENIER, trastuquetaria
 PÂLE, itchuracharra
 PÂLIR, itchuracharcea
 PAMPRE, aïena
 PANCHER, abiatcea
 IL PANCHE À CE CÔTÉ-CI, hunat abiatcen da
 SON PANCHANT, bere muguida³³
 PANCHANT POUR CHANTER, goara behera
 PANIER, CORBEILLE, çarea, otharrea
 PANIER DE DAMES, usteia, hanpla
 [396] PANSER UNE BLESSURE, khuratcea

PANE, DE DRAP, tripazco oihala³⁴
 PAPE, aitasaindua
 PAPIER, papera
 PAPETIER, paperihara
 PAQUET, mala, putçucoïña³⁵
 PAR, taz, az &
 PARMOI, nitaz
 PAR, ga[i]ndi
 PAR ICI, hemen gaindi, &c.
 PARADIS, parabisua
 PARALISIE, farnesia
 PARALITIQUE, farnesiosa
 PARCHEMIN, pergamioa
 PARTIAL, aldecor
 IL EST PARTIAL, aldecor da
 PARDON, barkhamendua
 PARDONNER, barkhatcea
 PAREIL, guisaberecoa
 PARENT, ALLIÉ, ahaidea, bernaiea
 PARENTÉ, ahaidetassuna
 PAREILLEMENT, halaber, guisa berean
 PARER, EMBELLIR, edergaillatcea
 PARURE, edergaillua
 PARESSE, naguitassuna
 PARESSEUX, naguia
 PARFAIT, complia, complitua, onztatua
 [397] PARITÉ, bardintassuna, higualtassuna
 PARLER, miñatcea, solastatcea
 PAROLE, hitça
 PARMY, arthean

(31) Or. *orginac*. (32) Or. *hekencea*. (33) Or. *-guia* (cf. "F. à c."). (34) Or. *oilgala*. (35) Or. *putçucoïña* (cf. "F. à c.").

- PARMY NOUS, gure arthean
 PAROISSE, herria
 PAROISSIEN, herritarra
 PARRAIN, aitabitchia
 PART, PORTION, çathia
 D'UNE PART, alde batetarik
 CHACUN SA PART, bakhotchac bere çathia
 À PART, berech, beregaiñ
 PARTAGE, çathica
 PARTAGER, çathitcea, puscatcea
 PARTANT, hartaracotçat
 PARTIE, aldia
 UNE PARTIE EN FAIT DE JEU, joca aldi bat
 PARTIR, ALLER, abiatcea
 IL EST PARTI, abiatu da
 IL EST AU POINT DE PARTIR, abian da
 PARTICULIER, bereguisacoa, bereguitzcoa
 [398] PARTICULIEREMENT, berreciqui, be-
 regainqui
 PÂQUES, pazco
 PAS, NON, ez ezcez
 UN PAS, urhax bat
 PASSAGE, iragaitça
 PASSAGER, iragancorra
 PASSER, iragaitea
 PASSEPORT, librança
 SON PASSEPORT, bere librança
 PASSION, pasionea, pairaçuña
 PATTE, haztaparra
 PÂTURAGES, bazcalekhuac
 PÂTURER, bazcatcea
 PATIENT, pairacorra
 PATIENCE, sosegua, pairabidea
 PATRIMOINE, patrimonia
 PATRIE, bereherria, sorherria
 PATRON, patroiña, icenquidea
 PAVÉ, galçada
 PAUPIERE, bekhoscoa
 PAUVRE, erremesa, escalea, landerra
 PAUVRE QUI MANDIE, escalea
 PAUVRETÉ, erremestassuna
 PAYEN, paganoa
 PEAU, achala, larrua
 PECHÉ, bekhatua
 [399] PECHER, bekhatuguitea
 PECHEUR, bekhatorea
 PÊCHER, arraçatcea
 PÊCHEUR, arraiçaillea
 PEIGNE, orrecea
 PEIGNER, orreztatcea
 PEINDRE, pintatcea
 PEINE, nequea
 À PEINE, nequez
 PENIBLE, nequezcoa
 PELER LA POMME, churitcea
 PELER, LA POULE, bipilcea
 PELERIN, beilaria
 PELERINAGE, beila, erromeria
 PELLE, palha
 PELLE DU FEU, supalha
 PENDANT D'OREILLES, beharrietacoac
 PENDANT, arthean, diraveno
 PENDANT TROIS MOIS, hirur hillabetez
 PENDANT TROIS JOURS, hirur egunic ar-
 thean
 PENDRE, ACROCHER, urkhatcea
 PENTE, pareta, ikhea, aldatxa
 PENITENCE, penitencia, huspagua
 PENSÉE, gogoeta
 PENSER, gogoratcea, [go]goan iragaitea
 PENSIF, gogoetaxua
 [400] PENTECÔTE, mendecoste
 PEPIN, pipita, miña
 PEPINIERE, mindeguia
 PERCER, chilatcea
 EN PERCE, dutchulo
 PERDRE, galcea
 PERILLEUX, campicha, galcorra, escasa
 PERTE, galçapena
 PERDREAU, eperra
 PERE, aita
 PERE & MERE, burrasoac
 PERFIDIE, fede gaiztoca
 PERFECTION, bethetassuna
 PÉRIL, mentura
 PÉRIR, fonditcea
 PERLERIE, gargandilla
 PERMISSION, haiçugoa, cilheguigoa
 J'AI LA PERMISSION, haiçu naiz, cilhegui naiz
 IL M'EST PERMIS, haiçu çait, cilhegui çait
 PERMETTRE, lacho uztea
 PERMIS, haiçu, cilhegui
 PRÉMUTER, biscanbiatcea
 PRÉMUTATION, biscanbia
 PERNICIEUX, galgarria
 [401] PERPETUEL, seculacoa

- PERPETUITÉ, secula, bethia
 PERROQUET, papagaia
 PERSÉCUTIONS, nahigabeac
 PERSEVÉRER, irautea
 PERSEVÉRATION, iraupena
 PERSONNE, nehor, presona, jendea
 IL N'Y A PERSONNE, ez da jenderic &c.
 PERSUADER, ustetcea, siñex eraguitea
 PERSUASION, ustea
 EN SA PERSUASION, bere ustean
 PESANT, pisua
 PESER, pisatcea
 PETIT, ñimia, chumea, tipia
 FORT PETIT, chumettoa
 PETIT HOMME, guiçonttoa
 LES PETITS, umeac, cumeac
 LES PETITS D'UN OISEAU, chori cumeac
 PETITESSE, chumetassuna
 PEU, GUERE, guti
 PEU À PEU, guti gutica
 PEU À PEU, gueldi gueldi
 PEU À PEU, baratch baratche
 À PETIT PAS, baratche, emequi
 FORT PEU, gutti, guttitto
 [402] UN PEU, puscabat, gutibat, khuxubat
 PEUPLE, jendaiea
 PEUPLER, iendeztatcea, purpuratcea
 PEUR, beldur, ici
 IL A PEUR, beldur du, ici da
 PEUREUX, beldurtia, icia
 PEUT-ÊTRE, menturaz
 PEUT-ÊTRE, eiqui, baliçate
 PEUT-ÊTRE, içan daite
 PIECE, pusca, pedechua
 RAPIECER, pedechatcea
 PIED, çangoa, oina
 COUP DE PIED, osticoa
 PIÉTÉ, MISERICORDE, urricatçapena
 PIEGE, arthea sarea
 PIERRE, harria
 PIERRE, NOM D'HOMME, Pierres, Betiri
 PIERROT, PETIT PIERRE, Pierresttoa, Betiritoa
 PIERREUX, harrixua
 PIEUX, paldoac
 PIEUX, iuiusa
 PIGEON, usoa
 PIN, piñoa
 PILIER, harroiña
 PILLER, biribilcatcea
 PILLAGE, harrapaca
 [403] PILLULES, pirolac
 PINTÉ, laurdena
 PISTOLE, urrea
 PIS, PIRE, gaistoago, sordetchago
 PLACE POUR DIVERTIR, plaça, plaçua
 PLACE, ENDROIT, toquia
 CHACUN EN SA PLACE, bakhotchha bere to-
 quian
 JE SUIS EN MA PLACE, nere toquian naiz
 FAITES PLACE, eguiñ eçaçu lekhu
 IL EST BIEN PLACÉ, ongui etçarria edo iminia da
 PLACER, imincea, etçarcea
 UNE PLAINE, celaia, ordoquia
 PLAYE, çauria
 PLAINDRE, arranguratcea
 PLAINTIF, arranguratia
 PLAIDEUR, haucilaria
 PLAIRE, gustatcea
 IL NE ME PLAÎT PAS, etçait³⁶ gustatcen
 PLAISIR, axeguiña, gostua, nahia
 À VÔTRE PLAISIR, çure gostura, çure nahitara
 SES PLAISIRS, bere nahicariac, bere axeguiñac
 PLANCHE, taula
 [404] PLANTER, landatcea
 PLÂTRE, iguelsoa
 PLAT, aspilla, plata
 PLAIN, bethea
 PLAINE, ernaria
 PLEURER, nigareguita, parracatcea
 PLEUVOIR, uriguita
 IL PLEUT, uriahari³⁷ da edo eguiten du
 PLIER, purupillatcea
 PLIEURE, uzcurdura, cimurdura, doblaguna
 PLOMB, beruna
 PLONGER, pulunpatcea, bulhundatcea
 PLUYE, uria
 PLUME À ÉCRIRE, hegatxa
 PLUME DES OYES, luma
 PLUS, haiñitçago, guehiago, haboro
 PLUS GRAND, handiago
 PLUS PETIT, chumeago
 IL NE PARLE PLUS, ia ez da minço

(36) Or. *er-* (cf. "F. à c."). (37) Or. *-haria*.

TOUT AU PLUS, guehienaz ere
 PLUSIEURS, asco, haiñitz, chito
 POCHE, saquela
 POCLETTE, chiscua
 [405] POÈME, globac
 POÈTE, globaria
 POITRINE, bulharra
 POIDS, pisua
 POIS, ilharra
 POIL, illea
 POINT, pontua
 POINTE, mocoa
 POINTU, mocoduna
 POINT, garabic, bathere
 POING, ukharaia, escumuturra
 COUP DE POING, ukhumillakhaldia
 À COUP DE POING, ukhumillaca
 POIGNÉE, ahurtara
 POIRE, udarea, madaria
 POIRIER, madarihondoa
 POISON, poçoia
 POISSON, arraiña
 POIVRE, biperra
 POIX, bikhea
 POMME, sagarra
 POMMIER, sagarhondoa
 PONT, çubia
 PORC, urdea
 PORREAU, pourrua
 PORTE, athea
 À LA PORTÉE, arguiñan, menean
 [406] PORTAL, athelada
 PORTIER, atheçaiña
 PORTEFAIX, atehaga
 PORTER, ekarcea, eramatea
 PORTEUR, ekharçaillea
 PORTEUR, eramaillea
 PORTION, çathia, pusca
 SA PORTION, bere çathia
 SA PORTION À PART, bere pusca, bere gaiñ
 POSSEDER, goçatcea
 POSSESSION, goçamena
 POSSESSEUR, goçatçaillea
 POSSIBLE, ahala, diña
 SON POSSIBLE, bere ahala, berediña
 POSTE, posta

POT À EAU, pitcherra
 POT À FAIRE LA SOUPE, elcea, lapicoa
 POTAGE, elcecoac
 POT DE CHAMBRE, tirriña
 POTENCE, urkhabea
 POULIN, çaldia
 POULINE, behorca
 POUCE, erhitrebesa
 POUFRE, POUSSIERE, herrautxa
 POUFRE À CANON, bolbora
 POUFRE À POUFRER, iriña
 POUFRÉ, irindatua
 POULE, oilloa
 [407] POULE D'EAU, uhoilloa
 POULET, oillascoa
 POULX, folxua
 POULIE, boleia
 POUR, çat
 POUR MOI, eneçat
 POUR NEANT, ez deus çat
 POURQUOI, cergatic, certaco
 C'EST POURQUOI, hargatic, halatan
 POURRIR, ustelçea
 POURRITURE, usteldura
 POUSSER, bulgatcea
 POURSUITE, bulgaqundea
 POURVOIR, hornitcea
 POUVOIR, ahala, ahaliçatea
 SON POUVOIR, bere ahala
 PRÉ, sorhoa, phencea
 PRÉZ, sorhoac &c.
 PRÉCEDENT, aiticineoa
 PRÉCEPTE, manamendua
 PRÉCEPTEUR, nausia, manatçaillea
 PRÉCEDER, chitcea
 PRÉCIEUX, baliosa
 PRÉCIPITER, lehiatcea
 PRÉCIPICE, lecea, errequa
 PRÉFERER, lehencatcea
 PRÉFERENCE, lehençunça³⁸
 PRÉJUDICE, caltea, bidegabea
 [408] PREMIER, lehenbicoa
 PREMIEREMENT, lehenbicoloric
 PRENDRE, harcea
 PRÉPARER, antolatcea, onsatcea
 PREPARATION, apaindura

PRÉS, AUPRÉS, hurbil, hondoan
 À PEU PRÉS, gutigora behera
 À PEU PRÉS, halatxu
 PRÊTRE, apeça
 PRÊTESSE, apezassuna
 PRÊCHER, predicatcea
 PRÊCHEUR, predicaria
 PRÉSENCE, aitciña, aurea
 EN PRÉSENCE, aitciñean, aurean
 PRÉSENTEMENT, oraietan
 PRÉSENTER, OFFRIR, esqubeatcea
 UN PRÉSENT, emaitçabat
 PRESQUE, casic, hurren
 IL A PRESQUE FINI, akhabatu hurren du
 PRESSER ENTRE LES MAINS, çaphatcea
 PRESSER, SE HÂTER, lehiatcea
 PRESSEUR, lakhoa, dolhareta
 PRÉT AU POINT DE PARTIR, abian
 L'ARGENT PRÉT, dirua chuchendua
 PRETER LE DÎNÉ, apaincea
 PRÉTENDRE, burupe içate
 [409] PRÉTENTION, buruiapera
 JE NE PRETEND PAS, ezdut buruiaperic
 PRETEXTE, estacurua, atciquia
 SOUS PRETEXTE QUE, aleguia &c.
 SE PRÉVALOIR, baliatcea
 PREUVE, porogança
 PROUVER, porogatcea
 PRIER, othoiztea
 PRINTEMS, udaberria
 PRIMOGÉNITURE, primugoa
 PRINCIPAL, buruçagui
 PRINCIPALEMENT, bereciqui, beregainqui
 PRIX, precioa
 PRISE, lançuia
 PRISER, preciatcea
 PROCÉS, haucia
 PROCESSION, letheriña
 PROCHAIN, hurbill³⁹
 SON PROCHAIN, bere laguna
 PROFITER, baliatcea, progotchatcea

PROFIT, progotchua
 PROFOND, barrera, barna
 PROFONDEUR, barnatassuna
 PROLONGER, luçatcea
 SE PROMENER, ibilcatcea
 LA PROMENADE, ibilqunça
 [410] PROMETTRE, aguiñcea
 PROMESSE, aguiñça
 PROMPT, ernea, lasterra
 PROMPTITUDE, lastertassuna
 PROMPTEMENT, biciqui, abudoqui, laster
 PROPOSITION, aipamena
 À PROPOS, guisa
 IL EST À PROPOS, guisa da
 PROPOS, solasa
 PROPOSER, aipatcea⁴⁰
 PROPRE, pulita, berreguiña
 PROPRIÉTÉ, pulitassuna
 PROPRIÉTÉ, yabetassuna
 PROPRIÉTAIRE, yabea
 PROSPERER, frangatcea
 PROTECTION, lagunça
 PROTECTEUR, lagunçaillea
 PROTEGER, laguncea
 PROVERBE, errancomuna
 PRUNE, arana
 PRUNIER, aranhondoa
 PRUNELLE DE L'OEIL, begui ninia
 PTISANE, uregosia
 PUBLIER, banatcea
 PEUR, usaincea, urrincea
 PUCELLE, doncella, andreorena
 PUDEUR, lotxa, ahalguea
 [411] PUÎNÉ, gatzena, ondocola
 PUISSANCE, botherea
 PUISSANT, esquerguea, botherexua
 PUNIR, gatzigatcea
 PUNITION, gatzigua
 PUR, garbia
 PURETÉ, garbitassuna
 PURIFIER, garbitcea

Q

QUADRUPLE, HAmaseiecoa
 QUAISSE, arkha, copa

QUAND, noiz
 DEPUIS QUAND, noicez gueroz

(39) Or. -llia (cf. "F. à c."). (40) Or. aitt-

LE QUANTIÈME, cembatgarrena
 QUARÈME, gariçuma
 QUARRÊ, lauquantoindua
 QUARREAU, baldosa, adaraillu çabala
 CARRELER, adarailluztatcea
 QUART, laurdena
 QUATORZE, hamalau
 QUATRE, laur
 QUATRE-VINGTS, laur hogoi
 QUATRE-VINGTS-DIX, laur hogoi eta hamar
 QUE, QUEL, cer, &c.
 [412] QUELQUE, cerbait
 QUELQUE CHOSE, cerbait, cerbait gauça
 QUELQU'UN, cembait
 QUELQUE-FOIS, batçuetan

QUELQUE FOIS, cembait aldiz, cembait orduz
 QUENOÛÏLLE, khiloa
 QUERIR, billatcea
 QUESTION TORTURE, estira
 QUESTION, eguitecoa
 QÛUË, buztana
 QUI, çoiñ, nor, &c.
 QUILLE, birla
 QUINZE, hamabortz
 QUITTANCE, pagua, quittancea
 QUOI, cer
 QUOI QU'IL EN SOIT, cer nahi
 QUI QUE CE SOIT, çoiñ nahi
 QUOYQUE, nahiz

R

RABBAISSER, APalcea
 RABOT, erebota
 RACCOURCIR, ACCOURCIR, laburcea
 RACE, egoquia, casta, leiñua
 RACHETTER, berriz erostea
 RACINE, erroa
 [413] RACLER, HERCER, arhatcea
 RAILLERIE, trufa, trufaqueria
 RAILLEUR, trufaria, barralaria
 RAILLER, trufatcea
 RAISON, mengua, çucena
 VOUS AVEZ RAISON, çucen duçu
 QUELLE RAISON AVEZ VOUS LÀ, cer mengua
 duçu çuc han
 QUEL INTÈRET AVEZ VOUS, cer mengua duçu
 RAISONNEMENT, hitz ihordasca
 RAISONNEMENT, mococa
 ILS RAISONNENT, mococa daude
 RAMASSER, AMASSER, mulçatcea, bilcea
 RAME, arraba
 RANG, lerroa
 RANGER, lerrocatacea, erreniatcea
 RAPELLER, orroitcea
 RAPE, harraspa
 RAPIECER, pedetchatcea
 RAPIECEMENT, pedetchadura
 RAPORT, nahasta
 RAPORTEUR, elhequetaria, nahastaria
 RAPPORTER, kharriatcea

RARE, bakhan
 RAREMENT, bakhanqui
 RASSOIR, biçarnabala
 RASER, biçarguitea
 RASSASIER, asetcea
 RATEAU, arrestellua
 RAT, arratoiña
 RATURE, arraiadura
 [414] RAVIR, beretcea
 RAVISEMENT, berequña
 RAVISEUR, beretçaillea
 RAYON DE SOLEIL, arraioa
 RAYONNEUX, arraiotxua
 RAZADE DE VIN, colpu bethea
 À RAZADE, betheca
 RAZ, adarri
 RAZER, adarratcea
 RAZER, arrontatcea
 RÉELEMMENT, erreialqui
 REBELION, nahasmendua
 REBOURS, burucontra⁴¹
 RECELER, estalcea, gordetcea
 RECELEUR, estalçaillea & c.
 RECELEUR, DE VOLEUR, ohoinestalgua
 RÉCENT, berriquicoa
 RECEVOIR, errecibitcea
 DE REÇÛ, errecibimendua
 RECEVEUR, errecibitçaillea
 RECHERCHE, billaquña

(41) Or. *berruc-* (cf. "F. à c.").

- RECHERCHER, berriz⁴² billatcea
 RECHÛTE, CHÛTE, eroriquoa
 RÉCIDIVER, berriz erorcea
 RÉCIPROQUE, ordaiña
 RÉCIPROQUEMENT, ordaiñez, ordainca
 RECONNOÎTRE, etçagutcea
 RECONNOISSANCE, eçagutça
 RECOIN, chokhoa
 RECOMMANDER, gomendatcea
 RECOMPENSE, golordoa, saria
 [415] RECOMPENSER, golordatcea, sarizta-
 tcea
 RECONCILIER, elcarganatcea, bakhcetcea
 RECONCILIATION, batassuna, bakhea⁴³
 RECORDS, recorsac, sariant, lekhucoac
 RECOUVRER, coburatcea
 RECOUVREMENT, coburança
 SE RECRÉER, dostatcea
 RECRÉATION, dosteta, dostagaillua
 RECTIFIER, chuchencea
 RECULER, guibelatcea
 RECULEMENT, guibelamendua
 REFORMER, moldatcea
 REFORME, moldura
 REFUS, eza
 REFUSER, eza ematea
 POUR N'AVOIR PAS SON REFUS, ez içatea ga-
 tic haren eza, &c.
 JE LUI AI DEMANDÉ SON CHEVAL, MAIS IL ME
 L'A REFUSÉ, galdeguin diot bere çam-
 maria, baiñan eza eman darot
 REGARDER, behatcea, soguitea
 REGARD, behaçuña
 REGENT, errienta
 REGLER, chuchencea, amaiñatcea
 NOUS AVONS REGLÉ VÔTRE AFFAIRE, çure
 eguitecoa chuchendu dugu
 REGLEMENT, chuchençuña
 RENARD, hacheria
 REGRET, [go]goanbearra
 [416] REGRETER, gogoanbearcea
 REJETTON, musquilla, panpanoa
 SE REJOÛIR, bozcarioztatcea
 SE REJOÛIR, boztea
 REJOÛISSANCE, bozcarioa
 REMERCIER, esquer⁴⁴ ematea
 REMERCIEMENT, esguerra
 RENDRE, bihurcea
 RELÂCHER, naguitcea, harrotcea
 RELIGIEUX, fraideia
 RELIGIEUSE, serora
 RELIGION, religionea
 RELIQUE, qutxua
 RELUIRE, arguitcea
 REMARQUER, goardia harcea, nabaditcea
 REMARQUES, goardiaçuñac, çagutbideac
 REMBOURSER, bihurcea, turnatcea
 REMEDE, reparua
 REMEDIER, erremediatcea
 REMETTRE, etçarcea, ematea
 REMONTRER, erakhustea
 REMONTRANCE, erakhusçuña
 REMORS, ausiquiac
 REMPLIR, AMPLIR, bethetcea
 RENCONTRER, buruz buru eguitea ou batçea
 NOUS AVONS RENCONTRÉ, buruz buru eguiñ
 dugu, &c. ou bathu dugu
 RENIER, ukhatcea, arnegatcea
 [417] RENOM, fama
 RENOMMÉ, famatua
 RENONCER, adio erratea
 JE L'AI RENONCÉ, adio erran diot
 RENOUVELLER, erreberritcea
 RENOUVELLEMENT, erreberriçuña
 RENTE, alocarioa, errenta
 RENVERSER, biratcea, itçulcea
 RÊPANDRE, itchurcea, banatcea
 REPAS, iantordua, othurança⁴⁵
 SE REPENTIR, urriquitcea
 REPANTENCE, urriquimendua
 REPLET, guicena
 REPOS, aisia, facegua
 REPOSER, hax harcea, triquatcea
 IL EST EN REPOS, aisian da, faceguan da
 REPROCHER, estaquru ematea
 IL M'A REPROCHÉ, estaquru emandarot
 REPUTATION, omena
 BONNE REPUTATION, omen ona
 RÉPUDIÉ, repudiatcea
 RESSEMBLANCE, tasta, iduria, itchura, ança
 RESSEMBLER, iduritcea
 RESERVER, guelditcea

(42) Or. *beriz*, *b*. (43) Or. *b*-. (44) Or. *esquer*. (45) Or. *otbur*-.

IL S'EST RESERVÉ LA MOITIÉ DE SES BIENS,
bere ontassunen erdiac guelditu ditu
RESOUDRE, erresolitzea
RESPECT, errespectua
RÉPONDRE, ihardestea
RÉPONSE, arapostua
[418] RESSORT, cri[s]queta, erresorta
LE RESTE, gaiñeracoa, hondarra
RESTER, guelditcea, egotea
RESSENTIMENT, hisica, punsuz
RESTITUER, bihurcea
RÉUSSIR, helcea
IL A RÉUSSI EN SON FAIT, heldu da bere chedera
REVERIE, erreberia, heldarinoa
RETARDER, guibelatcea, berancea
RETARDEMENT, guibelamendua
RETENIR, atchiquitcea
RETRAITE, bildura
RETOMBER, berriz ero[r]cea
REVANCHE, ordaiña
EN REVANCHE, ordaiñez
RE VENDRE, berriz salcea
RHEUME, marfondia
REVOLTE, nahasmendua
RICHE, aberatxa
RICHESSÉ, aberaxtasuna
RIDEAUX, burtiñac
LES RIDEAUX DE LIT, ohe burtiñac
RIDICULE, irrigarria, barragarria
RIEN, ecere[re], deus
RIGOREUX, errigrosa, superra
RIRE, barraguitea, irriguitea
RIS, barra, irria

CELUI QUI RIT TOUJOURS, irritxua, barratxua
RIVIERE, hibaiea
ROBE, arropa
[419] ROBUSTE, hazcarra, valenta
ROCHER, harroca
ROMPRE, chehatcea, porrocatcea
ROMPRE, haustea
RONCE, laparra
ROND, burubilla
RONDER, burubilcea
RONDER, burubilcatcea
RONDEUR, itçulicaria
ROSE, arrosa
ROSIER, arrosa hondoa
ROSEAU, canabera, sesca
ROSÉE, ihiñça
ROTURIERS, jende cheheac
ROÛE, arrodoa
ROÛT À FILLER, tornua
ROUGE, gorria
ROUGIR, gorritcea
ROULER, herrestatcea, pirritatcea
ROI, erregue
RUBAN, erribanta, chingola
RUCHE, cofoiña
RUDE, gogorra, gaitça
RUDESSE, gogortassuna
RUË, carrica
RUINER, billaquatcea
IL A RUINÉ TOUTE SA MAISON, bere etche
gucia billaquatu du
RUISSEAU, errequa, chiripa

S

SABLE, ARea
SABLONNEUX, areaxua
[420] SABOT, escalapoiña
SAC, çacua, çurruna
SACRER, ordenatcea
SACRIFIER, sacrificatcea
SACRILEGE, sacrilegoa
SACRISTIE, sancastenia
SAGE, çuhurra, prestua
SAGEMENT, çuhurqui, prestuqui
SAGESSE, çuhurcia
SAGE-FEMME, emaguiña

SAIN, hazcarra, pizcorra
SAINT, saindua
SAINTETÉ, saindutassuna
SAINTEMENT, sainduqui
SAISIR, harrapatcea, sasitcea
SAISONS, ustailac, bilçapenac
SALAIRE, jornala
SALLE BASSE, ezcaratça
SALLE, taulada, selarua
DANS LA SALLE, selaruan
SALETÉ, liquixtasuna
SALER, gacitcea

SALIR, liquixtea	SEC, idorra, chukhoa
SALÉ, gacitua	SECHER, idorcea, chukhatcea
SALE, liquitxa	SECHERESSE, idortea, agortea
SALIERE, gatzuncia	SECOND, bigarrena
SALIVE, ahogoçoa	SECOURIR, laguncea, socorritcea
SAMEDI, egubacoitça, laranbata	SECRET, segretua
SANG, odola	SECRETAIRE, segretaria
SANGUIN, odolxua	SECTE, thema, dethoa
[421] SEIGNER, sangratcea, odol atheratcea	SECTEUX, thematxua
SEIGNÉ, sangratua	SEIGLE, cekhalea
SEIGNÉE, sangra	SEIGNEUR, seiñora
SANGLIER, basa urdea	SEIN, galçarra
SANS, gabe	SEING, SIGNATURE, siñadura
SANS FAIRE, eguiñ gabe	SEJOUR, egoitça
SANTÉ, ossassuna, osagarria	SEL, gatça
SARMENT, chirmenta	SELLE, cela
SAS, TAMIS, cethabea	SELIER, celaguiña
SASSER, TAMISER, cethabatcea	SELON, SUIVANT, arabera, eredura
SATISFAIRE, asquiestea	SELON MOI, ene arabera
SATISFAIT, asquixia	SELON QU'IL M'A DIT, erran ⁴⁷ darotanaren arabera
SAVETIER, çapata onguitçaillea	SEMAINE, astea
SAVEUR, gustuquña	SEMBLABLE, guisaberecoa
SAUF, lekhat, salbo	[423] SEMELLE, çola, çapata çola
SAUCE, salxa, ahoa	SEMER, eraitea
SAUCISSE, lukhainca	SEMENCE, hacia
SAUT, jaucia	SENS, sentiçunça, senxua
SAUTER, jautzea	SENTIR, senditcea
SAVON, salboiña, churigarria	SENSUEL, goloxa
SAVONNER, salboiñatcea	SENSUALITÉ, goloxtassuna
SAUVAGE, bassa	SENTIER, bidechca ⁴⁸
CHÂT SAUVAGE, bassagatua	SENTENCE, sentencia
SCANDALE, gaitzbidea	SENTIMENT, sendimendua, sendiçunça
SCANDALEUX, gaitzbidecorra	SENTEUR, usaiña, urriña
SCANDALISER, gaitzbidecatcea	SENSIBLE, sendicorra, gaitcicorra
SAVOIR, jaquitea	SÉPARER, berezteia, aldaratcea
SÇU, jaquiña	SÉPARATION, berezquña
SAVANT, iaquinssuna ⁴⁶	SEPT, çazpi
C'EST À SAVOIR, jaquiteco	SEPTIÈME, çazpigarrena
[422] FAIRE SAVOIR, jaquiñ araztea	SEPTANTE, hirur hogoi etahamar
SCIENCE, jaquiñtassuna	SEPTEMBRE, buruilla
SCIE, cerra	SEPTENTRION, nortea
SCIER, cerracatcea	SEPULCHRE, hilleria
ON TRAVAILLE À SCIER, cerran hari dire, edo cerracan	SERCLER, jorratcea
SCIEURS, cerralarriac	SERAIN, arraso, garbi
SCEAU, CACHET, ciguilua	LE TEMPS SERAIN, dembora arraso, &c.

(46) Or. *iquin*- (cf. "F. à c."). (47) Or. *errun*. (48) Or. *-chea* (cf. "F. à c.").

- SÉRIEUX, gardiacorra
 SÉRIEUSEMENT, gardiacorqui
 SERMENT, cifa
 SERPENT, suguea
 SERRER, herstea
 SERRURE, herxdura, sarla
 SERRURIER, sarlagiña
 [424] SERVIR, cerbitzatzea
 SERVITEUR, cerbitzaria
 SERVANTE, nescatoa
 SERVIETTE, cerbieta
 SEUL, choila, bakharra
 SEULEMENT, choilqui
 SEUR, guertu, fida, segur
 JE SUIS SEUR, fida naiz
 SURETÉ, fidancia, segurtassuna
 SUREMENT, segurqui, guertuqui
 SI, bai, heia, baldiñ
 SINON, ezperen, berceaz
 SINON JE FERAI, berceaz eguiñen dut &c.
 SIECLE, mendea
 SINGE, chiminoa
 SIEGE, alkhia
 SIEGE, sethioa
 SIEN, SA, SON, berea, bereac
 SIFLER, hichtuguitea
 SIFLET, hichtua
 SIGNE DE L'OEIL, kheifua
 SILLON, hildoa
 SILENCE, ichiltassuna, elharte
 SILLONNER, hildocatzea
 SIMPLE, laiñoa, arrontera, bakhuna
 SIMPLEMENT, laiñoqui, arronqui
 SIMPLICITÉ, laiñotassuna
 SINCERE, eguiazcoa
 SINGULIER, bakharra
 [425] SITUATION, içañça
 SIX, sei
 SIXIÈME, seigarrena
 SOBRE, sobrea, arrontera
 SOBREMMENT, arronqui, berdi[n]qui
 SOBRIETÉ, arrontassuna, sobretassuna
 SOEUR, arreba, ahizpa
 SOYE, seda, ciricua
 SOIF, egarria, sekheria
 AVOIR SOIF, egarritzea
 SOI, bera, berac
 SOIT, den, biz, nahiz
 SOIN, artha, goardia
 SOIGNEUX, arthaxua
 SOIGNEUSEMENT, arthosqui
 SOIR, arraxa, arraxaldea
 SOIXANTE, hirur hogoi
 SOLDAT, soldadoa
 SOLDE, paga
 SOLEIL, iguzquia
 SOLEMNITÉ, bestaburua
 AVEC SOLAMNITÉ, pomparequ[i]ñ
 SOLIDE, escona, ordongoa
 SOLIDITÉ, escontassuna
 SOLITUDE, bakhartassuna
 SOMME, soma, diruostea
 SOMMEIL, loa, lokhunba
 SON, BRUIT, harrabotxa
 SOM, çahia
 SON, SIEN, &berea, bereac, &
 [426] SONNER LA CLOCHE, izquilla iotea
 SONNETE, iuarea
 SONGE, ametxa
 SONGER, amexguitea
 SORCIER, sorguiña
 SORTILEGE, charmadura
 SORT, DESTIN, çorthea
 SORTE, MANIERE, guisa
 SORTIR, jalgutzea, atheratzea
 SORTIE, atheradura, &c.
 SOT, loloa, tontoa, çoroa
 SOTISES, erhoqueriac
 SOUS, azpian
 SOUSDIACRE, sudiacre
 SOUHAITER, desiratzea
 JE VOUS SOUHAITE LE BON JOUR, egun ona
 desiratcen darotçut
 SOUPÇON, aierua, suspitça
 SOUPÇONNEUX, aieruxua, suspitxua
 SOUFLET À FBU, hauscoa
 SOUFLET, macelacoa, beharondocoa
 SOUFFRIR, pairatzea
 SOUFFRANCES, pairaquñça
 SOULAGER, esporsatzea, soleiatzea
 SOULAGEMENT, esporsamendua
 SOULIER, çapata
 SOUMETTRE, azpicotçatzea
 SOUMISSION, agurra
 SOUPER, afalcea
 LE SOUPER, afaria
 [427] SOURCE, ORIGINE, ithurburua
 SOURCILS, bepuruac, bethaçalac

- SOURD, gorra, elkhorra
 SOURI, sabua
 SOUPIR, auhena
 SOUPIRER, auhendatcea
 SOUTENIR, thematcea
 IL ME SOUTIENT QUE SON AFFAIRE EST BONNE, thematcen çait bere eguitecoa ona duela
 SOUVENIR, orroitcea
 SOUVENANCE, orroitçatpena
 SURVENIR, guertatcea
 SURVENU, guertatua
 SOUVERAIN, orotacoa
 JUGE SOUVERAIN, orotaco juiea
 SOUVENT, maiz, ardura
 SOUVERAINETÉ, gaindura
 SOUVERAINEMENT, gaindiqui
 SOI MÊME, bera
 SPECIFIER, chehatcea
 IL M'A BIEN SPECIFIÉ LA CHOSE, ongui chehatu darot gauça
 SPECTACLE, ikhusqunça
 SPIRITUEL, izpiritosa
 SPIRITUELEMENT, izpiritualqui
 STABLE, sendo, bortiz
 POUR QUE LA CHOSE SOIT PLUS STABLE, gauça sendoago içan dadinçat
 STERILE, agorra, defota
 STERILITÉ, agortassuna
 STILE, eguindura
 [428] IL A FAIT LA CHOSE SUIVANT SON STILE ORDINAIRE, eguiñ du gauça bere maizco eguinduraren arabera
 STIPULER, eguincatcea
 IL STIPULE BIEN, ongui eguincatcen du
 STUDIEUX, ikhascorra, ikhasxua
 SUJET, azpicoa
 LES SUJETS DU ROI, erregueren azpicoac
 ILS SE SONT FÂCHEZ AU SUJET DES MAISONS, etchen gaiñetic hasserretu dire
 SUBITEMENT, terrenpenqui, tipusqui, supituqui
 SUBSISTANCE, janharía, hazgarria
 SUBSTITUER, ordaintatcea
 SUBTIL, sothilla
 SUBTILEMENT, sotilqui
 SUBTILITÉ, sotiltassuna
 SUCER, çurgatcea, mastacatcea
 SUCCÉS, guerthaqunça
 SUCCINTEMENT, labu[r]zqui
 SUCRE, açurea
 SUER, icerditcea
 SUEUR, icerdia
 SUFFIRE, asqui içatea
 SUFFISANT, asquitxu
 SUFFISANCE, asquiqunça
 SUFFISAMMENT, asquiqui
 SUFFRAGE, VOIX, boça
 SUIF, cihoa
 SUITE, seguida
 DE SUITE, lerro lerro
 [429] ENSUITE, seguidan, guero
 SUIVRE, seguitcea, jarriquitcea
 SUPERBE, pompaxua
 SUPERFLUX, gaindia
 SUPERIEUR, gaiñecoa
 IL FAUT OBEÏR AUX SUPERIEURS, obeditu behar çaiote gaiñecoei
 SUPLÉER, escasa bettecea
 SUPPORTER, onhestea, egarcea
 JE NE PUIS PAS SUPPORTER, eciñ onetx dirot
 SUPOSER, balizcatcea
 LE MOULIN SUPOSÉ NE FAIT PAS DE FARINE, balizcaco iharac ez du iriñic eguiten
 SUPOSONS POUR UN MOMENT, dugun utz lipar baten baliz beçala
 SURCROIT, emendagailua
 SUR, gaiñean
 SUR MOI, ene gaiñean
 SURMONTER, chitcea
 SURNOM, icengoitia
 SURPLI, surperića
 SURPLUS, guehiagoa
 SURPRENDRE, mirextea
 LE MONDE SERA SURPRIS, &c., munduac mirexico du, &c.
 IL EST SURPRENANT, mirexteco da
 SURPRENDRE, ustegabea harcea
 IL M'A SURPRIS, ustegabea hartu nau
 PAR SURPRISE, ahanz orduan
 SURSOIR, triquatcea, baratcea
 L'AFFAIRE SURSISE, eguitecoa, baratua
 [430] SURVIVRE, çaharragotcea, guehiago bicitcea
 SUSPECT, suspecta
 SUSPECTION, itçhurapena
 SILLABE, letraia
 PAR SILABE, letraiatuz

T

- TABLE, MAhaiña, arradoiña
 TAPIS, tapiça
 TAPISIERE, tapiceria
 TARD, berandu
 TARDER, RETARDER, berancea
 TÂRIR, agorcea
 TAS, mola, mulçaua
 TASSE À BOIRE, edateco uncia
 TATER, haztamatcea
 À TATONS, asinuca, haztamuca
 TAVERNE, ostatua
 TÂCHE, notha, narraioa
 TANTÔT, sarri, orochtian
 J'AY L'AI VÛ TANTÔT, ikusi dut orochtian
 JE LE VERRAI TANTÔT, ikhusico dut sarri
 TAUREAU, cecena
 TEINDRE, tindatcea
 TEINTURIER, tindatçaillea
 TEL, TELLE, halacoa, urlia
 UN TEL M'A DIT, halacobatec edo urliac
 erran darot
 [431] TEMPERER, MODERER, errachtea, nahi-
 caratcea
 TEMPÊTES, eraunsiac
 TEMPS, dembora
 DE TEMPS EN TEMPS, demboratic demborara
 TENDRE, bera, guria, uzterra
 IL EST TENDRE, uzterra da
 TENDRESSE DU COEUR, beratassuna, amul-
 sutassuna
 TENEBRES, illhunbeac
 TENIR, atchiquitcea
 TENTER, limburcea
 TENTATIONS, limburtassunac
 TERME POUR PAYER, ephea
 TERME, FAÇON DE PARLER, erranbidea
 TERMINER, trenquatcea
 TERRACE, lurplauna
 TERRACE, luhustela
 TERRE, lurra
 TREMBLER, ikharatcea, daldaratcea
 TREMBLEMENT, ikhara, daldara
 PETIT TREMBLEMENT, dildira
 TEMOIN, lekhucoa
 TEMOIGNAGE, lekhucotassuna
 TESTAMENT, ordenua
 TÊTE, burua
 TÊTE À TÊTE, buruz buru
 THEOLOGIEN, theologia
 THEOLOGIE, theologia
 TRÔNE, tronua
 TIEDE, epela
 TIEDEUR, epeltassuna
 [432] TIEDEMENT, epelqui
 TIEDIR, ATIEDIR, epelcea
 TIERS, herena
 TITRE, titulua
 TIMIDE, beldurtia
 TIRAN, tiranoa, amia
 TISON, itchindia
 TISSU, ehoa
 TISSERAN, ehoillea
 TOILE, tela
 TOID, teillatua
 TOMBER, erorcea
 TOME, toma, pusca
 TON DE VOIX, oiho, boça
 TON, &c., hirea, &c.
 TENDRE, murriztea
 TONDU, murriztua
 TONNERRE, eurciria
 TONNER, eurcirieguitea
 TORDRE LE FIL &c., bihurcea
 TORTU, bihurtua
 TORRENT, hibaiea
 TORT, makhur
 À TORT, makhurca
 TOURMENTER, toliatcea
 TÔT, BIEN TÔT, berehala, laster
 AU PLÛTÔT, lehenbai lehen
 TOUCHER, hunquitcea
 ATTOUCHEMENT, hunquidura
 TOUT, gucia, oro, dena
 TOUT DE BON, ciñea
 [433] TOUR, dorrea
 TOUR À TOUR, aldizca
 TOURNER, thornatcea
 TOUSSER, heztulcea
 TOUX, heztula
 TOUTE FOIS, guciarequifi ere
 TRACE, guisa, era
 TRACER, guisatcea, eratcea
 TRADUIRE, itçulcea
 TRAHISON, enganïoa

TRAITRE, enganatçaillea
 TRAITS DE VISAGE, hazbeguiac
 TRAITER, eraunstea
 ON TRAITE L'ACCOMODEMENT, onguiáz
 eraunsten dute
 TRAINER, herrestatcea
 TRANQUIL, descansu
 TRANQUILITÉ, descansua
 TRANSGRESSER, haustea
 IL A TRANSGRESSÉ LES COMMENDEMENTS, ma-
 namenduac hauxi ditu
 TRANSPORTER, lekhuazaldatcea
 TRANSPORTER, kharreatcea
 SE TRANSPORTER SUR LES LIEUX, lekhuaren
 gaiñera goatea
 TRANQUET DE MOULIN,⁴⁹ qualaqua
 AU TRAVERS, çaiarca
 TRAVERSER, çaiarcatcea
 TRAVERSIERS, treinuac, çardaiac
 TREILLE DE VIGNE, trilla
 TREMBLER, ikharatcea
 [434] TREMPER, beratcea
 TREMPÉ, beratua
 LA TERRE TREMPÉE, lurra beratua
 TRANCHÉE, tacada, okhela
 TRANCHER, okhelatcea
 TRAVAILLER, lancatcea
 TRENTE, hogoi eta hamar

TRESOR, muiana
 JE PORTE MON TRESOR AVEC MOI, enequiñ
 ekharcen dut ene muiana
 TREIZE, hamairur
 TRINITÉ, trinitatea
 TRISTE, larri, triste
 TROCQUER, biskanbiatcea
 TROCQ, biskanbía
 TROIS, hirur
 TROISIÉME, hirurgarrena
 TROMPETTE, tuhunta, trompetta
 TROMPEUR, barataria, enganaria
 TROMPER, baratatcea, enganatcea
 IL M'A TROMPÉ, enganatu nau, baratatu nau
 TRONC, motçorra
 TROP, sobra, guehiegui
 TROU, cilhoa
 TROUBLER, nahastea
 [435] TROUPE, mulçua
 TROUVER, aurquitcea, edireitea, causitcea
 TROUVAILLE, edireinça
 TROUSSER, amarratcea
 TRUITE, amurraña
 TUER, hilcea
 TUEUR, hilçaillea
 TUMULTE, biáhorea, alarma
 TURC, turcoa
 TUTEUR, tutora

V

VACANCES, Lanharteac
 VACHE, behia
 VACHER, behiçaiña
 VAGABOND, ibildauna
 VAIN, alfer
 EN VAIN, alferric
 NOUS TRAVAILLONS EN VAIN, alferric hari
 gare
 VAINCRE, garraitcea
 VAINCU, garraitua
 VAINQUEUR, garraitçallea
 VAISSEAU, uncia
 VAISSELLE, bachera
 [436] VALET, mutilla
 VAPEURS, bufadac
 VENDRE, ALIENER, salcea, bercerencea

VENDU, saldua, bercerendua
 VENTE, salpena, salçapena
 VENDREDI, orçillarea
 VENIR, ethorcea, ieitea
 VENT, haicea
 VERSER, repandre, itchurcea
 VERS, ingurunan
 VERS LES QUATRE HEURES, laur orenetaco
 ingurunan
 VALISE, mala
 VESSIE, vichica
 VÊTIR, beztitcea
 VÊTEMENT, aldagarria
 VIANDE, okhelia, haraguia
 VICAIRE, vicaria
 VICE, bicioa

(49) Or *mon-*.

VICIEUX, bicioxua	UNIVERS, munduherria
VICTOIRE, seindagala, garraitia	VOILE, vela, saiel
VIE, bicia	VOISINE, auçoa, barradea
VIEUX, ANCIEN, agurea, çaharra, guehiena	VOIR, ikhustea
VIEILLIR, çaharcea	VEUË, vista, ikhusquña
VIEILLESSE, çahartassuna	VOIX, boça, oihuança
VIERGE, virgina, dana	VOL, ohorgoa, ebaxgoa
VIERGE MARIE, andredana Maria	VOL, hegald
[437] VIGILE, iibilia	VOLER, AVEC AÎLES, hegaldatcea, airatcea
VIGILANT, iratçarria, ernea	VOLER, ebastea, arrobatcea
VIGILANCE, ernetassuna	VOLEUR, ohoiña, ebaxlea
VIF, bici, sua, errea	VOLUPTUEUX, gustuçoac
VIGNE, mahastia	VOMIR, goitiegotea, goiticatcea
VIGNERON, mahastiçaiña	VOMISSEMENT, goiticomita
VIGUEUR, hazcartassuna	VÔTRE, çurea, çuena
VIGOUREUX, hazcarra, indarsua	[439] VOS, VÔTRES, çureac, çuenac
VILLAGE, hirisca, herria	VOEU, beilla, botua
VILLE, CITÉ, hiria	VOULOIR, nahi ⁵¹ içatea, nahitcea
VIN, arnoa	VOLONTÉ, gogoa
VINAIGRE, miñagrea, ozpiña	VOLONTIERS, gogotic
VINDICATIF, mendecaria	VOLONTAIREMENT, borondesqui
VINGT, hogoi	VOUTE, bobeda, cerua
VIOLENT, borcharia	VOUS, çu, çuc, çuic, çuec
VIOLENCE, borcha, ukhua	VOICI, huna
VIOLEMMENT, borchaca	VOILÀ, horra
VIS-À VIS, aitciñez aitciñ	VOÏE, bidea
VISAGE, ahurpeguia, musua, muturra	VOYAGE, piaiea
VISER, miran harcea	VOYAGER, piaie eguitea, piariatcea
VISIBLE, ikhusgarria ⁵⁰	VOYAGEUR, bideranta
VISION, itchurapena	VRAI, eguia
VISITER, ikhuscatcea, visitacea	USER, hingatcea
VÎTE, laster, fite	USAGE, ohitça, haztura, usaia
VENEZ VÎTE, ethor çaitte laster	UTENCILS, lanabesac, tresnac
[438] VITRE, beriña	USUFRUITS, sasoiñac
VIVRE, bicitcea	USURE, lukhuraña
VECU, bicia	USUREUR, lukhuraria
UN, UNE, bat, bata, batac	USUR[E]r, harrapatcea
UNGUENT, balsamua	UTILE, oncarria, probetchosa
UNIQUE, choila, bakarra	[440] VUIDER, hustea
UNIR, APLANIR, celaitcea	VULGAIRE, arduracoa
UNIR, JOINDRE, juntatcea	VULGAIREMENT, arduraqui
UNION, batassuna	ZELE, kharra
UNIVERSEL, gucietacoa	

Fin du Dictionnaire.

ERANSKINA
HARRIETEN ERDARA-EUSKARA HIZTEGIA BIHURTURIK

A

- ABENDOA, décembre
 ABERASTEIA, s'enrichir
 ABERATXA, riche
 ABERAXTASSUNA, richesse
 ABIAN, prêt au point de partir
 ABIAN DA, il est au point de partir
 ABIATCEA, pancher
 ABIATCEA, partir, aller
 ABIATCEN, HUNAT ___ DA, il panche à ce côté-ci
 ABIATU DA, il est parti
 ABISATCEA, MEÇUTCEA, ____, avertir
 ABISUA, MEÇU, ____, avertissement
 ABOSTUA, août
 ABREA, ATCIENDA, bête
 ABREQUERIA, bêtise
 ABUDOA, adroit
 ABUDOQUI, BICIQUI, ____, LASTER, promptement
 AÇALA, écorce
 ACENCIOA, absinthe
 ACHALA, LARRUA, peau
 ACHIQUI, ARIÑQUI, ____, légèrement
 ACHITA, ARIÑA, ____, léger
 ACHOA, SALXA, ____, sauce
 ACOMETATCEA, attaquer
 ACORDUA, memoire
 ACORDUA, MERKHATIA, marché
 AÇOTATCEA, foïeter
 AÇOTEIA, fouët
 AÇUCREA, sucre
 ACUSATCEA, GAINEGUITEA, accuser
 ADARAILLU ÇABALA, BALDOA ____, quarreau
 ADARAILLUA, brique
 ADARAILLUZTATCEA, carreler
 ADARRA, corne
 ADARRA, v. branche
 ADARRATCEA, razer
 ADARRI, raz
 ADIARAZLEA, interprête
 ADIARAZTCEA, GAZTIGATCEA, ____, mander
 ADIARAZTEA, anoncer
 ADIMENDUA, entendement
 ADIMENDUA, jugement
 ADINXUA, ÇAHARRA, ____, ancien
 ADIÑA, âge
 ADIO ERRAN DIOT, je l'ai renoncé
 ADIO ERRATEA, renoncer
 ADISQUIDEA, CHITEZCO ____, intime ami
 ADISQUIDEA, ONERITCIA, ami
 ADISQUIDETASSUNA, amitié
 ADITÇAILLEA, auditeur
 ADITCEA, ENÇUTEA, écouter
 ADITCEA, ENÇUTEA, entendre, oïir
 ADITCEA, ENÇUTEA, exaucer
 ADITCEA, ENÇUTEA, oïir
 AFALCEA, souper
 AFARIA, le souper
 AGORCEA, târir
 AGORIENTA, eau-de-vie
 AGORRA, DEFOTA, sterile
 AGORTASSUNA, sterilité
 AGORTEA, IDORTEA, ____, secheresse
 AGUERCEA, comparoir
 AGUERDURA, comparution
 AGUERIAC, v. ontassun
 AGUIÑÇA, promesse
 AGUIÑCEA, promettre
 AGUREA, ÇAHARRA, GUEHIENA, vieux, ancien
 AGURRA, soumillon,
 AHAIDEA, BERNAIEA, parent, allié
 AHAIDETASSUNA, parenté
 AHALA, AHALIÇATEA, pouvoir
 AHALA, BERE ____, BEREDIÑA, son possible
 AHALA, BERE ____, son pouvoir
 AHALA, DIÑA, possible
 AHALGABEA, FLACOA, ____, impuissant
 AHALGUEA, AHALQUERIA, confusion
 AHALGUEA, LOTXA, ____, pudeur
 AHALGUEQUI, honteusement
 AHALGUEREQUIN, avec honte
 AHALGUETIA, BERASTEMIOA, honteux
 AHALGUEZ, par honte
 AHALIC LASTERRENA, au-plûtôt
 AHALIÇATEA, AHALA, ____, pouvoir
 AHALICBERANDUENA, au-plûtard
 AHALQUEGABEA, effronté

- AHALQUERIA, AHALGUEA, _____, confusion
 AHANZ ORDUAN, par surprise
 AHANZTEA, oublier
 AHARANÇA, SOLASA, _____, GOIEA, conversation
 AHATEA, canard
 AHIDURA, ONHADURA, _____, lassitude
 AHITCEA, ONHATCEA, _____, lasser
 AHIZPA, ARREBA, _____, soeur
 AHOA, bouche
 AHOGOÇOA, salive
 AHOTARA, bouchée
 AHURPEGUIA, MUSUA, MUTURRA, visage
 AHURTARA, poingée
 AĪENA, pampre
 AIERUA, SUSPITCHA, soupçon
 AIERUXUA, SUSPITXUA, soupçonneur
 AINHARA, hirondelle
 AINXIKHABEA, LACHOA, _____, lâche
 AINXIKHABEQUI, lâchement
 AINXIKHABETASSUNA, lâcheté
 AINXIQUABETCEA, négliger
 AIÑICCABEA, imprudent
 AIPAMENA, proposition
 AIPATCEA, proposer
 AIRATCEA, ANDATCEA, ALCHATCEA, _____, lever
 AIRATCEA, HEGALDATCEA, _____, voler, avec ailes
 AIREA, BOÇA, air
 AISIA, FACEGUA, repos
 AISIAN DA, FACEGUAN DA, il est en repos
 AITABITCHIA, parrain
 AITAGUIÑARREBA, beaupere
 AITA, pere
 AITASAINDUA, pape
 AITASO, ayeul
 AITCINDARIA, CAPITAIÑA, capitaine
 AITCINECOA, précédent
 AITCIÑ HUNTAN, LEHEN, _____, ci-devant
 AITCIÑA, AURREA, présence
 AITCIÑA, MUTURRA, MUSUA, _____, face
 AITCIÑALDEA, façade
 AITCIÑAMENDUA, avancement
 AITCIÑATCEA, avancer
 AITCIÑEAN, devant
 AITCIÑEAN, AURREAN, en présence
 AITCIÑEAN, LEHEN, _____, avant
 AITCIÑEZ AITCIÑ, vis-à vis
 AITCITIC, au contraire
 AITORENSEMEA, chevalier
 AITORENSEMEA, gentil, homme
 AIUTA, lavement
 AKERRA, bouc
 AKHABANÇA, fin, achievement
 AKHABATCEA, finir
 AKHABATCEA, NEITCEA, _____, achever
 AKHABATU HURREN DU, il a presque fini
 AKHITCEA, faillir
 AKHITCEA, finir
 AKHITCEN, BALDIÑ LEIÑUA _____ BADA, si la posterité vient à faillir
 ALABA, fille
 ALARMA, BĪAHOREA, _____, tumulte
 ALCHADURA, élévation
 ALCHATCEA, GORATCEA, élever, exalter
 ALCHATCEA, ANDATCEA, _____, AIRATCEA, lever
 ALCHATUA, élevé
 ALDAGARRIA, vêtement
 ALDAQUNÇA, changement
 ALDARATCEA, écarter
 ALDARATCEA, BEREZTEA, _____, separer
 ALDAREA, autel
 ALDARRIA, JAUNZCUĪA, habillement
 ALDATCEA, changer
 ALDATXA, PARETA, IKHEA, _____, pente
 ALDE BATETARIC, d'une part
 ALDE, ENE _____ MI[N]TÇATCEN DA, il parle en ma faveur
 ALDE, ALDEA, faveur
 ALDEA, ALDE, _____, faveur
 ALDECOR DA, il es partial
 ALDECOR, partial
 ALDERAT, en vers
 ALDERDIA, membre
 ALDERDIAC, BERE _____, ses membres
 ALDETCEA, ESTALCEA, favoriser
 ALDI, JOCA _____ BAT, une partie en fait de jeu
 ALDIA, partie
 ALDIAN, AZQUEN _____, HONDAR _____, la dernière fois
 ALDIZ, CEMBAIT _____, CEMBAIT ORDUZ, quelque fois
 ALDIZ, COLPEZ, fois
 ALDIZCA, tour à tour

- ALEGUERA, BOZ, _____, content
 ALEGUIA &, sous prétexte que
 ALFARRA, oisif
 ALFER, vain
 ALFERRA, faineant
 ALFERRIC, en vain
 ALFERRIC HARI GARE, nous travaillons en vain
 ALFERTASSUNA, oisiveté
 ALIMATCEA, ESPORXATCEA, animer
 ALIMUA, QUALIBUA, courage
 ALIMUXUA, courageux
 ALKHABUÇA, fusil,
 ALKHIA, siege
 ALKHIA, ALQUIA, banc
 ALLEGRENCIA, BOZCUIA, gaieté
 ALLEGUERA, PISCORA, _____, BOZ, gaillard
 ALMUTEA, ARRAÇOIÑA, _____, motif
 ALMUTEA, BADU BERE _____, il a son motif
 ALOCARIOA, ERRENTA, rente
 ALPORCHAC, besaces
 ALQUIA, ALKHIA, _____, banc
 AMA, mere
 AMABITCHIA, marraine
 AMAGUIÑARREBA, bellemere
 AMAIÇUNA, marâtre
 AMAIÑATCEA, CHUCHENCEA, _____, régler
 AMARI, à la mere
 AMARRATCEA, trousseur
 AMARRUA, malice
 AMARRUQUI, finement
 AMARRUXUA, fin, rusé
 AMARRUXUA, malicieux
 AMASO, ayeule
 AMASO, grande mere
 AMEXA, songe
 AMEXGUITEA, songer
 AMEZTIA, bois tausinats
 AMIA, TIRANOA, _____, tiran
 AMODIOA, NAHIQUNDEA, amour
 AMODIOSA, AMODIOXUA, amoureux
 AMODIOSQUI, amoureuxment,
 AMODIOXUA, AMODIOSA, _____, amoureux
 AMULSUA, JAUSCORRA, complaisant,
 AMULSUTASSUNA, BERATASSUNA, _____,
 tendresse du coeur
 AMURRAIÑA, truite
 ANAÑA, frere
 ANÇA, TASTA, IDURIA, ITCHURA, _____,
 ressemblance
 ANÇARA, oye
 ANCEA, MAIÑA, _____, genie
 ANCEA, MAIÑA, _____, industrie
 ANDA, LITERA, _____, litiere
 ANDATCEA, ALCHATCEA, AIRATCEA, lever,
 ANDREA, dame
 ANDREA, ETCHECO _____, maîtresse
 ANDREDANA MARIA, Vierge Marie
 ANDREKHOÏA, EMAKHOÏA, _____, paillard
 ANDREORENA, DONCELLA, _____, pucelle
 ANGORO, GARGORO, _____, IADANIC, IA-
 DAN, déjà
 ANPOLA, fiole
 ANTATCEA, frequenter
 ANTOLAMENDUA, composition
 ANTOLATCEA, composer,
 ANTOLATCEA, ONSATCEA, préparer
 APAINCEA, apprêter
 APAINCEA, preter le dîné
 APAINDURA, preparation
 APALCEA, BEHEITICEA, abaisser
 APALCEA, RAbbaïsser
 APEÇA, prêtre
 APEZPICUA, evêque
 APEZPICUTASSUNA, diocesse
 APEZTASSUNA, prêtresse
 APHOA, crapaut
 APIRILLA, avril
 ARA, ERA, _____, GUISA, façon
 ARABERA, EGUIÑ DU GAUÇA BERE MAIZCO
 EGUINDURAREN _____, il a fait la
 chose suivant son stile ordinaire
 ARABERA, EGUIÑEN DUT ENE OLDEAREN
 _____, je ferai suivant ma fantaisie
 ARABERA, ENE _____, selon moi
 ARABERA, EREDURA, selon, suivant
 ARABERA, ERRAN DAROTANAREN _____, se-
 lon qu'il m'a dit
 ARANA, prune
 ARANHONDOA, prunier
 ARAPOSTUA, réponse
 ARAZTEA, JAQUIÑ _____, faire savoir
 ARBASO, bis-ayeul
 ARBASO, bis-ayeule
 ARBUATCEA, mépriser
 ARBUIOA, mépris

- ARÇAIÑA, berger
 ARDATÇA, fuseau
 ARDAZTARA, fusée
 ARDIA, brebis
 ARDIESQUNÇA, obtention
 ARDIESTEÀ, obtenir
 ARDITEGUIA, bergerie
 ARDURA, ordinaire
 ARDURA, MAIZ, _____, souvent
 ARDURACOA, vulgaire
 ARDURACUI, vulgairement
 ARDURACUI, COMUZQUI, _____, ordinaire-
 ment
 ARE, ORAIÑO, _____, encore
 AREA, Sable
 AREAXUA, sablonneux
 ARGUIA, illustre
 ARGUIA, lumiere
 ARGUIA, CLAR, OCENA, _____, clair
 ARGUIÇAGUIA, LAMPA, lampe
 ARGUITCEÀ, luire
 ARGUITCEÀ, reluire
 ARGUITXUA, luisant
 ARHATCEÀ, racler, hercer
 ARINCEÀ, HUSTEA, décharger
 ARINDUA, HUSTUA, DESCARGATUA, déchargé
 ARINTASSUNA, legereté
 ARINTHUA, gris, bù
 ARIÑA, ACHITA, léger
 ARIÑQUI, ACHIQUI, legerement
 ARKHA, COPA, quaisse
 ARNEGATCEÀ, blasphemer
 ARNEGATCEÀ, UKHATCEÀ, _____, renier
 ARNEGUA, blaspheme
 ARNOA, vin
 ARRA, ORDOTCHA, _____, mâle
 ARRABA, rame
 ARRAÇOIÑA, ALMUTEA, motif
 ARRADOIÑA, MAHAIÑA, _____, table
 ARRAGATCEÀ, arroser
 ARRAIA, LERROA, _____, ligne
 ARRAIADURA, rature
 ARRAIATCEÀ, KHENCEÀ, _____, effacer
 ARRAINÇAILLEA, pêcheur
 ARRAIÑA, poisson
 ARRAIOA, rayon de soleil
 ARRAIOTXUA, rayonneux
 ARRANÇATCEÀ, pêcher
 ARRANGURA, mécontent
- ARRANGURA, mécontentement
 ARRANGURATCEÀ, plaindre
 ARRANGURATIA, plaintif
 ARRASO, v. DEMBORA
 ARRASO, GARBI, serain
 ARRATOIÑA, rat
 ARRAU, AULARIE, NAHASTECOÀ, commun
 ARRAULCEÀ, oeuf
 ARRAXA, ARRAXALDEA, soir
 ARRAXALDEA, ARRAXA, _____, soir
 ARREBA, AHIZPA, soeur
 ARRESTELLUA, râteau
 ARROBATÇAILLEA, OHOIÑA, EBAXLEA _____,
 larron, voleur
 ARROBATCEÀ, EBASTEÀ, _____, dérober
 ARROBATCEÀ, EBASTEÀ, _____, voler
 ARRODOA, roüe,
 ARRONQUI, BERDI[N]QUI, sobrement
 ARRONQUI, LAIÑOQUI, _____, simplement
 ARRONTASSUNA, SOBRETASSUNA, sobriété,
 ARRONTATCEÀ, razer
 ARRONTERA, LAIÑOÀ, _____, BAKHUNA, simple
 ARRONTERA, SOBREA, _____, sobre
 ARROPA, robe
 ARROSA HONDOA, rosier
 ARROSA, rose
 ARROTÇA, étranger
 ARTHA, attention
 ARTHA, GOARDIA, soin
 ARTHA EMATEA, observer
 ARTHALDEA, oùaille
 ARTHAXUA, soigneur
 ARTHAXUA, LEIALA, fidèle pour servir
 ARTHEA SAREA, piège
 ARTHEAN, entre, parmi
 ARTHEAN, parmi
 ARTHEAN, DIRAVENO, pendant
 ARTHEAN, GURE _____, parmi nous
 ARTHEAN, HIRUR EGUNIC _____, pendant
 trois jours
 ARTHOA, bledinde
 ARTHOCHEHEA, millet
 ARTHOSA, attentif
 ARTHOSQUI, soigneusement
 ASANTATCEÀ, maçonner
 ASANTUA, PARETA, MURRUA, mur
 ASANTUZ, TINQUI, TIESO, ferme
 ASCO, HAIÑITZ, _____, beaucoup
 ASCO, HAIÑITZ, CHITO, plusieurs

- ASEA, LARGOA, _____, ample
 ASETCEA, rassasier
 ASINUCA, HAZTAMUCA, à tatons
 ASMATCEA, opiner
 ASPILLA, PLATA, plat
 ASQUI, assez,
 ASQUI, ESQUERIC _____, EDO HAIÑITZ, bien obligé
 ASQUI IÇATEA, suffire
 ASQUIESTE, satisfaire
 ASQUIEXIA, satisfait
 ASQUIQUI, suffisamment
 ASQUIQUNÇA, suffisance
 ASQUITXU, suffisant
 ASTEA, semaine
 ASTEHARTEA, mardi
 ASTELEHENA, lundi
 ASTIA, loisir
 ASTIA, HURRIA, _____, lent
 ASTIAZQUENA, mercredi
 ASTIQUI, HURRIQUI, _____, BARATCHE, lentement
 ASTITASSUNA, lenteur
 ASTOA, âne
 ASTRUGAITÇA, mal à droit
 ATCEA, GUIBELA, UZQUIA, derriere
 ATCHIQUITCEA, retenir
 ATCHIQUITCEA, tenir
 ATCIENDA, ABREA, _____, bête
 ATCIQUIA, ESTACURUA, _____, pretexte
 ATÇO, hier
 ATHARA, BITHORE _____ DA, il a été justifié
 ATHEA, porte
 ATHEA IOTEA, frapper la porte
 ATHEÇAIÑA, portier
 ATHEHAGA, portefaix
 ATHELADA, portal
 ATHERADURA, &c., sortie
 ATHERATCEA, emprunter,
 ATHERATCEA, IGUZQUI _____, le lever du soleil
 ATHERATCEA, IGUZQUI _____, orient
 ATHERATCEA, JALGUITCEA, _____, sortir
 ATHERIAN, MALDAN, ESTALGUNAN _____, à l'abri
 ATHERATCEA, SANGRATCEA, ODOL _____, seigner
 ATHORRA, chemise
 ATREBENCIA HARTU DU, il a pris la liberté,
 ATREBITCEA, FIDATCEA, fier
 ATREBITCEN, EZ NAIZ _____ HAREQUIÑ, je ne me fie pas avec lui
 ATROIATCEA, avoüer
 ATXEGUIN DUT, j'en suis content
 AUÇAPEÇA, abbé, premier jurat
 AUÇO, BARRADEA, voisine
 AUHENA, soupir
 AUHENDAMENDUA, lamentation
 AUHENDATCEA, lamenter
 AUHENDATCEA, soupirer
 AULARIE, ARRAU, _____, NAHASTECA, commun
 AURDIQUITCEA, EGOTZTEA, jeter
 AURGUINA, PARADA, _____, occasion
 AURGUIÑAN BANAINZ, si j'étois en occasion
 AURGUIÑAN, MENEAN, à la portée
 AURQUITCEA, EDIREITEA, CAUSITCEA, trouver
 AURREA, AITCIÑA, _____, présence
 AURREAN, AITCIÑEAN, _____, en présence
 AUSARCIA, audace
 AUSARCIA, hardiesse
 AUSARQUI, hardiment
 AUSART, TREBE, ENTREGU, familier
 AUSARTA, audacieux
 AUSARTA, hardi
 AUSARTATCEA, enhardir
 AUSARTATCEA, oser
 AUSIQUIAC, remors
 AXEGUIÑA, GOSTUA, NAHIA, plaisir
 AXEGUIÑAC, BERE NAHICARIAC, BERE _____, ses plaisirs
 AXEKHABEA, NAHIGABEA, _____, affront
 AXEKHABEZTATCEA, affliger
 AZ, TAZ, _____, par
 AZPIA, AZTALA, jambe
 AZPIAN, sous
 AZPIAN, PIAN, dessous
 AZPICOA, sujet
 AZPICOA, BEHERAGOCO, inferieur
 AZPICOAC, ERREGUEREN _____, les sujets du roi
 AZPICOTÇATCEA, soumettre
 AZQUEN ALDIAN, HONDAR ALDIAN, la dernière fois
 AZQUENA, HONDARRA, dernier
 AZQUENAC, derniers
 AZQUENEAN, enfin
 AZQUENECORIC, dernièrement
 AZTALA, AZPIA, _____, jambe
 AZTIA, devin

B

- BABAÇUÇA, HARRIA, _____, la grêle
 BACALLABA, mouruë
 BACHERA, vaisselle
 BADA, or, adverb
 BADA, BERAZ, _____, donc
 BADARASA, il gronde
 BADAROT, BALDIÑ JAINCO ONAC EMATEN
 _____ DOHAIÑA, si bon Dieu me
 donne la grace
 BADU BERE ALMUTEA, il a son motif
 BAEX, BAI, _____, BAITA, oüi
 BAHIA, GAge
 BAHIQUNDEA, engagement
 BAHITCEA, engager
 BAI EGUIAZ, oüi certe
 BAI EGUIAZQUI, oüi certainement
 BAI, BAEX, BAITA, oüi
 BAI, HEÏA, BALDIÑ, si
 BAÏA, consentement
 BAÏA, ESCASA, défaut
 BAÏA, HUTXA, macule, tâche
 BAIADUNA, injuste
 BAIÑAN, ORDEA, mais
 BAITA, BAI, BAEX, _____, oüi
 BAITEZPADA, NAHI ETA EZ, absolument
 BAITHAN, EZ DUT SIÑESTERIC HORREN
 _____, je n'ai pas de foi en lui
 BAKARRA, CHOILA, _____, unique
 BAKHAN, rare
 BAKHANQUI, rarement
 BAKHARRA, singulier
 BAKHARRA, CHOILA, _____, seul
 BAKHARTASSUNA, solitude
 BAKHEA, BAQUEA, _____, paix
 BAKHEA, BATASSUNA, _____, reconciliation
 BAKHETCEA, accorder
 BAKHETCEA, ELGARGANATCEA, _____, re-
 concilier
 BAKHOTCHA BERE TOQUIAN, chacun en sa
 place
 BAKHOTCHAC, chaque
 BAKHOTCHAC BAT, chacun un
 BAKHOTCHAC BERE ÇATHIA, chacun sa part
 BAKHOTCHAREN, chacun
 BAKHOTCHIA, impair
 BAKHUNA, LAIÑO, ARRONTERA, _____,
 simple
 BALDIN JAINCO ONAC EMATEN BADAROT
 DOHAIÑA, si bon Dieu me donne la
 grace
 BALDIN PARADA ETHORCEN BADA, si l'occa-
 sion se presente,
 BALDIÑ, BAI, HEÏA, _____, si
 BALDIÑ LEIÑUA AKHITCEN BADA, si la pos-
 terité vient á faillir
 BALDOSA, ADARAILLU ÇABALA, quarreau
 BALLATCEA, PROGOTCHATCEA, profiter
 BALLATCEA, se prevaloir
 BALIÇATE, EIQUI, _____, peut-être
 BALIOSA, précieux
 BALITZ, DUGUN UTZ LIPAR BATEN _____
 BEÇALA, suposons pour un moment
 BALIZCACO IHARAC EZ DU IRIÑIC EGUITEN, le
 moulin suposé ne fait pas de farine
 BALIZCATCEA, suposer
 BALSAMUA, unguent
 BALXA, v. PARTA
 BANA, chacun un
 BANATCEA, publier
 BANATCEA, ITCHURCEA, _____, répandre
 BANÇUIA, HARÇAPENA, _____, capture
 BAQUEA, BAKHEA, paix
 BAQUEQUNÇA, FACCEGUA, _____, pacification
 BAQUEZCOA, paisible
 BAQUEZQUI, paisiblement
 BARA EÇAÇU, empêchez-le
 BARATARIA, ENGANARIA, trompeur
 BARATATCEA, ENGANATCEA, tromper
 BARATATU NAU, ENGANATU NAU, _____, il
 m'a trompé
 BARATCEA, cesser
 BARATCEA, jardin
 BARATCEA, GUELDITCEA, _____, arrêter
 BARATCEA, TRIQUATCEA, _____, sursoir
 BARATCEÇAIÑA, jardinier
 BARATCH BARATCHE, peu à peu
 BARATCHE, BARATCH _____, peu à peu
 BARATCHE, EMEQUI, à petit pas
 BARATCHE, HURRIQUI, ASTQUI, _____, len-
 tement
 BARATCHURIA, ail

- BARATU GABE, sans cesse
 BARATUA, EGUITECOA _____, l'affaire sursise
 BARAZCALCEA, dîner
 BARAZCARIA, le dîner
 BARDINCEA, égaler
 BARDINQUATCEA, comparer
 BARDINQUNÇA, comparaison
 BARDINTASSUNA, égalité
 BARDINTASSUNA, HIGUALTASSUNA, parité
 BARDIÑ, égal
 BARENEAN, dedans
 BARKHAMENDUA, pardon
 BARKHATCEA, pardonner
 BARLA, basse-court
 BARNA, BARRENA, _____, profond
 BARNADURA, enfoncement
 BARNATASSUNA, profondeur
 BARNATCEA, enfoncer
 BARNATUAC, enfoncés
 BARRA, IRRIA, ris
 BARRADEA, AUÇOA, _____, voisine
 BARRAGARRIA, IRRIGARRIA, _____, ridicule
 BARRAGUI TEA, IRRIGUI TEA, rire
 BARRAIADURA, démolition
 BARRAIATCEA, démolir
 BARRAIATCEA, DESEGUI TEA, _____, défaire
 BARRALARIA, TRUFARIA, _____, railleur
 BARRATXUA, IRRITXUA, _____, celui qui rit
 toujours
 BARRENA, BARNA, profond
 BARRENECOA, interne
 BARURA, jeûne
 BARURCEA, jeûner
 BASA URDEA, sanglier
 BASSA, sauvage
 BASSAGATUA, chât sauvage
 BAT, BAKHOTCHAC, _____, chacun, un
 BAT, BATA, BATAÇ, un, une
 BAT ETERDI, un & demi
 BATASSUNA, union
 BATASSUNA, BAKHEA, reconciliation
 BATCEA, BURUZ BURU EGUI TEA *ou* _____,
 rencontrer
 BATÇUETAN, quelque-fois
 BATERE, GARABIC, aucun
 BATERE, NEHOR, _____, nul
 BATERETACO, neutre
 BATETARIC, ALDE _____, d'une part
 BATHAIOA, baptême
 BATHEIATCEA, baptiser
 BATHERE, GARABIC, _____, point
 BATHU, BURUZ BURU EGUIÑ DUGU & *ou*
 _____ DUGU, nous avons rencontré
 BAZCALEKHUAC, pâturages
 BAZCATCEA, paitre
 BAZCATCEA, pâturer
 BEÇALA, comme
 BEÇALA, DUGUN UTZ LIPAR BATEN BALITZ
 _____, suposons pour un moment
 BEÇALA, EZ DEUS _____, comme nul
 BEÇOIÑASQUA, fossé
 BEDARATCI, neuf
 BEDARATCI GARRENA, neuvième
 BEDEREN, EZPEREN, _____, à moins
 BEGUI CUALDIA, oeil
 BEGUIA, oeilade
 BEGUININIA, prunelle de l'oeil
 BEGUIRATCEA, MENAIATCEA, _____, menager
 BEHAQUNÇA, regard
 BEHAR, besoin
 BEHAR, EGUIÑ _____ LEKHUAN, au lieu de faire
 BEHAR, ERAN, _____ LEKHUAN, au lieu de dire
 BEHAR DUT, j'ai besoin
 BEHAR IÇATEA, devoir
 BEHAR, OBEDITU _____ ÇAIOTE GAIÑECOBI,
 il faut obéir aux supérieurs
 BEHAR, PUTCHITU _____ DUÇU, il faut que
 vous fournissiez
 BEHARONDOCOA, MACELACO, _____, soufflet
 BEHARRA, PREMIA, importance
 BEHARRETAN, ESTALI NAU ENE _____, il m'a
 favorisé en mes besoins
 BEHARRIA, oreille
 BEHARRIETACOAC, pendant d'oreilles
 BEHARSSUA, indigent
 BEHARSSUA, miserable
 BEHATÇA, ongle
 BEHATCEA, SOGUI TEA, regarder
 BEHEITICEA, APALCEA, _____, abaisser
 BEHERA, bas
 BEHERA, GOARA _____, panchant pour chanter
 BEHERA, GUTI GORA _____, à peu près
 BEHERAGOCOA, AZPICOA, _____, inférieur
 BEHERAMENDUA, abaissement
 BEHERATASSUNA, bassesse
 BEHERATCEA, blâmer

- BEHIA, vache
 BEHIÇAIÑA, vacher
 BEHIÑ, une fois
 BEHORCA, pouline
 BEHORRA, jument
 BEILA, ERROMERIA, pelerinage
 BEILARIA, pelerin
 BEILLA, BOTUA, voeu
 BEKHAIZGOA, IELOSA, _____, jalousie
 BEKHAIZTIA, envieux
 BEKHAIZTIA, IELOSA, _____, jaloux
 BEKHATOREA, pecheur
 BEKHATUA, peché
 BEKHATUEGUITEA, pecher
 BEKHOSCOA, paupiere
 BELARRA, front
 BELAUNA, genouïil
 BELAURICATCEA, genouïiller
 BELAURICATCEA, s'agenouïiller
 BELÇA, noir
 BELDUR, ICI, peur
 BELDUR DU, ICI DA, il a peur
 BELDURA, crainte
 BELDURCEA, craindre
 BELDURCEA, méfier
 BELDURTASSUNA, crainte
 BELDURTIA, ICIA, peureux
 BELDURTIA, craintif
 BELDURTIA, timide
 BELEA, corbeau
 BELHARRA, foin
 BELHARRA, herbe
 BELZTASSUNA, noirceur
 BELZTEA, noircir
 BENEDICATUA, beni
 BENOCERA, menuisier
 BEPURUAC, BETHAÇALAC, sourcils
 BERA, BERAC, soi
 BERA, ERE, même
 BERA, GURIA, UZTERRA, tendre
 BERANCEA, tarder, retarder
 BERANCEA, GUIBELATCEA, _____, retarder
 BERANDU, tard
 BERARIA BEREZ, expressément
 BERARIAZ, exprés
 BERARIAZCOA, fait exprés
 BERARIAZQUI, expressément
 BERA, soi même
 BERASTEMIOA, AHALGUETIA, _____, honteux
 BERATASSUNA, AMULSUTASSUNA, tendresse
 du coeur
 BERATCEA, tremper
 BERATUA, trempé
 BERAZ, BADA, donc
 BERÇALDE, outre
 BERÇALDE, BERCETAN, _____, ailleurs
 BERÇALDE, HORTAZ _____, en outre
 BERCE ORDUZ, JAdis
 BERCEA, autre
 BERCEHAIÑBERCE, autant
 BERCENAZ, EZPEREN _____, sinon
 BERCENAZ EGUIÑEN DUT &, sinon je ferai
 BERCERENA, autrui
 BERCERENEA, SALCEA, aliener
 BERCERENEA, SALCEA, _____, vendre, aliener
 BERCERENDUA, SALDUA, _____, vendu
 BERCETAN, BERÇALDE, ailleurs
 BERÇORDUZ, autrefois
 BERDI[N]QUI, ARRONQUI _____, sobrement
 BERE AHALA, son pouvoir
 BERE AHALA, BEREDIÑA, son possible
 BERE ALDERDIAC, ses membres
 BERE BAÏA, son consentement
 BERE BAÏAC, BERE ESCASAC, ses défauts
 BERE BARRENA IKHARCEA, examiner sa
 conscience
 BERE BIDEZ, v. GAUÇA
 BERE ÇATHIA, sa portion
 BERE ÇUCENBIDEA, sa légitime
 BERE EGUIÑ ARA, sa façon d'agir
 BERE ERA, sa façon
 BERE ETCHE GUCIA BILLAQUATU DU, il a
 ruiné toute sa maison
 BERE GOGARA, à son aise
 BERE HEIÑEAN, en son état
 BERE LAGUNA, son prochain
 BERE LIBRANÇA, son passeport
 BERE MUGUIDA, son panchant
 BERE NAHICARIAC, BERE AXEGUIÑAC, ses
 plaisirs
 BERE ONTASSUNEN ERDIAC GUELDITU DITU,
 il s'est réservé la moitié de ses biens
 BERE PUSCA, BERE GAIÑ, sa portion à part
 BERE, EGUIÑ DU GAUÇA _____ MAIZCO
 EGUINDURAREN ARABERA, il a fait
 la chose suivant son stile ordinaire

- BERE, HELDU DA ____ CHEDERA, il a réussi en son fait
- BERE USTEAN, en sa persuasion
- BEREA, BEREAC, & c., son, sien, &
- BEREA, BEREAC, sien, sa, son,
- BEREBIEZ, BEREGUITEZ, naturellement,
- BERECH, BEREGAIÑ, à part,
- BERECH, BEREGAIÑ, ____, à l'écart
- BERE ESCASAC, BERE BAĪAC, ____, ses défauts
- BERECIQUI, BEREGAINQUI, principalement
- BERECOÀ, GUISA ____, semblable
- BEREDIÑA, BERE AHALA, ____, son possible
- BEREGAINQUI, BERECIQUI, ____, principalement
- BEREGAINQUI, BERRECIQUI, ____, particulièrement
- BEREGAIÑ, BERECH, á l'écart
- BEREGAIÑ, BERECH, ____, à part
- BEREGUISACOA, BEREGUITEZCOA, particulier
- BEREGUITEA, HAZDURA, ____, coûtume
- BEREGUITEZ, BEREBIEZ, ____, naturellement
- BEREGUITEZCOA, BEREGUISACOA, ____, particulier
- BEREHALA, FITE, incontinent
- BEREHALA, LASTER, tôt, bien tôt
- BEREHERRIA, SORHERRIA, patrie
- BEREORDAIÑA, commis
- BEREQUNÇA, ravissement
- BERETÇAILLEA, raviseur
- BERETCEA, ravir
- BEREZCATCEA, distinguer
- BEREZQUNÇA, séparation
- BEREZTEA, discerner
- BEREZTEA, ALDARATCEA, séparer
- BERGA, aune
- BERHATCEA, ajouter
- BERIÑA, vitre
- BERMATCEA, cautionner
- BERMATCEA, efforcer
- BERMEA, caution
- BERMEA, garant, caution
- BERMEGOA, cautionnement
- BERNAIEA, AHAIDEA, ____, parent, allié
- BERNUÇATCEA, graver
- BERO, BEROA, ____, chaud
- BERO HARI DA, il faut chaud
- BEROA, BERO, chaud
- BEROQUNDEA, BEROTASSUNA, échauffement
- BEROTASSUNA, BEROQUNDEA, ____, échauffement
- BEROTCEA, échauffer
- BEROTCEA, se chauffer
- BEROTUA, échauffé
- BERRECIQUI, BEREGAINQUI, particulièrement
- BERREGUIÑA, PULITA, ____, propre
- BERREGUN, deux cens
- BERRIA, nouveau, neuf
- BERRIA, HECEA, frais
- BERRIAC, nouvelles
- BERRIAC, CHARDIN ____, les sardines fraîches
- BERRIQUETARIA, nouveliste,
- BERRIQUETARIA, MASAIERA, ____, messenger
- BERRIQUICOA, récent
- BERRIZ, derechef
- BERRIZ BILLATCEA, rechercher
- BERRIZ ERO[R]CEA, retomber
- BERRIZ ERORCEA, récidiver
- BERRIZ EROSTEÀ, rachetter
- BERRIZ SALCEA, revendre
- BERROGOI ETA HAMAR, cinquante
- BERUNA, plomb
- BESOA, coudée
- BESTA, fete
- BESTABURUA, solemnité
- BESUA, bras
- BETHAÇALAC, BEPURUAC, ____, sourcils
- BETHEA, plain
- BETHEA, COLPU, ____, razade de vin
- BETHECA, à razade
- BETHETASSUNA, perfection
- BETHETCEA, remplir, amplifier
- BETHECEA, v. ESCASA ____
- BETHI, toujourns
- BETHI, EGUN GUCIEZ, tous les jours
- BETHIA, SECULA, ____, perpétuité
- BETHICOA, éternel
- BETIRI, PIERRES, ____, Pierre nom d'homme
- BETIRITOA, PIERRESTTOA, ____, Pierrot petit Pierre
- BETTECEA, ESCASA ____, suplérer
- BEZTICEA, HAbiller
- BEZTITCEA, vêtir

- BIĀHOREA, ALARMA, tumulte
 BIÇAR, EMANCOR, LARGO, _____, liberal
 BIÇARGUILLEA, barbier
 BIÇARGUITEA, raser
 BIÇARNABALA, rassoïr
 BIÇARRA, BARbe
 BIÇARROA, EKHARGUIÑA, _____, genereux
 BIÇARTASSUNA, LARGOTASSUNA, liberalité,
 BICI, SUA, ERREA, vif
 BICIA, vecu
 BICIA, vie
 BICIOA, vice
 BICIOXUA, vicieux
 BICIQUI, ABUDOQUI, LASTER, promptement
 BICITCE GURIA, vie mole
 BICITCEA, vivre
 BICITCEA, ÇAHARRAGOTCEA, GUEHIAGO
 _____, survivre
 BICITCEA, HABITATCEA, habiter
 BIDALCEA, IGORCEA, _____, envoyer
 BIDALDUA, IGORRIA, _____, envoyé
 BIDEA, GUIA, _____, CARIA, moyen
 BIDEA, chemin
 BIDEA, voie
 BIDECHCA, sentier
 BIDEGABEA, dommage
 BIDEGABEA, injustice
 BIDEGABEA, CALTEA, _____, préjudice
 BIDERANTA, voyageur
 BIDESQUI, CLARQUI, OCENQUI, _____, claire-
 ment
 BIDEZ, GAUÇA HELDU DA BERE _____, la
 chose vient naturellement
 BIETAN, deux fois
 BIEZ, v. ERRANAREN _____
 BIGARRENA, second
 BIHAR, demain
 BIHAR GOICEAN, demain matin
 BIHARAMUNA, lendemain
 BIHIA, bled
 BIHIA, HACIA, _____, grain
 BIHITEGUIA, grenier
 BIHOTÇA, coeur
 BIHOTZGORQUI, cruellement
 BIHOTZGORRA, cruel
 BIHURCEA, TURNATCEA, rembourser
 BIHURCEA, rendre
 BIHURCEA, restituer
 BIHURCEA, tordre le fil & c.
 BIHURQUUNDEA, fidélité en fait de corres-
 pondence
 BIHURTUA, tortu
 BIKHEA, poix
 BILÇAPENAC, USTAILLAC, _____, saisons
 BILCEA, cuëillir
 BILCEA, MONTOIÑATCEA, _____, amasser
 BILCEA, MULÇACEA, _____, ramasser, amasser
 BILDOXA, UMERRIA, agneau
 BILDURA, assemblage
 BILDURA, retraite
 BILGURA, forme
 BILLAQUATCEA, ruiner
 BILLAQUATCEA, DESTRUCEA, _____, déruire
 BILLAQUATU, BERE ETCHE GUCIA _____ DU,
 il a ruiné toute sa maison
 BILLAQUUNÇA, recherche
 BILLATCEA, chercher
 BILLATCEA, querir
 BILLATCEA, v. BERRIZ _____
 BILOAC, ILLEAC, _____, cheveux
 BIÑA, chacun deux
 BIPERRA, poivre
 BIPILCEA, peler, la poule
 BIRATCEA, ITÇULCEA, renverser
 BIRIBILCATCEA, assembler
 BIRIBILCATCEA, piller
 BIRITCHIA, PAREA, _____, paire, pair
 BIRLA, quille
 BIRRIGUIÑA, curieux
 BIRRIGUIÑATCEA, façonner
 BIRRIGUIÑTASSUNA, curiosité
 BISCANBIA, prémutation
 BISCANBIA, trocç
 BISCANBIATCEA, prémuter
 BISCANBIATCEA, trocquer
 BISCARRA, MENDIA, _____, PETARRA, coline
 BITGIA, drole
 BITHARTECOA, médiateur
 BITHORE ATHARA DA, il a été justifié
 BITHORETCEA, justifier
 BIZ, DEN, _____, NAHIZ, soit
 BIZKARMAKHURRA, bossu
 BIZQUITARTEAN, cependant
 BOBEDA, CERUA, voute
 BOÇA, AIREA, _____, air
 BOÇA, OIHU _____, ton de voix

- BOÇA, OIHUANÇA, voix
 BOÇA, suffrage, voix
 BOLA, boule
 BOLATUA, POZ, _____, gai, content
 BOLBORA, poudre à canon
 BOLEÑA, poulie
 BORCHA, force
 BORCHA, forfait
 BORCHA, UKHUA, violence
 BORCHACA, malgré
 BORCHACA, violemment,
 BORCHACA, BORCHAZ, par force
 BORCHACAQUI, fortuitement
 BORCHARIA, violent
 BORCHATCEA, forcer
 BORCHAZ, BORCHACA, _____, par force
 BORONDESQUI, volontairement
 BORRATCEA, biffer
 BORTITÇA, DORPEA, fort, en fait d'opinion
 BORTIZ, SENDO, _____, stable
 BORTIZQUI, TAINQUI, _____, fortement
 BORTIZTEA, fortifier
 BORTIZTUA, fortifié
 BORTZ, cinq,
 BORTZGARRENA, cinquième
 BOTHEREA, puissance
 BOTHEREXUA, ESQUERGUEA, _____, puissant
 BOTHEREZ, v. EGUIÑAREN _____
 BOTOIÑA, bouton
 BOTUA, BEILLA, _____, voeu
 BOZ, ALEGUERA, content
 BOZ, PISCORA, ALLEGUERA, _____, gaillard
 BOZCARIOA, joie
 BOZCARIOA, rejouissance
 BOZCARIOSA, joyeux
 BOZCARIOSQUI, joyeusement
 BOZCARIOZTATCEA, se rejouir
 BOZCUIA, ALLEGRENCIA, _____, gaieté
 BOZTEA, se rejouir
 BRIDIOA, cristal
- BUFADAC, vapeurs
 BUGLEA, boucle
 BULGAQUNDEA, poussuite
 BULGATCEA, pousser
 BULHARRA, poitrine
 BULHUNDATCEA, PULUNPATCEA, _____,
 plonger
 BULUÇA, nud
 BULUZTASSUNA, nudité
 BULUZTEA, dépoïiller
 BURCOITASSUNA, caprice
 BURCOIXUA, capricieux
 BUREPEA, NAUSITASSUNA, autorité
 BURIESA, bourgeois
 BURRASOAC, pere & mere
 BURREBA, bourreau
 BURTIÑA, rideaux
 BURTIÑAC, OHE _____, les rideaux de lit
 BURUA, tête
 BURUAN, LIPAR BATEN _____, dans un instant
 BURUBILCATCEA, ronder
 BURUBILCEA, ronder
 BURUBILLA, rond
 BURUÇAGUIA, chef
 BURUÇAGUIA, principal
 BURUONTRA, rebours
 BURUIAPEA, prétention
 BURUIAPERIC, EZ DUT, _____, je ne pretends pas
 BURUILLA, septembre
 BURUMUIÑA, cervelle
 BURUPE IÇATEA, prétendre
 BURURDIA, chevet, oreiller
 BURUTARA EMAN DAROT, il m'a inspiré
 BURUTARA EMATEA, BURUTARATCEA, inspirer
 BURUZ BURU, tête à tête,
 BURUZ BURU EGUIÑ DUGU, & ou BATHU
 DUGU, nous avons rencontré
 BURUZ BURU EGUITEA ou BATÇEA, rencontrer
 BUSTITCEA, mouïiller
 BUZTANA, qûuë

C

- ÇABALA, BALDOSA, ADARAILLU _____, quarreau
 ÇABALCEA, élargir
 ÇABALDURA, élargissement
 ÇACUA, ÇURRUNA, sac
 CADIRA, chaise
- ÇAGUTBIDEAC, GOARDIAQUNÇAC, _____, re-
 marques
 ÇAGUTQUNÇA, SIÑALEA, _____, marque
 ÇAHARCEA, envieïllir
 ÇAHARCEA, vieïllir

- ÇAHARDURA, envieillessement
 ÇAHARRA, ADINXUA, ancien
 ÇAHARRA, AGUREA, _____, GUEHIENA, vieux, ancien
 ÇAHARRAGOTCEA, GUEHIAGO BICITCEA, sur-vivre
 ÇAHARTASSUNA, vieillesse
 ÇAHIA, som
 ÇAIÁRCA, au travers
 ÇAIÁRCATCEA, traverser
 ÇAIARCATCEA, MAKHURCEA, _____, inégaler
 ÇAILLA, durable
 ÇAILLA, fin, forte
 ÇAINCEA, garder
 ÇAIÑA, garde
 ÇAIOTE, OBEDITU BEHAR _____ GAIÑECOEI, il faut obéir aux supérieurs
 ÇALDIA, ÇAMARIA, _____, cheval
 ÇALDIÑOÁ, poulin
 CALONA, ficelle
 CALTEA, BIDEGABEA, préjudice
 CALTEA, GALQUNÇA, dégât
 ÇAMALDUNA, chevalier
 ÇAMALTEGUIA, écurie
 ÇAMARIA, ÇALDIA, cheval
 ÇAMARIA, GALDEGUIÑ DIOT BERE _____ BAIÑAN EZA EMAN DAROT, je lui ai demandé son cheval mais il me l'a refusé
 CAMBARA, GUELA, _____, chambre
 CAMPICHA, GALCORRA, ESCASA, perilleux
 CAMPOAN, dehors
 CAMPORATCEA, IRTENCEA, décamper
 CANABERA, SESCOA, roseau
 ÇANGOÁ, OINA, pied
 CANIBETA, couteau
 CANPOAN, hors, dehors
 CANTUAC, cantiques
 CAPA, manteau
 ÇAPATA, soulier
 ÇAPATA ÇOLA, ÇOLA, _____, semelle
 ÇAPATA ONGUITÇAILLEA, savetier
 CAPERA, ERMITA, _____, hermitage
 ÇAPHATCEA, presser entre les mains
 CAPITAIÑA, AITCINDARIA, _____, capitaine
 CAPITOÁ, assemblée
 ÇAPOREA, goût
 ÇAPOREXUA, excellent
 ÇAPORETXUA, GOSTOSA, délicieux
 CARASTIA, CARIOA, _____, cher
 CARASTIATASSUNA, cherté
 ÇARDAIAC, TREINUAC, _____, traversiers
 ÇAREA, OTHARREA, panier, corbeille
 CARGA, fardeau
 CARGUA, OFFICIOA, _____, office
 CARGUDUNA, MEÇUDUNA, commissaire
 CARIA, GUIA, BIDEA, _____, moyen
 CARIAZ, ÇURE _____, par votre moyen
 CARIAZ, MEDIOZ, _____, moyennant
 CARIO, CARASTIA, cher
 CARIOTCEA, GORATCEA, enchérir
 CARNACERA, HARAGUINA, boucher
 CARNACERA, boucher
 CARNACERIA, HARAGUITE GUUIA, boucherie
 CARRICA, ruë
 CASIC, HURREN, presque
 CASTA, EGOQUIA, _____, LEIÑUA, race
 CASUEGUITEA, mentionner
 CASURIC, mention
 CASURIC, EZ DU _____ EGUITEN, il ne fait pas mention
 ÇATHIA, PUSCA, portion
 ÇATHIA, part, portion
 ÇATHIA, BAKHOTCHAC BERE _____, chacun sa part
 ÇATHICA, partage
 ÇATHITCEA, PUSCATCEA, partager
 ÇATHITCEA, diviser
 ÇAT, pour
 ÇAURIA, blesseure, playe
 ÇAURIA, playe
 CAUSITCEA, AURQUITCEA, EDIREITEA, _____, trouver
 CAUTERA, chaudronnier
 ÇAZPI, sept
 ÇAZPIGARRENA, septième
 CEBATCEA, HEZTEA, _____, dompter
 CECENA, taureau
 CEDARRIA, borne
 CEDARRIZTATCEA, borner
 CEHATCEA, frapper
 CEKHALEA, seigle
 CELA, selle
 CELAGUIÑA, selier
 CELAIÑA, ORDOQUIA, une plaine
 CELAITCEA, unir, aplanir

- CEMBAIT, quelqu'un
CEMBAIT ALDIZ, CEMBAIT ORDUZ, quelque fois
CEMBAT ALDIZ, combien de fois
CEMBAT, combien
CEMBATGARRENA, le quantième
CENÇADURA, correction
CENÇATCEA, corriger
CEPHOA, cachot
CER, &, que, quel
CER, quoi
CER GUISA, quelle espece
CER MENGUA DUÇU, quel intérêt avez vous
CER MOLDEZ, NOLA, _____, comment
CER NAHI, quoi qu'il en soit
CERBAIT, quelque
CERBAIT, CERBAIT GAUÇA, quelque chose
CERBAIT GAUÇA, CERBAIT, _____, quelque chose
CERBIETA, serviette
CERBITÇARIA, serviteur
CERBITÇATCEA, servir
CERGATIC, CERTACO, pourquoi
CERRA, scie
CERRACAN, CERRAN HARI DIRE, EDO _____, on travaille à scier
CERRACATCEA, scier
CERRALARIAC, scieurs
CERRAN HARI DIRE, EDO CERRACA, non travaille à scier
CERRAQUIA, fermeture
CERRATCEA, enfermer
CERRATCEA, fermer
CERRATEGUIA, fermeture
CERRATUA, fermé
CERTACO, CERGATIC, _____, pourquoi
CERUA, BOBEDA, _____, voute
CERUCOA, celeste
CETHABATCEA, sasser, ramiser
CETHABEA, sas, tamis
CHAHUA, GARBIA, _____, net
CHAHUTASSUNA, netteté
CHAHUTCEA, GARBITCEA, _____, nettoyer
CHAHUTCEA, ICUZTEA, _____, laver
CHAKHURRA, ORA, _____, potchoa, chien
CHANOA, PONETA, _____, bonnet
CHARA, bois taillif
CHARCEA, SAXUTCEA, gâter
CHARDIN BERRIAC, les sardines fraiches
CHARMADURA, sortilege
CHARQUI, DONGARO, GAIZQUI, SORDECH-QUI, _____, mal
CHARRA, ESCASA, coquin
CHARTUA, SOIÑECO _____, l'habit gaté
CHEATCEA, LANCEA, _____, hâcher
CHEDATCEA, limiter
CHEDATCEA, SIÑALATCEA, _____, marquer
CHEDEA, ENE _____, mon intention
CHEDEA, GOGO, _____, DESEÑUA, dessein
CHEDEA, GOGO, intention
CHEDERA, HELDU DA BERE _____, il a reussi en son fait
CHEHA DIEÇADAÇU GAUÇA, expliquez-moi la chose
CHEHATCEA, macher
CHEHATCEA, specifier
CHEHATCEA, EXPLICATCEA, expliquer
CHEHATCEA, PORROCATCEA, rompre
CHEHATU, ONGUI _____ DAROT GAUÇA, il m'a bien spécifié la chose
CHEHE, ONGUI _____, bien menu
CHEHEA, menu
CHEHEA, IENDE _____, laïc, laïque
CHEHEA, LUIS BATEN _____, la monoye d'un écu
CHEHEA, MONEDA, _____, monoye
CHEHEAC, JENDE _____, roturiers
CHERKHATCEA, ENTORROGATCEA, _____, interroger
CHEROQUI, HEDATUQUI, en détail
CHERTATCEA, anter
CHERTATCEA, enter
CHERTO, anté
CHERTO, ente
CHIFLATCEA, manger par excés
CHIGORCEA, griller
CHILATCEA, percer
CHILINCHA, clochette
CHIMINO, singe
CHINAURRIA, fourmi
CHINGARRA, URDAÑA, _____, lard
CHINGOLA, ERRIBANTA, _____, ruban
CHIQUIRATCEA, châtreur
CHIQUIROA, mouton
CHIRCHILA, charlatan
CHIRCHILQUERIAC, bagatelles
CHIRIPA, ERREQUA, _____ ruisseau

- CHIRMENTA, sarment
 CHIRRITU, ÇORROZQUI, exact
 CHISCUA, pochette
 CHISTA, LANCETA, _____, lancette
 CHITCEA, précéder
 CHITCEA, surmonter
 CHITEZCO ADISQUIDEA, intime ami
 CHITEZCOA, intime
 CHITO, ASCO, HAIÑITZ, _____, plusieurs
 CHOCHOA, dard
 CHOCHOA, DARDOA, _____, lance
 CHOILA, BAKARRA, unique
 CHOILA, BAKHARRA, seul
 CHOILQUI, seulement
 CHOKHOA, recoin
 CHORI CUMEAC, les petits d'un oiseau
 CHORIA, oiseau
 CHORROCHDURA, aiguisement
 CHORROCHTEA, aiguiser
 CHORTA, goutte
 CHORTA, UR _____ BAT, une goutte d'eau
 CHUCHENCEA, AMAIÑATCEA, régler
 CHUCHENCEA, rectifier
 CHUCHENDU, ÇURE EGUITCOA _____ DUGU,
 nous avons réglé votre affaire
 CHUCHENDUA, DIRUA _____, l'argent prêt
 CHUCHENGUÏÑA, directeur
 CHUCHENQUNÇA, règlement
 CHUKHATCEA, IDORCEA, _____, secher
 CHUKHOA, IDORRA, _____, sec
 CHUMEA, v. HAUR
 CHUMEA, NIMIA, _____, TIPIA, petit
 CHUMEAGO, plus petit
 CHUMETASSUNA, petitesse
 CHUMETTOA, fort petit
 CHURIA, blanc
 CHURIGARRIA, SALBOIÑA, _____, savon
 CHURINGOA, le blanc d'oeuf
 CHURITASSUNA, blancheur
 CHURITÇAILLEA, blanchisseuse
 CHURITCEA, blanchir
 CHURITCEA, peler la pomme
 CHUTIC, debout
 ÇIA, HEZKHURRA, _____, gland
 CIGUILUA, sceau, cachet
 CIHIQUADURA, excitation
 CIHIQUATCEA, exciter
 CIHOA, suif
 CIHORRA, baguette
 CILHEGUI, HAIÇU, _____, permis
 CILHEGUI, HAIÇU ÇAIT, _____ ÇAIT, il m'est
 permis
 CILHEGUI, HAIÇU NAIZ, _____ NAIZ, il m'est
 permis
 CILHEGUIGOA, HAIÇUGOA, _____, permission
 CILHOA, fosse
 CILHOA, trou
 CILLAR VICIA, argent vif
 CILLARGUÏÑA, orfèvre
 CILLARRA, DIRUA, argent
 CILOA, KHABA, creux
 CIMENDUA, fondement
 CIMURDURA, UZCURDURA, _____, DOBLA-
 GUNA, plieuse
 CINÇURRA, gorg
 CIQUINTASSUNA, cordures
 CIÑA, jurement
 CIÑA, serment
 CIÑEGUITEA, jurer
 CIÑEZ, tous de bon
 CIQUIÑA, crasse
 CIQUINXUA, SAXUA, crasseux
 CIRICUA, SEDA, _____, soye
 CITOITÇA, goutiere
 CLAR, OCENA, ARGUIA, clair
 CLARQUI, OCENQUI, _____, BIDESQUI, claire-
 ment
 COBARTA, nonchalant
 COBURANÇA, recouvrement
 COBURATCEA, recouvrir
 COFOIÑA, ruche
 ÇOIÑ, NOR, &, qui
 ÇOIÑ NAHI, qui que ce soit
 ÇOIÑ NAHIQUI, que ce soit
 ÇOIÑAREN, &C, dont, duquel &
 ÇOIÑAREN &C, duquel, de laquelle
 COIÑATA, beaufrere
 ÇOLA, ÇAPATA ÇOLA, semelle
 COLPATCEA, blesser
 COLPEA, blesseuse
 COLPEZ, ALDIZ, fois
 COLPU BETHEA, razade de vin
 COMPLIA, COMPLITUA, ONZTATUA, parfait
 COMPLITUA, COMPLIA, _____, ONZTATUA,
 parfait
 COMUZQUI, ARDURAQUI, ordinairement

CONBIDATCEA, inviter
 CONDATCEA, compter
 CONDERA, ISTORIOA, histoire
 CONDUA, compte
 CONTRACARRA, opposition
 CONTRACATCEA, opposer
 CONTRATCEA, ERRIMATCEA, _____, appuyer
 CONZEGUITEA, moucher
 COPA, boîte
 COPA, ARKHA, _____, quai
 ÇOR İÇATUA, devoir
 ÇORCI, huit
 ÇORCIGARRENA, huitième
 ÇORCIGARRENECORIC, huitièmement
 CORDEVANA, marroquin
 CORDOCA, PERILLA, _____, danger
 CORDOCAN DA, il est en danger
 CORDOCATCEA, HIGUITCEA, _____, branler
 ÇORDURUA, débiteur
 ÇORI GAITÇA, mauvaise fortune
 ÇORI ONA, MENTURA ONA, bonne fortune
 ÇORIA, MENTURA, ESTROPIUA, fortune
 ÇORIGAITÇA, malheur
 ÇORIONA, bonheur
 ÇORNEA, MATERIA, _____, matière
 ÇOROA, ERHOA, _____, fol
 ÇOROA, LOLOA, TONTOA, _____, sot
 COROPILLOA, noeud
 ÇORRA, dette
 ÇORRA, EGUIÑBIDEA, obligation
 ÇORROTÇICATCEA, compenser
 ÇORROTÇICEA, compensation
 ÇORROZ, CHIRRITU, _____, exact
 ÇORROZQUI, CHIRRITUQUI, _____, exactement
 ÇORTHEA, sort, destin
 COTILLOÑA, jupe
 CRAMESTA, EGONLEKHUA _____, logement
 CRAPEZTUA, licol
 CRI[S]QUETA, ERRESORTA, ressort
 CRISQUETA, loquet
 ÇU, ÇUC, ÇUIC, ÇUEC, vous

CUALDI, HARRI _____ BAT, un jet de pierre
 CUALDIA, jet
 CUALDIA, BEGUI _____, oeillade
 ÇUBIA, pont
 ÇUCEN DA, il est juste
 ÇUCEN DUÇU, vous avez raison
 ÇUCEN, JUSTU, juste
 ÇUCENA, LERDENA, _____, droit
 ÇUCENA, MENGUA, _____, raison
 ÇUCENBIDEA, BERE _____, sa légitime
 ÇUCENBIDEA, LEGITIMA, _____, légitime
 ÇU[ÇJENBIDEZCOA, EGUIAZCOA, _____, légitime
 ÇUCENTASSUNA, justice
 CUCULCEA, GORDETCEA, _____, disparaître
 ÇUENA, ÇUREA, _____, vôtre
 ÇUENAC, ÇUREAC, _____, vos, vôtres
 ÇUHATÇA, arbre
 ÇUHATZ ADARRA, branche
 ÇUHURCIA, sagesse
 ÇUHURQUI, PRESTUQUI, sagement
 ÇUHURRA, PRESTUA, sage
 ÇUIC, ÇU, CUC, _____, ÇUEC, vous
 CUMEAC, CHORI _____, les petits d'un oiseau
 CUMEAC, UMEAC, _____, les petits
 ÇUNÇA, ORRATZTARA, aiguillée
 CUNCHOIÑA, MATELAÇA, matelas
 ÇURA, bois
 ÇURE CARIAZ, par votre moyen
 ÇURE EGUITECOA CHUCHENDU DUGU, nous
 avons réglé votre affaire
 ÇURE GOSTURA, ÇURE NAHITARA, à votre
 plaisir
 ÇUREA, ÇUENA, vôtre
 ÇUREAC, ÇUENAC, vos, vôtres
 ÇURGATCEA, MASTACATCEA, sucer
 ÇURGUIÑA, MAISTRUA, charpentier
 ÇURLANA, charpenterie
 ÇURRUNA, ÇACUA, _____, sac
 ÇURUBIA, échelle
 ÇURUTCEA, croix

D

DADINÇAT, GAUÇA SENDOAGO İÇAN _____,
 pour que la chose sois plus stable
 DAFAILLA, nape

DAFARNARIA, cabaretiere
 DAFARNA, OSTATUA, _____ hôtellerie
 DAFARNARIA, hôtesse

- DAIÑATCEA, estropier
 DAIÑATUA, MAKHALDUA, estropié
 DAITE, v. IÇAN
 DALDARA, IKHARA, ____, tremblement
 DALDARATCEA, IKHARATCEA, ____, trembler
 DAMU EGUIN DAROT, il m'a offensé
 DAMUGITEA, offenser
 DAMUTUA DA, il est offensé
 DANA, VIRGINA, ____, vierge
 DANA, v. ANDRE
 DANÇATCEA, danser
 DARDOA, CHOCHA, lance
 DARDOZTATCEA, lancer
 DAROTANAREN, ERRAN ____, ARABERA, se-
 lon qu'il m'a dit
 DASTATCEA, goûter
 DAUDE, MOCOCA ____, ils raisonnent
 DECHIDUA, défi
 DEFOTA, AGORRA, ____, sterile
 DEHADARA, alarme
 DEIA, apel
 DEITCEA, appeller
 DEITCEA, nommer
 DEITHATUA, LELOXUA, ____, OSPEXUA, fa-
 meux
 DEITURA, nom de famille, conom ou sur nom,
 DELIBERATCEA, délibérer
 DEMBORA, temps
 DEMBORA ARRASO, &, le temps serain
 DEMBORATIC DEMBORARA, de temps en
 temps
 DEN, BIZ, NAHIZ, soit
 DENA, GUCIA, ORO, ____, tout
 DESCANSU, tranquiil
 DESCANSUA, tranquillité
 DESCARGATUA, ARINDUA, HUSTUA, ____,
 déchargé
 DESEGUITEA, BARRAIATCEA, défaire
 DESEÑUA, GOGOA, CHEDEA, ____, dessein
 DESIRATCEA, souhaiter
 DESIRATCEN, EGUN ONA ____, DAROTÇUT, je
 vous souhaite le bon jour
 DESTARRATCEA, banir
 DESTARRATCEA, exiler
 DESTARRUA, banissement
 DESTRUCEA, BILLAQUATCEA, détruire
 DETCHEMA, HAMARRENA, ____, décime,
 dixme
 DETHOA, THEMA, ____, secte
 DEUS, ECERE, ____, rien
 DILDIRA, petit tremblement
 DIÑA, BERE AHALA, BERE ____, son possible
 DIÑA, v. BEREDIÑA
 DIRAUENO, durant
 DIRAUENO, ARTHEAN, ____, pendant
 DIROT, ECIÑ ONETX ____, je ne puis pas
 supporter
 DIRU ATHERATCEA, emprunter d'argent
 DIRUA, CILLARRA, ____, argent
 DIRUOSTEA, SOMA, ____, somme
 DIRUA CHUCHENDUA, l'argent prêt
 DISTIDATCEA, briller
 DITHAREA, dé
 DITHIA, mâmele
 DOBLAGUNA, UZCURDURA, CIMURDURA,
 ____, plieure
 DOHAIÑA, GRACIA, ____, grace
 DOHAIÑIC, URRURIC, ____, gratis
 DOHAKHABEA, malheureux
 DOHAKHABEQUI, malheureusement
 DOHAÑA, BALDIÑ JAINCO ONAC EMATEN
 BADAROT ____, si bon Dieu me
 donne la grace
 DOHATXUA, heureux
 DOHATXUQUI, heureusement
 DOHATXUTASSUNA, beatitude
 DOLHAREA, LAKHOA, ____, pressoir
 DOLUA, deüil
 DONCELLA, ANDREORENA, pucelle
 DONGARO, SORDECHQUI, GAIZQUI, CHAR-
 QUI, mal
 DORPEA, BORTITÇA, ____, fort, en fait
 d'opinion
 DORPEA, HAINDURRA, austere
 DORPETASSUNA, austerité
 DORREA, clocher
 DORREA, tour
 DOSTAGAILLUA, DOSTETA, ____, récréation
 DOSTATCEA, se recréer
 DOSTETA, DOSTAGAILLUA, récréation
 DU, a
 DUGUN UTZ LIPAR BATEN BALIZ BEÇALA,
 suposons pour un moment
 DUTCHULO, en perce

E

- EBACALDIA, coupaison
 EBAQUIA, PICATUA, coupé
 EBAQUIDURA, coupure
 EBAQUITCEA, PICATCEA, couper
 EBASTEIA, ARROBATCEA, dérober
 EBASTEIA, ARROBATCEA, voler
 EBAXGOA, OHORGOA, _____, vol
 EBAXLEA, OHOIÑA, _____, ARROBATÇAILLEA,
 larron, voleur
 EBAXLEA, OHOIÑA, _____, voleur
 EÇAGUTÇA, reconnaissance
 ECERE[RE], DEUS, rien
 ECEZTATCEA, aneantir
 ECIN SIÑEXIA, incroyable
 ECINDUA, incapable
 ECINDURA, incapacité
 ECINHILL[A], immortel
 ECIÑ ONETX DIROT, je ne puis pas supporter
 ECIÑ ONEXIA, HIGUIÑGARRIA, _____, insu-
 portable
 ECIÑA, impossible
 EDALEA, biberon
 EDANÇA, breuvage
 EDARANÇA, abbréviation
 EDARATEA, abbréger
 EDARIA, purga, médecine
 EDATEA, boire
 EDATECO UNCIA, tasse à boire
 EDEQUITCEA, ôter
 EDERABEAU, belle
 EDERCEA, embellir
 EDERGAILLATCEA, parer, embellir
 EDERGAILLUA, embellissement
 EDERGAILLUA, parure
 EDERTASSUNA, beauté
 EDIREINÇA, trouvaille
 EDIREITEA, AURQUITCEA, _____, CAUSITCEA,
 trouver
 EDO, CERRAN HARI DIRE, _____ CERRACAN,
 on travaille à scier
 EDO, ONGUI ETÇARRIA _____ IMINIA DA, il
 est bien placé
 EGARCEA, JASATEA, _____, endurer
 EGARCEA, ONHESTEIA, _____, supporter
 EGARRIA, SEKHERIA, soif
 EGARRITCEA, avoir soif
 EGOITÇA, demeure, séjour
 EGOITÇA, séjour,
 EGONLEKHUA, CRAMESTA, logement
 EGONLEKHUA, demeure
 EGONLEKHUA, domicile
 EGOQUIA, CASTA, LEIÑUA, race
 EGOSIA, bouilli
 EGOSIA, cuit
 EGOSIA, v. UR
 EGOSTEA, bouillir
 EGOSTEA, cuire
 EGOTEA, demeurer
 EGOTEA, GUELDITCEA, _____, rester
 EGOTZTEA, AURDQUITCEA, _____, jeter
 EGUBACOITÇA, LARANBATA, samedi
 EGUERDI, midi
 EGUIA, vrai
 EGUIAZ, certe
 EGUIAZCOA, sincère
 EGUIAZCOA, HALACOA, certain
 EGUIAZQUI, certainement
 EGUIN, DAMU _____ DAROT, il m'a offensé
 EGUIN DU IADANIC, & il a fait déjà
 EGUINCATCEA, stipuler
 EGUINCATCEN, ONGUI _____ DU, il stipule bien
 EGUINDURA, stile
 EGUINDURAREN, EGUIÑ DU GAUÇA BERE
 MAIZCO _____ ARABERA, il a fait la
 chose suivant son stile ordinaire
 EGUIÑ ARA, BERE _____, sa façon d'agir
 EGUIÑ BEHAR LEKHUAN, au lieu de faire
 EGUIÑ DU GAUÇA BERE MAIZCOEGUINDU-
 RAREN ARABERA, il a fait la chose
 suivant son stile ordinaire
 EGUIÑ EÇAÇU LEKHU, faites place
 EGUIÑ GABE, sans faire
 EGUIÑA, fait
 EGUIÑAC, faits
 EGUIÑAREN BOTHEREZ, à force de faire
 EGUIÑBIDEA, ÇORRA, _____, obligation
 EGUIÑÇA, action
 EGUIÑÇA, faction
 EGUIÑCARA, ERRECHA, facile
 EGUIÑDURA, exécution
 EGUIÑEN, BERCENAZ _____ DUT, sinon je ferais

- EGUIÑEN DUT EN OLDEAREN ARABERA, je
 ferai suivant ma fantaisie
 EGUIÑEN, ENE OLDEZ ___ DUÇU GAUÇA, à
 mon avis vous feres la chose
 EGUIÑEN, EZ DUT ___ SECULAN, je ne ferais
 jamais
 EGUIÑGARRIA, faisable
 EGUIÑQUNDEA, effet
 EGUITEA, agir, faire
 EGUITEA, devenir
 EGUITEA, faire
 EGUITEA, BURUZ BURU ___ ou BATÇEA,
 rencontrer
 EGUITEA, CASU ____, mentionner
 EGUITECO BAT HAZTATCEA, examiner un
 affaire,
 EGUITECOA, affaire
 EGUITECOA, question
 EGUITECOA, BARATUA, l'affaire sursise
 EGUITECOA, ÇURE ___ CHUCHENDU DUGU,
 nous avons réglé vôtre affaire
 EGUITECOA, THEMATCEN ÇAIT BERE ___
 ONA DUELA, il ne contient que son
 affaire est bonne
 EGUITEN DA, il devient
 EGUITEN DUTE, on fait
 EGÛTEN, BALIZCACO IHARAC EZ DU IRIÑIC
 ____, le moulin suposé ne fait pas de
 farine
 EGUITEN, EZ DU CASURIC ____, il ne fait
 pas mention
 EGUITEN, URIA HARI DA EDO ___ DU, il pleut
 EGUITERAT, à faire
 EGUITERAT, ERCHATUAC GARE HORI ____,
 nous sommes obligés à faire cela
 EGUIZCOA, ÇUÇJENBIDEZCOA, légitime,
 EGUN, aujourd'hui
 EGUN, BETHI ___ GUCIEZ, tous les jours
 EGUN, GAUR, aujourd'hui
 EGUN ONA DESIRATCEN DAROTÇUT, je vous
 souhaite le bon jour
 EGUNA, jour
 EGUNCA, date
 EGUNDAIÑO, jamais
 EGUNDAIÑO, EZ DUT EGUIÑ ____, je n'ai
 fait jamais
 EGUNIC, HIRUR ___ ARTHEAN, pendant
 trois jours
 EGUNTARA, journée
 EGURRA, bois à bruler
 EHOA, tissu
 EHOILLEA, tisseran
 EHOITEA, digerer
 EHOITEN, v. digere
 EHORCIA, enseveli
 EHOSTEA, ensevelir, enterrer
 EHOTEA, moudre
 EHUN, cent
 EIQUI, BALIÇATE, peut-être
 EKARCEA, ERAMATEA, porter
 EKHARÇAILLEA, porteur
 EKHARCEA, apporter
 EKHARCEN, ENEQUIÑ ___ DUT ENE MUIA-
 NA, je porte mon tresor avec moi
 EKHARGUIÑA, BIÇARROA, genereux
 EKHARRIA, disposé
 ELCARGANATCEA, BAKHETCEA, reconcilier
 ELCEA, LAPICOA, pot à faire la soupe
 ELCECOAC, potage
 ELGARREQUIÑ, ensemble
 ELHARTE, ICHILTASSUNA, ____, silence
 ELHEQUETARIA, NAHASTARIA, rapporteur
 ELHORRIA, épine
 ELHURRA, neige
 ELIÇA, église
 ELKHORRA, GORRA ____, sourd
 EMAGUIÑA, sage-femme
 EMAIÇAC, URCOROILLAC, ___étrâines
 EMAITÇA, don, donation
 EMAITÇABAT, un présent
 EMAKHOIA, ANDREKHOIA, paillard,
 EMAN, BURUTARA ___ DAROT, il m'a inspiré
 EMANCOR, LARGO, BIÇAR, liberal
 EMATCEA, EZTITCEA, moderer
 EMATEA, donner
 EMATEA, ARTHA ____, observer
 EMATEA, BURUTARA ____, BURUTARATCEA,
 inspirer
 EMATEA, ESQUER, ____, remercier
 EMATEA, ESTAQRURU, ____, reprocher
 EMATEA, ETÇARCEA, ____, remettre
 EMATEA, EZA ____, refuser
 EMATEA, HAUTU ____, observer
 EMATEN, BALDIÑ JAINCOA ONAC ___ BADA-
 ROT DOHAIÑA, si bon Dieu me don-
 ne la grace
 EMAZTEGUEÏA, maîtresse

- EMAZTETTOA, petite femme
 EMAZTETUOA, grande femme
 EMEA, MANSOA, EZTIA, _____, doux
 EMEQUI, BARATCHE, _____, à petit pas
 EMENDAGAILLUA, surcroit
 EMEŦASSUNA, EZTITASSUNA, douceur
 EN ALDE MIŦNJŦATCEN DA, il parle en ma
 faveur
 ENCORGATUA, constipé
 ENŦUTEA, ADITCEA, _____, écouter
 ENŦUTEA, ADITCEA, _____, entendre, oïir
 ENŦUTEA, ADITCEA, _____, exaucer
 ENŦUTEA, ADITCEA, _____, oïir
 ENDEGLATCEA, comprendre
 ENE AITCIŦEAN, devant moi
 ENE ARABERA, selon moi
 ENE BICIAÇ DIRAUENO, durant ma vie
 ENE CHEDEA, mon intention
 ENE ETCHEAN, en mon logis
 ENE GAIŦ EGUIN DU, il m'a accusé
 ENE GAIŦEAN, sur moi
 ENE GAZTUZ, à mes frais
 ENE IDURIA, mon opinion
 ENE LANŦAROAC NEGUAN DIRE, mes occu-
 pations sont dans l'hiver
 ENE OLDEZ EGUIŦEN DUŦU GAUŦA, à mon
 avis vous ferés la chose
 ENE SABELAC EHOITEN DU, mon estomac di-
 gere
 ENEA, ENEAC, & MA, mon, &
 ENEA, NEREA _____, mien
 ENEŦAT, pour moi
 ENEQUINŦ, avec moi
 ENEQUINŦ EKHARCEN DUT ENE MUIANA, je
 porte mon tresor avec moi
 ENGANARIA, BARATARIA, _____, trompeur
 ENGANATŦAILLEA, traitre
 ENGANATCEA, BARATATCEA, _____, tromper
 ENGANATU NAU, BARATATU NAU, il m'a
 trompé
 ENGANŦOA, dol, fraude
 ENGANŦOA, fraude
 ENGANŦOA, trahison
 ENSEŦUA, effort
 ENTERROGATCEA, CHERKHATCEA, interroger
 ENTREGU, AUSART, TREBE, _____, familial
 EPELA, tiede
 EPELCEA, atiedir
 EPELCEA, tiedir, atiedir
 EPELQUI, tiedement
 EPELTASSUNA, tiedeur
 EPERRA, perdreau
 EPHEA, délai
 EPHEA, terme pour payer
 ERA, ARA, GUISA, façon
 ERA, BERE _____, sa façon
 ERA, GUISA, _____, apparence
 ERA, GUISA, _____, maniere
 ERA, GUISA, _____, trace
 ERABILQUNŦA, disposition
 ERACHIQUITCEA, PIZTEA, allumer
 ERAGOZTEA, GUDUCATCEA, _____, battre
 ERAGUITEA, SIŦEX _____, USTETCEA, persuader
 ERAIŦA, ensemencé
 ERAITEA, ensementer
 ERAITEA, semer
 ERAKHUSQUNŦA, remontrance
 ERAKHUSTEA, remontrer
 ERAMAILLEA, porteur
 ERAMATEA, emporter
 ERAMATEA, mener
 ERAMATEA, EKARCEA, _____, porter
 ERAN BEHAR LEKHUAN, au lieu de dire
 ERASTEA, gronder
 ERATCEA, GUISATCEA, _____, tracer
 ERAUNSIAC, tempêtes
 ERAUNSIA, orage
 ERAUNSTEA, traiser
 ERAUNSTEN, ONGUŦAZ _____ DUTE, on traite
 l'accommodement
 ERCHATCEA, obliger,
 ERCHATUAC GARE HORI EGUITERAT, nous
 sommes obligés à faire cela
 ERDIA, demi
 ERDIA, moitié
 ERDIA, milieu
 ERDIAC, BERE ONTASSUNEN _____ GUELDITU
 DITU, il s'est reservé la moitié de ses
 biens
 ERDIAN, au milieu
 ERDICALA, demi plain
 ERDICOA, mitoyen
 ERDITŦAPENA, accouchement
 ERDITCEA, accoucher
 ERDIXUCOA, médiocre
 ERE, BERA, _____, même

- ERE, GUCIAREQUIÑ _____, toute fois
 ERE, GUBHIENEZ _____, tout au plus,
 ERE, v. GUTIENEZ _____
 ERE, OROBAT _____, aussi
 EREBOTA, rabot
 EREDURA, ARABERA, _____, selon, suivant
 ERHITREBESA, pouce
 ERHOA, ÇOROA, fol
 ERHOQUERIA, crotises
 ERHOQUI, folement
 ERHOTASSUNA, folie
 ERHOTCEA, devenir fol, affoler
 ERIA, infirme
 ERIA, malade
 ERICORRA, HERBALA, maladie
 ERITASSUNA, maladie
 ERITCEA, tomber malade
 ERLEA, abeille
 ERLOIA, horloge
 ERMITA, CAPERA, hermitage
 ERMITAUNA, hermite
 ERNARIA, plaine
 ERNEA, IRATÇARRIA, _____, vigilant
 ERNEA, IRATÇARTUA, IRATÇARRIA, _____,
 éveille
 ERNEA, LASTERRA, prompt
 ERNETASSUNA, vigilance
 EROCHTEA, dégager
 ERORCEA, tomber
 ERO[R]CEA, BERRIZ _____, retomber
 ERORICOA, chute
 ERORIUOA, rechûte, chûte
 EROSLLEA, acheteur
 EROSPENA, achât
 EROSTEA, acheter
 EROSTEA, BERRIZ _____, rachetter
 ERRACHTEA, NAHICARATCEA, temperer, mo-
 derer
 ERRAN DAROTANAREN ARABERA, selon
 qu'il m'a dit
 ERRAN, HALACOBATEC EDO URLIAC _____ DA-
 ROT, un tel m'a dit
 ERRAN NAHI DA, c'est à dire
 ERRANA, dit
 ERRANAREN BIEZ, à force de dire
 ERRANBIDEA, terme, façon de parler
 ERRANÇA HUNTAZ CERBITÇATCEN DA, il se
 sert de cette expression
 ERRANÇA, diction
 ERRANÇA, expression
 ERRANCOMUNA, proverbe
 ERRANQUIÇUNA, critique
 ERRATEA, dire
 ERRATEA, ADIO _____, renoncer
 ERRATEA, GUEÇUR _____, mentir
 ERRATEN DUTE, on dit
 ERREA, BICI, SUA, _____, vif
 ERREA, SUXUA, chagrin
 ERREBELAMENDUA, égarement
 ERREBELATCEA, s'égarer
 ERREBERIA, HELDARNOA, reverie
 ERREBERRIQUŇA, renouvellement
 ERREBERRITCEA, renouveler
 ERRECH, GOGACARA, aise
 ERRECHA, EGUINCARA, _____, facile
 ERRECHQUI, aisément
 ERRECIBIMENDUA, de reçû
 ERRECIBITÇAILLEA, receveur
 ERRECIBITCEA, recevoir
 ERREGUE, roi
 ERREGUEREN AZPICOAC, les sujets du roi
 ERREIALQUI, réelement
 ERREIŇA, belle fille, brû
 ERREMIATCEA, remédier
 ERREMESA, ESCALEA, LANDERRA, pauvre
 ERREMESTASSUNA, pauvreté
 ERREMESTEIA, appauvrir
 ERREMUSIŇA, aumône
 ERRENIATCEA, LERROCATCEA, _____, ranger
 ERRENTA, ALOCARIOA, _____, rente
 ERREPICA, HARRABOTXA, _____, carrillon
 ERREPICATCEA, carrillonner
 ERREQUA, CHIRIPA, ruisseau
 ERREQUA, LECEA, _____, précipice
 ERREQUEITU, MANEÛA, ménage
 ERRESOLITCEA, resoudre
 ERRESORTA, CRISQUETA, _____, ressort
 ERRESPECTUA, respect
 ERRETASSUNA, brûleure
 ERRETCEA, brûler
 ERRETORA, curé
 ERRETORIA, la cure
 ERREZTUNA, anneau
 ERRIBANTA, CHINGOLA, ruban
 ERRIENTA, regent
 ERRIGROSA, SUPERRA, rigoureux

- ERRIMATCEA, CONTRATCEA, appuier
 ERRIMATCEA, SAHESCATCEA, _____, s'accôter
 ERROA, racine
 ERROMERIA, BEILA, _____, pelerinage
 ERROTA, IHARA, _____, moulin
 ESCALAPOIÑA, sabot
 ESCALEA, pauvre qui mandie
 ESCALEA, ERREMESA, _____, LANDERRA, pauvre
 ESCASA, BAÏA, _____, défaut
 ESCASA, CAMPICHA, GALCORRA, _____, pe-
 rilleux
 ESCASA, CHARRA, _____, coquin
 ESCASA BETTECEA, supléer
 ESCASIA, EZÇAPENA, diserte
 ESCASIA, EZCERIA, _____, LACERIA, misere
 ESCATIMA, EZTABADA, dispute
 ESCATIMA, NAHASDA, division
 ESCATIMATCEA, IHARDUQUITCEA, _____,
 disputer
 ESCATSSUA, imparfait
 ESCLABOA, captif
 ESCLABOTASSUNA, captivité
 ESCONA, ORDONGOA, solide
 ESCONTASSUNA, solidité
 ESCRIBATÇAILLEA, écrivain
 ESCRIBATCEA, écrire
 ESCRIBATUA, écrit
 ESCRIBONIA, écritoire
 ESCRIBUA, écriture
 ESCUA, main
 ESCUDENCIA, liberté
 ESCUDENCIA HARTU DU, il a pris la liberté
 ESCUEN ARTHEAN, ORAI, _____, maintenant
 ESCUESCUIÑA, main droite
 ESCUEZQUERRA, main gauche
 ESCULARRUAC, gans
 ESCUMICUA, monitoire
 ESCUMUTURRA, UKHARAIA, _____, poing
 ESCUZTACEA, LAN BAT _____, examiner un
 travail
 ESKHERGABEA, ingrat
 ESKHERGABETASSUNA, ingratitude
 ESLEITCEA, indiquer
 ESLEITCEA, instituer
 ESLEITCEA, ordonner
 ESNEA, lait
 ESPANTUA, merveille
 ESPANTUQUI, merveilleusement
 ESPANTUXUA, merveilleux
 ESPORSAMENDUA, soulagement
 ESPORSATCEA, SOLEIATCEA, soulager
 ESPORXATCEA, ALIMATCEA, _____, animer
 ESQUATCEA, GALDEGUITEA, GALDETCEA,
 _____, demander
 ESQUEA, GALDEA, _____, demande
 ESQUEINCEA, offrir
 ESQUEINCEA, présenter, offrir
 ESQUEIÑ DIOÇOÇU, offrez lui
 ESQUER EMATEA, remercier
 ESQUERELA, dégré
 ESQUERGUEA, BOTHEREXUA, puissant
 ESQUERIC ASQUI, EDO HAIÑITZ, bien obligé
 ESQUERRA, remerciement
 ESTACURUA, ATCIQUÏA, pretexte
 ESTALÇAILLEA &, receleur
 ESTALCEA, couvrir
 ESTALCEA, ALDETCEA, _____, favoriser
 ESTALCEA, GORDETCEA, receler
 ESTALGUIAC, ouverture
 ESTALGUNAN, MALDAN, _____, ATHERIAN, à
 l'abri
 ESTALI NAU ENE BEHARRETAN, il m'a favo-
 risé en mes besoins
 ESTALINGURUA, enveloppe
 ESTAQRURU EMANDAROT, il m'a reproché
 ESTAQRURU EMATEA, reprocher
 ESTATUA, HEIÑA, _____, état
 ESTECUA, obstacle
 ESTEQUADURA, attachement
 ESTEQUATCEA, attacher
 ESTIRA, question torture
 ESTOCATCEA, obstiner
 ESTORDIÑARIOA, extraordinaire
 ESTROPUIA, ÇORIA, MENTURA, _____, fortune
 ESTUDIATCEA, étudier
 ETA NOLA HARC EGUITEN BAITU, comme il
 fait
 ETÇAGUTCEA, reconnoître
 ETÇAIT GUSTATCEN, il ne me plaît pas
 ETÇANÇA, OHEA, _____, lit
 ETÇARCEA, mettre
 ETÇARCEA, EMATEA, remettre
 ETÇARCEA, IMINCEA, _____, placer
 ETÇARRIA, INBENIA, _____, imposé
 ETÇARRIA, ONGUI _____ EDO IMINIA DA, il est
 bien placé

- ETÇATEA, coucher
 ETCHE, BERE ____ GUCIA BILLAQUATU DU, il
 a ruiné toute sa maison
 ETCHEA, maison
 ETCHEA, logis
 ETCHEAN, ENE ____, en mon logis
 ETCHECO ANDREA, maîtresse
 ETCHECO IAUNA, NAUSIA, EUÇABA, ____,
 maître
 ETCHEAN GAIÑETIC HASSERRETU DIRE, ils se
 sont fâchés au sujet des maisons
 ETCHERAIÑO, &C, jusques à la maison
 ETCHOLA, CABane
 ETCHOLA, GORDETEGUIA, loge, cabane
 ETERNALQUI, éternellement
 ETHENCEA, URRATCEA, ____, déchirer
 ETHOR ÇAITE LASTER, venez vite
 ETHOR ÇAITE PESTARIC GABE, venés sans façon
 ETHORBIDEA, origine
 ETHORCEA, IEITEA, arriver
 ETHORCEA, IEITEA, venir
 ETHORCECOA, futeur, à l'avenir
 ETHORCORRA, MANUGUIÑA, UMILLA, ____,
 humble
 ETHORDURA, OBEDIENCIA, ____, obéissance
 ETHORQUIA, nature
 ETHORQUIA, SORQUNÇA, ____, naissance
 ETHORQUNÇA, HAZQUNÇA, naturel
 ETXIMENDUA, désespoir
 ETXITCEA, désespérer
 EUÇABA, NAUSIA, ____, ETCHECO IAUNA,
 maître
 EURCIRIA, tonnerre
 EURCIRIEGUITEA, tonner
 EXAÍA, IZTERBEGUIA, ennemi
 EXAMINATCEA, examiner
 EXPLICATCEA, CHEHATCEA, ____, expliquer
 EZ, non, ne
 EZ DA, il n'y a pas
 EZ DA, n'est
 EZ DA GUISARIC, il n'y a pas moyen
 EZ DA JENDERIC &, il n'y a personne
 EZ DEUS, neant
 EZ DEUS BECALA, comme nul
 EZ DEUS ÇAT, pour neant
 EZ DEUSA, inutile
 EZ DEUSEN, à neant
 EZ DEUSQUERIA, niaiserie
 EZ DU CASURIC EGUITEN, il ne fait pas men-
 tion
 EZ DUT EGUIÑEN SECULAN, je ne ferais ja-
 mais
 EZ DUT SIÑESTERIC HORREN BAITHAN, je
 n'ai pas de foi en lui
 EZ EÇAGUTUA, inconnu
 EZ EGUIÑ PESTARIC, ne faites pas de façon
 EZ EZCEZ, pas, non
 EZ IÇATEA GATIC HAREN EZA, &, pour
 n'avoir pas son refus
 EZ NAIZ ATREBITCEN HAREQUIÑ, je ne me
 fie pas avec lui
 EZ NAIZ GAI, je ne suis pas digne
 EZ ORROITCEA, obmettre
 EZ ORROITUZ, par obmission
 EZA, refus
 EZA EMATEA, refuser
 EZA, EZ IÇATEA GATIC HAREN ____, pour
 n'avoir pas son refus, & c.,
 EZA, GALDEGUIÑ DIOT BERE ÇAMARIA BAI-
 ÑAN ____ EMAN DAROT, je lui ai de-
 mandé son cheval mais il me l'a
 refusé
 EZÇAPENA, ESCASIA, ____, diserte
 EZCARATÇA, salle basse
 EZCERIA, ESCASIA, LACERIA, misere
 EZCEZ, EZ, ____, pas, non
 EZCOA, cire
 EZCONÇA, mariage
 EZCONCEA, se marier
 EZDABADA, different, dispute
 EZDUT BURUIAPERIC, je ne pretend pas
 EZPELA, boüis
 EZPEREN, BEDEREN, à moins
 EZPEREN, BERCENAZ, sinon
 EZQUER, gauche
 EZQUERRA, ESCU ____, la main gauche
 EZTEIAC, noces
 EZTIA, miel
 EZTIA, MANSOA, ____, EMEA, doux
 EZTIMENDUA, adoucissement
 EZTIMENDUA, moderation
 EZTIQUI, doucement
 EZTITASSUNA, EMETASSUNA, ____, douceur
 [E]ZTITASSUNAC, &c, douceurs
 EZTITCEA, adoucir
 EZTITCEA, EMATCEA ____, moderer

F

FABOREA, faveur
 FACCEGUA, BAQUECUNÇA, pacification
 FACEGATCEA, PAcifier
 FACEGUA, AISIA, _____, repos
 FACEGUAN DA, AISIAN DA, _____, il est en repos
 FALDARACA, levrier
 FALSUA, JAINCO _____, idole
 FALTA, HOGUENA, _____, faute
 FALTADUNA, HOGENDURUA, criminel
 FALTAGABEA, innocent
 FAMA, renom
 FAMATUA, renommé
 FANTASIA, OLDEA, _____, fantaisie
 FARNESIA, paralisie
 FARNESIOSA, paralitique
 FECHOA, ORDONGUA, _____, brave
 FEDE GAIZTOCOA, perfidie
 FEITUA, HOGUENA, FALTA, _____, faute
 FERIA, foire
 FERRATÇAILLEA, marêchal
 FIDA, GUERTU, _____, SEGUR, seur
 FIDA NAIZ, je suis seur
 FIDAGAITÇA, IDURICORRA, méfiant
 FIDAGAITZASSUNA, méfiance
 FIDANCIA, SEGURTASSUNA, sureté
 FIDATCEA, ATREBITCEA, _____, fier
 FIDELA, fidèle

FINCATCEA, fonder
 FITE, BEREHALA, _____, incontinent
 FITE, LASTER, _____, vite
 FLACOA, AHALGABEA, impuissant
 FLACOTASSUNA, impuissance
 FLAQUADURA, affoiblissement
 FLASCOA, KHARRAFA, bouteille
 FLOCA, bouquet
 FOLXUA, poulx
 FONDITCEA, périr
 FORCHETTA, SARDESCA, fourchette
 FORNITCEA, PUTCHITCEA, _____, fournir
 FRAGANCIA, abondance
 FRAIDEA, religieux
 FRANGATCEA, abonder
 FRANGATCEA, multiplier
 FRANGATCEA, prospérer
 FRANGOQUI, abondamment
 FROGANÇA, experience
 FROGANÇA EGUIÑ DUT, j'ai fait experience
 FROGANÇACOA, novice
 FROGATCEA, POROGATCEA, éprouver
 FRUITUAC ONTHUAC, les fruits meurs
 FULIA, fureur
 FULIAXUA, furieux
 FULIOSQUI, furieusement
 FURFUIATXUA, arrogant
 FURXA, housse

G

GABA, nuit
 GABARGUIA, LANTERNA, lanterne
 GABE, sans
 GACITCEA, saler
 GACITUA, salé
 GAI, GAIA, digne
 GAIA, capable
 GAIA, GAI, _____, digne
 GAICERUA, boisseau
 GAINDI, v. HEMEN _____
 GAIJNDI, par
 GAINDI, HEMEN _____, par ici
 GAINDIA, superflux
 GAINDIQUI, souverainement
 GAINDURA, souveraineté

GAINEGUITEA, ACUSATCEA, _____, accuser
 GAINGUIROQUI, moralement
 GAIÑ, BERE PUSCA BERE _____, sa portion à part
 GAIÑEAN, sur
 GAIÑEAN, ENE _____, sur moi
 GAIÑEAN, GOIEAN, dessus
 GAIÑEAN, GORAN, en haut
 GAIÑECOIA, supérieur
 GAIÑECOIEI, OBEDITU BEHAR ÇAIOTE _____, il faut obeîr aux superieurs
 GAIÑERA, LEKHUAREN _____ GOATEA, se transporter sur les lieux
 GAIÑERACOA, HONDARRA, le reste

- GAIÑETIC, ETCHEN ____ HASERRETU DIRE, ils
 se sont fâchés au sujet des maisons
 GAISTOA, mauvais
 GAISTOA, OMORE ____, mauvaise humeur
 GAISTOAGO, SORDECHAGO, pis, pire
 GAISTOTEGUIA, IFERNUA, ____, enfer
 GAITASSUNA, capacité
 GAITASSUNA, dignité
 GAITÇA, ÇORI ____, mauvaise fortune
 GAITÇA, GOGORRA, ____, rude
 GAITCERIZCOA, haine
 GAITCEXIA, haï
 GAITCEZTEA, hair
 GAITCICORRA, SENDICORRA, ____, sensible
 GAITZ, difficile
 GAITZBIDEA, scandale
 GAITZBIDECATCEA, scandaliser
 GAITZBIDECORRA, scandaleux
 GAITZGARRIA, nuisible
 GAITZGUIEA, nuire
 GAITZQUINCEA, corrompre
 GAITZQUNÇA, corruption
 GAIZQUI, DONGARO, SORDECHQUI ____,
 CHARQUI, mal
 GAIZTOCOA, FEDE ____, perfidie
 GAKHOA, GUILÇA, clef
 GALÇAC, culottes
 GALÇADA, pavé
 GALÇAPENA, perte
 GALÇARRA, sein
 GALCEA, perdre
 GALCERDIA, bas
 GALCETAC, chaussettes
 GALCORRA, CAMPICHA, ____, ESCASA, perilleux
 GALDATCEA, implorer
 GALDATCEA, GALDEGUITEA, ____, ES-
 QUATCEA, demander
 GALDEA, ESQUEA, demande
 GALDEGUIN DIOT BERE ÇAMARIA, BAIÑAN
 EZA EMAN DAROT, je lui ai demandé
 son cheval, mais il me l'a refusé
 GALDEGUITEA, GALDETCEA, ESQUATCEA, de-
 mander
 GALGARRIA, pernicieux
 GALQUNÇA, CALTEA, ____, dégât
 GANAÑO, RAIÑO, ____, jusques
 GARABIC, BATERE, ____, aucun
 GARABIC, BATHERE, point
 GARAGARRA, orge
 GARBI, ARRASO, ____, le temps serain
 GARBIA, chaste
 GARBIA, pur
 GARBIA, CHAHUA, net
 GARBITASSUNA, chasteté
 GARBITASSUNA, pureté
 GARBITCEA, CHAHUTCEA, nettoyer
 GARBITCEA, curer
 GARBITCEA, purifier
 GARDIACORQUI, sérieusement
 GARDIACORRA, fidèle pour tenir le secret
 GARDIACORRA, sérieux
 GARGANDILLA, perlerie
 GARGORO, ANGORO, IADANIC, IADAN, déjà
 GARIÇUMA, quarême
 GARRA, flame
 GARRAITÇALLEA, vainqueur
 GARRAITCEA, vaincre
 GARRAITIA, SEINDAGALA, ____, victoire
 GARRAITUA, vaincu
 GASNA, fromage
 GASTUA, frais
 GATÇA, sel
 GATEILLUA, écuelle
 GATHEA, chaîne
 GATHEATCEA, enchaîner
 GATUA, chât
 GATZENA, ONDOCOA, puîné
 GATZUNCIA, saliere
 GAUÇA BAT OHIEZBEÇALACOA, une chose
 bien extraordinaire
 GAUÇA, EGUIÑ DU ____ BERE MAIZCO
 EGUINDURAREN ARABERA, il a fait
 la chose suivant son stile ordinaire
 GAUÇA, ENE OLDEZ EGUIÑEN DUÇU ____, à
 mon avis vous feres la chose
 GAUÇA HELDU DA BERE BIDEZ, la chose
 vient naturellement
 GAUÇA, ONGUI CHEHATU DAROT ____, il
 m'a bien spécifié la chose
 GAUÇA SENDOAGO IÇAN DADINÇAT, pour
 que la chose soit plus stable
 GAUHERDI, minuit
 GAUR, EGUN, ____, aujourd'hui
 GAZTAIÑA, marron
 GAZTATCEA, dépenser
 GAZTATUA, dépensé

- GAZTEA, adolescent
 GAZTEA, jeune
 GAZTELUA, JAUREGUIA, château
 GAZTENA, châtaigne
 GAZTENA HONDOA, châtaignier
 GAZTERIA, jeunesse
 GAZTETASSUNA, adolescence
 GAZTËTASSUNA, jeunesse
 GAZTIGATCEA, châtier
 GAZTIGATCEA, punir
 GAZTIGATCEA, ADIARAZTEA, mander
 GAZTIGUA, châtement
 GAZTIGUA, punition
 GAZTUA, dépanse
 GAZTUZ, ENE _____, à mes frais
 GERLAGUIÇONA, officier de guerre
 GLOBAC, poème
 GLOBARIA, poète
 GOARA BEHERA, panchant pour chanter
 GOARDIA, ARTHA, _____, soin
 GOARDIA HARCEA, NABADITCEA, remarquer
 GOARDIAQUNÇAC, ÇAGUTBIDEAC, remarques
 GOATEA, aller
 GOATEA, LEKHUAREN GAIÑERA, _____, se transporter sur les lieux
 GOÇAMENA, joiissant
 GOÇAMENA, possession
 GOÇATÇAILLEA, possesseur
 GOÇATCEA, joiir
 GOÇATCEA, posséder
 GOGARA, ONEZ ON, _____, de gré à gré
 GOGO HARCEA, délibérer
 GOGO HARTU DUGU, nous avons délibéré
 GOGO HARTUA, délibéré
 GOGO, délibération
 GOGO, volonté
 GOGO, CHEDEA, _____, intention
 GOGO, CHEDEA, DESEÑUA, dessein
 GO[GO]AN IRAGAITEA, GOGORATCEA, _____, penser
 GOGOANBEHARCEA, regretter
 [GO]GOANBEHARRA, regret
 GOGOCARA, ERRECH, _____, aise
 GOGOETA, pensée
 GOGOETAXUA, pensif
 GOGORATCEA, [GO]GOAN IRAGAITEA, penser
 GOGORCEA, durcir
 GOGORRA, dur
 GOGORRA, GAITÇA, rude
 GOGORRA, ONDICO _____, misere
 GOGORTASSUNA, dureté
 GOGORTASSUNA, rudesse
 GOGOTIC, gré, bon gré
 GOGOTIC, volontiers
 GOGOZ, par coeur
 GOGOZ IKASTEA, apprendre par coeur
 GOICEAN, BIHAR _____, demain matin
 GOIEA, SOLASA, _____, HAROA, discours
 GOIEA, SOLASA, AHARANÇA, _____, conversation
 GOIEAN, GAIÑEAN, _____, dessus
 GOITICATCEA, GOITIEGOZTEA, _____, vomir
 GOITICEA, JAIQUITCEA, _____, se lever
 GOITICOMITA, vomissement
 GOITIEGOZTEA, GOITICATCEA, vomir
 GOLARDATCEA, SARIZTATCEA, recompenser
 GOLORDOA, SARIA, recompense
 GOLOXA, sensuel
 GOLOXA, SAIA, SABELCOÏA, gourmand
 GOLOXTASSUNA, sensualité
 GOLOXTEA, désirer
 GOLPEA, coup
 GOMENDATCEA, recommander
 GONBIDANÇA, festin
 GORA, haut
 GORA BEHERA, GUTI _____, à peu près
 GORAN, GAIÑEAN, _____, en haut
 GORATASSUNA, hauteur
 GORATCEA, hausser
 GORATCEA, ALCHATCEA, _____, élever, exalter
 GORATCEA, CARIOTCEA, _____, encherir
 GORDEAC, cachés
 GORDETCEA, cacher
 GORDETCEA, CUCULCEA, disparaître
 GORDETCEA, ESTALCEA, _____, receler
 GORDETEGUIA, ETCHOLA, _____, loge, cabane
 GORDINTASSUNA, crudité
 GORDIÑA, crud
 GORENAZ ERE, au pis aller
 GORPUTÇA, corps
 GORPUZHILLA, cadavre
 GORRA, ELKHORRA, sourd
 GORRIA, rouge
 GORRICARA, gris, couleur
 GORRINGOA, la jaune d'oeuf

- GORRITCEA, rougir
 GORTEA, la cour
 GOSALCEA, HASCALCEA, _____, déjeuner
 GOSETEA, affamé
 GOSETEA, famine
 GOSTATCEA, couter
 GOSTOSA, ÇAPORETXUA, _____, délicieux
 GOSTUA, AXEGUIÑA, _____, NAHĪA, plaisir
 GOSTUCOAC, voluptueux
 GOSTUQUNÇA, saveur
 GOSTURA, ÇURE _____, ÇURE NAHĪTARA, à
 vôtre plaisir
 GOZTIARRA, matineux
 GRACIA, DOHAIÑA, grace
 GRAMATICA, grammaire
 GRAMATICARIA, grammairien
 GUCIA, ORO, DENA, tout
 GUCIA, BERE ETCHE _____ BILLAQUATU DU, il
 a ruiné toute sa maison
 GUCIA POCHELATCEN DU, il occupe tous
 GUCIAREQUIÑ ERE, toute fois
 GUCIETACOA, universel
 GUCIEZ, BETHI EGUN _____, tous les jours
 GUDUCATCEA, combattre
 GUDUCATCEA, ERAGOTZTEA, battre
 GUEÇUR ERRATEA, mentir
 GUEÇURRA, SORBERIA, mensonge
 GUEHIAGO, D'Avantage
 GUEHIAGO, ÇAHARRAGOTCEA, _____ BICI-
 TCEA, survivre
 GUEHIAGO, HAIÑITÇAGO, _____, HABORO, plus
 GUEHIAGO, surplus
 GUEHIEGUI, SOBRA, _____, trop
 GUEHIENA, AGUREA, ÇAHARRA, _____,
 vieux, ancien
 GUEHIENAZ ERE, tout au plus
 GUELA, CAMBARA, chambre
 GUELDI GUELDI, peu à peu
 GUELDITCEA, réserver
 GUELDITCEA, BARATCEA, arrêter
 GUELDITCEA, EGOTEA, rester
 GUELDITU, BERE ONTASSUNEN ERDIAC _____
 DITU, il s'est réservé la moitié de ses
 biens
 GUERECIA, cerise
 GUERECIHONDOA, cerisier
 GUERLA, guerre
 GUERO, SEGUIDAN, _____ ensuite
 GUEROZ, dés
 GUEROZ, v. NOICEZ
 GUEROZTIC, depuis
 GUERRENA, broche
 GUERRICOA, UHALA, ceinture
 GUERTACARIA, aventure
 GUERTATCEA, survenir
 GUERTATUA, survenu
 GUERTHAQUNÇA, succès
 GUERTU, FIDA, SEGUR, seur
 GUERTUQUI, SEGURQUI, _____, surement
 GUIBELA, ATCEA, _____, UZQUIA, derriere
 GUIBELAMENDUA, reculement
 GUIBELAMENDUA, retardement
 GUIBELATCEA, reculer
 GUIBELATCEA, BERANCEA, retarder
 GUICENA, gras
 GUICENA, replet
 GUICENCEA, engraisser
 GUIÇONA, homme
 GUIÇONTTOA, petit homme
 GUIÇONTUOA, grand homme
 GUIDATCEA, conduire
 GUILÇA, GAKHOA, _____, clef
 GUILÇARIA, clavier
 GUIA, à propos
 GUIA, espece
 GUIA, sorte, maniere
 GUIA, BIDEA, ÇARIA, moyen
 GUIA, ERA, apparence
 GUIA, ERA, maniere
 GUIA, ERA, trace
 GUIA, ERA, ARA, _____, façon
 GUIA BEREAN, conformément
 GUIA BEREAN, HALABER, _____, pareillement
 GUIA DA, il est à propos
 GUIABERECOIA, pareil
 GUIABERECOIA, semblable
 GUIARIC, EZ DA _____, il n'y a pas moyen
 GUIATCEA, moyenner
 GUIATCEA, ERATCEA, tracer
 GUIAUA, chaux
 GURE ARTHEAN, p[r]mi nous
 GUREA, nôtre
 GURIA, mol
 GURIA, BERA, _____, UZTERRA, tendre
 GURIA, BICITCE _____, vie mole
 GURITASSUNA, molesse

GURITCEA, amolir
 GUSTATCEA, plaie
 GUSTATCEN, ETÇAIT _____, il ne me plaît pas
 GUTI, peu, guere
 GUTI GUTICA, peu à peu
 GUTIAGO, moins
 GUTIBAT, PUSCABAT, _____, KHUXUBAT, un peu
 GUTICA, GUTI _____, peu à peu
 GUTICIA, HANTOCA, _____, désir
 GUTICIATCEA, HANTOCATCEA, désirer

GUTIENA, moindre
 GUTIENERA, la moindre chose
 GUTIENEZ ERE, la moindre chose
 GUTIGORA BEHERA, à peu près
 GUTIMENDUA, diminution
 GUTITCEA, amoindrir
 GUTITCEA, diminuer
 GUTTI, GUTTITTO, fort peu
 GUTTITTO, GUTTI, _____, fort peu
 GUTUNA, LETTRA, lettre

H

HABITATCEA, BICITCEA, _____, habiter
 HABORO, HAIÑITÇAGO, GUEHIAGO, _____,
 plus
 HACHERIA, renard
 HACIA, semence
 HACIA, BIHIA, grain
 HAIÇATUA, évanté
 HAICEA, vent
 HAIÇU, CILHEGUI, permis
 HAIÇU ÇAIT, CILHEGUI ÇAIT, il m'est permis
 HAIÇU NAIZ, CILHEGUI NAIZ, j'ai la permission
 HAIÇUGOA, CILHEGUIGOA, permission
 HAINÇURCEA, bêcher, piocher
 HAINÇURRA, bêche, pioche
 HAINDURRA, DORPEA, _____, austere
 HAINÇURDURA, bêcheur
 HAINSTURAC, ciseaux
 HAIÑITÇAGO, GUEHIAGO, HABORO, plus
 HAIÑITZ, ASCO, _____, CHITO, plusieurs
 HAIÑITZ, ASCO, _____ beaucoup,
 HAIÑITZ, ESQUERIC ASQUI EDO _____, bien
 obligé
 HAIÑITZTEA, multiplier
 HAITÇATCEA, évanter
 HAIZCORA, hâche
 HALA, ainsi
 HALA USTEZ, à la bonne fois
 HALABER, GUIA BEREAN, pareillement
 HALACO BAT, un certain
 HALACOA, EGUIAZCOA, _____, certain
 HALACOA, URLIA, tel, telle,
 HALACOBATEC EDO URLIAC ERRAN DAROT,
 un tel m'a dit
 HALATAN, HARGATIC, _____, c'est pourquoi
 HALATXU, à peu près

HALERE, néanmoins
 HALERE, NAHIZ, _____, nonobstant
 HAMABI, douze
 HAMABORTZ, quinze
 HAMAIRUR, treize
 HAMALAU, quatorze
 HAMAR, dix
 HAMARGARRENA, dixième
 HAMARRECOA, dixaine
 HAMARRENA, DETCHEMA, décime, dixme
 HAMASEIECOA, QUadruple
 HAMBAT NOLA, &c., d'autant que &c.
 HAMEICA, onze
 HAMEICAGARRENA, onzième
 HANDIA, NOBLEA, JENDE _____, noble
 HANDIA, ORDONGOA, grand
 HANDIAGO, plus grand
 HANDIC, HARATAGO, delá, au delá
 HANDITASSUNA, grandeur
 HANKHA, croupe
 HANKHETAN, en croupe
 HANPLA, USTEIA, _____, panier de dames
 HANTCEA, enfler
 HANTOCA, GUTICIA, désir
 HANTOCATCEA, GUTICIATCEA, _____, désirer
 HANTURA, enfleure
 HARAGUIA, chair
 HARAGUIA, OKHELIA, _____, viande
 HARAGUICOIA, charnel
 HARAGUINA, CARNACERA, _____, boucher
 HARAGUITEGUIA, CARNACERIA, _____,
 boucherie
 HARAGUITSSUA, charnu
 HARAHUNA, balance
 HARAIÑCINA, anciennement

- HARATAGO, au-delà
 HARATAGO, HANDIC, _____, delà, au delà
 HARC DU, il a
 HARC ERRANEZ GUEROZ, dés qu'il dit
 HARC TRENQUATU DU GAUÇA, il a décidé la chose
 HARÇAC, ours
 HARÇAPENA, BANÇUIA, capture
 HARCEA, prendre
 HARCEA, GOARDIA _____, NABADITCEA, remarquer
 HARCEA, HAX _____, TRIQUATCEA, reposer
 HARCEA, MIRAN _____, viser
 HARCEA, USTEGABEAN _____, surprendre
 HARCECOA, creance
 HARCEDURUA, creancier
 HAREMANA, TRATUA, _____, commerce
 HAREQUIN, EZ NAIZ ATREBITCEN _____, je ne me fie pas avec lui
 HARGARRIA, LEMANIA, _____, levain
 HARGATIC, HALATAN, c'est pourquoi
 HARGUIÑA, maçon
 HARGUIÑÇA, maçonnerie
 HARI, ALFERRIC _____ GARE, nous travaillons en vain
 HARI, CERRAN _____ DIRE, EDO CERRACAN, on travaille à scier
 HARI, HOTZ _____ DA, il fait froid
 HARIA [SIC], URIA _____ DA EDO EGUITEN DU, il pleut
 HARILGATCEA, dévider
 HARILGATUA, dévidé
 HARITÇA, chêne
 HAROA, GOIEA, SOLASA, _____, discours
 HARRABOTXA, son, bruit
 HARRABOTXA, ERREPICA, carrillon
 HARRAPACA, pillage
 HARRAPATCEA, usur[e]r
 HARRAPATCEA, SASITCEA, saisir
 HARRASPA, rape
 HARRI CUALDI BAT, un jet de pierre
 HARRIA, pierre
 HARRIA, BABAÇUÇA, la grêle
 HARRITCEA, LASTIMATCEA, étonner
 HARRITUA, OSTINATUA, _____, immobile
 HARRIXUA, pierreux
 HARROBIA, carriere
 HARROCA, rocher
 HARROIÑA, pilier
 HARROTCEA, NAGUITCEA, _____, relâcher
 HARTARACOTÇAT, partant
 HARTU, ATREBENCIA _____ DU, il a pris la liberté
 HARTU, ESCUDENCIA _____ DU, il a pris la liberté
 HARTU, USTEGABEAN _____ NAU, il m'a surpris
 HARTUEMANA, TRATUA, negoce
 HASCALCEA, GOSALCEA, déjeuner
 HASERRECORRA, fâcheur
 HASERRETCEA, fâcher
 HASERRETU, ETCHEN GAIÑETIC _____ DIRE, ils se sont fâchez au sujet des maisons
 HASTANCEA, HIGUINCEA, _____, dégouter
 HASTAPENA, commencement
 HASTEA, commencer
 HATXA, haleine
 HAU, HUNEC, cet, cette, celui-ci
 HAU DA, c'est
 HAUCIA, procès
 HAUCILARIA, plaideur
 HAUR CHUMEA, MINURA, _____, mineur
 HAURRA, NORHABEA, enfant
 HAURTASSUNA, enfance
 HAUSCOA, soufflet à feu
 HAUSTEA, briser
 HAUSTEA, rompre
 HAUSTEA, transgresser
 HAUTAQUÑÇA, election
 HAUTU EMATEA, observer
 HAUTUAC, TRASTUAC, hardes
 HAUTXA, cendre
 HAUTXIDURA, débris
 HAUXI, MANAMENDUAC _____ DITU, il a transgressé les commendemens
 HAX HARCEA, TRIQUATCEA, reposer
 HAZBEGUIAC, traits de visage
 HAZCARRA, INDARSUA, vigoureux
 HAZCARRA, PIZCORRA, sain
 HAZCARRA, SENDOA, _____, fort, en fait de force
 HAZCARRA, VALENTA, robuste
 HAZCARTASSUNA, vigueur
 HAZDURA, BEREGUITEA, coûtume
 HAZGARRIA, JANHARIA, _____, nourriture
 HAZGARRIA, JANHARIA, _____, subsistance

- HAZGUITEA, grater
 HAZQUNÇA, ETHORQUNÇA, _____, naturel
 HAZTAMATCEA, tater
 HAZTAMUCA, ASINUCA, _____, à tatons
 HAZTAPARKHATCEA, égratigner
 HAZTAPARRA, patte
 HAZTATCEA, EGUITECO BAT _____, examiner un affaire
 HAZTEA, nourrir
 HAZTURA, OHITÇA, _____, USAIA, usage
 HECEA, BERRIA, _____, frais
 HEÇURRA, os
 HEDATCEA, étendre
 HEDATUA, étendu
 HEDATUQUI, amplement
 HEDATUQUI, CHEROQUI, _____, en détail
 HEGALA, aîle
 HEGALDA, vol
 HEGALDATCEA, AIRATCEA, voler, avec aîles
 HEGAXA, plume à écrire
 HEĪA, BAI, _____, BALDIÑ, si
 HEIÑA, ESTATUA, état
 HELÇAURHONDOA, noyer
 HELÇAURRA, noiz
 HELCEA, réussir
 HELDARNOA, ERREBERIA, _____, reverie
 HELDU, GAUÇA _____ DA BERE BIDEZ, la chose vient naturellement
 HELDU DA BERE CHEDERA, il a réussi en son fait
 HEMEÇORCI, dix-huit
 HEMEN, ici
 HEMEN GAINDI, &, par ici,
 HEMENDIC AITCIÑA, déshormais
 HEMENDIC-GOITI, dorénavant
 HEMERETCI, dix-neuf
 HERBALA, foible
 HERBALA, ERICORRA, _____, maladif
 HERBALCEA, affoiblir
 HERBALQUI, foiblement
 HERBALTASSUNA, foiblesse
 HERCHĪA, MEHARRA, _____, étrait
 HERDIQUI, ARRONQUI, _____, sobrement
 HERENA, tiers
 HERENEGUN, avant hier
 HERIOTCEA, décez, mort
 HERIOTCEA, HILLA, mort
 HERRAUTXA, poudre, poussiere
 HERRESTATCEA, trainer
 HERRESTATCEA, PIRRITATCEA, rouler
 HERRIA, paroisse
 HERRIA, HIRISCA _____, village
 HERRITARRA, paroissien
 HERSITCEA, étraindre
 HERSITUA, étraint
 HERSTEA, serrer
 HERXDURA, SARLA, serrure
 HESTURA, HURRANA, _____, extrémité
 HEZGAIÇA, farouche
 HEZKHURRA, ÇĪA, gland
 HEZTEA, CEBATCEA, dompter
 HEZTULA, toux
 HEZTULCEA, tousser
 HIBAIEA, riviere
 HIBAIEA, fleuve
 HIBAIEA, torrent
 HICHTUA, siflet
 HICHTUGUITEA, sifler
 HIGALQUI, conformément
 HIGATCEA, user
 HIGUALAMENDUA, conformité
 HIGUALATCEA, conformer
 HIGUALTASSUNA, BARDINTASSUNA, _____, parité
 HIGUALDURA, branlement
 HIGUIDURA, mouvement
 HIGUIDURAC, gestes
 HIGUINÇA, dégout
 HIGUINÇA, horreur
 HIGUINCEA, HASTANCEA, dégouter
 HIGUINGARRIA, horrible
 HIGUINGARRIA, odieux
 HIGU[Ī]NGARRIA, désagréable
 HIGUINGARRIQUI, désagréablement
 HIGUIÑGARRIA, ECIÑ ONEXIA, insupportable
 HIGUITCEA, emouvoir
 HIGUITCEA, mouvoir
 HIGUITCEA, CORDOCATCEA, branler
 HIGUITUA, émeu
 HILÇAILLEA, tueur
 HILCEA, déceder
 HILCEA, mourir
 HILCEA, tuer
 HILDOA, sillon
 HILDOCATCEA, sillonner

- HILDUMATCEA, MORTIFICATCEA, _____, mortifier
 HILDURA, appesantissement
 HILLA, HERIOTCEA, _____, mort
 HILLABETHEA, mois
 HILLABETEZ, HIRUR _____, pendant trois mois
 HILLERRIA, sepulchre
 HILQUIÇUNA, mortel
 HIREA, &, ton, &
 HIRETCEA, fougere
 HIRETCELEKHUA, fougerée
 HIRIA, cité, ville
 HIRIA, ville, cité
 HIRISCA, HERRIA, village
 HIRRIQUATCEA, grincer
 HIRRIQUATCEA, HORÇAC, _____, grincer les dents
 HIRUR, trois
 HIRUR EGUNIC ARTHEAN, pendant trois jours
 HIRUR ETERDI, trois & demi
 HIRUR HILLABETHEZ, pendant trois mois
 HIRUR HOGOI, soixante
 HIRUR HOGOI ETA HAMAR, septante
 HIRURETAN, trois fois
 HIRURGARRENA, troisiéme
 HIRURNA, chacun trois
 HISICA, PUNSUZ, _____, par ressentiment
 HISICA, PUNSUZ, ressentiment
 HISTUA, faner
 HITÇA, parole
 HITÇA, SOLASA, mot
 HITZ IHORDASCA, raisonnement
 HITZCUNÇA, MINÇAICA, langue, langage
 HOBEA, HOBERENA, _____, meilleur
 HOBEQUI, mieux
 HOBEQUNÇAC, meliorations
 HOBERENA, HOBEA, meilleur
 HOBETCEA, meliorer
 HOGENDURUA, FALTADUNA, _____, criminel
 HOGOI, vingt
 HOGOI ETA HAMAR, trente
 HOGUENA, crime
 HOGUENA, FALTA, FEITUA, faute
 HOGUENDURUA, coupable
 HONDAR ALDIAN, AZQUEN ALDIAN, _____, la derniere fois
 HONDARRA, AZQUENA, _____, dernier
 HONDARRA, GAIÑERACOA, _____, le reste
 HONDOA, fond
 HONDOA, ARROSA, _____, rosier
 HONDOAN, auprès
 HONDOAN, HURBIL, _____, prés, auprès
 HONDORAIÑO, jusques au fond
 HORÇA, dent
 HORÇAC HIRRIQUATCEA, grincer les dents
 HORDIA, ivre
 HORDIQUERIA, ivresse
 HORDITCEA, s'ennivrer
 HORI, cela
 HORI, HURA, icelui, icelle
 HORI EDO HURA, celui, celle
 HORIA, jaune
 HORIEC EDO HEC, ceux, celles
 HORITCEA, jaunir
 HORMA, glace
 HORNIMENDUA, garnison
 HORNITCEA, garnir
 HORNITCEA, pourvoir
 HORRA, voilà
 HORRATCEA, doubler
 HORTAZ BERÇALDE, en outre
 HOSTATCEA, pousser des feüilles
 HOSTOA, feuille
 HOSTOXUA, feüilleux
 HOTZ, froid
 HOTZ HARI DA, il fait froid
 HOTZGUNA, fraicheur
 HOTZGUNAN, en fraicheure
 HOTZTASSUNA, froideur en fait d'amitié
 HUNA, voici
 HUNAT ABIATCEN DA, il panche à ce côté-ci,
 HUNATAGO, au-deça
 HUNATAGO, deça, au deça
 HUNÇA, hibou
 HUNQUIDURA, attouchement
 HUNQUITCEA, toucher
 HUNQUITUA, interressé en fait d'affaire
 HURA, HARC, elle
 HURA, HARC, il, elle
 HURA, HORI _____, icelui, icelle
 HURBIL, HONDOAN, prés, auprès
 HURBILLIA, prochain
 HURRA, noisette
 HURRANA, HESTURA, extrémité

HURRANEAN DA, il est en extrémité
 HURREN, AKHABATU ____ DA, il a presque fini
 HURREN, CASIC, ____, presque
 HURRIA, ASTIA, lent
 HURRIQUI, ASSIQUI, BARATCHE, lentement
 HUSPAGUA, PENITENCIA, ____, penitence
 HUSTEA, vuider

HUSTEA, ARINCEA, ____, décharger
 HUSTUA, ARINDUA, ____, DESCARGATUA,
 déchargé
 HUTSGUITEA, manquer
 HUTXA, manquement
 HUTXA, BAÏA, ____, macule, tâche

I-J

IA EZ DA MINÇO, il ne parle plus
 YABEA, propriétaire
 YABETASSUNA, propriété
 JABETCEA, s'approprier
 IADAN, GARGORO, ANGORO, IADANIC,
 ____, deja
 IADANIC, GARGORO, ANGORO, ____, IA-
 DAN, déjà
 JAINCO, BALDIN ____ ONAC EMATEN BADA-
 ROT DOHAIÑA, si bon Dieu me don-
 ne la grace
 JAINCO FALSUA, idole
 JAINCOA, Dieu
 JAINCOTASSUNA, divinité
 IAIOA, SO[R]TUA, ____, né
 IAIOTCEA, SORCEA, ____, naître
 JAIQUITCEA, GOITICEA, se lever
 JALGUITCEA, ATHERATCEA, sortir
 IANTORDUA, OTHURANÇA, repas
 I[A]QUINSSUNA, savant
 JANBIDEA, appetit
 JANHARIA, HAZGARRIA, nourriture
 JANHARIA, HAZGARRIA, subsistance
 JAQUIÑ ARAZTEA, faire savoir
 JAQUIÑA, sçu
 JAQUIÑTASSUNA, science
 JAQUITEA, savoir
 JAQUITECO, c'est à savoir
 IARAMANA, avaricieux
 IARAMANA, ONTASUNCORRA, ____, inte-
 ressé en fait d'affaire
 JARCEA, s'asseoir
 JARRIQUIA, assidu
 IARRIQUIA, JOANCARA, diligent
 JARRIQUITCEA, SEGUITCEA, ____, suivre
 JASATEA, EGARCEA, endurer
 IATE ONA, bonne chere
 JATEA, manger

IATEQUETA, banquet
 JATXA, balay
 JAUCIA, saut
 IAUNA, NAUSIA, EUÇABA, ETCHECO ____,
 maître
 JAUNZCUÏA, ALDARRIA, ____, habillement
 JAUREGUIA, GAZTELUA, ____, château
 JAUSCORRA, AMULSUA, ____, complaisant
 JAUSTEA, décendre
 JAUSTEA, OBEDITCEA, ____, obeir
 JAUTXIA, décendu
 JAUTXQUNÇA, décente
 JAUXCORTASSUNA, complaisance
 JAUXI ÇAIO, il lui a obeï
 JAUZTEA, sauter
 IBANTORIOA, inventaire
 IBILCATCEA, exercer
 IBILCATCEA, se promener
 IBILCEA, marcher
 IBILDAUNA, vagabond
 IBILQUNÇA, exercice
 IBILQUNÇA, la promenade
 IÇAN DAITE, peut-être
 IÇANA, été
 IÇANÇA, situation
 IÇARCEA, NEURCEA, ____, mesurer
 IÇARIA, NEURRIA, ____, mesure
 IÇARRA, étoile
 IÇATEA, être
 IÇATEA, ASQUI ____, suffire
 IÇATEA, BURUPE ____, prétendre
 IÇATEA, EZ ____ GATIC HAREN EZA, pour
 n'avoir pas son refus, & c.
 ICENA, nom
 ICENDATCEA, dénommer
 ICENDATCEA, nommer
 ICENDATUA, dénommé
 ICENGOITIA, surnom

- ICENQUIDEA, PATROIÑA, _____, patron
 ICERDIA, sueur
 ICERDITCEA, suer
 ICHILTASSUNA, ELHARTE, silence
 ICI, BELDUR, _____, peur
 ICI, BELDUR DA, _____ DA, il a peur
 ICIA, BELDURTIA, _____, peureux
 IÇORRA, grosse, enceinte
 IÇORRALDIA, grossesse
 ICUZDURA, lavement
 ICUZTEA, CHAHUTCEA, laver
 IDEQUIDURA, ouverture
 IDEQUITCEA, ouvrir
 IDIA, boeuf
 IDORCEA, CHUKHATCEA, secher
 IDORRA, aride
 IDORRA, CHUKHOA, sec
 IDORTEA, AGORTEA, secheresse
 IDURIA, opinion
 IDURIA, ENE _____, mon opinion
 IDURIA, IMAINA, _____, image
 IDURIA, ITCHURA, _____, figure
 IDURIA, TASTA, _____, ITCHURA, ANÇA, ressem-
 blance
 IDURICATCEA, IMITATCEA, _____, imiter
 IDURICORQUI, opiniâtrement
 IDURICORRA, ombrageux
 IDURICORRA, opiniâtre
 IDURICORRA, FIDAGAITÇA, _____, méfiant
 IDURICORTASSUNA, opiniâtreté,
 IDURITCEA, ressembler,
 IEITEA, ETHORCEA, _____, arriver
 IEITEA, ETHORCEA, _____, venir
 IELOSA, BEKHAIZTIA, jaloux
 IELOSIA, BEKHAIZGOA, jalousie
 IENDAQUIA, NAtion
 JENDAIEA, peuple
 JENDE CHEHEA, croturiers
 IENDE CHEHEA, laïc, laïque
 IENDECHEHEAC, païsans
 JENDE HANDIA, NOBLEA, _____, noble
 JENDEA, NEHOR, PRESONA, _____, personne
 JENDEAC, gens
 JENDERIC, EZ DA _____, il n'y a personne
 IENDEZTATCEA, PURPURATCEA, peupler
 IFERNUA, GAISTOTEGUIA, enfer
 IGANDEA, dimanche
 IGATEA, monter
 IGORCEA, BIDALCEA, envoyer
 IGORRIA, BIDALDUA, envoyé
 IGUELA, grenouille
 IGUELSEA, plâtre
 IGUERICATCEA, nager
 IGURIQUITCEA, attendre
 IGURIQUITCEA, esperer
 IGUZQUI ATHERATCEA, le lever du soleil
 IGUZQUI ATHERATCEA, orient
 IGUZQUIA, soleil
 IGUZQUIARI PARATUA, exposé au soleil
 IHANQUIÑGUITEA, contrefaire
 IHARA, PAPER _____, papetier
 IHARA, ERROTA, moulin
 IHARAC, BALIZCACO _____ EZ DU IRIÑIC EGUI-
 TEN, le moulin supposé ne fait pas de
 farine
 IHARAÇAIÑA, meunier
 IHARARRIA, meule
 IHARDESTEA, répondeur
 IHARDUQUITCEA, ESCATIMATCEA, disputer
 IHAUTRIA, carnaval
 IHESA, fuite
 IHESGUITEA, ensuir
 IHESGUITEA, fuir
 IHESLARIA, fugitif
 IHESLEKHUA, azile
 IHIA, jonc
 IHICIA, chasse
 IHINÇA, rosée
 IHIZTARIA, chasseur
 IHIZTATCEA, chasser
 IHORDASCA, HITZ _____, raisonnement
 IIBILIA, vigile
 IKASLEA, ESTUDIANA, étudiant
 IKHARA, DALDARA, tremblement
 IKHARATCEA, trembler
 IKHARATCEA, DALDARATCEA, trembler
 IKHARCEA, examiner
 IKHASCORRA, IKHASXUA, studieux
 IKHASGARRIA, visible
 IKHASTEA, apprendre
 IKHASXUA, IKHASCORRA, _____, studieux
 IKHEA, PARETA, _____, ALDATXA, pente
 IKHUSCATCEA, VISITACEA, visiter
 IKHUSICO DUT SARRI, je le verrai tantôt
 IKHUSQUNÇA, spectacle
 IKHUSQUNÇA, VISTA, _____, veuë

- IKHUSTEA, voir
 IKUSI DUT OROCHTIAN, j'ay l'ai vû tantôt
 ILARGUIA, lune
 ILEA, laine
 ILHARRA, pois
 ILHUN, obscur
 ILHUNCEA, obscurcir
 ILHUNTASSUNA, obscurcissement
 ILLEA, poil
 ILLEAC, BILOAC, cheveux
 ILLHUNBEAC, tenebres
 ILOBA, neveu
 ILOBASOA, petit fils
 IMAIINA, IDURIA, image
 IMINCEA, ETÇARCEA, placer
 IMINCIONEA, invention
 IMINIA, ONGUI ETÇARRIA EDO ____ DA, il est
 bien placé
 IMITATCEA, IDURICATCEA, imiter
 IMPRIMATCEA, imprimer
 INBENCEA, imposer
 INBENIA, ETÇARRIA, imposé
 INBIDIA, NAHIQUNDEA, envie
 INDARRA, force
 INDARSUA, HAZCARRRA, ____, vigoureux
 INDURIA, INIURIOA, injure
 INFORMATCEA, informer
 INGUIÑA, ingénieux
 INGURATCEA, entourer
 INGURATCEA, environner
 INGURUA, environ
 INGURUNAN, vers
 INGURUNAN, LAUR ORENETACO ____, vers
 les quatre heures
 INHARRA, PINDA, étincele
 INIURIOA, INDURIA, ____, injure
 INTRESA, SENSUA, intérêt
 INTRESAC, SENSUAC, arrerages
 JOANCARA, IARRIQUIA, ____, diligent
 JOCA ALDI BAT, une partie en fait de jeu
 JOCOA, JOKHOA, jeu
 IOCOTRIA, finesse
 JOKHATCEA, jôüer
 JOKHOA, JOCOA, ____, jeu
 IORNALA, journée
 JORNALA, salaire
 JORRATCEA, sercler
 JOSIA, cousu
 JOSLEA, couturiere
 JOSTEA, coudre
 IOTEA, v. ATHEA
 IOTEA, IZQUILLA ____, sonner la cloche
 IPURDIA, cul
 IRABACIA, gain
 IRABACIA, lucre, profit
 IRABAÇOSA, lucratif
 IRABAZTEA, gagner
 IRAGAITÇA, passage
 IRAGAITEA, passer
 IRAGAITEA, GOGORATCEA, GO[GO]AN ____,
 penser
 IRAGANCORRA, passager
 IRAKHASQUNÇA, instruction
 IRAKHASTEA, enseigner
 IRAKHURÇAILLEA, lecteur
 IRAKHURCEA, lire
 IRAKHURQUNÇA, lecture
 IRATÇARCEA, éveiller
 IRATÇARRIA, ERNEA, vigilant
 IRATÇARRIA, IRATÇARTUA, ____, ERNEA,
 éveille
 IRATÇARTUA, IRATÇARIA, ERNEA, éveillé
 IRAUNGUIA, éteint
 IRAUNGUITCEA, éteindre
 IRAUPENA, persévération
 IRAUTEA, durer
 IRAUTEA, persévérer
 IRESTEA, avaler
 IRINDATUA, poudré
 IRIÑA, farine
 IRIÑA, poudre à poudrer,
 IRIÑIC, BALIZCACO IHARAC EZ DU ____ EGUI-
 TEN, le moulin suposé ne fait pas de
 farine
 IRRIA, BARRA, ____, ris
 IRRIGARRIA, BARRAGARRIA, ridicule
 IRRIGUITEA, BARRAGUITEA, ____, rire
 IRRITXA, NAHIQUNDEA, ambition
 IRRITXUA, BARRATXUA, celui qui rit toujours
 IRTENCEA, CAMPORATCEA, ____, décamper
 ISPICHOIÑA, gage, parie
 ISPICHOIÑATCEA, gager, parier
 ISPICHOIÑATUA, gagé, parié
 ISQUILINBA, épingle
 ISTORIOA, CONDERA, ____, histoire
 ISTUDIANTA, IKASLEA, ____, étudiant

ISTUNA, canal
 ITÇAINA, bouvier
 ITÇALA, ombre
 ITCHINDIA, tison
 ITCHURA, mine
 ITCHURA, TASTA, IDURIA, ____, ANÇA, ressemblance
 ITCHURA, IDURIA, figure
 ITCHURA ONA, bonne mine
 ITCHURACHARCEA, pâlir
 ITCHURACHARRA, pâle
 ITCHURAPENA, suspicion
 ITCHURAPENA, vision
 ITCHURCEA, verser, repandre
 ITCHURCEA, BANATCEA, répandre
 ITÇOTÇA, gélée
 ITÇOZGUITEA, géler
 ITÇULCEA, traduire
 ITÇULCEA, BIRATCEA, ____, renverser
 ITÇULIA, détour
 ITÇULICARIA, rondeur
 ITÇULINGURUA, circonférence
 ITÇURCEA, échaper
 ITHOTCEA, égorger
 ITHOTCEA, étouffer
 ITHOTCEA, se noyer

ITHURBURUA, source, origine
 ITHURBURUA, centre
 İTHURRIA, fontaine
 ITXASOA, mer
 ITXUA, aveugle
 ITXUSITASSUNA, laideur
 ITXUSSIA, laid
 ITXUTASSUNA, aveuglement
 ITXUTCEA, aveugler
 IUAREA, sonnete
 JUIAMENDUA, jugement
 JUIATCEA, juger
 JUIEA, juge
 JUIEA, OROTACO ____, iuge souverain
 IUIUSA, pieux
 IUNTADA, liaison
 JUNTATCEA, joindre
 JUNTATCEA, unir, joindre
 JUNTURA, jointure
 JUSTU, ÇUCEN, ____ juste
 IZPIRITOSA, spirituel
 IZPIRITUALQUI, spirituelement
 IZQUILLA IOTEA, sonner la cloche
 IZQUILLA, cloche
 IZTERBEGUIA, EXAÏA, ____, ennemi
 IZTERRA, cuisse

K

KHABA, CILOA, ____, creux
 KHARRA, zele
 KHARRACA, LIMA, ____, lime
 KHARRACATCEA, grater
 KHARRACATCEA, LIMATCEA, ____, limer
 KHARRAFA, FLASCOA, ____, bouteille
 KHARREIATCEA, transporter
 KHARRIATCEA, rapporter
 KHEA, fumée
 KHECHAQUNDEA, inquietude
 KHECHATCEA, inquieter
 KHECHUA, inquiet

KHEIÑUA, signe de l'oeil
 KHELDERRA, fiel
 KHENCEA, ôter
 KHENCEA, ARRAIATCEA, effacer
 KHILOA, quenouille
 KHOKOXA, menton
 KHURATCEA, panser une blessure
 KHUXATCEA, infecter
 KHUXUA, infection
 KHUXUA, LEGATA, ____, legat
 KHUXUBAT, PUSCABAT, GUTIBAT, ____, un peu

L

LABALDIA, fournée
 LABEA, four
 LABORANÇA, LURLANA, labourage
 LABORARIA, laboureur

LABURCEA, abbreger
 LABURCEA, accourcir
 LABURCEA, raccourcir, accourcir
 LABURQUNÇA, abbreviation

- LABURRA, motchacourt
 LABURTASSUNA, MOCHTASSUNA, _____, bre-
 veté
 LABURZQUI, brièvement
 LABU[R]ZQUI, succinctement
 LACERIA, EZCERIA, ESCASIA, _____, misere
 LACHATCEA, LIBRATCEA, livrer, délivrer
 LACHO UZTEA, permettre
 LACHOA, libre
 LACHOA, AINXIKHABEA, lâche
 LACHOAN DA, il est en liberté
 LAGUNA, v. BERE
 LAGUNÇA, protection
 LAGUNÇAILLEA, protecteur
 LAGUNCEA, accompagner
 LAGUNCEA, protéger,
 LAGUNCEA, SOCORRITCEA, secourir
 LAIDOA, deshonneur
 LAIDOZTATCEA, deshonoré
 LAIDOZTATUA, deshonoré
 LAIÑO, ARRONTERA, BAKHUNA, simple
 LAIÑOQUI, ARRONQUI, simplement
 LAIÑOTASSUNA, simplicité
 LAKHOA, DOLHAREA, pressoir
 LAMPA, ARGUIÇAGUIA, _____, lampe
 LAN BAT ESCUZTACEA, examiner un travail
 LANA, NEQUEA, LÂbeur, travail
 LANA, OBRA, ouvrage
 LANABESA, appareil
 LANABESAC, TRESNAC, utenciles
 LANÇAROA, occupation
 LANÇAROAC, ENE _____ NEGUAN DIRE, mes
 occupations sont dans l'hiver
 LANCATCEA, travailler
 LANCEA, CHEATCEA, hâcher
 LANCETA, CHISTA, lancette
 LANÇUIA, prise
 LANDATCEA, planter
 LANDERRA, ERREMESA, ESCALEA, _____, pauvre
 LANEAN, à la journée
 LANGUIADURA, mélancolie
 LANGUILLEA, journalier,
 LANGUILLEA, OBRARIA, _____, ouvrier
 LAGUNCEA, aider
 LANHABESAC, instrument
 LANHARTEAC, VAcances
 LANHOA, broüillard
 LANTERNA, GABARGUIA, _____, lanterne
 LAPA, LIGA, _____, lie
 LAPARRA, ronce
 LAPICOA, ELCEA, _____, pot à faire la soupe
 LARANBATA, EGUBACOITÇA, _____, samedi
 LARANIA, orange
 LARATÇA, cramilliere
 LARGATCEA, abandonner
 LARGO, EMANCOR, _____, BIÇAR, liberal
 LARGOA, ASEA, ample
 LARGOTASSUNA, BIÇARTASSUNA, _____, li-
 beralité
 LARRI, TRISTE, triste
 LARRUA, cuir
 LARRUA, ACHALA, _____, peau
 LARRUTCEA, écorcher
 LARRUTUA, écorché
 LASTER, BEREHALA, _____, tôt, bien tôt
 LASTER, BICIQUI, ABUDOQUI, _____, prom-
 ptement
 LASTER, ETHOR ÇAITE _____, venez vite
 LASTER, FITE, vite
 LASTERRA, ERNEA, _____, prompt
 LASTERTASSUNA, promptitude
 LASTIMA, étonnement
 LASTIMATCEA, HARRITCEA, _____, étonner
 LASTIMATUA, étonné
 LASTOA, paille
 LASTOÇACUA, paillasse
 LATINA, latin
 LAUDAGARRIA, loüable
 LAUDAMENDUA, approbation
 LAUDATCEA, approuver
 LAUDATCEA, LAUDORIOZTATCEA, loüer
 LAUDORIOA, loüinage
 LAUDORIOZTATCEA, LAUDATCEA, _____,
 loüer
 LAUQUANTOINDUA, quarré
 LAUR, quatre
 LAUR HOGOI, quatre-vingts
 LAUR HOGOI ETA HAMAR, quatre-vingts-dix
 LAUR ORENETACO INGURUNAN, vers les
 quatre heures
 LAURDENA, pinte
 LAURDENA, quart
 LAURETAN, &c., quatre fois
 LAURHOGIETAHAMAR, nonante
 LAURNA, &, chacun quatre
 LAUSENGARIA, flateur

- LAUSENGATCEA, PALACATCEA, flater
 LAUSENGUA, PALAQUA, flaterie
 LECEA, ERREQUA, précipice
 LEGATA, KHUXUA, legat
 LEGITIMA, ÇUCENBIDEA, légitime
 LEGORRA, gravier
 LEGUEA, loi
 LEHEN BAI LEHEN, au-plûtôt
 LEHEN, AITCIÑ HUNTAN, ci-devant
 LEHEN, AITCIÑEAN, avant
 LEHENA, aîné
 LEHENAGO, auparavant
 LEHENAGOCOA, antérieur
 LEHENBAI LEHEN, au plûtôt
 LEHENBICICOA, premier
 LEHENBICICORIC, premièrement
 LEHENBIDEA, OROGINALA, original
 LEHENCATCEA, préférer
 LEHENGUSUA, cousin germain
 LEHENQUNÇA, préférence
 LEHENTASSUNA, aïnesse
 LEHENTASSUNA, antiquité
 LEHERCEA, LEHERGUITEA, _____, crever
 LEHERGUITEA, LEHERCEA, crever
 LEHĪA, hâte
 LEHĪACA, LEHĪAZ, _____, à la hâte
 LEHIAREQUIÑ, avec impatience
 LEHĪATCEA, hâter
 LEHIATCEA, précipiter
 LEHIATCEA, presser, se hâter
 LEHĪAZ, LEHĪACA, à la hâte
 LEHOIÑA, lion
 LEIALA, ARTHAXUA, _____, fidèle pour servir
 LEIÑUA, BALDIÑ _____ AKHITCEN BADA, si la
 posterité vient à faillir
 LEIÑUA, EGOQUIA, CASTA, _____, race
 LEIORRA, MALDA, abri
 LEKHAĪOA, laquais
 LEKHAT, SALBO, _____, excepté, sauf
 LEKHAT, SALBO, sauf
 LEKHOA, lieuë
 LEKHOA BAT, une lieuë
 LEKHU, EGUIÑ EÇAÇU _____, faites place
 LEKHUA, TOQUIA, lieu
 LEKHUAN, v. EGUIÑ BEHAR
 LEKHUAN, v. ERRAN BEHAR
 LEKHUAN, LEKHUTAN, _____, au lieu
 LEKHUAREN GAIÑERA GOATEA, se transporter, sur les lieux
 LEKHUCOA, temoin
 LEKHUCOAC, RECORSAC, SARIANT _____, recors
 LEKHUCOTASSUNA, temoignage
 LEKHUTAN, LEKHUAN, au lieu
 LEKHUZALDATCEA, transporter
 LELOXUA, DEITHATUA, OSPEXUA, fameux
 LEMANIA, HARGARRIA, levain
 LERDENA, ÇUCENA, droit
 LERRACOR, LINBURI, LEUN, _____, glissant
 LERRATCEA, glisser
 LERRO LERRO, de suite
 LERROA, rang
 LERROA, ARRAIA, ligne
 LERROCATCEA, ERRENIATCEA, ranger
 LERROQUA, alignement
 LETCIONEA, leçon
 LETHERIÑA, procession
 LETRAIA, syllabe
 LETRAIATUZ, par syllabe
 LETTRA, GUTUNA, _____, lettre
 LEUN, LINBURI, _____, LERRACOR, glissant
 LIBRANÇA, passeport
 LIBRATCEA, LACHATCEA, _____, livrer, délivrer
 LIBURU BAT BEGUIZTATCEA, examiner un
 livre
 LIBURUTEGUIA, bibliothèque
 LIÇUNA, LIKHIXA, impudique
 LIÇUNTASSUNA, impudicité
 LIGA, LAPA, lie
 LIHOA, lin
 LIKHIXA, LIÇUNA, _____, impudique
 LILIA, fleur avant fruits
 LILITCEA, fleurir
 LIMA, KHARRACA, lime
 LIMATCEA, KHARRACATCEA, limer
 LIMBURCEA, tenter
 LIMBURTASSUNAC, tentations
 LINBURI, LEUN, LERRACOR, glissant
 LIPAR, DUGUN UTZ _____ BATEN BALITZ
 BEÇALA, suposons pour un moment
 LIPAR BAT, un instant
 LIPAR BATEN BURUAN, dans un instant
 LIPARRA, instant
 LIQUITXA, sale
 LIQUIXTASSUNA, saleté
 LIQUIXTEA, salir

LITCHUBAC, laitue	LUÇATCEA, differer
LITERA, ANDA, litiere	LUÇATCEA, prolonger
LOA, LOKHUNBA, sommeil	LUCE, LUCEA, long
LOCARRIA, lien	LUCEA DA, il est long
LOCARRIAC, jarretieres	LUCEA, LUCE, long
LODIA, gros	LUCEQUNÇA, longueur
LODIA, ORDONGOA, épais	LUCETASSUNA, longueur
LOGUITEA, LOKHARCEA, dormir, endormir	LUHUSTELA, terrace
LOKHARCEA, LOGUITEA, _____, dormir, endormir	LUIS BATEN CHEHEA, la monoye d'un écu
LOKHARTUA, endormi	LUISA, écû
LOKHUNBA, LOA, _____, sommeil	LUKHAINCA, saucisse
LOLOA, TONTOA, ÇOROA, sot	LUKHURANÇA, usure
LORATCEA, fleurir	LUKHURARIA, avare
LOREA, fleur	LUKHURARIA, usureur
LORIA, gloire	LUKHURARIGOA, avarice
LORIATCEA, se glorifier	LUMA, plume des oyes
LOTCEA, TINUATCEA, lier	LUR EROCHIA, terre dégagée
LOTHURA, PAPER _____, liasse de papier	LURALFERRA, friche
LOTXA, AHALGUEA, pudeur	LURLANA, LABORANÇA, _____, labourage
LUÇATCEA, alonger	LURRA BERATUA, la terre trempée
	LURRA, terre

M

MAÇAPANA, massapain	MAITATCEA, aimer
MACELACOA, BEHARONDOCOA, soufflet	MAITEA, ONEXIA, cher, chere
MADARIA, UDAREA, _____, poire	MAIZ, ARDURA, souvent
MADARIHONDOA, poirier	MAIZCO, EGUIÑ DU GAUÇA BERE _____
MAGUIÑA, fourreau	EGUINDURAN ARABERA, il a fait
MAHAIÑA, ARRADOIÑA, TAbLe	la chose suivant son stile ordinaire
MAHASTIA, vigne	MAKHALDUA, DAIÑATUA, _____, estropié
MAHASTIÇAIÑA, vigneron	MAKHILLA, bâton
MAIATÇA, mai	MAKHUR, tort
MAIESTATEA, majesté	MAKHURCA, à tort
MAILLA, degré d'un escalier	MAKHURCEA, ÇAIARÇATCEA, inégaler
MAILLARRA, charicots	MAKHURRA, inegal
MAILLEGUA, crédit	MAKHURTASSUNA, difference
MAILLUA, marteau	MAKHURTASSUNA, inégalité
MAILLUCATCEA, enroüer	MAKURCEA, déregler
MAILLUCATUA, enroüé	MAKURDURA, déreglement
MAIÑA, ANCEA, genie	MALA, valise
MAIÑA, ANCEA, industrie	MALA, PUTÇUOIÑA, paquet
MAIÑADA, famille	MALDA, LEIORRA, _____, abri
MAIÑATCEA, baigner	MALDAN, ESTALGUNAN, ATHERIAN, à l'abri
MAIÑGUA, boiteux	MAMIA, v. OGUI _____
MAIÑGUTCEA, boiter	MANAIAMENDUA, gouvernement
MAIÑHUA, bain	MANAIATCEA, gouverner
MAISTRUA, ÇURGUIÑA, _____, charpentier	MANAMENDUA, commandement

- MANAMENDUA, précepte
 MANAMENDUAC HAUXI DITU, il a trans-
 gressé les commendemens
 MANAQUNÇA, ordonnance
 MANATÇAILLEA, NAUSIA, _____, précepteur
 MANATCEA, commander
 MANDAÇAIÑA, muletier
 MANDATARIA, commissaire
 MANDATUA, commission
 MANDOA, mulet
 MANEÏLLA, ERREQUITUA, _____, menage
 MANSOA, EZTIA, EMEA, doux
 MANUA, MEÇUA, ordre
 MANUGUIÑA, UMILLA, ETHORCORRA, hum-
 ble
 MARCHANDIÇA, TRATUBIDEA, _____, mar-
 chandise
 MARCHOA, mars
 MAREA, marée
 MARFONDIA, rheume
 MARFONDITCEA, enrhumé
 MARFONDITUA, enrhumé
 MARIA, ANDREDANA _____, vierge Marie
 MARRUSQUATCEA, froter
 MARTIRIOA, martire
 MASACREA, carnage
 MASAIERA, BERRIQUETARIA, messenger
 MASTACATCEA, ÇURGATCEA, _____, sucer
 MATELAÇA, CUNCHOIÑA, _____, matelas
 MATERIA, ÇORNEA, matiere
 MATHELA, joüe
 MEÇA, messe
 MEÇANAUSIA, grand-messe
 MEÇU, ABISUA, avertissement
 MEÇUA, message
 MEÇUA, MANUA, _____, ordre
 MEÇUDUNA, CARGUDUNA, _____, commi-
 ssaire
 MEÇUTCEA, ABISATCEA, avertir
 MEDIOZ, CARIAZ, moyennant
 MEHARCEA, étraircir
 MEHARDURA, étraircissement
 MEHARRA, HERCHÏA, étrait
 MEHARTUA, étrairci
 MEHATCEA, amaigrir
 MEHATCEA, SEKHATCEA, amaigrir
 MEHATCHATCEA, menacer
 MEHATCHUA, menace
 MEHEA, maigre
 MEHETASSUNA, maigreux
 MELLATCEA, entreprendre
 MENAIATCEA, agiter
 MENAIATCEA, BEGUIRATCEA, manager
 MENDEA, siecle
 MENDECARIA, vindicatif
 MENDECOSTE, pentecôte
 MENDIA, BISCARRA, PETARRA, coline
 MENDIA, PECTARRA, montagne
 MENDITARRA, montagnard
 MENEAN, AURGUIÑAN, _____, à la portée
 MENGUA, CER _____ DUÇU ÇUC HAN, quelle
 raison avez vous lá
 MENGUA, ÇUCENA, raison
 MENTURA, hazard
 MENTURA, incertitude
 MENTURA, péril
 MENTURA, ÇORIA, _____, ESTROPUIA, fortune
 MENTURA ONA, ÇORI ONA, _____, bonne
 fortune
 MENTURACOA, incertain
 MENTURATCEA, hazarder
 MENTURAZ, peut-être
 MERECHIMENDUA, merite
 MERECHITCEA, meriter
 MERKHATIA, ACORDUA, _____, marché
 MERKHATUA, marché
 META, OPILLA, masse
 MEUBLEAC, meubles
 MIA, URRE _____, mine d'or
 MIDICUA, medecin
 MIHAURCEA, égrener
 MIHIA, langue
 MILLA, mille
 MINÇAICA, HITZCUNÇA, _____, langue, lan-
 gage
 MINÇATCEA, SOLASTATCEA, parler
 MINÇO, IA EZ DA _____, il ne parle plus
 MINDEGUIA, pepiniere
 MINTASSUNA, aigreux
 MI[Ñ]TÇATCEN, ENE ALDE _____ DA, il parle
 en ma faveur
 MINURA, HAUR CHUMEA, mineur,
 MINUTA, minute
 MIÑA, aigre
 MIÑA, PIPITA, _____, pepin
 MIÑAGREA, OZPIÑA, vinaigre

- MIRAILLA, miroir
 MIRAN HARCEA, viser
 MIREXICO DU, MUNDUAC _____, le mondé sera surpris
 MIREXTEA, surprendre
 MIREXTECO DA, il est surprenant
 MISERAC, lunettes
 MISQUIÑA, niais
 MOCOA, pointe
 MOCOCA, rasonnement
 MOCOCA DAUDE, ils rasonnent
 MOCODUNA, mointu
 MOCONASA, mouchoir
 MODESTA, PAUSATUA, _____, modeste
 MOKHOA, bec
 MOLA, MONTOIÑA, MULÇOA, amas
 MOLA, MULÇUA, tas
 MOLDATCEA, reformer
 MOLDEA, moule
 MOLDEGAITÇA, étourdi
 MOLDEGAITÇA, grossier
 MOLDEGAIZTASSUNA, étourdissement
 MOLDURA, reforme
 MOLXA, bourse
 MONEDA, CHEHEA, monoye
 MONTOIÑA, MOLA, _____, MULÇOA, amas
 MONTOIÑATCEA, BILCEA, amasser
 MORTEROA, mortier
 MORTIFICATCEA, HILDUMATCEA, mortifier
 MOTCHA, LABURRA, _____, court
 MOTCHTASSUNA, LABURTASSUNA, breveté
 MOTÇORRA, tronc
 MUCURU, comble
 MUDATCEA, déguiser
 MUGA, frontiere
 MUGA, ORDUA, ORENA, _____, heure
 MUGA ONEZ, à bon heure
 MUGUIDA, BERE _____, son panchant
 MUGUIDAC, QUEIÑUAC, _____, grimaces
 MUIANA, tresor
 MUIANA, ENEQUIÑ EKHARCEN DUT ENE _____, je porte mon tresor avec moi
 MUKHUQUENCEA, moucher
 MULÇATCEA, accoupler
 MULÇATCEA, BILCEA, ramasser, amasser
 MULÇOA, MOLA, MONTOIÑA, _____, amas
 MULÇUA, troupe
 MULÇUA, MOLA, _____, tas
 MUNDUAC MIREXICO DU, & c., le monde sera surpris, &
 MUNDUA, monde
 MUNDUHERRIA, univers
 MUNDUTARRA, mondain
 MUNTRA, montre
 MURRITZTEA, tendre
 MURRITZTUA, tondu
 MURRUA, ASANTUA, PARETA, _____, mur
 MUSQUILLA, PANPANOA, rejetton
 MUSTARDA, moûtarde
 MUSUA, AHURPEGUIA, _____, MUTURRA, visage
 MUSUA, MUTURRA, _____, AITCIÑA, face
 MUSUA, POTA, baisé
 MUSUEMATEA, baiser
 MUSUZ MUSU, face à face
 MUTILLA, valet
 MUTILLA, MUTILQUIA, _____, garçon
 MUTILQUIA, MUTILLA, garçon
 MUTILQUIAC, garçons, enfans mâles
 MUTUA, muet
 MUTURRA, AHURPEGUIA, MUSUA, _____, visage
 MUTURRA, MUSUA, AITCIÑA, FAcE
 MUTUTCEA, TUTUTCEA, devenir muet

N

- NABADITCEA, GOARDIA HARCEA, _____, remarquer
 NABALA, coteau, qui se ferme
 NABARMENA, incivil
 NABARMENTASSUNA, incivilité
 ÑAFLATCEA, manger avec goût
 NAGUIA, paresseux
 NAGUITASSUNA, paresse
 NAGUITCEA, HARROTCEA, relâcher
 NAHASDA, ESCATIMA, _____, division
 NAHASMENDUA, rebellion
 NAHASMENDUA, revolte
 NAHASTA, rapport
 NAHASTARIA, imposteur
 NAHASTARIA, ELHEQUETARIA, _____, rapporteur

- NAHASTEÀ, broûiller
 NAHASTEÀ, interrompre
 NAHASTEÀ, meler
 NAHASTEÀ, troubler
 NAHASTECA, mélange
 NAHASTECA, ARRAU, AULARIE, _____, commun
 NAHASTECATCEA, melanger
 NAHI ETA EZ, BAITEZPADA, _____, absolument
 NAHI İÇATEA, NAHITCEA, vouloir
 NAHİA, AXEGUIÑA, GOSTUA, _____, plaisir
 NAHICARATCEA, ERRACHTEA, _____, tempérer, moderer
 NAHICARIA, agreable
 NAHICARIAC, BERE _____, BERE AXEGUIÑAC, ses plaisirs
 NAHIGABEA, déplaisir
 NAHIGABEA, AXEKHABEA, affront
 NAHIGABEAC, persécutions
 NAHIQUNDEA, AMODIOA, _____, amour
 NAHIQUNDEA, INBIDIA, _____, envie
 NAHIQUNDEA, IRRITXA, _____, ambition
 NAHITARA, ÇURE GOSTURA, ÇURE _____, à vôtre plaisir
 NAHITCEA, NAHI İÇATEA, _____, vouloir
 NAHIZ, quoyque
 NAHIZ, DEN, BIZ, _____, soit
 NAHIZ, HALERE, nonobstant
 NARDAGARRIA, dégoutant
 NARRAIOA, NOTHA, _____, tâche
 NARRAIOTASSUNA, incommodité
 NARRAIOTCEA, incommoder
 NARRAIOTUA, incommodé
 NAUSIA, EUÇABA, ETCHECOIAUNA, maître
 NAUSIA, MANATÇAILLEA, précepteur
 NAUSITASSUNA, BUREPEA, _____, autorité
 NAUSITCEA, maîtriser
 NAUSITCEA, s'emparer
 NEGUA, hiver
 NEGUAN, ENE LANÇAROAC _____ DIRE, mes occupations sont dans l'hiver
 NEHOR, BATERE, nul
 NEHOR, PRESONA, JENDEA, personne
 NEITCEA, AKHABATCEA, achever
 NEKHAÇALEA, laïque
 NEQUARIA, laborieux
 NEQUEA, peine
 NEQUEA, LANA, _____, labeur, travail
 NEQUEZ, à peine
 NEQUEZCOA, penible
 NERE TOQUIAN NAIZ, je suis en ma place
 NEREA, ENEA & c., mien
 NESCATOA, servante
 NEURCEA, İÇARCEA, mesurer
 NEURRIA, İÇARIA, mesure
 NI BEÇALA, comme moi
 NI, NIC, moi, je, me
 NIGANAIÑO, jusques à moi
 NIGAREGUITEA, PARRACATCEA, pleurer
 ÑIMIA, CHUMEA, TIPIA, petit
 NİNIA, BEGUI _____, prunelle de l'oeil
 NITAZ, parmoi
 NOBLEA, JENDE HANDIA, noble
 NOICEZ GUEROZ, depuis quand
 NOIZ, quand
 NOLA, comme
 NOLA, CER MOLDEZ, comment
 NON, où
 NOR, ÇOIÑ, _____, qui
 NORHABEA, HAURRA, _____, enfant
 NORTE, nort
 NORTEA, septentrion
 NOTHA, NARRAIOA, tâche

O

- OBEDIENCIA, ETHORDURA, obeïssance
 OBEDITCEA, JAUSTEA, OBeir
 OBEDITU BEHAR ÇAIOTE GAIÑECOIEI, il faut obeïr aux superieurs
 OBRA, LANA, _____, ouvrage
 OBRARIA, LANGUILLEA, ouvrier
 OBRATAN EMATEA, executer
 OCENA, CLAR, _____, ARGUIA, clair
 OCENQUI, CLARQUI, BIDESQUI, clairement
 ODOL ATHERATCEA, SANGRATCEA, _____, seigner
 ODOL OPILLA, la masse de sanf
 ODOLA, sang
 ODOLGUIA, boudin
 ODOLXUA, sanguin
 OFFICIOA, métier

- OFFICIOA, CARGUA, office
 OGUI ACHALA, croute du pain
 OGUI MAMIA, mie de pain
 OGUIA, pain
 OGUIAZ ERAUNSTEN DUTE, on traite l'accommodement
 OGUIBIHIA, bled, froment
 OHANCEA, nid
 OHARCEA, s'apercevoir
 OHE BURTIÑAC, les rideaux de lit
 OHEA, ETÇANÇA, lit
 OHIEZBEÇALACOA, extraordinaire
 OHIEZBEÇALAQUI, extraordinairement
 OHITÇA, HAZTURA, USAIA, usage
 OHITUA, accoutumé
 OHOINESTALGUIA, receleur, de voleur
 OHOIÑA, EBAXLEA, voleur
 OHOIÑA, EBAXLEA, ARROBATÇAILLEA, larron, voleur
 OHOKHOA, berceau
 OHORATCEA, honorer
 OHOREA, honneur
 OHORGOA, EBAXGOA, vol
 OĪALA, drap
 OĪANA, forêt
 OIHUANÇA, BOÇA, _____, voix
 OIHANA, bois de haute futaie
 OIHU, BOÇA, ton de voix
 OIHUA, cri
 OIHUGUITEA, crier
 OIHALA, TRIPAZCO _____, pane de drap
 OILLASCOA, poulet
 OILLOA, poule
 OINA, ÇANGOA, _____, pied
 OIÑACEA, PAIRACARIA, douleur
 OIÑETACOAC, chausseures
 OKHELA, TACADA, _____, tranchée
 OKHELATCEA, trancher
 OKHELIA, HARAGUIA, viande
 OKHERRA, borgne
 OKHIÑA, boulanger
 OLATA, offrande
 OLDEA, FANTASIA, fantaisie
 OLDEAREN, EGUIÑEN DUT ENE _____ ARABERA, je ferai suivant ma fantaisie
 OLDEZ, ENE _____ EGUIÑEN DUÇU GAUÇA, à mon avis vous feres la chose
 OLHA, forge
 OLIOA, huile
 OLOA, avoine
 OMEN ONA, bonne reputation
 OMENA, reputation
 OMORE GAISTOA, mauvaise humeur
 OMORE ONA, bonne humeur
 OMOREA, humeur
 ONA, bon
 ONA, ÇORI _____, MENTURA _____, bonne fortune
 ONA, EGUN _____ DESIRATCEN DAROTÇUT, je vous souhaite le bon jour
 ONA, ITCHURA _____, bonne mine
 ONAC, BALDIÑ JAINCO _____ EMATEN BADA-ROT DOHAIÑA, si bon Dieu me donne la grace
 ONCARRIA, PROBETCHOSA, utile
 ONDICO GOGORRA, misere
 ONDOAN, après
 ONDOCOA, GATZENA _____, puine
 ONEGUITEA, garantir
 ONERITCIA, ADISQUIDEA, _____, ami
 ONESTA, PAUSATUA, _____, honnête
 ONESTASSUNA, honnêteté
 ONETX, ECIÑ _____ DIROT, je ne puis pas supporter
 ONEXIA, MAITEA, _____, cher, chere
 ONEXIA, v. ECIÑ _____
 ONEZ ON, GOGARA, de gré à gré,
 ONEZ, v. MUGA _____
 ONGARRIA, fumier
 ONGITÇAILLEA, accomodateur
 ONGUI, ONSA, bien
 ONGUI CHEHATU DAROT GAUÇA, il m'a bien spécifié la chose
 ONGUI CHEHE, bien menu
 ONGUI EGUINCATCEN DU, il stipule bien
 ONGUI ETÇARRIA EDO IMINIA DA, il est bien placé
 ONGUIA, accommodement
 ONGUIQUI, ONSAQUI, _____, bonnement
 ONGUITÇAILLEA, ÇAPATA _____, savetier
 ONHADURA, AHIDURA, lassitude
 ONHADURA, ONHAQUÑÇA, fatigue
 ONHAQUÑÇA, ONHADURA, _____, fatigue
 ONHARCEA, TOPATCEA, _____, accepter
 ONHATCEA, fatiguer
 ONHATCEA, AHITCEA, lasser
 ONHATUA, fatigué
 ONHESTEA, EGARCEA, supporter

- ONSA, ONGUI _____, bien
 ONSAQUI, ONGUIQUI, bonnement
 ONSATCEA, accommoder
 ONSATCEA, ANTOLATCEA, _____, préparer
 ONTASSUN AGUERIAC, le bien fonds
 ONTASSUNA, bonté
 ONTASSUNAC, biens
 ONTASSUNCORRA, IARAMANA, intéressé en fait de bien
 ONTASSUNEN, BERE _____ ERDIAC GUELDITU DITU, il s'est réservé la moitié de ses biens
 ONTASSUNXUA, opulent
 ONTCEA, meurir
 ONTHUA, meur
 ONTHUAC, meurs
 ONTHUAC, FRUITUAC, _____, les fruits meurs
 ONZTATUA, COMPLIA, COMPLITUA, _____, parfait
 OPILLA, META _____, masse
 OPILLA, v. ODOL _____
 ORA, CHAKHURRA, POTCHOA, chien
 ORACIONEA, oraison
 ORAI, ESCUEN ARTHEAN, maintenant
 ORAIDANIC, dés à présent
 ORAIETAN, présentement
 ORAIÑO, ARE, encore
 ORCEGUNA, jeudi
 ORCILLAREA, vendredi
 ORDAINCA, ORDAIÑEZ, _____, réciproquement
 ORDAIÑA, réciproque
 ORDAIÑA, revanche
 ORDAIÑEZ, en revanche
 ORDAIÑEZ, ORDAINCA, réciproquement
 ORDEA, BAIÑAN, _____, mais
 ORDENA, ordre, sacrement
 ORDENATCEA, sacrer
 ORDENUA, testament
 ORDOINCATCEA, substituer,
 ORDONGOA, ESCONA, _____, solide
 ORDONGOA, HANDIA, _____, grand
 ORDONGOA, LODIA, _____, épais
 ORDONGUA, FECHOA, brave
 ORDOQUIA, CELAÑA, _____, une plaine
 ORDOTCHA, ARRA, mâle
 ORDUA, ORENA, MUGA, heure
 ORDUAN, alors
 ORDUAN, lors, alors
 ORDUAN, AHANZ _____, par surprise
 ORDUZ, BERCE _____, jadis
 ORDUZ, CEMBAIT ALDIZ, CEMBAIT _____, quelque fois
 ORENA, cerf
 ORENA, ORDUA, _____, MUGA, heure
 ORENETACO, LAUR _____ INGURUNAN, vers les quatre heures
 ORGAGUILLEA, charron
 ORGUAC, orgues
 ORKHEIA, forme
 ORO, GUCIA, _____, DENA, tout
 OROBAT, ERE, aussi
 OROCHTIAN, IKHUSI DUT _____, j'ay l'ai vû tantôt
 OROCHTIAN, SARRI, _____, tantôt
 OROGINALA, LEHENBIDEA, _____, orient
 OROTACO JUIEA, juge souverain
 OROTACOA, souverain
 ORRATÇA, aiguille
 ORRATZTARA, ÇUNÇA, _____, aiguillée
 ORRECEA, peigne
 ORREZTATCEA, peigner
 ORROITÇATPENA, souvenance
 ORROITCEA, rapeller
 ORROITCEA, souvenir
 ORROITCEA, EZ _____, obmettre
 ORROITUZ, EZ _____, par obmission
 OSAGARRIA, OSSASSUNA, _____, santé
 OSPEXUA, LELOXUA, DEITHATUA, _____, fa-meux
 OSPITALIA, hôpital
 OSSASSUNA, OSAGARRIA, santé
 OSTALERA, hôte
 OSTATATCEA, loger
 OSTATUA, cabaret
 OSTATUA, taverne
 OSTATUA, DAFFARNA, hôtellerie
 OSTEA, SASTA, nombre
 OSTICOA, coup de pied
 OSTINATUA, HARRITUA, immobile
 OTHARREA, ÇAREA, _____, panier, corbeille
 OTHOI, de grace
 OTHOIZTEA, prier
 OTHURANÇA, IANTORDUA, _____, repas
 OTXOA, loup
 OZPIÑA, foudre
 OZPIÑA, MIÑAGREA, _____, vinaigre

P

- PAGA, solde
 PAGAMENDUA, payement
 PAGANOA, payen
 PAGATCEA, payer
 PAGUA, QUITTANÇA, quittance
 PAIEA, page
 PAIRABIDEA, SOSEGUA, _____, patience
 PAIRACARIA, OIÑACEA, _____, douleur
 PAIRACORRA, patient
 PAIRAQUNÇA, PASIONEA, _____, passion
 PAIRAQUNÇAC, souffrances
 PAIRATCEA, souffrir
 PALACATCEA, LAUSENGATCEA, _____, flater
 PALAQUA, LAUSENGUA, _____, flaterie
 PALDOAC, pieux
 PALHA, pelle
 PANIERUA, PERÇA, _____, chaudiere
 PANPANOA, MUSQUILLA, _____, rejetton
 PAPAGAIA, perroquet
 PAPER LOTHURA, liasse de papier
 PAPERA, papier
 PAPERIHARA, papetier
 PARABISUA, paradis
 PARADA, BALDIN ___ ETHORCEN BADA, si
 l'occasion se presente
 PARADA, AURGUINA, occasion
 PARATCEA, exposer
 PARATUA, EGUZQUIARI _____, exposé au so-
 leil
 PAREA, BIRITCHIA, paire, pair
 PARETA, ASANTUA, _____, MURRUA, mur
 PARETA, IKHEA, ALDATXA, pente
 PARRACATCEA, NIGAREGUITEA, _____, pleurer
 PARTA BALXA, boué
 PASIONEA, PAIRAQUNÇA, passion
 PATRIMONIA, patrimoine
 PATROIÑA, ICENQUIDEA, patron
 PATUA, TRATUA, _____, pacte
 PAUSATASSUNA, modestie
 PAUSATUA, MODESTA, modeste
 PAUSATUA, ONESTA, honnête
 PAZCO, pâques
 PECADA, beccasse
 PECARDIÑA, beccassine
 PECTARRA, MENDIA, _____, montagne
 PEDECHATCEA, rapiecer
 PEDECHADURA, rappiecement
 PEDECHATCEA, rapiecer
 PEDECHUA, PUSCA _____, piece
 PEGARRA, cruche,
 PENDURA, TALENDUA, _____, inclination
 PENITENCIA, HUSPAGUA, penitence
 PENSATCEA, inventer
 PENSATCEA, ASMATCEA, deviner
 PERÇA, PANIERUA, chaudiere
 PERGAMIOA, parchemin
 PERILLA, CORDOCA, danger
 PESQUIÇA, USTEA, _____, esperance
 PESTARIC GABE, ETHOR ÇAITE _____, venés
 sans façon
 PESTARIC, EZ EGUIÑ _____, ne faites pas de
 façon
 PETARRA, MENDIA, BISCARRA, _____, coline
 PHENCEA, SORHOA, _____, pré
 PIALATCEA, PIAIE EGUITEA, _____, voyager
 PIAIE EGUITEA, PIALATCEA, voyager
 PIAIEA, voyage
 PIAN, AZPIAN _____, dessous-
 PICATCEA, EBAQUITCEA, _____, couper
 PICATUA, EBAQUIA, _____, coupé
 PICOA, figue
 PICOHONDOA, figuier
 PIERRES, BETIRI, Pierre, nom d'homme
 PIERRESTTOA, BETIRITOA, Pierrot, petit Pierre
 PINDA, INHARRA, _____, étincelle
 PINTATCEA, peindre
 PIÑOIA, pin
 PIPITA, MIÑA, pepin
 PIROLAC, pillules
 PIRRITATCEA, HERRESTATCEA, _____, rouler
 PISATCEA, peser
 PISCORA, ALLEGUERA, BOZ, gaillard
 PISUA, pesant
 PISUA, poids
 PITCHERRA, pot à eau
 PIZCORRA, HAZCARRA, _____, sain
 PIZTEA, ERACHIQUITCEA, _____, allumer
 PLAÇA, PLAÇUA, place pour divertir
 PLACENTA, gracieux
 PLAÇUA, PLAÇA, _____, place pour divertir
 PLAMUA, feuille de papier
 PLAMUA, page

PLATA, ASPILLA, _____, plat
 POCHELATCEA, occuper
 POCHELATCEN, GUCIA _____ DU, il occupe tout
 POCHELATUA DA, il est occupé
 POCHIA, PUSCA, _____, morceau
 POÇOIÑA, poison
 PODECHUA, PUSCA, _____, piece
 POMPAREQUI[I]Ñ, avec solemnité
 POMPAXUA, superbe
 PONETA, CHANOA, bonnet
 PONPOILLA, onde
 PONTUA, point
 POROGANÇA, preuve
 POROGATCEA, prouver
 POROGATCEA, FROGATCEA, _____, éprouver
 POROGUAC, funebres
 PORROCATCEA, casser
 PORROCATCEA, CHEHATCEA, _____, rompre
 POSTA, poste,
 POTA, MUSUA, _____, baisé
 POTCHOA, ORA, CHAKHURRA, _____, chien
 POURRUA, porreau
 POZ, BOLATUA, gai, content
 PRECIATCEA, priser,
 PREÇIOA, prix
 PREDICALQUIA, chaire
 PREDICARIA, prêcheur
 PREDICATCEA, prêcher
 PREMIA, nécessaire
 PREMIA, BEHARRA, _____, importance
 PREMIAZQUI, nécessairement
 PRESOHARCEA, emprisonner

PRESONA, NEHOR, _____, JENDEA, personne
 PRESTUA, ÇUHURRA, _____, sage
 PRESTUQUI, ÇUHURQUI, _____, sagement
 PRIMANÇA, heritage
 PRIMUA, heritier
 PRIMUGOA, primogeniture
 PROBETCHOSA, ONCARRIA, _____, utile
 PROGOTCHATCEA, BALIATCEA, _____, profiter
 PROGOTCHUA, profit
 PROVENCIA, pais
 PULITA, joly
 PULITA, BERREGUIÑA, propre
 PULITASSUNA, joliveté
 PULITASSUNA, propreté
 PULUNPATCEA, BULHUNDATCEA, plonger
 PUNSUGOA, HISIA, _____, ressentiment
 PUNSUZ, HISICA _____, ressentiment
 PURGA, EDARIA, _____, medecine
 PURPURATCEA, IENDEZTATCEA, _____, peupler
 PURUPILLATCEA, plier
 PUSCA, BERE _____ BERE GAIÑ, sa portion à part
 PUSCA, ÇATHIA _____, portion
 PUSCA, PEDECHUA, piece
 PUSCA, POCHIA, morceau
 PUSCA, TOMA, _____, tome
 PUSCABAT, GUTIBAT, KHUXUBAT, un peu
 PUSCATCEA, ÇATHITCEA, _____, partager
 PUTCHITCEA, FORNITCEA, fournir
 PUTCHITU BEHAR DUÇU, il faut que vous fournissiez
 PUTÇUOIÑA, MALA, _____, paques

Q

QUADRILLA, brigade
 QUALAQUA, tranquet de moulin
 QUALIBUA, ALIMUA, _____, courage
 QUARATXA, amer
 QUARAXTASSUNA, amertume
 QUEIÑUAC, MUGUIDAC, grimaces

QUENCEA, MUKHU _____, moucher
 QUERITÇATCEA, dissimuler
 QUILICA, SUGARRA, impatient
 QUIÑ, avec
 QUITTANÇA, PAGUA, _____, quittance
 QUTXUA, relique

R

RAIÑO, GANAÍÑO, jusques
 RECOR SAC, SARIANT, LEKHU COAC, recors
 RELIGIONEA, religion

REPARUA, remede
 REPUDIATCEA, répudier

S

- SABELA, estomach
 SABELCOÏA, GOLOXA, SAIA, _____, gourmand
 SABELDARRAIOTASSUNA, gourmandise
 SABUA, souri
 SACRIFICATCEA, sacrifier
 SACRILEGOA, sacrilege
 SAGARHONDOA, pommier
 SAGARRA, pomme
 SAHESCATCEA, ERRIMATCEA, s'accôter
 SAHETXA, côté
 SAIA, GOLOTXA, _____, SABELCOÏA, gourmand
 SAIEL, VELA, _____, voile
 SAINDUA, saint
 SAINDUQUI, saintement
 SAINDUTASSUNA, sainteté
 SAKAILLA, massacre
 SAKHAILLATCEA, massacrer
 SALBO, LEKHAT, _____, sauf
 SALBO, LEKHAT, excepté, sauf
 SALBOÏÑA, CHURIGARRIA, savon
 SALBOÏÑATCEA, savonner
 SALÇAPENA, SALPENA, _____, vente
 SALCEA, BERCEANCEA, _____, aliener
 SALCEA, BERCEANCEA, vendre, aliener
 SALCEA, BERRIZ _____, revendre
 SALDA, boüillon
 SALDUA, BERCEANDUA, vendu
 SALPENA, SALÇAPENA, vente,
 SALXA, ACHOA, sauce
 SANCSTENIA, sacristie
 SANGRA, seignée
 SANGRATCEA, ODOL ATHERATCEA, seigner
 SANGRATUA, seigné
 SAÑIACORRA, inconstant
 SAÑIAQUNDEA, inconstance
 SAQUELA, poche
 SARCEA, entrer
 SARBIDEA, SARRILGUIA, SARQUNÇA, _____,
 entrée
 SARDESCA, FORCHETTA, _____, fourchette
 SAREA, ARTHEA, _____, piège
 SARIA, GOLORDOA, _____, recompense
 SARIANT, RECORASAC, _____, LEKHUCOAC, recors
 SARIZTATCEA, GOLORDATCEA, _____, re-
 compenser
 SARLA, HERXDURA, _____, serrure
 SARLAGIÑA, serrurier
 SARQUNÇA, SARRILGUIA, _____, SARBIDEA,
 entrée
 SARRARAZTEA, introduire
 SARRASQUITCEA, massacrer
 SARRI, OROCHTIAN, tantôt
 SARRI, IKHUSICO DUT _____, je le verrai
 tantôt
 SARRILGUIA, SARQUNÇA, SARBIDEA, entrée
 SASITCEA, HARRAPATCEA, _____, saisir
 SASOÏÑAC, usufruits
 SASQUIA, corbeille
 SASTA, OSTEA, _____, nombre
 SAXUA, CIQUIÑXUA, _____, crasseux
 SAXUTCEA, CHARCEA, _____, gâter
 SECA, CANABERA, _____, roseau
 SECULA, BETHIA, perpetuité
 SECULACOA, perpetuel
 SECULAN, jamais
 SECULAN, EZ DUT EGUIÑEN _____, je ne fe-
 rais jamais
 SEDA, CIRICUA, soye
 SEGADA, lacet
 SEGRETARIA, secrétaire
 SEGRETUA, secret
 SEGUIDA, suite
 SEGUIDAN, ensuite
 SEGUIDAN, GUERO, ensuite
 SEGUITCEA, JARRIQUITCEA, suivre
 SEGUR, GUERTU, FIDA, _____, seur
 SEGURAMENDUA, assurance
 SEGURANÇA, certitude
 SEGURATCEA, assurer
 SEGURQUI, GUERTUQUI, surement
 SEGURTASSUNA, FIDANCIA, _____, sureté
 SEHIA, domestique
 SEIGARRENA; sixième
 SEINDAGALA, GARRAITIA, victoire
 SEIÑORA, seigneur
 SEI, six
 SEKHATCEA, MEHATCEA, _____, amaigrir
 SEKHERIA, EGARRIA, _____, soif
 SELARUA, étage
 SELARUA, TAULADA, _____, salle
 SELARUAN, dans la salle
 SEMEA, fils

- SENDATCEA, guerir
 SENDICORRA, GAITCICORRA, sensible
 SENDIMENDUA, SENDIQUNÇA, sentiment
 SENDIQUNÇA, SENDIMENDUA, _____, sentiment
 SENDITCEA, sentir
 SENDO, BORTIZ, stable
 SENDOA, HAZCARRA, fort, en fait de force
 SENDOAGO, GAUÇA ____ IÇAN DADINÇAT,
 pour que la chose sois plus stable
 SENHARGUEIA, galant
 SENHARRA, mary
 SENSUA, INTRESA, _____, intérêt
 SENSUAC, INTRESAC, _____, arrerages
 SENTENCLIA, sentence
 SENTIQUNÇA, SENXUA, sens
 SENXUA, SENTIQUNÇA, _____, sens
 SEÑORA, religieuse
 SESCA, CANABERA _____, roseau
 SETHIATCEA, assieger
 SETHIOA, siege
 SIMISTA, éclair
 SIMISTAC, éclair
 SIÑALJATCEA, CHEDATCEA, marquer
 SIÑADURA, seing, signature
 SIÑALEA, ÇAGUTQUNÇA, marque
 SIÑESTEIA, croire
 SIÑESTEIA, foi
 SIÑESTERIC, EZ DUT ____ HORREN BAITHAN,
 je n'ai pas de foi en lui
 SIÑEX ERAGUITEA, USTETCEA, _____, persuader
 SIÑEXBERATASSUNA, crédulité
 SIÑEXCORRA, crédule
 SIÑEXGORRA, incrédule
 SIÑEXGORRA, incrédule
 SIÑEXGORTASSUNA, incrédulité
 SIÑEXIA, USTE IÇANA, crû
 SIÑEXIA, v. ECIN _____
 SOBERAMENDUA, épargnement
 SOBERATCEA, épargner
 SOBERBIOA, orgueille
 SOBERBIOA, orgueilleux
 SOBRA, GUEHIEGUI, trop
 SOBREA, ARRONTERA, sobre
 SOBRETASSUNA, ARRONTERA, _____, so-
 brieté
 SOCA, corde
 SOCAGUIÑA, cordier
 SOCORRITCEA, LAGUNCEA, _____, secourir
 SOGUIITEA, BEHATCEA, _____, regarder
 SOINQUIDEA, compagnon
 SOIÑECO CHARTUA, l'habit gaté
 SOIÑECO SAXUTUA, l'habit gaté
 SOLASA, propos
 SOLASA, AHARANÇA, GOIEA, conversation
 SOLASA, GOIEA, HAROA, discours
 SOLASA, HITÇA, _____, mot
 SOLASTATCEA, MINÇATCEA, _____, parler
 SOLDADOA, soldat
 SOLEIATCEA, ESPORSATCEA, _____, soulager
 SOMA, DIRUOSTEA, somme
 SORBALDA, épaule
 SORBERIA, GUEÇURRA, _____, mensonge
 SORCEA, IAIOTCEA, naître
 SORDECHQUI, DONGARO, _____, GAIZQUI,
 CHARQUI, mal
 SORDECHAGO, GAISTOAGO, _____, pis, pire
 SORGUINI, sorcier
 SORHERRIA, BEREHERRIA, _____, patrie
 SORHOA, PHENCEA, pré
 SORHOAC &c, prez
 SORLEKHUA, SORTEGUIA, natal
 SORQUNÇA, ETHORQUIA, naissance
 SORTEGUIA, SORLEKHUA, _____, natal
 SO[R]TUA, IAIOA, né
 SOSEGUA, PAIRABIDEA, patience
 SOTHILLA, subtil
 SOTILQUI, subtilement
 SOTILTASSUNA, subtilité
 SUA, feu
 SUA, BICIA, _____, ERREA, vif
 SUBERRIA, feu de joye
 SUDIACREA, sousdiacre
 SUDURRA, nez
 SUGARRA, QUILICA, _____, impatient
 SUGUEA, serpent
 SUHIA, beaux-fils, gendre
 SUHIA, gendre
 SUKHALDEA, cuisine
 SUKHARRA, fièvre
 SUNXITCEA, confondre
 SUPALHA, pelle du feu
 SUPARETA, foyer
 SUPERRA, fier
 SUPERRA, ERRIGROSA, _____, rigoureux
 SUPERTASSUNA, fierté

SUPITUQUI, TERREPENQUI, TIPUSQUI, _____, subitement
 SURPERIÇA, surpli
 SUSPECTA, suspect

SUSPITCHA, AIERUA, _____, soupçon
 SUSPITXUA, AIERUXUA _____, supçonneux
 SUXUA, ERREA, _____, chagrin

T

TACADA, OKHELA, tranchée
 TAIÑQUI, BORTIZQUI, fortement
 TALENDUA, PENDURA, inclination
 TANTOAC, jettons
 TAPA, bouchon
 TAPA, bout
 TAPACEA, boucher
 TAPIÇA, tapis
 TAPICERIA, tapisiere
 TASTA, IDURIA, ITCHURA, ANÇA, ressemblance
 TAULA, planche
 TAULADA, SELARUA, salle
 TAZ, AZ &c., par
 TEILLATUA, toid
 TELA, toile
 TEREPEQUI, TIPUSQUI, SUPITUQUI, subitement
 THEBEKHATCEA, TRABATCEA, _____, empêcher
 THEBEKHUAC, TREGUAC, empêchement
 THEMA, DETHOA, secte
 THEMATCEA, soutenir
 THEMATCEN ÇAIT BERE EGUITECOA ONA DUELA, il me soutient que son affaire est bonne
 THEMATXUA, secteux
 THEOLOGIOA, theologie
 THEOLOGOA, theologien
 THORNATCEA, tourner
 THUA, crachat
 THUGUITEA, cracher
 TIESO, ASANTUZ, TINQUI, _____, ferme
 TINDATÇAILLEA, teinturier
 TINDATCEA, teindre
 TINDUA, ancre
 TINQUATCEA, LOTCEA, _____, lier
 TINQUI, ASANTUZ, _____, TIESO, ferme
 TINQUI DA, il est ferme
 TINQUITASSUNA, fermé
 TIPIA, ÑIMIA, CHUMEA, _____, petit
 TIPULA, oignon

TIPUSQUI, TERREPENQUI, _____, SUPITUQUI, subitement
 TIRANOA, AMIA, tiran
 TIRRIÑA, pot de chambre
 TITULUA, titre
 TOLIATCEA, tourmenter
 TOMA, PUSCA, tome
 TONTOA, LOLOA, _____, ÇOROA, sot
 TOPATCEA, ONHARCEA, accepter
 TOQUIA, place, endroit
 TOQUIA, LEKHUA, _____, lieu
 TOQUIAN, BAKHOTCHA BERE _____, chacun en sa place
 TOQUIAN, NERE _____ NAIZ, je suis en ma place
 TORNUA, roës à filler
 TRABATCEA, THEBEKHATCEA, empêcher
 TRASTUAC, HAUTUAC, _____, hardes
 TRATUA, HAREMANA, commerce
 TRATUA, HARTUEMANA, _____, negoce
 TRASTUQUETARIA, palefrenier
 TRATUA, PATUA, pacte
 TRATUBIDEA, MARCHANDIÇA, marchandise
 TRATULARIA, marchand
 TREBATCEA, accoûtumer
 TREBATUA, accoûtumé
 TREBE, AUSART, _____, ENTREGU, familier
 TREBESA, ERHI _____, pouce
 TREBESIA, difficultés
 TREGUAC, THEBEKHUAC, _____, empêchemens
 TREINUAC, ÇARDAIA, traversiers
 TRENQUATCEA, décider
 TRENQUATCEA, terminer
 TRESNAC, LANABESAC, _____, utenciles
 TRILLA, treille de vigne
 TRINITEA, trinité
 TRIPA, boyau
 TRIPAZCO OIHALA pane, de drap
 TRIQUATCEA, BARATCEA, sursoir
 TRIQUATCEA, HAX HARCEA, _____, reposer
 TRISTE, LARRI _____, triste

TROMPETTA, TUHUNTA, _____, trompette
 TRONUA, trône
 TRUFA, TRUFAQUERIA, raillerie
 TRUFAQUERIA, TRUFA, _____, raillerie
 TRUFARIA, BARRALARIA, railleur
 TRUFATCEA, moquer
 TRUFATCEA, railler

TUHUNTA, TROMPETTA, trompette
 TULUBIOA, UHELDOA, _____, déluge
 TURCOA, turc
 TURNATCEA, BIHURCEA, _____, rembourser
 TUTORA, tuteur
 TUTUTCEA, MUTUTCEA, _____, devenir muet

U

UDA, été
 UDABERRIA, printemps
 UDAREA, MADARIA, poire
 UHALA, GUERRICOA, _____, ceinture
 UHELDOA, TULUBIO, adéluge
 UHOILLOA, poule d'eau
 UKHAITEA, avoir
 UKHARAIA, ESCUMUTURRA, poing
 UKHATCEA, nier
 UKHATCEA, ARNEGATCEA, renier
 UKHUA, BORCHA, _____ violence
 UKHUMILLACA, à coup de poing
 UKHUMILLAKHALDIA, coup de poing
 ULIA, mouche
 UMEAC, CUMEAC, les petits
 UMEÇURÇA, orfelin
 UMERRIA, BILDOXA, _____, agneau
 UMILLA, MANUGUIÑA, ETHORCORRA, _____
 humble
 UNCIA, navire
 UNCIA, vaisseau
 UNCIA, EDATECO _____, tasse à boire
 UNHIDEA, nourrice
 UR CHORTA BAT, une goutte d'eau
 URA, EAu
 URCEA, fondre
 URCINZGUITEA, éternuer
 URCOROILLAC, EMAIÇAC, étraînes
 URCOROILLATCEA, étraîner
 URDAIA, CHINGARRA, lard
 URDAIZTATCEA, larder
 URDEA, porc
 URDEA, BASA _____, sanglier
 URDENDEGUIA, bourbier
 UREGOSIA, ptisane
 URHAX BAT, un pas
 URIAHARIA DA EDO EGUITEN DU, il pleut
 URJA, pluye

URIGUITEA, pleuvrier
 URIÑA, graisse
 URKHABEA, potence
 URKHATCEA, pendre, accrocher
 URLIA, HALACOA, _____, tel, telle
 URLIAC, HALACOBATEC EDO _____, ERRAN
 DAROT, un tel m'a dit
 URRATCEA, ETHENCEA, déchirer
 URRATXA, marche
 URRE MIA, mine d'or
 URREA, or, métal
 URREA, pistole
 URRIA, octobre
 URRICALÇAPENA, piété, miséricorde
 URRINCEA, USAINCEA, _____, peur
 URRIÑA, USAIÑA, _____, senteur
 URRIQUIMENDUA, repentance
 URRIQUITCEA, se repentir
 URRUNCEA, éloigner
 URRUNCEA, éviter
 URRUNDU BEHAR DA BILCUIA GAIZTOETARIC,
 il faut éviter la mauvaise compagnie
 URRUNDUA, éloigné
 URRUNTASSUNA, éloignement
 URRURIC, DOHAIÑIC, gratis
 URTARRILLA, janvier
 URTHEA, an, année
 URTHECA, URTHOREZ, annuellement
 URTHECOA, annuel
 URTHOREZ, URTHECA, _____, annuellement
 URTHUA, fondu
 URTUSTEA, déchausser
 USAIA, OHITÇA, HAZTURA, _____, usage
 USAIÑA, URRIÑA, senteur
 USAIÑA, odeur
 USAINCEA, URRINCEA, peur
 USOA, pigeon
 USTAILLAC, BILÇAPENAC, saisons

- USTE IÇANA, SIÑEXIA, ____, crû
 USTE IÇATEA, croire
 USTE IÇATEA, esperer
 USTEIA, PESQUIÇA, esperance
 USTEIA, persuasion
 USTEAN, BERE ____, en sa persuasion
 USTEGABEAN HARCEA, surprendre
 USTEGABEAN HARTU NAU, il m'a surpris
 USTEGABEOA, impreveu
 USTEIA, HANPLA, panier de dames
 USTELÇEA, pourrir
 USTELDURA, pourriture
 USTETCEA, SIÑEX ERAGUITEA, persuader
 USTEZ, HALA ____, à la bonne fois
 UTZ, DUGUN ____, LIPAR BATEN BALIZ BEÇALA, suposons pour un moment
 UZCURDURA, CIMURDURA, DOBLAGUNA, plieure
 UZQUIA, ATCEA, GUIBELA, ____, derriere
 UZQUNDEA, délaissement
 UZTAILLA, juillet
 UZTARRIA, joug
 UZTEA, laisser
 UZTEA, LACHO ____, permettre
 UZTEGABEQUI, inopinément
 UZTEGABETAN, inopiné
 UZTERRA, BERA, GURIA, ____, tendre
 UZTERRA DA, il est tendre
 VALENTA, HAZCARRA, ____, robuste
 VELA, SAIEL, voile
 VICARIA, vicaire
 VICHICA, vessie
 VIRGINA, DANA, vierge
 VISITACEA, IKHUSCATCEA, ____, visiter
 VISTA, IKHUSQUNÇA, veuë